

เกษตรยั่งยืน

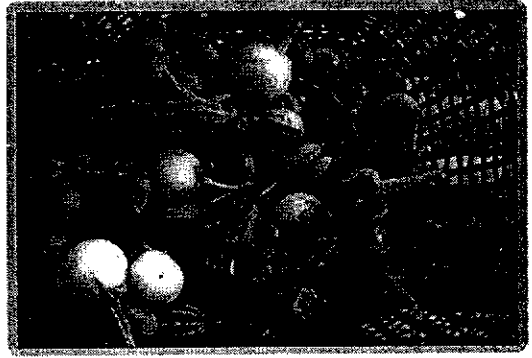
www.rdmnet.org

(ตั้งแต่พฤศจิกายน 2544 - เมษายน 2546)

Research
Development
Movement
network

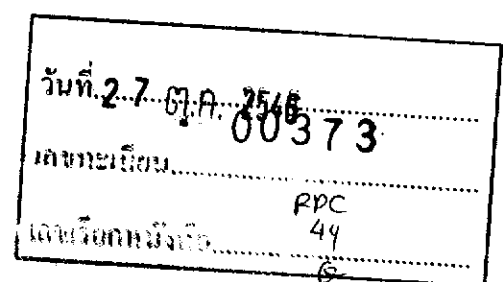
โครงการประสานงานวิจัย
เพื่อพัฒนาสังคม

เกษตรยั่งยืน

www.rdmnet.org

(ตั้งแต่พฤศจิกายน 2544 - เมษายน 2546)

๐๐๑

Research

Development

Movement

network

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์
เลขที่ 979/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10400

โทร. 298-0455 โทรสาร 298-0476

Home page : <http://www.trf.or.th>

E-mail : trf-info@trf.or.th

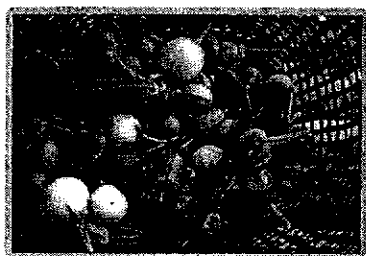

ส่วนที่ 1

บทความ

หน้า	เรื่อง
1	จิตวิญญาณการเกษตรในศตวรรษที่ 21
9	ชุมชนเกษตรจะอยู่รอดได้อย่างไรจากการพัฒนาอย่างยั่งยืน
12	เกษตรไทยได้อะไรจากเกษตรอินทรีย์ ?
15	ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางเกษตรอินทรีย์ของโลกได้หรือไม่ ?
17	นโยบายเกษตรไทยกับความยั่งยืนของการพัฒนา
20	วิพากษ์นโยบายเกษตร 20 ปี รัฐได้แต่สร้างหนี้ให้เกษตรกร
22	เบญจมิติของเกษตรกรรมยั่งยืน
26	บทบาทเกษตรกรรมยั่งยืนกับการประเมินคุณค่า
32	การเกษตรชีวพลวัต (Biodynamic Agriculture)
44	ปุ๋ยชีวภาพกับเกษตรยั่งยืนสู่แนวทางของภาคีเกษตรยั่งยืน
71	ประสบการณ์การใช้สารชีวภาพ
73	นักวิจัยกับการพัฒนาเกษตรยั่งยืน
76	เกษตรยั่งยืนในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
83	นักวิชาการตั้งรัฐรับฟังปัญหาปุ๋ย เลิกกีดกันเกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมี
85	ยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เสี่ยงหนึ่งจากการแก้ไขข้อเรียกร้องของสมาชิกคนจน
87	ยุทธศาสตร์ในระบบอาหารไทย
90	โลกาภิวัตน์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้บริโภค
93	ชุมชนต้นแบบคือฐานสำคัญของระบบเกษตรยั่งยืน
97	เกษตรยั่งยืนระดับรากหญ้ากับเครือข่ายธุรกิจชุมชน
100	ระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน

หน้า	เรื่อง
103	ฟังเสียงขานนาพูดเราต้องการยกเลิกหนี้สิน ไม่ใช่พักหนี้เกษตรกร
107	ภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืน
109	ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้
115	เราจะไปทางไหนกันในเกษตรยั่งยืนภาคใต้
119	สรุปการประชุมเวทีสัญจรเกษตรยั่งยืนภาคใต้ครั้งที่ 2
122	รายงานความเคลื่อนไหวเกษตรยั่งยืนภาคใต้
128	องค์กรชาวบ้านกับการบริหารจัดการโครงการนาร่องฯ : ก้าวอย่างสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ของเกษตรกรรายย่อย
134	จับกระแสเกษตรรายเดือน (ตั้งแต่เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2545)
152	จับกระแสเกษตรรายเดือน (ประจำเดือนมีนาคม 2545)
161	จับกระแสเกษตรรายเดือน (ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน 2545)
169	จับกระแสเกษตรรายเดือน (ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม 2545)
183	อำนาจอธิปไตยด้านอาหาร

001-186

ບຸກຄົນ

จิตวิญญาณการเกษตรในศตวรรษที่ 21

เรียบเรียงโดย อภรณ์ จันทร์สมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

ที่มา : เสวนาเรื่อง "จิตวิญญาณการเกษตรในศตวรรษที่ 21"

เนื่องในวาระครบรอบ 80 ปี ศ.ระพี สาคริก

จัดขึ้น ณ สวนกล้วยไม้ระพี สาคริก ม.เกษตรศาสตร์ บางเขน

วันที่ 2 ธันวาคม 2545

จากเวทีเสวนาในชื่อเดียวกัน โดย ศ.ระพี สาคริก ศ.เสน่ห์ จามริก ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดำเนินรายการโดย คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ เนื่องในวาระครบรอบ 80 ปี ศ.ระพี สาคริก จัดขึ้น ณ สวนกล้วยไม้ระพี สาคริก ม.เกษตรศาสตร์ บางเขน, วันที่ 2 ธันวาคม 2545. องค์กรร่วมจัด ได้แก่ คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา มูลนิธิสายใยแผ่นดิน องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค กลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะอุตสาหกรรม มูลนิธิสานแสงอรุณ โรงเรียนรุ่งอรุณ สหกรณ์เลมอนฟาร์มพัฒนา จำกัด และ มูลนิธิสุขภาพไทย

...การเกษตร...แท้จริงแล้วเป็นพลังที่อบรมบ่มนิสัยคนให้รู้จักรักผืนดิน รักทุกสิ่งทุกอย่างที่สานถึงผืนดิน หรือเรียกว่า เป็น "วัฒนธรรมท้องถิ่น"...

ศ.ระพี สาคริก

...การเกษตรที่มีจิตวิญญาณต้องเป็นการเกษตรที่เชื่อมโยงทั้งหมด เชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศาสนธรรม แล้วเกิดดุลยภาพ และให้สภาวะคานากับสิ่งทั้งหลาย...

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

...สิ่งที่เป็นหัวใจคือ องค์ความรู้ และวัฒนธรรมความรู้ที่เป็นทางเลือก ที่เป็นอิสระ บนพื้นฐานของความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งเป็นคำจำกัดความที่เราให้กับคำว่า "จิตวิญญาณการเกษตร"... เรื่องเหล่านี้มีความหมายค่อนข้างลึกซึ้งมาก แต่ทุกวันนี้เรามักไม่ค่อยรู้ตัว สอนกันไปเรียนกันไป วิจัยกันไป แต่ไม่รู้หรอกว่า เรากำลังเผยแพร่ความรู้ชนิดที่เอาตัวเราเป็นทาสในทางความคิดของภายนอก เราไม่รู้ตัว ความไม่รู้ตัวทำให้เราขาดความสมัครสมานกัน สังคมไทยขณะนี้เกือบจะทั้งหมด อยู่ภายใต้สภาวะของความเป็นอาณานิคมทางความคิด ฉะนั้นเราต้องมีความมานะบากบั่นที่จะแสวงความรู้ให้เป็นทางเลือกของสังคมไทยจริงๆ

ศ.เสน่ห์ จามริก

ทุกวันนี้มีคนพูดกันมากกว่า สังคมได้มาถึงจุดวิกฤติ อับจนทางปัญญา ไม่เฉพาะสังคมไทยเท่านั้น แต่หมายรวมถึงระดับสังคมโลกเลยทีเดียว และถ้าไม่เปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่แล้วละก็ มีแต่จะนำพาไปสู่จุดที่เป็นความขัดแย้ง รุนแรงมากขึ้นทุกที และเนื่องด้วยโอกาสอันเป็นมงคลในวาระครบรอบ 80 ปี ศาสตราจารย์ระพี สาคริก ได้มีการจัดเสวนาในเรื่อง “จิตวิญญาณการเกษตรในศตวรรษที่ 21” ขึ้น ด้วยเห็นว่า เป็นประเด็นที่จะจุดประกายให้เกิดการคิดไตร่ตรองมองตนเองอย่างลึกซึ้ง ถึงการพัฒนาตนเอง สังคมในระดับที่กว้างขวางขึ้นเป็นลำดับ ในการแสวงหาหนทางไปสู่ความเป็นอิสระ หลุดจากการครอบงำแห่งอวิชชา โดยมองจากเรื่องการเกษตร ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย

ในที่นี้เป็นการเก็บรวบรวมสาระสำคัญจากท่านอาจารย์ทั้งสาม มาเพื่อเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์สำหรับท่านผู้สนใจทั่วไป

ท่านอาจารย์ระพี ชี้ให้เราเห็นว่า เรามักจะมองการเกษตรแบบตื้นๆ เพียงแค่อาชีพเท่านั้น การมองแบบนี้ถือว่าหลุดไปแล้วขั้นหนึ่ง เช่นที่เวลานี้สังคมเรามีอะไรที่หลุดไปเยอะ มองแค่เปลือก แต่ไม่เห็นจิตวิญญาณ เพราะเราไม่รู้จักความจริงชัดเจน แท้จริงแล้วการเกษตรเป็นพลังที่อบรมบ่มนิสัยคนให้รู้จักรักผืนดิน รักทุกสิ่งทุกอย่างที่สานถึงผืนดิน หรือเรียกว่า เป็น “วัฒนธรรมท้องถิ่น” นั่นเอง และการรู้คุณค่าผืนดินก็คือ การรู้คุณค่าสิ่งที่อยู่ในใจเราเอง และไม่ได้หมายความว่าคนที่ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เท่านั้น เพราะคนเราล้วนเกิดมาจากผืนดินทั้งนั้น ฉะนั้นไม่ว่าจะทำงานสาขาไหน ก็ต้องเห็นคุณค่าของการเกษตรด้วย แต่ผลพวงจากการจัดการศึกษาของเรา ทำให้คนยึดติดรูปแบบของสิ่งสมมติ ถ้ารู้จริง ก็จะมองเห็นวิญญาณของคน ไม่ว่าศาสตร์สาขาไหนก็ควรมุ่งไปบริการภาคเกษตร

ท่านอาจารย์ได้ชี้ให้เห็นว่า การเกษตรไม่ใช่เรื่องสาขาวิชา แต่เป็นเรื่องจิตวิญญาณของความเป็นคน โดยยกตัวอย่างว่า ประเทศญี่ปุ่นเขาพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรม ที่ขึ้นไปจากภาคเกษตร เขาจะเอารายได้จากภาคอุตสาหกรรมไปเลี้ยงภาคเกษตรอีกที ถ้ามองแบบคนไทยก็จะบอกว่าเกษตรขาดทุน แต่จริงๆ มันถึงกันหมด แต่เวลานี้บ้านเมืองเรา รากฐานมันหายไป เช่นที่เราบอกว่าวัฒนธรรมถูกทำลาย ก็เพราะวัฒนธรรมคือรากฐานของชีวิต คือความรักที่เราควรจะมีอยู่กับผืนดินถิ่นเกิดของเรา เกษตรเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นกระบวนการอบรมให้คนรักแผ่นดิน เข้าถึงคุณค่า จิตวิญญาณของแผ่นดิน ที่เป็นทุนชีวิตของเรา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นคนที่เรียนเกษตร แต่ควรเป็นทุกสาขาที่เข้าใจคุณค่าตรงนี้ คือ เห็นคุณค่าของรากฐานชีวิตที่แท้จริงได้ในบ้านเรา นอกจากไม่ต่อยอดแล้ว ยังไปเอายอดอื่นมาต่อ อุตสาหกรรมเกษตรจึงไปไม่ถึงไหน

ท่านได้ยกตัวอย่างกรณีเรื่องกล้วยไม้ที่ประเทศไทยจะเปิดให้นายทุนได้หันเข้ามาลงทุนว่า เรื่องนี้เห็นชัดว่า

มันขึ้นมาจากรากฐานตัวเอง แต่ก็มีความพยายามจะเอาเรื่องไฮเทคเข้ามาใส่ แล้วบอกว่าเราสู้เขาไม่ได้ ขณะที่ทั่วโลกเขาเอาใช้บริการของเรา แสดงว่าเขายอมรับเรา มันเป็นเรื่องของการยอมรับ ไม่ใช่เรื่องของการเอาเทคโนโลยีมาเปรียบเทียบกัน เพราะในบ้านเรา เทคโนโลยีเรื่องกล้วยไม้ รากของเรามันอยู่กับพื้นดิน ต้องมองลงมาข้างล่างถึงจะเห็น และเหตุการณ์ของกล้วยไม้ก็เอามาจับกับพืชผลอื่นๆ ได้หมด ซึ่งทุกวันนี้อยู่ในภาวะน่าเป็น

ห่วง ถ้าเกษตรทุกเรื่อง คนที่มีจิตใจที่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ ยังหลักกันอยู่ มันไม่ใช่แค่เกษตรจะหมดเท่านั้น แต่แผ่นดินไทยจะไม่เหลือเลยด้วยซ้ำ

ด้าน ศ.นพ. ประเวศ วะสี ท่านสรุปฟันธงว่า การเกษตรกระแสหลักที่เราทำกันอยู่เป็นมิชฌาภิบาล การเกษตรที่มีจิตวิญญาณ ต้องเป็นการเกษตรที่เชื่อมโยงทั้งหมด เชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศาสนธรรม แล้วเกิดดุลยภาพ ให้สภาวะสานตักกับสิ่งทั้งหลาย ซึ่งถ้าใครเข้าถึงความเป็นทั้งหมดอย่างท่านอาจารย์ระพี ก็จะประสบความสำเร็จ คือความเป็นหนึ่งเดียวของสรรพสิ่งทั้งหมด จะประสบความสำเร็จล้มเหลว จะเกิดปิติ อิ่มใจ เกิดมิตรภาพอันไพศาลต่อสรรพสิ่ง ต่อสรรพสัตว์ ต้นไม้ใบหญ้า เกิดความเป็นอิสระ คือ ปัญหาที่เข้าถึงความจริงของสรรพสิ่งทั้งหมดว่า มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ตรงนี้จะเรียกว่าปัญญา หรือเรียกว่าการปฏิบัติทางจิตสำนึกก็ได้ และเราต้องเรียนรู้จากท่านอาจารย์ระพีให้มาก เพราะท่านถือเป็น living sample ของสังคมไทย เป็นตัวอย่างของคนที่มีชีวิต ที่เข้าถึงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ท่านเคยไปบรรยายที่สถาบันราชภัฏจังหวัดเลย แล้วมีคนถามว่า ผู้คนอยากทำความดี แต่ไม่รู้จะทำอะไร ท่านอาจารย์ช่วยพูดให้เป็นรูปธรรมหน่อย ท่านอาจารย์ระพีก็ตอบว่า “ทำอะไรก็ได้ที่ชอบ ก็มีความสุข และพยายามทำให้ปราณีตก็จะเป็นศิลปะ ที่มาพัฒนาจิตใจของตนเองให้ปราณีตยิ่งขึ้นๆ และถ้าค้นคว้าสืบค้นเรื่องนั้นๆ ไป มันจะไปเจอกันเอง” ซึ่งนี่คือ concept เรื่อง freedom to grow (ความองกงามด้วยความเป็นอิสระ) เด็กที่โต ต้นไม้ที่งอก ต้องการความเป็นอิสระที่จะงอกงาม ซึ่งท่านอาจารย์ระพีได้ทำตรงนี้ให้เห็น ท่านพยายามสื่อว่า ก็ค้นคว้า เรื่องนั้นลึกไปเรื่อยๆ จะไปเจอกันเอง ตรงนี้สื่อว่า สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนมีความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะเริ่มตรงไหน มันก็ไปเจอกันเอง ก็คือเจอรธรรมชาติของสรรพสิ่ง ซึ่งเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน และจิตวิญญาณก็อยู่ตรงความเชื่อมโยงนี้เอง ตรงข้ามกับการฆ่าแหละ ซึ่งไปตัดขาดเป็นส่วนๆ จิตวิญญาณก็หมด ชีวิตก็หมด แต่การเชื่อมโยงทำให้เกิดชีวิต เช่นที่พืช สัตว์ต่างๆ เกิดจากการเชื่อมโยงเอาสารต่างๆ เข้ามาเชื่อมโยง ชีวิตก็เกิดขึ้น

ท่านอาจารย์ประเวศได้ย้อนรอยให้เห็นต่อไปว่า ชีวิตของชาวบ้านแต่เดิมก็เป็นแบบนี้ เป็นชีวิตที่เชื่อมโยง

เชื่อมโยงกับการทำมาหากิน สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ศาสนธรรม อย่างได้สมดุล จึงมีความเป็นปกติและยั่งยืน มีมิติทางจิตวิญญาณที่สัมผัสได้ รู้สึกว่าแผ่นดินมีคุณ เรียกพระแม่ธรณี แม่น้ำมีคุณเรียกแม่คงคา ในต้นไม้มีรุกขเทวดา เป็นมิติทางจิตวิญญาณ เป็นคุณค่าในธรรมชาติ จนกระทั่งเมื่อประมาณ 300 ปีมานี้เอง มนุษย์ได้เปลี่ยนความคิดไป

เอาวิทยาศาสตร์ไปวิเคราะห์ (ตัดขาดเป็นส่วนๆ) ต้นไม้ เจอไนโตรเจน ออกซิเจน เมื่อไม่เจอรุกขเทวดา ก็แสดงว่าไม่มี เมื่อไม่มีทั้งหมดคุณค่า โคนเมื่อไรก็ได้

ความคิดที่เปลี่ยนไปของมนุษย์เป็นความคิดแบบแยกส่วน เป็นเส้นตรง คิดแต่จะเอาเพิ่มขึ้นๆ โดยมีเงินเป็นเครื่องมือที่สมมติขึ้นมา เดิมศูนย์ได้ไม่สิ้นสุด ขณะที่คนแต่ก่อนคิดเป็นวัฏฏะ ซึ่งเป็นเรื่องเชื่อมโยง หมุนเวียน แล้วไม่รู้จะโลกไปทำไม จะล่าสัตว์ หาอาหารก็แค่พอกิน ไม่สะสม เพราะเก็บอะไรไว้ก็บูด แต่เก็บเงินไม่บูด แกรมออกดอกตลอดเวลา ก็เพราะเราไปสมมติให้มันเป็นอย่างนั้น ถ้าลองเราเลิกระบบเงินหมดเดี๋ยวนี้ แล้วถามว่า ใครรวยที่สุด ก็คือเกษตรกร เพราะเขามีอาหารกิน แต่ตัวเลขมันกินไม่ได้ เมื่อเงินเป็นสิ่งสมมติ แล้วคิดว่ามันต้องเพิ่มขึ้นๆ เป็นการคิดแบบแยกส่วน มากขึ้นๆ หาเท่าไรก็ไม่พอ ที่เราเรียกทุนนิยม คือ เงินทำเงิน เงินเพื่อเงิน แต่ที่จริง เงินต้องเพื่อมนุษย์ เพื่อชีวิต แต่มันกลายเป็นเงินเพื่อเงิน แล้วเงินเพียง 0.2 % เท่านั้นที่วิ่งอยู่ทั่วโลก ที่ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ อีก 99.8 % ไม่ได้ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ (เพื่อการแลกเปลี่ยน) แต่ทำหน้าที่ไปดูดเงินของคนอื่น ไม่ได้สร้างอะไรเพิ่ม ทั้งความรู้ บริการ วัตถุ เมื่อเป็นแบบนี้โลกก็เสียดุล ทุนนิยมแบบนี้ทำลายศักดิ์ศรี

ความเป็นมนุษย์ ทำลายประชาธิปไตย ทำลายสิทธิมนุษยชน ทำลายเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม จิตวิญญาณ

ท่านอาจารย์ประเวศเน้นย้ำว่า นักปราชญ์ ผู้นำความคิดคนสำคัญหลายท่านก็พูดเตือนไว้ในเรื่องนี้ว่า มนุษยชาติต้องเปลี่ยนวิถีคิดใหม่ ท่านเล่าว่า ก่อนเกิดตึกเวิลด์เทรด 2 ปี มีนักปราชญ์ฝรั่ง 3 คนไปคุยกันที่แคลิฟอร์เนีย 2 วัน 2 คืน แล้วเขานำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อว่า Consciousness Revolution มีความตอนหนึ่งว่าอารยธรรมตะวันตกกำลังพาโลกทั้งโลกเข้าไปสู่วิกฤตอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะว่าอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ไม่สามารถจะไปต่อไปได้ สิ่งที่จะ save มนุษย์มีอย่างเดียวนั่นคือการปฏิวัติทางจิตวิญญาณหรือจิตสำนึก ซึ่งก่อนหน้านั้นตั้งนาน อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ก็พูดเช่นกันว่า มนุษยชาติจะอยู่รอดได้ ต้องการวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง ท่านอื่นๆ ก็มี ท่านตะไลลามะ ท่านพุทธทาส เป็นต้น

อย่างท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านได้ฝากมรดกไว้ 3 ข้อ คือ 1) ขอให้ศาสนิกของแต่ละศาสนา เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน 2) ขอให้มีความร่วมมือระหว่างศาสนา และ 3) ขอให้มนุษย์หลุดออกจากวัตถุนิยม ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับที่ท่านตะไลลามะ พูดว่า ศตวรรษนี้ต้องการ spiritual revolution เพราะโลกทุกวันนี้คิดโดยการฆ่าและเป็นส่วนๆ หมด และตอนนี้กำลังโฆษณาประชาสัมพันธ์ล้างสมองคนหมดทั้งโลกให้เชื่อว่า สังคมคือการแข่งขันเสรี ซึ่งไม่ได้มองถึงความเป็นมนุษย์ แต่คือ ความเป็นสัตว์ ที่ตัวโตก็ตะปบตัวเล็กได้ทันที ขณะที่ชาวบ้านพูดถึงเรื่อง “ทุนชีวิต” ซึ่งมองเชื่อมโยงหมด ทั้งการทำมาหากิน สังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนาธรรม เขาคิดเชื่อมโยงเป็นโครงสร้างความเป็นมนุษย์ เพราะธรรมชาติคือความโอบอุ้มกัน ความเอื้ออาทรต่อกันต่างหาก

ดังนั้นพวกเราคงต้องมาจับตัวนี้ว่า วิถีคิดใหม่ที่ไอน์สไตน์พูดคืออะไร ตัวการปฏิวัติจิตสำนึกคืออะไร การถอนตัวออกจากวัตถุนิยมที่ท่านอาจารย์พุทธทาสพูดคืออะไร หรือสิ่งที่ท่านอาจารย์ระพีพูดคืออะไร ถ้าเราตีตรงนี้แตก แล้วช่วยกันศึกษาตรงนี้ ช่วยขยายตัวนี้ให้มาก โลกก็จะเปลี่ยนไปเป็นอีกโลกหนึ่ง เป็นโลกแห่งความเป็นธรรมชาติ เป็นโลกแห่งการเข้าถึงธรรม ซึ่งมนุษย์มีศักยภาพที่จะไปได้เพราะมีของที่มีค่าที่เป็นทรัพย์สินภายในของตัวเอง นั่นคือ เชลลมองถึงแสนล้านตัว ที่สามารถจะเรียนรู้อะไรก็ได้ เรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ ให้ประสบความสำเร็จ เรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ เรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ เป็นไปได้ทั้งนั้น ขอให้มีการเรียนรู้ที่ถูกต้อง

ด้าน ศ.เสน่ห์ จามริก สะท้อนว่า ที่บ้านเมืองเรามาดึงดูดจับจ้องทางปัญญา ก็เพราะมายาที่ถูกสร้างขึ้น เต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด และไปทำลาย “ต้นทุนชีวิต” ของท้องถิ่น ซึ่งท่านได้เรียนรู้ค่าๆ นี้จากการลงไปทำงานกับชาวบ้านที่บุรีรัมย์ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ซึ่งชาวบ้านท่านหนึ่งสะท้อนว่า ทุนไม่ใช่เงิน ทอง แต่คือตัวเรา กับแผ่นดิน ฉะนั้นเกษตรคือความเป็นจริงของชีวิต เป็นฐานสำคัญที่จะเปิดช่องให้กำหนดทิศทาง ปัญญาวิชาการของเราไปสู่ความเป็นจริงของชีวิตมากที่สุด เป็นวิชาการที่ตั้งอยู่บนฐานของแผ่นดิน และเรื่องนี้ต้องการวิชา เศรษฐศาสตร์ใหม่ในการอธิบาย

ท่านมองว่า เรื่องจิตวิญญาณการเกษตรที่เราพูดกันนั้น เป็นเรื่องที่ขยายความได้กว้างขวาง และสามารถประยุกต์ใช้ในเศรษฐกิจการเมืองสมัยใหม่ได้ด้วย เป็นเรื่องที่จะต้องนำมาทำลายโลกด้วย โดยท่านสะท้อนผ่านเรื่อง “ต้นทุนชีวิต” ซึ่งเรื่องสำคัญคือ แผ่นดิน ฐานทรัพยากร เพราะนี่คือ ฐานของการเกษตร แต่เกษตรกรทุกวันนี้ ได้ถูกปัญญาวิชาการที่ครอบงำ

ทำให้ตัวเองดูถูกแผ่นดินของตัวเอง แต่ถ้าชาวบ้านตระหนักว่า ไร่ นา คือ ต้นทุนชีวิต ถ้าเอาไปจำหน่ายหรือขาย ก็คือ จำนองหรือขายชีวิต เขาจะหวงแหน และทุนตรงนี้ไม่ใช่ทุนที่จะไปแปลงเป็นทรัพย์สินแบบที่นายเดอโซโตมาสอนบ้านเรา ซึ่งเขาเห็นเพียงการแปลงทรัพย์สินที่อยู่นอกระบบให้เป็นทรัพย์สินในระบบ หรือเป็นการให้การยอมรับเศรษฐกิจนอกระบบให้เข้ามาอยู่ในระบบ ซึ่งฟังดูดี แต่ถ้ามองให้ดี เศรษฐกิจในระบบขณะนี้มันกำลังเข้าตาอับจน ก็เอาเศรษฐกิจนอกระบบเข้ามาหนุน เราต้องเข้าใจว่า ทุกวันนี้บัญชีรายได้ของเรา คิดจากเรื่องการนำเข้า-ส่งออก การกู้หนี้ ยืมสิน ตลาดหุ้น นอกนั้นอยู่นอกระบบ และไม่เคยมองเข้ามาในบัญชีรายได้ประชาชาติเลย นักเศรษฐศาสตร์ที่ละตินอเมริกาเมื่อไม่ต่ำกว่า 20 ปีก่อน เขาสำรวจพบว่า รายได้ที่ชาวบ้านทำมาหากิน คิดเป็นสัดส่วนของจีดีพี ระหว่าง 30-60 % ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ไทยไม่ได้ให้ความสนใจเลย เพราะเราติดอยู่กับเศรษฐศาสตร์แบบของธนาคารโลก ดังนั้นที่เดอโซโตพูด ไม่ใช่ของใหม่เลย แต่พอมาพูดตอนนี้ เราก็ตื่นเต้น ซึ่งมันมีแง่ดีที่ว่า ทำให้เรามองว่า พวกหาบเร่ เป็นการทำมาหากินที่มีความหมายในทางเศรษฐกิจและทางเศรษฐศาสตร์ทั้งสิ้น แต่ถ้าความคิดนี้ก้าวหน้าจริง รัฐหรือรัฐบาลจะต้องลงทุนที่จะพัฒนาหาบเร่แฝงลอยให้ก้าวหน้าขึ้น ไม่ใช่เพื่อเอาไปต่อทุน เพื่อจะไปกู้เงินธนาคาร แล้วเอามาทำมาหากิน ถ้าหยุดแค่นั้น ก็ไม่ไปไหน คำถามที่มีต่อรัฐบาลคือ ทำได้หรือไม่ เอกลักษณ์จริงๆ คือ สิทธิของชาวบ้าน สิทธิในภูมิปัญญาชาวบ้าน สิทธิในแผ่นดิน แปลงให้เป็นทุนที่จะมาใช้ประโยชน์

เพราะที่จริงบ้านเรามีอะไรให้เห็นมากกว่านั้น จะต้องมองเห็นทุนมากกว่าเรื่องที่เงินที่เงินจะไปแปลงเงินกู้จากธนาคาร นักเศรษฐศาสตร์บ้านเราที่เคยค้านเรื่อง informal sector หรือการทำมาหากินของชาวบ้านที่อยู่นอกระบบเป็นเรื่องขี้ผง แต่พอนายเดอโซโตพูด จึงดูจะตื่นเต้นไปกับเขา สะท้อนว่า อะไรเข้ามาเราก็กลัวตลอดเวลา วิฤติทำให้เราไขว่คว้าทุกอย่างที่ผ่านเข้ามา ซึ่งบางครั้งก็ส่งผลทำลายฐานต้นทุนของตัวเองด้วยในบางครั้ง เช่นที่ผ่านมา สหรัฐฯ พยายามกดดันให้รัฐบาลไทยรับข้อตกลงที่เรียกว่า ข้อตกลงไทย-สหรัฐฯ ว่าด้วยการจัดตั้งกองทุนวิจัยป่าเขตร้อน โดยที่ยอมผ่อนหนี้เพียง 4-5 ร้อยล้านบาท แต่ให้สิทธิสหรัฐฯ เข้ามาสำรวจวิจัยป่าเขตร้อนทั่วประเทศเลย ทำให้เห็นว่า ความรู้วิชาการแบบของตะวันตก เป็นความรู้ที่เข้ามาใช้อำนาจครอบงำ ฉกฉวยประโยชน์จากประเทศยากจน แล้วรัฐบาลไทย โดยกระทรวงการคลัง กระทรวงเกษตรก็ดีใจมาก เพราะเป็นโอกาสได้ทุนวิจัยกับฝรั่ง แต่ไม่ได้มองถึงผลเสียที่จะตามมา โชคดีที่รัฐบาลยอมยุติเรื่องนี้ ขณะที่อีกด้านหนึ่งเราก็เรียกร้องให้รัฐบาลไทย สังคมไทย ลงทุนทำวิจัยเอง โดยไม่ต้องพึ่งต่างชาติ ซึ่งขณะนี้กำลังพยายามจัดตั้งโครงการยุทธศาสตร์ฐานทรัพยากรเขตร้อนกันอยู่

อีกกรณีคือ ร่าง พ.ร.บ. สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งผ่านสภาผู้แทนราษฎรแล้ว และทางกรรมการสิทธิฯ ได้ทำบันทึกถึงประธานวุฒิสภา ถึงนายกฯ เพื่อคัดค้าน ตอนนี้เรื่องอยู่ที่วุฒิสภา ร่าง พ.ร.บ. นี้ให้การคุ้มครองผลิตภัณฑ์ที่มีนัยสำคัญทางภูมิศาสตร์ คนอื่นจะไปใช้ชื่อไม่ได้ ปรากฏว่าร่างกฎหมายนี้ไม่รวมพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์เข้าไว้ด้วย จะหมายถึงสินค้าอย่างเดียว เพราะ WTO กำหนดไว้อย่างนั้น ทางเราก็บอกว่า ของเมืองไทยทำแบบนี้ไม่ได้ เพราะเรามีอะไรหลายอย่างที่ต้องสงวนไว้ให้สิทธิกับคนไทย และไม่เฉพาะพันธุ์พืช สัตว์ เท่านั้น แม้กระทั่งบริการ เช่น ราไทย มวยไทย เพราะขณะนี้ถึงแม้ไม่ใช่สินค้า แต่มันมีนัยยะทางการตลาด เรื่องนี้วุฒิสมาชิกคนหนึ่งที่เป็นนักกฎหมายอภิปรายบอกว่า ผู้คัดค้านไม่เข้าใจกฎหมายนี้ ซึ่งอาจารย์เสนอให้ท่านชี้ว่า นี่คือการวิชาการของ WTO มาใส่หัวสมอง แล้วมาบอกว่าสิ่งที่คัดค้านนั้นผิดกฎหมายที่องค์การการค้าโลกกำหนด นี่คือการอุปสรรคที่สะท้อนว่า เรารับวิชาการทั้งหลายแหล่ที่แพร่เข้ามาใช้อำนาจครอบงำ ซึ่งล้วนเป็นวิชาการของความเป็นอาณานิคม

อาจารย์เสนอให้ท่านเน้นย้ำว่า แม้เราจะเป็นประเทศเล็กก็ตาม แต่ถ้าเรามั่นใจว่า เราอยู่บนฐานของความ เป็นจริง ก็จะทำให้เรามั่นใจที่จะท้าทายต่อสิ่งที่ไม่ชอบธรรมในเวทีโลกได้ ฐานความคิดของเรา จะเป็นฐานที่ช่วย โลก ขอให้เรามั่นคงบนฐานของจิตวิญญาณการเกษตร ที่อยู่บนฐานของสัจธรรม หรือความเป็นจริงในชีวิต ที่ไม่ ได้จำกัดเฉพาะแวดวงอาชีพเกษตร แต่เป็นเรื่องของทุกคน และมันไม่หยุดนิ่ง เราสามารถพัฒนาไปได้ เป็น ประโยชน์ทั้งต่อตัวเราและโลกด้วย

จิตวิญญาณการเกษตร นอกจากจะเป็นจิตวิญญาณของความเป็นจริงของชีวิตแล้ว ต้องเป็นจิต วิญญาณของการเป็นอิสระในการที่จะรู้จักตัวเอง แล้วสร้างสรรค์วิชาการที่เป็นตัวของตัวเอง แต่เพราะ เราไม่เป็นอิสระตรงนี้ ทำให้สังคมไทยต้องแบ่งแยก พูดยกันไม่รู้เรื่อง มันมีมานความรู้ที่เป็นมิจฉาทิฐิเข้ามาปิดกั้น ระหว่างคนไทย ฉะนั้นเราต้องสร้างความรู้ใหม่ และสิ่งที่เราสนใจคือ องค์ความรู้ และวัฒนธรรมความรู้ที่ เป็นทางเลือกที่เป็นอิสระ บนพื้นฐานของความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งเป็นคำจำกัดความที่เราให้กับคำว่า “จิตวิญญาณการเกษตร” เรื่องเหล่านี้มีความหมายค่อนข้างลึกซึ้งมาก แต่ทุกวันนี้เรามักไม่ค่อยรู้ตัว สอนกันไป เรียนกันไป วิจัยกันไป แต่ไม่รู้หรือว่า เรากำลังเผยแพร่ความรู้ชนิดที่เอาตัวเราเป็นทาสในทางความคิดของภาย นอก เราไม่รู้ตัว ความไม่รู้ตัวทำให้เราขาดความสมัคสมานกัน สังคมไทยขณะนี้เกือบจะทั้งหมด อยู่ภายใต้ สภาวะของความเป็นอาณานิคมทางความคิด ฉะนั้นเราต้องมีความมานะบากบั่นที่จะแสวงความรู้ให้เป็นทาง เลือกของสังคมไทยจริง ๆ

ท่านอาจารย์ทั้งสาม สรุปภาพคล้ายคลึงกันว่า ตอนนี้สังคมมันถึงมีวิกฤติที่ชัดมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเห็น แต่สิ่งที่เป็นมายา ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ชาติ เป็นสายใยที่ถูกตัดขาดจากกันมากขึ้นทุกที และการศึกษาทุกวันนี้ก็ไม่ได้ช่วยอะไร เช่น เราพูดยกันเรื่องการ ปฏิรูปการศึกษา แต่เรามักไปมองสิ่งที่ยู้งานนอก ไม่มองจิตวิญญาณของผู้คน และการพัฒนาที่เอาเงินทองเป็น ตัวตั้งทำให้สิ่งดีๆ ในสังคมหายไป ไม่ว่าจะเป็นระบบครอบครัว วัฒนธรรมประเพณี แม้จะพูดเรื่องศาสนา แต่ก็ไม่ ได้มองธรรมะที่อยู่ใใจเราจริงๆ ทำให้ทุกวันนี้มีแต่ความขัดแย้ง เป็นยุคของการแย่งชิงทรัพยากร เงินเข้าไปที่ ไหนก็ทำลายที่นั่น เพราะเรื่องจิตวิญญาณมันหายไป

อย่างไรก็ตาม คุณหมอประเวศย้ำว่า ถึงจะมีวิกฤติ แต่มนุษย์ก็ต้องมีความหวัง มนุษย์อยู่ได้เพราะความ หวัง เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ ท่านยกตัวอย่างหนังสือเรื่อง Biology of Hope ซึ่งอ้างถึงว่า การมีความหวังหรือ ไม่มีความหวังของมนุษย์จะไปกระทบระบบอย่างสำคัญ ดังนั้นเราต้องเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ ว่าเมื่อ ประสบความล้มเหลว มันจะเรียนรู้ และเราไม่มีวิธีเรียนอย่างอื่นเลย นอกจากเรียนจากความล้มเหลว เหมือนเด็กเดินได้ต้องล้ม ต้องเจ็บปวดจากภาวะวิกฤติ จึงจะเรียนรู้ให้ฉลาดขึ้น

ท่านอาจารย์ประเวศเน้นให้ความสำคัญ 2 เรื่องในที่นี้คือ 1) ถ้าเรื่องจิตวิญญาณการเกษตรสำคัญ ต้องหาทางสื่อสารให้คนเข้าใจ ต้องหาวิธีสื่อเรื่องตรงนี้ด้วยวิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโดยนักเขียน หรือศิลปินช่วย กันสื่อด้วยศิลปะ อาจจะเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม กวีนิพนธ์ รวมทั้งน่าจะจัดการเรียนรู้ด้วยการทัวร์ เพื่อทำให้ คนที่อยู่ข้างบนมาเข้าใจคนข้างล่าง เพราะขณะที่ เราเห็นภูมิปัญญาชาวบ้านเต็มแผ่นดิน แต่ข้างบนไม่เข้าใจแผ่น ดินไทย จึงต้องพาไปดู ไปสัมผัสความจริงของแผ่นดินไทย จะเป็นการสื่อสาร การเรียนรู้ที่สำคัญ 2) การสร้าง รูปธรรมระดับจุลภาค คือการที่ชาวบ้านทำเกษตรผสมผสานมากขึ้นเรื่อยๆ เห็นความเชื่อมโยง หายจน หลุดหนี ความรุนแรงลดลง มีเวลาคุยกัน ช่วยเหลือสังคมมากขึ้น เช่น คิดว่าจะช่วยคนแก่อย่างไร จะช่วยให้เด็กได้อย่างไร ซึ่งเรื่องเกษตรผสมผสานให้คำตอบทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง รักษาสิ่งแวดล้อม รักษาจิตใจ

สุขภาพ พร้อมหมด ดังนั้นตรงนี้ต้องส่งเสริมให้ขยายตัวมากขึ้น และระดับนโยบายต้องเปลี่ยนการวัดความเจริญที่ตัวเงินด้วย

ตัวอย่างคนอเมริกัน มีเพียง 3 % เท่านั้นที่ทำเกษตรและใช้เครื่องมือขนาดใหญ่ทำ อีก 97 % อยู่ในเมือง และทำอาชีพที่ไม่ใช่สัมมาอาชีพ เช่น เล่นหุ้น เป็นอาชีพที่เบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม โลกก็เลยเดือดร้อน บั่นป่วน ท่านมองว่า ต้องให้คนทำสัมมาอาชีพให้มากที่สุด เช่น อาชีพเกษตร ต้องให้มีจำนวนมากที่สุด และถ้าจะทำการเกษตรให้มาก ต้องไปดูเรื่อง (1) สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร เพราะถ้านายทุนกว้านซื้อที่ไปหมด คนก็มีอาชีพการเกษตรไม่ได้ (2) ต้องไปดูเรื่องการใช้เทคโนโลยี ต้องไม่ใช่ขนาดใหญ่ ต้องเน้นรายย่อยมาราย ให้เต็มแผ่นดินไปหมด (3) ไปเชื่อมโยงกับกระบวนการนโยบาย คนอาจจะดี แต่ถ้านโยบายไม่ดี ก็ก่อความเสียหายเหลือคณานับ อย่างบ้านเรา นโยบายที่ไม่ดีเต็มไปหมด และกำหนดโดยคนนิดเดียว ดังนั้นเราจึงต้องสนใจกระบวนการนโยบาย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม ถ้าคนส่วนน้อยนำไป มักจะนำไปสู่วิกฤต ด้วยนโยบายที่ไม่ถูกต้อง ฉะนั้นนโยบายที่ถูกต้องจะต้องให้คนอยู่ในภาคเกษตรมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และ (4) ต้องเปลี่ยนตัววัดการพัฒนาใหม่ เช่น วัดจำนวนคนที่ทำสัมมาอาชีพ ว่ามีมากเท่าไร หรือวัดความสุข

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่เราพบทุกวันนี้คือ พ่อแม่ที่เป็นเกษตรกรไม่อยากให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพของตน เพราะชาวบ้านรู้สึกว่าเขาถูกเอาเปรียบ แต่ถ้าไปดูเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ลูกจะกลับบ้าน เช่น พ่อมหาอยู่ สุรินทร์ ที่สุรินทร์ ท่านมีความสุขสบาย เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมดี ชื่อเสียงก็มี มีคนมาเรียนรู้จากท่านเยอะ ลูกท่านก็กลับมาบ้าน เพราะพ่อมีเกียรติ หรือกรณีลุงคำปวน ที่ภูเรือ ปลุกไม้เมืองหนาวขาย เป็นตัวอย่างของเกษตรกรที่ทำวิจัยตลอดเวลา ท่านดูว่า ที่สวนจตุจักร เขาขายอะไรกัน ราคาเท่าไร เหมือนท่านวิจัยตลาด ก็ปลูกหลายอย่าง และทำหลายวิธี แล้วสังเกตว่าวิธีไหนให้ผลดีกว่า ก็เลือกวิธีนั้น แล้วก็ทดลองอีก ฉะนั้นก็ก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยงานวิจัย คนไปดูงานเยอะ แล้วลูกก็กลับมาช่วยงานที่บ้าน ฉะนั้นเรื่องศักดิ์ศรีของเกษตรกรเป็นเรื่องสำคัญ ถ้ามีศักดิ์ศรี ลูกก็อยากกลับบ้าน อยากเอาอย่าง เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิของความเป็นมนุษย์ ถ้ามี มันมีความสุขในเนื้อในตัวของมันเลย ขณะนี้เรามีหนทางแห่งศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศทางเดียว แคบ ๆ ซึ่งเป็นทางที่ล้าสมัย และถูกใช้ไปในทางผิด ๆ คือต้องรับราชการเท่านั้นจึงมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี หรือต้องสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้

ฉะนั้น เราต้องสร้างเรื่องเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เรื่องสิทธิของความเป็นมนุษย์ให้กว้างขวางหลากหลาย นั่นคือการเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งในการพัฒนา เพราะมันกระจายตัว ทุกชุมชนท้องถิ่น ทุกประเทศ มีประวัติศาสตร์ของตัวเอง มีวัฒนธรรมของตัวเอง จะว่าใครเหนือใครก็ได้ แต่เป็นความหลากหลาย แต่ถ้าเอาเงินเป็นตัวตั้ง มันจะสัมพันธ์กันเป็นแบบบริวาร เช่น ทุกจังหวัดจะเป็นบริวารของกรุงเทพฯ กรุงเทพฯก็เป็นบริวารของโตเกียว นิวยอร์ก แต่คนเข้าใจเรื่องนี้น้อย มหาวิทยาลัยเกือบทั้งหมดก็ไม่เข้าใจว่ามันคืออะไร จะเข้าใจก็แค่สร้างเรือนไทย สร้างวังดนตรีไทย นึกว่าได้ทำแล้ว แต่ที่จริงมันคือ วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชน ในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ที่หลากหลายไปตามสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ฉะนั้นต้องหาเกียรติ หากศักดิ์ศรีของมนุษย์ใหม่ ไม่ใช่ให้มืออยู่อย่างคับแคบเช่นในปัจจุบัน ซึ่งมันบีบคั้นมนุษย์เกิดความเครียดและความขัดแย้งในสังคมมาก

ทุกวันนี้หลายคนเป็นห่วงว่า แม้จะเห็นว่า เกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสานดีแล้ว มีทุกมิติที่นำไปสู่จิตวิญญาณการเกษตร แต่รัฐบาลกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ ที่เน้นอุตสาหกรรม สังคมจะหาทางออกเรื่องนี้

อย่างไร ซึ่งท่านอาจารย์ระพี สาคริก มองว่า เราต้องมองวิถีการเปลี่ยนแปลงอย่างองค์รวม แล้วดูว่าสมดุลต่างๆ มันอยู่ตรงไหน ซึ่งมันพัฒนาไปได้อีก ไม่ใช่หยุดแค่นี้ แต่ปัญหามันเป็นตัวสอนให้เราเรียนรู้ว่า เราอ่อนแอไหม เราตกหลุมใหม่ หรือปัญหาทำให้เราแข็งแกร่งขึ้นไหม ถ้าเรารู้จักบททวน อดีต ทั้งข้างนอก ข้างใน โดยเฉพาะข้างใน คือตำราเล่มใหญ่และเป็นของจริง ได้มาจากการทำ การปฏิบัติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด แต่เวลานี้ คนไทยที่ขาด วิทยุญาณความเป็นไทย มันเยอะขึ้น ยิ่งข้างบนยิ่งเยอะ ดูจากชนบทเข้ามาในเมือง และดูจากในเมืองขึ้นไปข้างบน อำนวยประโยชน์ให้กับต่างชาติหมด แม้แต่เรื่องอาหาร ก็เลือกากเหลือเดนเท่านั้นที่คนไทยกิน

ที่เราบอกว่า โลกทุกวันนี้มันต้องแข่งขัน คุณหมอประเทศชี้ว่า ก็กำลังเข้าไปสู่ความพินาศหมด ให้ดูญี่ปุ่น อเมริกา ว่าตอนนี้เป็นอย่างไร คนอเมริกากำลังหวาดกลัวกันหมดทั้งประเทศ ไม่มีความมั่นคงในจิตใจ แล้วเราจะเข้าไปหาสิ่งเหล่านั้นทำไม ถ้าเราแข่งขันแบบนั้น เราแข่งขันอย่างแพ้ เพราะไปทำลายสิ่งต่างๆ ต้องไปพึ่งต่างชาติ พอต่างชาติแปรปรวน เราก็กัม แต่เราควรแข่งขันจากจุดที่เราแข็งแกร่งที่สุด และไม่มีคนอื่นแข่งเท่าเลย คือเรื่องวัฒนธรรม เป็นการแข่งขันที่มั่นคงมาก ฉะนั้นต้องคิดให้ดีว่า มันแข่งขันจากฐานอะไร ต้องแข่งขันจาก ฐานความเข้มแข็งของเรา

กล่าวโดยสรุป อาจารย์ทั้งสามท่าน มองเหมือนกันว่า การที่เราจะเข้าถึงจิตวิทยุญาณการเกษตรได้นั้น เราอาจจะเห็นธรรมชาติ ที่เชื่อมโยงอย่างองค์รวม การที่เรามีกระบวนการที่แยกส่วนหรือซ้ำแหวออกจากกัน ทำให้มิติเรื่องจิตวิทยุญาณขาดหายไป และก่อวิกฤติมากมายต่อมนุษยชาติ แต่เราสามารถที่จะเรียนรู้ได้จากปัญหา และศักยภาพของมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ เพื่อสามารถจะหลุดพ้นไปจากวิกฤตินั้น โดยเฉพาะวิกฤตทางปัญญา

เรื่องจิตวิทยุญาณการเกษตร ไม่ใช่เฉพาะเรื่องเกษตรกรเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของมนุษยชาติ ถ้าเราเห็นด้วย เราต้องช่วยกันเผยแพร่ ขยายผล ขยายกระบวนการนี้ออกไปให้กว้างขึ้น อาจจะเป็นการใช้สื่อรูปแบบต่างๆ ศิลปะ หรือด้วยการลงสัมผัสความจริงในชุมชนให้มากขึ้น เรียนรู้จากของจริง จากธรรมชาติ เราจะเห็นองค์รวม อย่างแท้จริง และ อ.ประเทศเสนอให้คนกลับไปสู่ภาคเกษตรให้มากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ต้องทำอีกหลายเรื่องไปด้วยกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร เทคโนโลยี กระบวนการนโยบายของรัฐที่ไปเอื้อต่อทิศทางเหล่านั้น ตัวชีวิตการพัฒนาประเทศจะต้องเปลี่ยนแปลงไป จากที่เอาเงินเป็นตัววัด อาจต้องเอาความสุขมาเป็น ตัววัด เอาเรื่องวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งในการพัฒนา เพราะเป็นความหลากหลาย และมีจริงในท้องถิ่น เป็นจุดแข็ง ของตัวเขาเอง ที่ทำให้ไม่รู้สึกด้อย อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และที่ท่านอาจารย์เสนอให้ฝากไว้คือ เราต้องขับเคลื่อนด้วย การสร้างความรู้ และสร้างวัฒนธรรมความรู้ที่เป็นทางเลือก ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง.

ชุมชนเกษตรจะอยู่รอดได้อย่างไร จากการพัฒนาแบบยั่งยืน

สรุปและเรียบเรียงโดย กรรณทอง สุตประเสริฐ

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ที่มา : เวทีอภิปรายสาขาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร

เรื่อง "ชุมชนเกษตรจะอยู่รอดได้อย่างไร จากการพัฒนาแบบยั่งยืน"

ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 40 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545 ณ ห้อง ศร.3-301

ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในทุกๆ ภาคส่วนของประเทศ ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต วิถีชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมซึ่งถือเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมไทย นโยบายทางด้านการเกษตรหันไปผลิตเพื่อส่งออก เพื่อสร้างรายได้ให้สูงที่สุด...สุดท้ายเมื่อแนวทางการพัฒนาประเทศถึงทางตัน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จึงกำหนดให้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นแนวทางหลักในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและระบบการผลิต

จากแนวทางการพัฒนาของโลกที่ว่าด้วย การพัฒนาแบบยั่งยืน จนมาถึง เกษตรยั่งยืน และเศรษฐกิจพอเพียง ของประเทศไทย ล้วนเป็นทางเลือกและทางรอดของสังคมไทยทั้งสิ้น ในเวทีอภิปรายสาขาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร ของการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 40 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ได้หยิบยกเรื่อง "ชุมชนเกษตรจะอยู่รอดได้อย่างไร จากการพัฒนาแบบยั่งยืน" ขึ้นมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน

มุมมองการพัฒนาชุมชนเกษตรจากอดีตสู่อนาคต

เลขาธิการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดร.อดิศักดิ์ ศรีสรรพกิจ ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงมุมมองการพัฒนาชุมชนเกษตรตั้งแต่สมัยอดีตว่า - เดิมการพัฒนาของรัฐเน้นที่การสร้างรายได้พัฒนาอาชีพ โดยเชื่อว่าถ้ารายได้ดีจะพ้นจากวัฏจักรความยากจนได้ และจะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามนโยบายในการพัฒนาชุมชนเกษตรจะเปลี่ยนแปลงไป โดยเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่อุปสรรคของการพัฒนายังคงมีความซับซ้อน อาทิ เรื่องปัญหาการทำงานที่ขาดประสิทธิภาพของรัฐ, สิทธิหรือโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น ที่ดิน หรือในแง่ของความรู้-ข้อมูล ของเกษตรกร, เรื่องการประกอบอาชีพของคนในชุมชนยังไม่ได้ได้รับการบริหารจัดการจากภาครัฐดีเท่าที่ควร เช่น การส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันยังมีน้อย, ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาเกษตร, ขาดการพัฒนาขีดความสามารถในการคิดวิเคราะห์หรือพัฒนาตัวเอง

อย่างไรก็ตามการพัฒนาชุมชนเกษตรไทยในทศวรรษหน้าจะมีแนวโน้มที่สดใสมากขึ้นอย่างแน่นอน ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงวิสัยทัศน์เกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า ชุมชนเกษตรของไทยนอกจากจะนำองค์ความรู้ / ภูมิปัญญาของชาวบ้าน / ชุมชนมาใช้แล้ว สิ่งที่จะละเลยไม่ได้คือ การนำเอาเทคโนโลยีที่เหมาะสมและมีคุณภาพเข้ามาประยุกต์ใช้ในระบบการผลิตด้วย

นอกจากนี้ **ดร.ยุวัฒน์** ยังกล่าวถึงหนทางที่จะนำพาชุมชนเกษตรให้อยู่รอดได้ในทศวรรษหน้าว่า สังคมเกษตรจะต้องรู้จักและเข้าใจใช้เทคโนโลยี เพื่อนำไปหนุนเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านได้อย่างสมดุล จะต้องมีการประกอบสำคัญดังนี้

1. ต้องสร้างกลไกตลาดที่เหมาะสม
2. ทำเกษตรที่มีคุณภาพ
3. เจ้าหน้าที่รัฐต้องมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชน
4. ฝ่ายบริหารต้องเข้าใจเกษตรกร

แต่ไม่ว่าใครมาในภาคการเกษตรการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การถ้อยทีถ้อยอาศัยนับเป็นสายใยที่เชื่อมร้อยวิถีชุมชน การรวมกลุ่มกันถือเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญของวิถีชุมชน **คุณชวาลวุฒิ ไชยหุวัติ** อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับ “การจัดองค์กรภาคการเกษตร” ว่า แนวทางที่จะนำไปสู่ความอยู่รอดของชุมชนเกษตรในอนาคตนั้น หัวใจสำคัญคือ การเอาใจมารวมกลุ่มกัน คิดถึงประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการจัดองค์กรภาคการเกษตรจะรวมกลุ่มกันได้อย่างยั่งยืนนั้น ควรที่จะประกอบด้วย การมีศรัทธาต่อกัน เชื่อมั่นศักยภาพของกลุ่ม, มีความสามัคคี, มีความซื่อสัตย์ และมีศักดิ์ศรี พยายามไม่ขอความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก

ตลาดเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง : ภูมิจาคความสำเร็จของชุมชนเกษตร

ความมั่นคงของชุมชนเกษตรอีกด้านคือ “ตลาด” ที่เป็น “ตลาดเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง” ในเรื่องนี้ **คุณณรงค์ โชควัฒนา** กรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท บางกอกเรียลเบอร์ ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันปัญหาของตลาดคือ เรามักพึ่งตลาดของคนอื่น โดยที่เรามักนิยมอุปโภคบริโภคสินค้าที่เราไม่ได้ผลิต ขณะเดียวกันเราก็มักผลิตสินค้าที่เราไม่ได้ใช้ไม่ได้บริโภค เราจึงพึ่งตลาดของตัวเองไม่ได้ ทำให้ประเทศเราเสียดุล เพราะเราขายในราคาถูก แต่เราต้องซื้อแพง ยิ่งผลิตเพื่อขาย แล้วซื้อมาบริโภค ยิ่งขาดทุน ดังนั้นเราจำเป็นต้องสร้าง “ตลาดเพื่อการพึ่งตนเอง”

คุณณรงค์ ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าว ว่า เกิดขึ้นเนื่องจาก

1. การถูกครอบงำทางวัฒนธรรมด้วยลัทธิบริโภคนิยม ที่สอนให้เราเป็นผู้ผลิตเฉพาะด้าน หรือผลิตสินค้าเชิงเดี่ยว แต่เราต้องซื้อสินค้าอย่างอื่นอีกมากมาย คนที่จะได้ประโยชน์มากที่สุดคือ พ่อค้าคนกลาง แต่คนเสียคือเกษตรกร ก่อให้เกิดปัญหาสินค้าล้นตลาด ราคาตก เพราะต้องแย่งกันขาย

2. ลัทธิบริโภคนิยมของชนชั้นปกครอง ที่ให้ความสำคัญกับผู้บริโภคมากกว่าผู้ผลิต โดยเลือกให้ผู้บริโภคจ่ายน้อยๆ ผู้บริหารมักบอกว่าดี เพราะผู้บริโภคซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้กำไร แต่ไม่คำนึงถึงผู้ผลิต วันหนึ่งหากเวียดนามผลิตข้าวได้ถูกกว่าไทยเรา ผู้บริหารประเทศคงอยากให้นำเข้าข้าวจากเวียดนามมากกว่า เพราะผู้บริโภคจะได้ประโยชน์ แต่ไม่ได้คิดถึงผู้ผลิต

คุณณรงค์ ย้ำว่า หากโครงสร้างการผลิตไม่เปลี่ยน ความไม่ยั่งยืนจะยังมีอยู่อย่างแน่นอน และแนวทางที่เหมาะสมคือ เราต้องร่วมมือกันทำให้ประเทศเราเป็นประเทศผลิตนิยม ไม่ใช่บริโภคนิยม คือ ประชาชนต้องสนับสนุนผลผลิตของคนไทย หากประชาชนยังต้องการสินค้าที่ถูกที่สุดที่เราไม่สามารถผลิตได้เอง ชนชั้นปกครองจะยังคงบริหารประเทศตามแนวคิดบริโภคนิยม ผู้เสียเปรียบคือผู้ผลิต เราต้องยอมซื้อสินค้าราคาแพง เพื่อให้ผู้ผลิตอยู่ได้ ไม่ใช่เชื่อในลัทธิที่ว่า อะไรถูกที่สุดคือดีที่สุด ทั้งหมดต้องกลับมาสู่คนไทย ทั้งการผลิตเพื่อขายก็ต้องขายส่วนที่เหลือ ไม่ใช่ผลิตเพื่อขายแต่ไม่พอกิน ตัวอย่างเช่นกรณีของแก๊สธรรมชาติ ทั้งๆ ที่ประเทศไทยเป็นแหล่งแก๊สธรรมชาติ แต่เรากลับให้ต่างชาติสัมปทาน สุดท้ายเราต้องซื้อแก๊สใช้

คุณณรงค์ หยิบยกตัวอย่างขึ้นมาตอกย้ำปัญหานี้ว่า “ลำบากใจที่มีนักการเมืองไทยพูดว่า ประเทศเราจะผลิตอาหารไปเลี้ยงคนทั้งโลก เป็นครัวของโลก สิ่งที่สำคัญคือคนไทย พ่อครัว แม่ครัวต้องกินดีอยู่ดีไม่ใช่หรือนัก

การเมืองไทยเอาแต่ซื้อเสียง ประเทศไทยมีส่งออกข้าวมากติดอันดับต้นๆ ของโลก แล้วเราได้อะไร ชาวนาของเรายังยากจน ขาดอาหาร เสียที่ไร่นา ครอบครัวยากจนแล้วเราดิใจหรือ”

สุดท้าย คุณณรงค์ ให้แง่คิดเกี่ยวกับเรื่องตลาดเพื่อการพึ่งตนเองว่า ให้หันกลับมาพิจารณาว่า ตลาดเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองนั้นเป็นไปตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือไม่

1. พอเพียงระดับครัวเรือน

1.1 ต้องขุดบ่อ มีบ่อน้ำ เพื่อพึ่งน้ำของตนเอง แม้ฝนจะแล้ง

1.2 ต้องปลูกข้าว เพื่อให้เป็นตลาดของเราเอง อย่างน้อยจะได้มีข้าวไว้กิน

1.3 ปลูกผักสวนครัว ไว้กินเอง ส่วนที่เหลือถึงขาย ถ้าขายไม่ได้ แจกจ่ายก็ได้

2. เมื่อในครัวเรือนเข้มแข็งขึ้น ก็เข้มแข็งในระดับชุมชน ร่วมรู้ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งปันกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็ง

3. พอเพียงในระดับชาติ เมื่อในครัวเรือน และในชุมชนเข้มแข็งแล้ว ค่อยเป็นพันธมิตรกับธนาคาร นักวิชาการ พ่อค้า หรือในสังคมวงกว้างต่อไป

เกษตรกรไทยได้อะไรจากเกษตรอินทรีย์?

สรุปและเรียบเรียงโดย อภรณ์ จันทร์สมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ที่มา : เวทีอภิปรายสาขาพืชเรื่อง "เกษตรกรไทยได้อะไรจากเกษตรอินทรีย์?"

ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 40 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ ห้อง ศร.3-402 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2545

เวทีประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 40 เนื่องในงานเกษตรแฟร์ปีนี้มีหัวข้อที่น่าสนใจในสาขาพืชเรื่องหนึ่งคือ เกษตรกรไทยได้อะไรจากเกษตรอินทรีย์? เรียกได้ว่ากำลังอินเทรนด์ (in trend) เลยทีเดียว เวทีอภิปรายเรื่องนี้ มีวิทยากรร่วมได้แก่ ดร.วิเชียร เพชรพิสิฐ ผอ.กองพฤกษศาสตร์และพืชพิษ กรมวิชาการเกษตร, ดร.บัณฑิต สุตรสุคนธ์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มก., ดร.สุภสร ชโยวรรณ ที่ปรึกษา กรมวิชาการเกษตร และเกษตรกรอย่างท่านผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม โดยมี ผศ.อดิศักดิ์ บัวนภียาพันธ์ แห่งภาควิชาโรคพืช คณะเกษตร มก. หรือที่หลายคนอาจคุ้นหน้าคุ้นตากันดีในรายการสาระเกี่ยวกับการเกษตรรายการหนึ่งในชื่อ "ลุงบัว" นั่นเอง

เกษตรเคมีถึงทางตัน !!!

วิทยากรหลายท่านให้ภาพที่ตรงกันคือ เกษตรเคมีกระแสหลักแบบที่ผ่านมานั้นเดินไปสู่ทางตันแน่ๆ หลายท่านพูดย้อนอดีตให้เห็นถึงการเกษตรแบบที่บรรพบุรุษของเราได้ทำกันมา ที่สามารถพึ่งตนเองได้ ปุ๋ยก็ใช้มูลสัตว์ที่เลี้ยงหรือหาได้ตามธรรมชาติ แมลงศัตรูพืชก็ใช้มือ-ดักจับ เรียกได้ว่าเป็นยุคของความพอเพียงอย่างแท้จริง เมื่อเวลาผ่านไปจนล่วงมาถึงยุคของการส่งเสริมการเกษตรสมัยใหม่ที่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงกันมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ดิน น้ำ เสื่อมคุณภาพ เกิดการหลอกลวงขายสารเคมี สารเคมีไม่ติดฉลากให้ชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการมักจะสรุปภาพของปัญหาว่า เกิดจากเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจ ทำให้ใช้ไม่ถูกต้อง ใช้มากไปบ้างน้อยไปบ้าง ซึ่งบางท่านก็ว่า อาจจะไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนไทยด้วย เช่นที่สะท้อนเป็นคำพูดว่า "ใช้แบบกันเหนียวไว้ก่อน" หากใช้ผลิตภัณฑ์เคมีเกษตรเหล่านั้นอย่างถูกวิธีก็ไม่แน่ว่าจะมีปัญหา ยิ่งการส่งเสริมแบบมาเป็นชุด (package) ตั้งแต่การให้ยืมเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา ไปก่อนเพื่อผลิตพืชเดี่ยวเชิงพาณิชย์ของพวกพ่อค้าธุรกิจเกษตรด้วยแล้ว เกษตรกรไทยก็นับวันแต่จะตกไปสู่วงจรหนี้สินและตายก่อนวัยอันสมควร ดังที่มีการยกตัวอย่างกรณีของเกษตรกรผู้ปลูกยาสูบที่แพร่ เป็นต้น

เกษตรอินทรีย์เป็นความหวังหรือไม่?

อย่างไรก็ตาม เกษตรอินทรีย์จะเป็นความหวัง เป็นทางออกหรือไม่นั้นก็ยังเป็นที่ยังสงสัย ด้วยเหตุของความไม่แน่ใจว่า เกษตรอินทรีย์อาจจะเป็นกระแสที่ต่างชาตินำมาใช้เป็นเงื่อนไขกีดกันทางการค้าสำหรับประเทศไทยเราหรือไม่ อีกทั้งกฎเกณฑ์การเข้าสู่มาตรฐานอันสูงลิ่ว ที่ ดร.สุภสร ชโยวรรณ ฉายภาพให้เห็นนั้นแล้ว ก็แทบสรุปลงไปได้ทันทีว่า ไม่มีทางที่เกษตรกรไทยจะไปถึงได้ในระยะอันใกล้นี้ อย่างไรก็ตาม ในส่วนนี้ก็ช่วยทำให้เราได้เห็นภาพของการเคลื่อนไหวในการพยายามสร้างระบบมาตรฐานที่เป็นทางการ ระบบการรับรองมาตรฐานสากลที่กำลังดำเนินการกันอยู่ และภาครัฐไทยก็กำลังพยายามทำให้เกิดขึ้น เพื่อให้เป็นหน่วยตรวจสอบและออกใบรับรองมาตรฐาน

ฐานคุณภาพสินค้าเกษตร แน่นอนว่า ถ้าประเทศไทยมุ่งเรื่องการส่งออก ย่อมต้องได้รับผลกระทบ เพราะ WTO กำลังเพิ่มระเบียบ มาตรการ การควบคุมมากขึ้นภายใต้ข้อบังคับการเปิดตลาดเสรี ผ่านข้อกีดกันทางการค้าที่ไม่ได้อยู่ในรูปภาษี เช่น เรื่องความปลอดภัยทางอาหาร ซึ่งในระยะหลังมีการพูดกันมากเรื่อง "การควบคุมระบบการผลิตแบบครบวงจรตั้งแต่ไร่นาจนถึงโต๊ะอาหาร (from farm to table)" โดยที่ระบบแบบนี้ถูกอ้างว่าเป็น "การทำให้ห่วงโซ่อาหารทันสมัย"

ในเรื่องนี้ข่มเสียงจากเวทีดูเหมือนว่า อาจจะต้องมองแยกแยะระหว่างเกษตรกรที่เป็นสองกลุ่มคือ เกษตรกรรายย่อย ที่เน้นการพึ่งพาตนเองให้ได้ก่อนหรืออาจผลิตขายสำหรับตลาดใกล้ตัวหรือตลาดในชุมชน กับ เกษตรกรที่ผลิตเพื่อการค้าและต้องทำการผลิตให้ได้มาตรฐาน ดร.บัณฑิต สุตรสุคนธ์ ได้แยกแยะให้เห็นว่า สำหรับเกษตรกรกลุ่มแรกนั้น สิ่งที่เกษตรกรได้คือ สิ่งที่ไม่ใช่ตัวเงิน (non-market value) เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสุข สุขภาพที่ดี ความรู้สึกว่าได้ด้วยตัวเอง ลดการพึ่งพาสภาพภายนอก แต่ในแง่ของรายได้เป็นตัวเงินไม่แน่ใจว่าจะได้กำไรมากอย่างที่ต้องการ แต่ระยะยาวแล้ว "อยู่ได้" สามารถพึ่งตนเองได้ แต่ข้อที่น่าคิดคือ สิ่งที่เกษตรกรรายย่อยอาจจะเสียในเรื่องเกษตรอินทรีย์ก็คือ "เสียรู้" เพราะมีตัวอย่างให้เห็นว่ามีการเอาวัสดุท้องถิ่นที่ใช้ทำปุ๋ยอินทรีย์ไปส่งภายนอก ใส่กระสอบแล้วเอากลับมาขายให้เกษตรกร หรือปุ๋ยชีวภาพแบบอัดเม็ด เป็นต้น กลายเป็นสินค้าราคาแพงขึ้นและสิ้นเปลืองพลังงานด้วย ส่วนในด้านของเกษตรกรที่มีศักยภาพในการผลิตเพื่อการค้านั้น สิ่งที่พวกเขาได้ น่าจะอยู่ที่การได้มูลค่าเพิ่ม (value added) จากการผลิต-การแปรรูป เพราะสินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด นอกจากนี้ยังเป็นการผลิตอาหารที่ปลอดภัย (food safety) เข้าสู่ตลาดมากขึ้น ผลดีก็ตกกับผู้บริโภคและรายได้กลับเข้าสู่ผู้ผลิตเอง รวมทั้งเป็นการขยายนิชมาร์เก็ต (ตลาดเฉพาะ) ให้เติบโตขึ้น และทำให้เกิดการขยายตัวของงานวิชาการและเทคโนโลยีในเรื่องเกษตรอินทรีย์ตามมาด้วย

ดังนั้น ถ้าเราไปมุ่งเรื่องการค้าขายก็ต้องสร้างมาตรฐานเพื่อจะไม่ให้ขัดกับข้อตกลงทางการค้า ซึ่งหลายๆ เรื่องยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ โดยเฉพาะในประเด็นเชิงเทคนิค ประเด็นว่า เกษตรอินทรีย์ใช้ปุ๋ยเคมีได้หรือไม่ จนบางครั้งถึงกับต้องไปถกกันว่า อะไรที่เรียกว่า (สาร) "เคมี" กันแน่ สุดท้ายกลายเป็นว่า ต้องมีคนลุกขึ้นมาปกป้องว่า "ปุ๋ยเคมี" ไม่ใช่ผู้ร้ายนะยะ ทุกวันนี้เราก็กินดื่มเคมีกันเข้าไปทุกเมื่อเชื่อวันอยู่แล้ว แต่ประเด็นไม่น่าจะอยู่ที่ตรงนั้น!

เป้าหมายอยู่ที่การฟื้นฟูความสัมพันธ์

หากเราจะหันกลับมามองเรื่องเป้าหมาย หรือนัยยะของเกษตรอินทรีย์ น่าจะช่วยให้ตอบคำถามว่า เกษตรอินทรีย์เป็นความหวังหรือไม่ ? ได้ชัดเจน ดร.บัณฑิต ให้ความเห็นไว้ว่า เกษตรอินทรีย์คือเกษตรที่สร้างความปลอดภัยของอาหาร (food safety) เป็นเกษตรที่ "ขอคืนให้กับธรรมชาติ" ดังนั้นโดยขั้นตอนย่อมเป็นไปในทิศทางของการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทางการเกษตร และโดยเป้าหมายแล้วก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ดังนั้นการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไม่ว่าจะโดยรูปแบบใดก็ตาม ต้องตอบให้ได้ว่าอยู่ภายใต้ฐานคิดในเรื่องต่างๆ เหล่านี้หรือไม่ (1) เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้เกษตรกร สร้างทุนทางสังคม ให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองหรือยืมบงกชของตัวเองได้ (2) ช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างคน-คน, คน-ธรรมชาติ และธรรมชาติ-ธรรมชาติหรือระบบนิเวศที่สมดุล (3) เกิดระบบการจัดการใหม่ เช่น การฟื้นฟูดิน น้ำ ความหลากหลายของพืช-สัตว์ มีการดูแลเรื่องสุขภาพ การจัดการเรื่องเงินทุน สวัสดิการต่างๆ เป็นต้น และ (4) เกิดกระบวนการเรียนรู้ การทบทวนตัวเอง และแสวงหาทางเลือกใหม่

ถ้ามองเรื่องเป้าหมายอย่างที่ว่า ก็จะเป็นการตอบคำถามต่อประเด็นที่เป็นโจทย์ในการอภิปรายหัวข้อนี้ได้เป็นอย่างดี นั่นคือ เกษตรกรไทยได้อะไรจากเกษตรอินทรีย์? ซึ่งผู้ใหญ่วิบูลย์ ท่านตอบอย่างชัดเจนว่า "ได้น้อย แต่เหลือมาก" นี่สำคัญ ทุกวันนี้คนไทยได้มาก แต่เหลือน้อย ถ้าเหลือน้อย ชาวนา ชาวไร่ก็คงไม่เป็นหนี้สินมากมาย ไม่ต้องสูญเสียที่ดิน แต่เราไม่ค่อยมองกันเรื่องรายเหลือ เรามองกันแต่รายได้ถ้ายืดเยื้อ แล้วเกษตรกร

อินทรีย์แบบที่นักวิชาการพูดกันนั้น คูนันยากจัง เพราะมองไปที่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์โลก เพราะคิดแต่จะไปขายแข่งกับเขาในตลาดโลก แต่ที่จริงมันไม่น่าจะยากขนาดนั้น ข้อสำคัญคือ เราจะขายได้สักกี่แสนกี่ล้านก็ตาม เราเคยคิดบ้างไหมว่า เราต้องไปซื้อของเขามาอีกเท่าไร ทุกวันนี้เราผลิตสินค้า 4-5 รายการไปขาย แต่ที่จริงเราต้องการสินค้าอีก 40-50 รายการ ที่เหลือนั้นเราซื้อหมดเลย ทำไมเราไม่ทำเพื่อรองรับตลาดภายในประเทศของเรา มันไม่ใช่เรื่องที่จะต้องไปรอ WTO เพราะตลาดในประเทศก็เหลือเฟือ เราน่าจะกลัวคนไทยไม่มีจะกินมากกว่า มุ่งจะขาย ดังนั้นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญคือ การเลิกให้ความสำคัญกับตลาดหรือกำไรที่เป็นตัวเงิน ซึ่งมักทำให้คนเป็นได้แค่แรงงานเท่านั้น และลดจากการซื้อมาเป็นการขายให้มากขึ้น เพราะแท้จริงแล้วการเกษตรคือ ชีวิต, การดำรงชีวิต คือวัฒนธรรมไทย ซึ่งคนไทยมักไม่เข้าใจในเรื่องนี้ จึงมองแต่เรื่องผลผลิต รายได้เป็นหลัก

ดร.บัณฑิตนี้ เน้นย้ำในประเด็นเดียวกันว่า เราควรยกเลิกเป้าหมายเรื่องตลาด ซึ่งนั่นอาจทำให้การใช้สารเคมีมากขึ้นด้วยซ้ำ และการเกษตรรูปแบบไหนก็ตาม ที่ยังพึ่งพาทายนอกมาก สุดท้ายเกษตรกรจะไม่ได้รับอะไรเลย แต่ควรหันมาปรับและเพิ่มแรงบันดาลใจในเรื่องการมีอาหารที่ดี รักษาสภาพแวดล้อมที่ดี และชุมชนที่ดี

ถึงที่สุดแล้ว เราให้ความสำคัญกับมัน (เกษตรอินทรีย์) แค่ไหน?

ผู้เข้าร่วมประชุมได้ตั้งคำถามสำคัญในเรื่องว่า ฝ่ายนโยบายมีความเข้าใจเรื่องนี้มากน้อยแค่ไหน ทุกวันนี้เรามีความรู้ความเข้าใจกับเรื่องนี้แค่ไหน เรามีความเข้าใจความเป็นจริงของสังคมไทยกันแค่ไหน ทำไมยังพัฒนา ชนบทไทยถึงยากจนลงทุกวัน ความรู้แบบไหนที่เรากำลังรู้จักกัน ทุกวันนี้งานวิจัยของหน่วยงานในกระทรวงเกษตรฯ นำไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องหรือไม่ ไม่ว่าเราจะเรียกเกษตรกรอะไรก็ตาม ทุกวันนี้มันต่อไม่ติด มีแต่จะแห้งเหี่ยวตายไป เพราะไม่สอดคล้องกับธรรมชาติเดิม แม้หน่วยงานภาครัฐจะออกมาบอกว่า ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ โดยยุทธศาสตร์ที่เน้นได้แก่ การทำความเข้าใจกับเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เรื่องการตลาด และการผลักดันเรื่ององค์กรมหาชนอย่าง *สถาบันเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ* ก็ยังเป็นข้อกังขาว่า นั้นอาจจะไม่ใช่คำตอบ แต่น่าจะอยู่ที่การสร้างให้เกิดรูปธรรมของการทำจริงมากกว่า ซึ่งภาครัฐน่าจะมีบทเรียนมาแล้วจากโครงการฝักอานามัย ที่เป็นโครงการนำร่องมาหลายปี เปลี่ยนไปแล้วสามรัฐบาลก็ยังมีปัญหามาตลอด ขนาดฝักอานามัยยังไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นได้ว่า จะได้อาหารที่ปลอดภัย เพราะพบว่า มีการเปิดมุ้งเข้าไปฉีดยาบ้างก็มีแล้วเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีมาตรฐานสูงกว่ามากเล่า !

ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจคือ การที่ฝ่ายนโยบายจะต้องยกเลิกโครงการลด-แลก-แจก-แถมทั้งหลายให้กับเกษตรกร แล้วเอาเงินมาตั้งกองทุนเรียนรู้ของเกษตรกร รวมทั้งกองทุนวิจัย ที่เกษตรกรเป็นผู้ตั้งโจทย์ รวมทั้งมีกองทุนที่จะสมทบให้เกษตรกรสามารถนำเงินไปลงทุนทำการผลิตเพื่อให้ยืนอยู่ได้ด้วยตัวเอง (ซึ่งเรื่องนี้กรมวิชาการเกษตรเองก็ให้ข้อมูลว่า ที่จริงมีกองทุนวิจัยอยู่แล้ว 3,000 ล้าน แต่ยังไม่ได้มีการนำไปใช้เลย) ผู้ใหญ่วิบูลย์ท่านเสริมว่า ปัญหาของเกษตรกรไทย เกิดจากการสูญเสียความรู้เดิมไป ผู้ให้อาของใหม่มาให้ก็ดีกว่าจะดี แต่ไม่ใช่ หนทางที่รัฐจะหนุนเสริมได้ รัฐต้องเข้าไปหนุนให้เกษตรกรเขาเกิดการเรียนรู้ให้มากกว่าเดิม ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ว่า “ประชาวิจัย” ให้เกิดการคิดค้น วิจัย พัฒนาต่อเนื่องจากความรู้เดิม เช่น สารอินทรีย์จากพืชพรรณที่นำมาใช้ควบคุมศัตรูพืช ถึงที่สุดมันจะทดแทนการนำเข้าสารเคมี การใช้ปุ๋ยเคมีหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ สำคัญที่เราว่ามันสามารถใช้แทนกันได้จริงไหม แล้วเราก็มีของที่ใช้แทนกันได้เนิ่นนานๆ ซึ่งพบว่าพืชบางอย่างดีกว่าสะเดาด้วยซ้ำ คำถามคือ เราปล่อยให้เกิดการคิดค้นทดลองหรือยัง เราได้หนุนให้เขาได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ไหม บางอย่างอาจจะไปปิดกั้นด้วยซ้ำ เพราะที่ผ่านมา ภาครัฐมักรับรองเฉพาะโครงการที่เกิดจากราชการเท่านั้น และที่สำคัญ “...คนเพียงไม่กี่คนไปทำ มันตอบปัญหาของชาติไม่ได้หรอก แต่ถ้าทำเกษตรอินทรีย์กันทั่วประเทศ จะตอบปัญหาของชาติได้ด้วย...”

ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลาง เกษตรอินทรีย์ของโลกได้หรือไม่ ?

เขียนโดย ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม

ที่มา : วารสารเกษตรกรรมธรรมชาติ ฉบับที่ 1/ 2545, น. 12-13.

(เอกสารประกอบการสัมมนา “เกษตรอินทรีย์ไทยสู่เกษตรอินทรีย์โลก”

วันที่ 7 พ.ย. 2544 ณ สน.เศรษฐกิจการเกษตร

จัดโดย มูลนิธิสายใยแผ่นดิน)

“...ถ้าวันนี้เราแข่งขันบนความคิดที่เป็นเกษตรเคมี เราก็จะพาเกษตรอินทรีย์ไปเจอ
ปัญหาแบบเดียวกัน แต่ถ้าเรามีหลักคิดของการพึ่งตนเอง และใช้กระบวนการของเกษตร
กรรมอินทรีย์ มันก็จะเกิดวิธีการในการจัด ซึ่งเชื่อว่ามันจะก้าวไปสู่การแข่งขันต่อไปได้อีก
ระยะหนึ่ง...”

ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางเกษตรอินทรีย์ได้หรือไม่ คำตอบก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้และกำลังเป็นสิ่งที่
ถูกเรียกร้องจากทุกๆ ฝ่าย แต่เราต้องกลับไปดูว่าเราได้เดินมาตั้งแต่เริ่มต้นอย่างไร และจะเดินทางไปถึงเป้าหมาย
ได้หรือไม่ ประเทศไทยนี้เหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางของเกษตรอินทรีย์ ถ้ามาตั้งแต่เริ่มต้นการพัฒนาด้านการ
เกษตรกันเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรไทยเราได้เปลี่ยนวิธีคิดจากหลักคิดเดิม เป็นหลักความคิดที่อยู่บนพื้น
ฐานของการมีอยู่มีกิน พึ่งตนเองและพึ่งพาธรรมชาติ แต่พอเราเปลี่ยนหลักคิดมาให้เกษตรกรทำการปลูกเพื่อ
ขาย จนกระทั่งเราเปลี่ยนมาเป็นเกษตรกรที่ต้องขายอะไรทั้งหมดก่อนแล้วจึงจะซื้อกินใหม่ได้ เป็นความคิดที่ก่อน
ข้างจะขัดแย้งกับความคิดเดิมของเกษตรกรไทยแต่เดิม

เกษตรกรไทยส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรรายย่อยมีหลักคิดเดิมคือ ทำมาหากิน ทำอยู่ทำกิน พึ่งพาตนเอง
พึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาผู้คนในชุมชนด้วยกัน เราได้เปลี่ยนหลักคิดให้กับเกษตรกรให้ทุกคนปลูกพืชขึ้นมาเพื่อที่
จะเข้าสู่อุตสาหกรรม ปลูกเพื่อขาย การที่เราเปลี่ยนวิธีคิดโดยที่ไม่มีความเข้าใจหลักคิดเดิม เราใช้เครื่องมือของ
ความสะดวกสบาย เครื่องมือของการเพิ่มรายได้ก็คือ ปุ๋ย เพราะปุ๋ยเป็นเครื่องมือที่เราให้ผลผลิตเจริญเติบโตได้รวดเร็ว
เร็วในระยะเวลาอันสั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปุ๋ยเคมี ฉะนั้นความสนใจต่อการปลูกพืชเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้นก็เกิดขึ้น
 ฉะนั้นจากหลักคิดเดิมคือ หลักคิดการพึ่งตนเองก็ค่อยๆ เปลี่ยนไป ทำให้เกิดหลักคิดใหม่มาเป็นวิธีการลงทุน แต่
ขณะเดียวกัน เกษตรกรดั้งเดิมที่คุ้นเคยอยู่กับเกษตรกรรมขนาดเล็ก ที่ดินแค่ 10 ไร่ 20 ไร่ หรือไม่มากมาย และ
พึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่อยู่แวดล้อม หรือพึ่งพาปัจจัยที่อยู่ในป่า ก็มาเห็นว่า ถ้าทำให้ขยายให้มากขึ้นก็จะมีรายได้ดี
แต่สภาพแวดล้อมเปลี่ยนไปตามวิธีการจัดการโดยที่เขาไม่เข้าใจ โดยที่เขาไม่ได้ระมัดระวังเรื่องสภาพแวดล้อมที่กระทบ
ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขา ฉะนั้นจากเหตุการณ์ใน 20 - 30 ปีที่ผ่านมา เราสูญเสียป่าไปเป็นจำนวนมาก เราสูญเสีย
ป่าในหลายๆ พื้นที่เพื่อการเพาะปลูก ในที่สุดเราพึ่งตัวเองไม่ได้ เราทำด้วยตัวเองไม่ได้ เราจึงกลายเป็นการ
สะสมหนี้สินอย่างล้นตัว ที่ดินที่เราเคยปลูกอะไรก็ได้ กลายเป็นปลูกอะไรได้ยากมากขึ้น โรคพืชหลักๆ ก็ตามมา
ความพยายามในการใช้สารเคมีก็ใช้มากขึ้นจนถึงที่สุดวันนี้เรามีประสบการณ์จากคนที่ใช้สารเคมีแล้วตายมากขึ้น
ปัญหาอย่างนี้เกิดขึ้นมากจนกลายเป็นปัญหาต่อสุขภาพ พอมีปัญหาเรื่องสุขภาพมากขึ้น ตรงนี้ก็เป็นวิธีคิดที่นำไป
สู่เรื่องของการเกษตรที่เราทำต่อไปไม่ได้

ฉะนั้นในวันนี้พอเราเริ่มมาพูดกันใหม่ถึงกระบวนการที่ทำให้เราเกิดปัญหานานัปการ เราคิดว่าเราน่าจะมีการจัดกระบวนการเพื่อให้คนนำไปสู่การแก้ปัญหาโดยการเกษตรอินทรีย์ ความจริงเรื่องของการเกษตรอินทรีย์เป็นความคิดเรื่องการกลับไปใช้ชีวิตธรรมชาติ มันกลายเป็นไม่ใช่เรื่องง่ายในขณะนี้ เพราะขณะนี้เราได้ทำให้หลักคิดเดิมของเรา เรื่องการพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันเอง การพึ่งพาธรรมชาติ พึ่งพาสภาพแวดล้อมที่เราอยู่เดิม ไปพึ่งพาเทคโนโลยี พึ่งพาเรื่องอื่นๆ ที่เราไม่สามารถจัดการมันได้ เช่นเรื่องการตลาด และเรื่องอื่นๆ อีกตั้งมากมายก่ายกองที่เราจัดการเองไม่ได้ ซึ่งเป็นหลักคิดใหม่ของการต้องการทำให้เกิดความร่ำรวย โดยนัยนี้ เมื่อเราพูดถึงเกษตรอินทรีย์เราต้องมาคิดว่า เราจะเริ่มต้นกันที่หลักคิดไหน

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่โชคดี เพราะเราเพิ่งจะเริ่มกระตือรือร้นที่จะเข้าสู่การแข่งขันเพื่อความร่ำรวยกับนานาชาติได้ไม่นาน โดยเฉพาะคนในชนบทยังรู้เรื่องการแข่งขันไม่มากนัก ฉะนั้นการที่จะกลับไปสู่เกษตรอินทรีย์ จึงมีความเชื่อและความหวังอยู่ค่อนข้างสูง แต่ที่สำคัญคือจะต้องกลับไปทบทวนหลักคิด ถ้าหลักคิดของการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลักคิดที่จะทำให้สังคมไปสู่การแข่งขันในตลาดโลก เกษตรอินทรีย์จะแข่งขันได้ไหม อาจจะได้ แต่ยังไม่ใช่วันนี้ ถ้าวันนี้เราแข่งขันบนความคิดที่เป็นเกษตรเคมี เราก็จะพาเกษตรอินทรีย์ไปเจอปัญหาแบบเดียวกัน แต่ถ้าเรามีหลักคิดของการพึ่งตนเอง และใช้กระบวนการของเกษตรกรรมอินทรีย์ มันก็จะเกิดวิถีคิดในการจัด ซึ่งเชื่อว่ามันจะก้าวไปสู่การแข่งขันต่อไปได้ในอีกระยะหนึ่ง ฉะนั้นเรื่องของการเกษตรอินทรีย์ที่เราจะทำการกัน เป็นการเริ่มต้นของการปรับกระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเกษตรอินทรีย์ขณะมุ่งแต่ที่จะนำไปสู่ตลาดอย่างเดียวกัน มันจะกลายเป็นว่าในที่สุดการปรับเปลี่ยนพืชหลายตัวมันจะนำไปสู่ปัญหาสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของแมลง หรือโรคที่มันตกค้างมาจากเกษตรเคมี แต่ในที่สุดความไม่มั่นใจมันก็จะทำให้เรากลับไปแอบใช้เกษตรเคมี ในขณะที่เราไปแข่งขันแล้ว มันก็จะมีผลกระทบต่อความมั่นใจและความไว้วางใจต่อเรา

ฉะนั้นเรื่องของเกษตรอินทรีย์มันจำเป็นที่จะต้องให้คนที่เข้าไปสู่ระบบนี้ไม่กังวลว่า มันจะไปเกิดปัญหาอะไรขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแข่งขัน เราก็จะต้องจัดการได้ ฉะนั้นการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องที่จะต้องกลับมา วันนี้ความพยายามที่จะทำให้เกษตรอินทรีย์มีการพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์กลางของเกษตรอินทรีย์โลก เราน่าจะมาช่วยกันคิดแนวทางร่วมกันอีกทีจากหลายฝ่าย แต่สิ่งที่ต้องการในเบื้องต้นคือ ต้องทำให้คนที่เข้ามาสู่ในระบบนี้ต้องมีหลักคิดสำคัญ ที่จะทำให้คนเชื่อมั่นเกิดภูมิปัญญาของตนเอง ที่ผ่านมามาเราได้สูญเสียความเชื่อมั่น เราไปใช้หลักคิดเรื่องการแข่งขันบนพื้นฐานการใช้เคมีและพึ่งเทคโนโลยีที่เราไม่รู้มาตั้งแต่ต้น ฉะนั้นการเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ก็เพื่อกลับไปพึ่งตนเอง วิถีคิดที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ใหม่ หรือการจัดการที่จะทำให้เราสามารถพึ่งตัวเองหรืออยู่ได้ด้วยตัวเอง.

นโยบายเกษตรไทยกับ ความยั่งยืนของการพัฒนา

สรุปและเรียบเรียงโดย อภรณ์ จันทร์สมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

จากรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ “ การประชุมระดมความคิดเห็นต่อนโยบายเกษตร” วันที่ 29-30 มกราคม 2544 ณ โรงแรมมารวยการ์เดน กรุงเทพฯ จัดโดย รศ.ดร.สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นสรุปเนื้อหาจากปาฐกถาในชื่อเดียวกัน โดย ศ.เสน่ห์ จามริก

ศ.เสน่ห์ จามริกได้เสนอข้อวิพากษ์เพื่อให้เกิดมุมมองในมิติใหม่ๆ ไม่เพียงเฉพาะด้านการเกษตร และการมองไปสู่ทิศทางในอนาคต วิชาความรู้ด้านการเกษตรที่มีอยู่ในสังคมไทยไม่ได้สูญเปล่า มีการศึกษาวิจัยด้านวิชาการอยู่แล้วมากมาย แต่ปัญหาของบ้านเมืองไทยในปัจจุบันเกิดจากกระบวนการที่จำกัด เป็นการ “ติดกับ” อยู่ ความคิด ความรู้ และเทคโนโลยี อ.เสน่ห์ เสนอให้ “ล้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์” ที่มีอยู่ เพื่อวางเป้าหมายไปสู่อนาคต ปัญหาของสังคมไทยอยู่ที่การจำกัดกรอบทางความคิด ยกตัวอย่างจากเอกสารที่เราประชุมกัน ก็มีหลายคำที่สะท้อนวิธีคิดแบบเดิมๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อส่งออกและดึงดูดเงินตราต่างประเทศ ความจริงแล้วการส่งออกได้ทำลายสังคมไทยในด้านต่างๆ อย่างลึกซึ้ง มีการเสนอว่า การส่งออกนำรายได้มาสู่ประเทศถึงร้อยละ 80 แต่ไม่มีการตั้งคำถามว่า ผลกระทบของการส่งออกต่อสังคมไทยเป็นอย่างไร สร้างความสูญเสียต่อสังคมไทยอย่างไรบ้าง นี่ก็ตัวอย่างของความฉ้อฉลของเศรษฐศาสตร์แนวนีโอคลาสสิก ควรจะต้องตั้งคำถามกับวลีต่างๆ ที่เรานิยมใช้กันอยู่ทั่วไป แม้แต่เทคโนโลยี การตลาดแบบข้อตกลง การค้าเสรี ก็ควรตั้งคำถามใหม่ หรือนิยามความหมายของคำเหล่านี้ใหม่ ว่าเป็นสิ่งพึงปรารถนาสำหรับคนส่วนใหญ่หรือไม่ นำไปสู่การพึ่งตัวเองหรือไม่ หรือเป็นการผูกขาดอำนาจเฉพาะกลุ่มผลประโยชน์ และเราควรจะประกาศอิสรภาพอย่างไร นักเศรษฐศาสตร์ใหญ่ๆ ล้วนแต่เป็นผู้แสวงผลประโยชน์จากแนวคิดกระแสหลักและข้อเสนอของตนทั้งสิ้น มีการจำกัดขอบเขตคำนิยาม “นโยบายเกษตร” ว่าเป็น การพาณิชย์ การผลิต การค้าระหว่างประเทศ ควรจะล้างแนวคิดดังกล่าว เพื่อให้เกิดแนวคิดใหม่

นโยบายเกษตรที่พึงปรารถนา ไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีต่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศ แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยปัจจุบัน เกษตรกรรายย่อยของไทยมีชีวิตผูกพันกับปัจจัยสำคัญๆ อันได้แก่ หนึ่ง วัฒนธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชน สอง ฐานทรัพยากรเขตร้อนของโลก ซึ่งเป็นศักยภาพสำคัญที่จะทำให้ไทยเกษตรพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมและการสร้างเมือง โดยที่ภาคเกษตรมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับภาคอุตสาหกรรม สาม เกษตรกรรายย่อยของไทยมีความผูกพันกับภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารและยา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนั้น จะต้องมุ่งเน้นที่เทคโนโลยีซึ่งสัมพันธ์กับภูมิปัญญาพื้นบ้าน จากประสบการณ์การร่วมทำวิจัยกับนักวิชาการต่างประเทศ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า เราจำเป็นต้องเรียนรู้จากฐานของตัวเองเสียก่อน แล้วใช้ความรู้พื้นฐานนี้เป็นตัวคัดสรรเทคโนโลยีจากภายนอกที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของสังคม ที่ผ่านมา ธุรกิจอุตสาหกรรมของไทยเติบโตจากระบบอุปถัมภ์มาโดยตลอด เริ่มจากระบบอุปถัมภ์ในระบบทหารและราชการ ต่อมาก็พึ่งต่างชาติ ทั้งทุน เทคโนโลยี ไม่เคยสร้างต้นทุนสังคมให้แก่สังคมไทย

เราจึงไม่เคยมีเทคโนโลยีที่พึ่งตนเองได้เลย สังคมไทยมีแต่พ่อค้าที่ซื้อถูกขายแพง แต่ขาดนักธุรกิจที่มีความคิดในเชิงประดิษฐ์คิดค้น ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยจึงได้อ่อนแอและเสื่อมสลายไปมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาค้นคว้า เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาอย่างจริงจัง

ระบบเกษตรไทยอยู่ภายในบริบทของกระแสเศรษฐกิจการเมืองของโลก ดังนั้นการพูดถึงนโยบายเกษตรจึงต้องพิจารณาบริบทของโลกด้วย การจัดระเบียบโลกใหม่ (new world order) ซึ่งประกอบด้วยสถาบันใหญ่ๆ ที่เป็นของประเทศมหาอำนาจ ทั้ง IMF ธนาคารโลก สร้างแรงกดดันอย่างสูงต่อสังคมไทย ซึ่งระบุไว้ในรัฐธรรมนูญใหม่ว่า ประเทศไทยจะต้องอยู่ภายในระบบเศรษฐกิจเสรี ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นความต่อเนื่องจากระบบการล่าอาณานิคม

ลัทธิอุตสาหกรรมนิยมเห็นว่า คนเป็นหน่วยในการผลิต ซึ่งจะต้องมีการลงทุน โดยลดต้นทุนให้ต่ำสุด ซึ่งเป็นการเบียดเบียนผู้ใช้แรงงาน และทรัพยากรธรรมชาติเป็นหน่วยวัตถุดิบสำหรับการผลิต จึงต้องกดราคาให้ต่ำสุด แต่สำหรับเกษตรกรรายย่อยแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช่วัตถุดิบ แนวคิดดังกล่าวควรจะเป็นแนวคิดพื้นฐานสำหรับการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดแบบอุตสาหกรรมนิยม แนวคิดนี้ควรจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับสังคมไทยในอนาคต ทรัพยากรธรรมชาติในเขตร้อนเป็นทรัพยากรจำนวนร้อยละ 7 ของโลก มีคุณค่ามหาศาลสำหรับการพัฒนาอาหารและยาของสังคมโลก จึงควรจะเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญในการช่วงชิงเวทีการค้าระดับโลกในหลายทศวรรษข้างหน้า เราจะต้องฉายภาพอนาคตโดยสะท้อนศักยภาพของสังคมไทย และมีความตระหนักว่า เทคโนโลยีชีวภาพจะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการครอบงำของมหาอำนาจ หลังจากที่ได้ครอบงำระบบทุนของประเทศไทยแล้วในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น เราจะต้องฟื้นฟูต้นทุนทางสังคมเศรษฐกิจของประเทศอย่างเร่งด่วน

เมื่อเราได้ “ล้างโปรแกรม” หรือลบกระบวนทัศน์แบบเดิมออกไปแล้ว ก็จะได้พัฒนาแนวคิดไปสู่อนาคต โดยใช้กระบวนทัศน์ใหม่ ที่ไม่ได้ยึดถือว่า จะต้องส่งเสริมให้อุตสาหกรรมนำหน้าเกษตรกรรม ที่ผ่านมา อุตสาหกรรมไทยเป็นการพึ่งพิงต่างชาติโดยสิ้นเชิง กระแสชาตินิยมในปัจจุบันควรจะมุ่งเน้นที่แนวคิดใหม่นี้ คือส่งเสริมเกษตรกรรมซึ่งสามารถพัฒนาเพื่อนำไปสู่อุตสาหกรรมที่พึ่งตนเองได้ โดยจะต้องคัดสรรให้เหมาะสมสอดคล้องกับเทคโนโลยีที่เราสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอาหารและยา

ในขณะที่เราพูดถึง SME กันมากนั้น เราพูดถึงการประกอบธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มีต้นทุนไม่เกิน 20 ล้าน ซึ่งก็คือ มุ่งเน้นที่การส่งออก แต่ความจริงแล้ว SME ควรจะเป็นการผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดภายในประเทศเป็นหลัก ดังนั้นเมืองกับชนบทจะไม่เป็นปฏิปักษ์กัน เหมือนกับแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมา

นโยบายเกษตรควรจะมองผลในระยะยาว มิใช่การส่งเสริมให้เร่งผลิตเพื่อส่งออกให้มากที่สุด หรือนโยบาย “แตกด่วน” เราจะต้องเน้นให้นโยบายเกษตรไทยเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรมในรูปแบบฉบับของเราเอง คือ สามารถพึ่งตนเองได้ จะต้องสร้างพันธมิตรระหว่างเกษตรกรรายย่อยกับชนชั้นกลาง ในช่วงเวลาที่ชนชั้นกลางกำลังผิหวัดกับสภาพเศรษฐกิจสังคมของประเทศ ควรจะสร้างความร่วมมือดังกล่าว โดยให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชนชั้นกลาง ซึ่งมีความรู้และทักษะด้านธุรกิจและเทคโนโลยีอยู่มากแล้ว

การวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องวิเคราะห์เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งสร้างแรงกดดันต่อเกษตรกรไทย เราจะต้องยอมรับความล้มเหลวและความอ่อนแอของฐานทรัพยากรในชนบทไทย แม้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนได้พยายามฟื้นฟูฐานทรัพยากรในชุมชนชนบทไทยอย่างแท้จริงในช่วงเวลาที่ผ่าน แต่ก็ยังทำได้จำกัด จะต้องกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมให้ฟื้นฟูฐานทรัพยากรเหล่านี้อย่างจริงจังและเป็นระบบ มีการจัดระบบเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนเพื่อสร้างศูนย์กลางการเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ โดยสถาบันวิชาการจะต้องริเริ่มการเชื่อมโยงดังกล่าว มีการเสวนาร่วมกันระหว่างนักวิชาการกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ กระบวนการฟื้นฟูนี้จะต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะมาก

ขั้นตอนในการดำเนินการควรจะเป็นอย่างไร

ในเบื้องต้น จะต้องผลักดันให้เกิดการฟื้นฟู ดิน กับน้ำ ซึ่งเสื่อมโทรมไปมากเนื่องจากนโยบายส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก แต่การจัดสรรเงินงบประมาณนี้จะต้องกำหนดแผนและเป้าหมายอย่างละเอียด รอบคอบ เพราะจากบทเรียนที่ผ่านมา การมุ่งเทเงินลงไปชุมชนได้ทำลายผู้นำและชุมชนด้วยเช่นกัน

ลำดับต่อมาคือ การสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างไม่ฝืดเคือง ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างงานที่หลากหลายในชุมชน มีการแสวงหาวัตถุดิบและภูมิปัญญาภายในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ เช่น งานช่าง อาหาร และยา

ขั้นที่สาม จะต้องพิจารณาว่า การศึกษาในท้องถิ่นควรจะเป็นอย่างไร จึงสอดคล้องกับเงื่อนไขสองข้อแรก การปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงจะต้องสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

ขั้นที่สี่ เมื่อแต่ละชุมชนมีความพร้อมและการเรียนรู้ในด้านเศรษฐกิจสังคมแล้ว จะต้องส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงกันระหว่างชุมชน เนื่องจากแต่ละชุมชนไม่ว่าจะดำรงอยู่เพียงลำพังได้ แต่จำเป็นจะต้องพึ่งพาชุมชนอื่นๆ ดังนั้น นโยบายเกษตรควรจะเน้นความเป็นองค์กรรวม และการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน และเกษตรกรรมในภาคต่างๆ

วิพากษ์นโยบายเกษตร.... 20 ปี รัฐได้แต่สร้างหนี้ให้เกษตรกร

สรุปและเรียบเรียงโดย อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา ได้จัดการสัมมนาเรื่อง “นโยบายและแผนการเกษตรแห่งชาติ” ขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2545 ที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อระดมความคิดและข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานศึกษาเรื่อง นโยบายและแผนการเกษตรแห่งชาติ โดยคณะอนุกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา ส่วนหนึ่งของงานนี้มีการอภิปรายประเมินผลการดำเนินงานของรัฐบาลตามนโยบายและแผนการเกษตรในปัจจุบัน โดยนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน

ศ.ดร. อัมมาร สยามวาลา นักวิชาการเกียรติคุณ และอดีตประธานกรรมการสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือ TDRI ได้กล่าวแสดงความเห็นตอนหนึ่งว่า ตนรู้สึกเบื่อเรื่องการเกษตร ที่ซ้ำซากเหมือนเดิมไม่มีอะไรคืบหน้า ภาคการเกษตรถูกตราหน้าว่าเป็นภาคที่ล้าหลังสำหรับผู้นำเกือบทุกยุคทุกสมัย ทั้งๆ ที่ผู้นำเป็นคนยึดเย็ดความคิดที่ล้าหลังให้เกษตรกรเอง พร้อมฟันธงว่า ปัญหานโยบายด้านการเกษตรก็คือ ภาครัฐเป็นตัวปัญหา เพราะเกือบ 20 ปีที่ผ่านมา นโยบายภาคการเกษตรของรัฐบาล ล้วนแล้วแต่เป็นนโยบายที่รังแก สร้างภาระหนี้สินให้กับเกษตรกรทั้งสิ้น รัฐมีแต่่นโยบายที่อาจารย์อัมมารเรียกว่า นโยบายเฮงซวยกับภาคเกษตรมาโดยตลอด โดยอ้างความยากจนของเกษตรกรมารองรับความชอบธรรมในการออกนโยบาย เช่น นโยบายยกระดับราคาสินค้า ซึ่งประโยชน์มักตกกับเกษตรกรที่มีฐานะดี ไม่ใช่เกษตรกรที่ยากจน หรือนโยบายเรื่องการปล่อยสินเชื่อ ที่รัฐบาลชอบคิดง่ายๆ ว่าปล่อยสินเชื่อให้มากขึ้นแล้วจะดี แต่ความจริงคือ เกษตรกรยังมีวิธีการผลิตแบบเดิม และทุกโครงการที่รัฐบาลให้ ธกส.ไปดำเนินการ ปรากฏว่าเป็นโครงการที่มีหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้สูงกว่าปกติแทบทั้งสิ้น ทำให้เกษตรกรต้องลุกขึ้นมาเดินขบวนเรียกร้อง

นอกจากนี้ อาจารย์อัมมารมองว่า รัฐบาลยังคงทำตัวเป็นคุณพ่อรู้ดีอยู่นั่นเอง นโยบายต่างๆ ของกระทรวงเกษตรฯ ก็เป็นการบริหารนโยบายจากบนลงล่าง สิ่งที่อาจารย์เสนอคือ น่าจะยุบหน่วยงานอย่างกรมส่งเสริมการเกษตร ให้มีการโอนภาระหน้าที่ไปให้องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. ดูแลจัดการกันเอง รวมทั้งงานของกรมวิชาการเกษตรด้วย เพราะที่ผ่านมา หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้มักจะอยู่ใกล้คณะรัฐมนตรีมากไป เพราะพอคณะรัฐมนตรีมีโครงการอะไรก็ส่งมาให้กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตรทำ แทนที่จะฟังเกษตรกรเป็นหลัก นอกจากนี้ อาจารย์อัมมารยังแสดงความเป็นห่วงเกี่ยวกับการโอนเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจะต้องลงไปดูแล อย่าให้คนที่ไม่มีสิทธิ์เข้ามาสวมรอย

ด้านดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง สว.กรุงเทพมหานคร ถามหาว่าในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา รัฐดำเนินงานตามนโยบายและแผนการเกษตรอะไรที่จับต้องได้บ้าง ตอบว่ายังหาไม่เจอเลย รัฐบาลทำเรื่องนโยบายรับจำนำข้าวก็

เป็นการหลอกลวงเกษตรกรทั้งสิ้น ผลประโยชน์ไม่ได้ตกกับชาวนาแต่ตกกลับเจ้าของโรงสี และตนมองว่า ปัญหาที่
น่าเป็นห่วงและอีกไม่นานจะกลายเป็นปัญหาหนักคือ ปัญหาเรื่องน้ำ หากจัดการไม่ดีพอ

ส่วน นพ.ทวีศักดิ์ นพเกษร นักพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ความเห็นว่า การแก้ไขปัญหาภาคการ
เกษตรจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องจุลภาคก่อนที่จะมาแก้ไขระดับมหภาค เพราะถือว่าเกษตรกรขณะนี้ยังมี
ปัญหาในเรื่องระบบการเรียนรู้และความเชื่อมั่นในตนเอง ส่วนใหญ่ถูกควบคุมโดยภาครัฐให้เดินตามมาโดยตลอด
แต่ขณะนี้โลกพัฒนาเร็วขึ้น อีกทั้งประเทศเรายังต้องเผชิญกับภาวะการแข่งขันทางการค้า และปัญหากระทบเรื่อง
ปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมที่เสื่อมโทรมและถูกแย่งชิง ทำให้ภาคการเกษตร
ของเราก้าวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน นโยบายภาครัฐเรื่องการพักชำระหนี้และวิสาหกิจชุมชนก็
ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้ซ้ำซากไม่รู้จบ เพราะไม่รู้จะจัดการกับชีวิตตนเองอย่างไร ได้แต่อยู่โดยการหมุนหนี้ และในที่สุด
ก็จะเกิดปัญหาเอ็นพีแอลตามมา ซึ่งเริ่มมีให้เห็นแล้วในบางชุมชน การแก้ไขเรื่องนี้ควรจะเน้นการรวมกลุ่มสร้าง
จุดแข็งของเกษตรกร และแก้ไขจุดอ่อนเรื่องระบบวิถีคิด ที่เกษตรกรมักจะขาดทักษะการเรียนรู้ การจัดการ การคิด
เชิงระบบ รวมทั้งการเปิดโอกาสให้เกษตรกรปรับโลกทัศน์ มองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเข้ามากระทบกับตน เพื่อ
ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน.

เบญจมติของเกษตรกรรมยั่งยืน

ที่มา : จากวารสารแลได้

ฉบับที่ 100 (กันยายน-ธันวาคม) 2545, หน้า 56-61

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า เกษตรกรรมยั่งยืน ไว้มากมายแตกต่างกันไป แต่ความหมายที่น่าจะหยิบยกมาพิจารณาคือ คำนิยามที่กฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรของสหรัฐหรือที่เรียกกันว่า Farm bill ซึ่งบังคับใช้ในปี 2533 กำหนดไว้ เพราะการที่จะออกกฎหมายมาสักฉบับนั้น จะต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรองคัดสรรอย่างละเอียดลออ กฎหมายฉบับนี้ได้ให้คำนิยามคำว่า “เกษตรกรรมยั่งยืน” (Sustainable agriculture) ไว้ว่า มีลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ

- สามารถตอบสนองความต้องการด้านอาหารและเส้นใยของมนุษย์ได้ (satisfy human food and fiber need)
- ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (Enhance environmental quality and the natural resource base upon which the agricultural depends)
- มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งทรัพยากรที่ไม่สามารถหมุนเวียนมาใช้ใหม่ได้และทรัพยากรในฟาร์ม รวมทั้งมีการผสมผสานการจัดการด้วยวงจรธรรมชาติด้วย (Make the most efficient use of nonrenewable resources and on-farm resources and integrated, where appropriate, natural biological cycle and control)
- มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากไร่นาอย่างต่อเนื่อง (Sustain the economic viability of farm operation)
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและสังคมโดยรวม (Enhance the quality of life for farmers and society as a whole)

นี่เราลองมาขยายความจากคำนิยามดังกล่าวดูว่า การเกษตรแบบนี้จะมีตัวอย่างรูปธรรมที่สอดคล้องกับสังคมไทยได้อย่างไร

ประเด็นแรกเรื่อง การตอบสนองความต้องการด้านอาหาร หมายถึงว่าการเกษตรที่วันนี้ต้องมุ่งผลิตอาหารให้คนบริโภคได้ ซึ่งควรหมายรวมถึงคนทั้งสังคมและตัวเกษตรกรเอง เพราะปัจจุบันนี้มีเกษตรกรมากมายที่ทำการผลิตแล้ว เกษตรกรเองกลับไม่มีอาหารบริโภค ชาวสวนยาง ชาวไร่อ้อย ชาวสวน และเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวทั้งหลายต้องซื้อข้าวสาร แม้แต่ชาวนาเองก็ไม่มีข้าวกิน เพราะต้องขายข้าวไปก่อนเพื่อเอาเงินไปใช้หนี้ในระดับประเทศเอง ถ้าประเทศนั้นเป็นประเทศเกษตรกรรม แต่ต้องนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ ก็แสดงว่าระบบการเกษตรที่เป็นอยู่ ไม่ใช่ระบบที่ยั่งยืน

การที่เกษตรกรทำการผลิตแล้วไม่มีบริโภค เป็นเพราะเหตุผลสำคัญอย่างน้อย 2 ประการคือ ประการแรก เกษตรกรไม่ได้ผลิตอาหารด้วยตนเอง แต่ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่น ที่ไม่ได้ใช้เป็นอาหารประจำวัน ต้องเอาผลผลิตชนิดนั้นไปขายแล้วเอาเงินมาซื้ออาหาร ซึ่งจะมีปัญหามาตามทันทีเพราะรายได้ที่ขายสินค้าเกษตรกับราคาสินค้าอาหารไม่สมดุลกัน สินค้าเกษตรมักขายได้ราคาต่ำ แต่อาหารที่พ่อค้าขายมักราคาสูง เกษตรกรจึงไม่มี

เงินพอไปซื้ออาหารที่มีคุณภาพได้ นำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิมและหนี้สิน ประการที่สอง เกษตรกรที่ผลิตอาหารเอง แต่ไม่มีอาหารกิน แสดงว่า ต้นทุนการผลิตสูง รายได้ที่ได้มาต้องจ่ายเป็นค่าต้นทุนหมด ไม่มีเหลือ การผลิตที่ต้นทุนสูง เพราะพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกมาก พึ่งตนเองหรือธรรมชาติน้อย

การแก้ปัญหาให้คนผลิตและสังคมมีอาหารกินด้วย จึงต้องเปลี่ยนระบบการเกษตรใหม่ให้เกษตรกรมีกิน สังคมมีกิน เกษตรกรที่ไม่ได้ผลิตอาหาร ก็ต้องปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหารด้วย เกษตรกรที่ผลิตอาหารอยู่แล้ว แต่ไม่มีกิน ก็ต้องลดต้นทุนการผลิตลง เพื่อที่จะมีรายได้ (หรือสินค้า) เหลือไว้บริโภคในครัวเรือน ความพยายามที่จะแก้ปัญหาตรงนี้ จึงออกมาในรูปแบบการเกษตรที่เรียกว่า การเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชหลายอย่าง โดยเฉพาะพืชอาหาร เช่น ข้าว พืชผักต่างๆ การลดต้นทุนการผลิตลงนั้น จะมีทางออกสำคัญคือ ต้องใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ หรือหาได้ในท้องถิ่นหรือธรรมชาติให้มากขึ้น เช่น ใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี ใช้พืชพันธุ์พื้นบ้าน ควบคุมแมลงด้วยวิธีธรรมชาติ เป็นต้น จึงมีการเรียกขานรูปแบบการเกษตรในแนวนี้ว่า "การเกษตรที่ใช้ปัจจัยภายนอกน้อย" (Low external input)

ประเด็นที่ 2 การเกษตรแบบนี้ต้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่การผลิตต้องพึ่งพิงอยู่ ธรรมชาติของการทำเกษตรนั้น ต้องพึ่งพิง ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ยังมียุคคุณภาพดี ผลผลิตก็จะยังงอกงาม แต่ถ้ามมีการทำลายทรัพยากรเหล่านี้ไป ผลผลิตจะไม่ยั่งยืน ดินเสื่อม น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรทั้งสิ้น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเหล่านี้ ไม่เพียงทำลายความยั่งยืนของเกษตรกรเองเท่านั้น ยังทำลายความยั่งยืนของสังคมและระบบนิเวศโดยรวมด้วย เพราะทุกองค์ประกอบของสังคม ล้วนต้องอิงอาศัยกับระบบนิเวศทั้งสิ้น ไม่เพียง ดิน น้ำ อากาศเท่านั้นที่ต้องรักษา ทรัพยากรอื่นๆ ทุกชนิดก็ล้วนเกี่ยวเนื่องกันทั้งสิ้น การถางป่าทำไร่ไถนา ทำให้เรามีพื้นที่เพาะปลูก แต่ทำให้ทรัพยากรน้ำลดน้อยลง ภูมิอากาศของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลง ฝนตกน้อยลง ฤดูแล้งยาวนานขึ้น น้ำท่วมรุนแรงขึ้น ฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งการผลิตทางการเกษตรเองและส่วนอื่นของสังคมทั้งหมด การที่ดิน น้ำ อากาศเต็มไปด้วยมลพิษ หมายถึงว่าคนทั้งสังคมต้องรับเคราะห์ ต้องบริโภคผลผลิตที่ปนเปื้อนสารพิษทุกๆ วัน สุดท้ายก็เกิดโรคเรื้อรังนานาชนิด รัฐบาลต้องใช้งบประมาณมหาศาลมาแก้ปัญหา แทนที่จะเอาเงินส่วนนั้นไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (ประเทศไทยต้องใช้งบประมาณด้านสาธารณสุข ปีละไม่น้อยกว่า 300,000 ล้านบาท ถือเป็นร้อยละ 30 ของงบประมาณแผ่นดินทั้งปี)

ประเด็นที่สาม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เราจะใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพได้ ด้วยการศึกษามาจากธรรมชาติ ว่าธรรมชาติจัดการกลไกต่างๆ อย่างไร เพราะการจัดการอย่างนั้นเอง โลกถึงยั่งยืนมาถึงทุกวันนี้ได้ การเกษตรปัจจุบันนั้นขึ้นอยู่กับน้ำมันเป็นหลัก ไถนาด้วยรถจักร เกี่ยวข้าวด้วยรถจักร สีข้าวในโรงสีที่ใช้ไฟฟ้า (ที่มาจากน้ำมัน หรือการสร้างเขื่อนที่ทำลายป่า) ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี ก็มาจากโรงงาน มาจากกระบวนการผลิตที่ใช้ น้ำมันทั้งสิ้น น้ำมันที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนั้น ใช้ได้อีกไม่กี่ปีเท่านั้นและก่อกมลพิษอีกมหาศาล เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพและภาวะโลกร้อน ที่จะกระเทือนไปถึงทุกองค์ประกอบของโลก ในธรรมชาตินั้นมีแหล่งพลังงานที่ไม่มีวันหมดสิ้นอยู่หลายแห่งด้วยกัน เช่น แสงอาทิตย์ กระแสลม ความร้อนใต้พิภพ ฯลฯ พลังงานเหล่านี้ธรรมชาติให้ฟรี ใช้ได้อย่างยั่งยืนและแทบจะไม่มีมลพิษเลย เกษตรกรรมยั่งยืนจึงหันมาสนใจพลังงานเหล่านี้แทนการใช้ น้ำมัน

นอกจากนั้นการออกแบบฟาร์มก็ช่วยได้มาก แขนงหนึ่งของเกษตรกรรมยั่งยืน ที่คิดค้นโดยชาวออสเตรเลียที่เรียกกันว่า Permaculture (เกษตรแบบถาวร) นั้นให้ความสำคัญกับตรงนี้มาก คือมีการออกแบบฟาร์มให้สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ของเหลือจากกิจกรรมหนึ่งจะกลายเป็นวัตถุดิบของกิจกรรมหนึ่ง ต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ จนไม่มีของเหลือเลย อย่างเช่น มูลสัตว์นั้นจะเอาไปทำปุ๋ยก็ได้ จะเอาไปทำก๊าซชีวภาพกลับมาใช้หุงต้มอาหารหรือให้ความอบอุ่นกับสัตว์อ่อนก็ได้ แทนที่จะพยายาม "กำจัด" อย่างที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน

การกำจัดแมลงศัตรูพืชก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ถ้าใช้สารเคมีมีพิษอย่างปัจจุบันอาจจะรวดเร็ว แต่มีผลเสียต่อเนื่องมากมาย ตั้งแต่พิษภัยต่อคน พืช สัตว์ อื่นๆ ตกค้างในดิน น้ำ อากาศ และสร้างความต้านทานให้กับแมลงยิ่งขึ้น จนยากที่จะกำจัด เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างไม่คุ้มค่า ในขณะที่ธรรมชาติก็มีกระบวนการกำจัดหนอน แมลง ของตนเองอยู่ เกษตรกรมียั่งยืนจึงใช้รูปแบบที่อิงธรรมชาติในการจัดการ เช่น ปลุกพืชไล่แมลง ใช้แมลงกำจัดแมลง หรือถ้าจำเป็นต้องใช้ยา ก็ใช้สมุนไพรเป็นต้น การปลูกพืชหมุนเวียนก็เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการแมลงศัตรูพืชได้เช่นกัน

ประเด็นที่สี่ ทำให้ฟาร์มมีรายได้ที่ยั่งยืน มองในแง่เศรษฐกิจ แกร่งรายได้ แม้จะเน้นว่าต้องผลิตให้มีอาหารกินก่อน แต่รายได้ก็จำเป็นและต้องมีย่างต่อเนื่องด้วย การทำให้ฟาร์มให้มีรายได้อย่างต่อเนื่องนั้น มีหลายองค์ประกอบเกี่ยวข้องกัน คือ ต้องลดต้นทุนการผลิตลง ใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกให้น้อยลง การผลิตที่ใช้สารเคมีน้อยที่สุดก็ช่วยเรื่องความยั่งยืน เพราะถ้าเราสามารถรักษาคุณภาพ ของดิน น้ำ อากาศไว้ได้ ผลผลิตจากฟาร์มจะยั่งยืนและต้นทุนจะต่ำ ถ้าดินเสีย เราต้องใช้ปุ๋ยเพิ่ม ต้นทุนเพิ่ม น้ำเสีย อากาศเป็นพิษมีผลต่อผลิตผลแน่นอน ถ้าไม่เสียหายก็มีปริมาณและคุณภาพลดลง

การปลูกพืชแบบผสมผสานก็ช่วยประกันรายได้ของเกษตรกรเช่นกัน เพราะความเสี่ยงเรื่องราคาจะน้อยลงเนื่องจากมีสินค้าหลายตัวในคราวเดียวกัน หรือหมุนเวียนตลอดปี มีรายงานการศึกษาวิจัยมากมายที่ยืนยันว่าการปลูกพืชผสมผสานมีรายได้ดีกว่าปลูกพืชชนิดเดียวในหน่วยพื้นที่นั้น

ประเด็นที่ห้า ส่งเสริมคุณภาพชีวิตเกษตรกรและสังคมโดยรวม ถ้าหลักสี่ประการดังกล่าวมาแล้วได้รับการปฏิบัติ คุณลักษณะในข้อที่ห้า ก็จะปรากฏขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง ลักษณะในข้อนี้คือ ผลผลิตสุดท้ายของเกษตรกรมียั่งยืนกว่าได้

ฟังการให้คำนิยามของตะวันตกแล้ว ลองมาฟังการนิยามของตะวันออกบ้าง

เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน (Sustainable Agriculture Coalition) ซึ่งเป็นเครือข่ายขององค์กรที่ทำงานส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศฟิลิปปินส์ระบุว่า เกษตรกรรมยั่งยืนนั้นมีลักษณะสำคัญในห้ามิติเช่นกันคือ ใช้นิเวศวิทยาทาง (Ecologically sound) เกษตรกรจะทำงานร่วมกับธรรมชาติ แอบอิงธรรมชาติในการทำการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยหมัก การปลูกพืชหมุนเวียน การควบคุมแมลงโดยวิธีธรรมชาติ เป็นต้น เครือข่ายนี้บอกว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืน คือเกษตรกรเชิงนิเวศ (Ecological farmer) มิติที่สอง คล้ายกับตะวันตกคือ เรื่องผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ต้องมีความเป็นไปได้ (Economic viable) มิติที่สาม เครือข่ายนี้ใช้คำหนักแน่นลงไปเลยว่า เกษตรกรรมแบบนี้ต้องสร้างความเท่าเทียมทางสังคม (Socially just) เกษตรกรต้องลดทอนความด้อยโอกาสด้านต่างๆ ของตนเอง สามารถเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ลดการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม ส่งเสริมการปฏิรูปที่ดินและการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชน (อย่างที่เรารู้จักว่า ประชาธิปไตยระดับรากหญ้า) พวกเขาบอกว่า เกษตรกรรมจะไม่มีอนาคตแน่ ถ้าเกษตรกรยังถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบ และมีความแปลกแยกจากกิจกรรมที่ตนเองทำ (ทำนาแต่ไม่มีข้าวกิน น่าจะเป็นตัวอย่างหนึ่งของความแปลกแยก)

มิติที่สี่ เครือข่ายของฟิลิปปินส์ระบุลงไปชัดเจนเลยว่า เกษตรกรรมยั่งยืนต้องมีความสอดคล้องต้องกันทางวัฒนธรรม (Culturally appropriate) คือใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติมากกว่าภูมิปัญญานำเข้า

มิติที่ห้า สรุปสุดท้ายว่า เกษตรกรรมแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสตร์แบบองค์รวม (holistic science) เห็นการเชื่อมสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ เป็นโลกของ “อินทรีย์” (Organic) ที่แตกต่างจากวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ที่เน้นเฉพาะโลกของ “อนินทรีย์” (Inorganic) หรือวัตถุที่ตายซากแล้วเท่านั้น

หลักการของเกษตรกรรมยั่งยืนดังกล่าว แท้จริงแล้วเป็นความเพียรพยายามที่จะออกจากวิกฤติของระบบเกษตรปัจจุบันทั้งสิ้น วิกฤติของระบบเกษตรปัจจุบันคือ เกษตรกรไม่มีอาหารกิน ไม่มีรายได้เพียงพอเลี้ยงชีพ การทำการเกษตรทำลายสิ่งแวดล้อม ผลผลิตที่ออกมาเต็มไปด้วยสารเคมีมีพิษ เป็นระบบการเกษตรที่ไม่

ยั่งยืน การพยายามหนีออกจากวิกฤตการณ์ดังกล่าวนั่นเอง ทำให้มีการเรียกเกษตรกรรมแบบนี้อีกชื่อหนึ่งว่า **เกษตรกรรมทางเลือก (Alternative agriculture)** ในประเทศไทย หลายกลุ่ม องค์กรที่ทำงานด้านนี้ ก็ใช้คำนี้เป็นคำหลัก มีเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในภาคต่างๆ ทั่วประเทศที่ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

เมื่อแปลหลักการออกมาเป็นรูปแบบการเกษตร การเกษตรแบบยั่งยืนจะมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ คือ มีการปลูกพืชผสมผสาน หรือผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์ มีการลดละและเลิกการใช้สารเคมีมีพิษ หรือสารเคมีสังเคราะห์ (เช่น ปุ๋ยเคมี) ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก ใช้พืชพื้นบ้านซึ่งได้ปรับตัวให้เข้ากับภูมิอากาศมายาวนาน จนแทบไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืชอะไรอีก หรือถ้าจำเป็น ก็ใช้วิธีธรรมชาติเข้ามาช่วย ฯลฯ

ในขณะที่ระบบการเกษตรปัจจุบันเน้นอยู่ที่เป้าหมายเดียวคือ ด้านเศรษฐกิจ ปลูกเพื่อขาย ปลูกพืชเศรษฐกิจ (cash crop) และได้รับการพิสูจน์แล้วว่า ประสบความล้มเหลวในการแก้ปัญหาความยากจนของโลก ทั้งๆ ที่ผลผลิตล้นเกิน เกษตรกรรมยั่งยืนจะมีมิติต่างๆ เชื่อมโยงกันครบถ้วนคือ มิติด้านเศรษฐกิจ รายได้ มิติด้านสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ความเท่าเทียมและการเกื้อกูลกัน และมิติของมนุษย์ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งในส่วนของเกษตรกรผู้ผลิตเองและสังคมหรือผู้บริโภค เกษตรกรรมยั่งยืนเน้นว่าทั้งเกษตรกร สังคม และระบบนิเวศจะต้องอยู่รอดไปพร้อมกัน ความยั่งยืนจึงจะเกิดขึ้นได้.

บทบาทเกษตรกรรมยั่งยืนกับการประเมินคุณค่า

เขียนโดย อาภรณ์ จันทรสมวงศ์

ที่มา : การประชุมเสนอผลงานวิจัยเรื่อง

การเชื่อมโยงของความหลากหลายในภาคเกษตรกรรม

ต่อการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในประเทศไทย

โดย ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสนอต่อ กองเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,

วันที่ 17 มกราคม 2546 ณ ห้องนนทรี อาคารเกษ-ยูโฮม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

สังคมไทยเป็นสังคมฐานเกษตรกรรมมาช้านาน แต่ในท่ามกลางของระบบการค้าเสรีและระบบเศรษฐกิจเปิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ภาคเกษตรไม่สามารถหลีกเลี่ยงการปรับปรุงโครงสร้างใหม่ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เศรษฐกิจโลก ซึ่งไม่น่าจะหมายถึงเพียงการเพิ่มหรือลดลงของสินค้าเกษตร ที่จะทำให้ประเทศเกิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิต แต่ยังหมายถึงการปรับปรุงโครงสร้างเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทอันหลากหลายในภาคการเกษตร และสังคมไทยยังขาดการทำความเข้าใจบทบาทเหล่านี้ โดยเฉพาะทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมักไม่ได้รับการพิจารณาให้ค่าเป็นตัวเงิน หรือคุณค่าที่มีความหมายต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมโดยรวม

ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการปรับทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรของไทย เมื่อพิจารณาถึงฐานต้นทุนของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความหลากหลายทางชีวภาพ และฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งน่าจะฟันธงลงไปได้เลยว่า เกษตรกรรม คือศักยภาพที่แท้จริงของไทย ดังนั้นการปรับปรุงนโยบายด้านการเกษตรภายในประเทศเพื่อให้ตอบสนองกับแนวโน้มของสังคมโลก ควรจะต้องพิจารณาในหลายๆ มิติอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้แน่ใจได้ว่า จะไม่เป็นการดำเนินการเพียงเพื่อส่งผลประโยชน์ในระยะสั้นเท่านั้น เพราะภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่ทุกประเทศจะต้องตกอยู่ภายใต้กติกาของเวทีการค้าโลกอย่างเป็นสากล หากไม่พิจารณาอย่างเป็นองค์รวมแล้ว จะไม่ก่อให้เกิดความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบได้อีกต่อไป มิหนำซ้ำยังจะนำพาให้คนไทย เกษตรกรไทยประสบปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำของคนในเมืองและชนบท และความขัดแย้งในสังคมหนักขึ้นไปอีก เพราะเราได้แต่ทำลายศักยภาพนั้นไป ที่สำคัญนั่นคือฐานต้นทุนของคนเล็กคนน้อยซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ที่ผ่านมา ด้วยกระบวนการพัฒนาตามระบบทุนนิยมที่เรารับมา ทำให้เรามักจะมองภาคเกษตรซึ่งเป็นภาคการผลิตที่สำคัญของประเทศในเชิงรายได้ที่เป็นตัวเงินเป็นหลัก ดังนั้นคุณค่าและประโยชน์อื่นใดที่ยังไม่สามารถตีค่าออกมาเป็นตัวเงินได้ จึงมักถูกมองข้ามไปเสมอ ดังนั้นการทำความเข้าใจกับบทบาทอันหลากหลายของการเกษตรจึงมีความสำคัญยิ่ง ซึ่งนั่นย่อมมีนัยด้วยว่า เราไม่ควรมองการเกษตรเป็นเพียงอาชีพหนึ่งเท่านั้น แต่คือวิถีวัฒนธรรมของผู้คน โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อย แล้วทำการสื่อสารกับสังคม ทำให้ผู้กำหนดนโยบายเห็นถึงความสำคัญ ย่อมมีความหมายต่อการกำหนดทิศทางและการวางแผนพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนสำหรับเกษตรกรรายย่อยในบ้านเรา

ที่ผ่านมา บทบาทวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ได้เข้ามาช่วยยกระดับการอธิบายในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น ที่จะสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน แต่ก็ยังถือว่าเป็นส่วนน้อย แม้จะมีการ

พูดถึงเรื่องนี้กันมานานพอสมควร อีกทั้งมีกระแสความต้องการของตลาดสินค้าเกษตรที่ยั่งยืนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว การหันเหทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรไปในแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืนในเชิงรูปธรรมก็ยังไม่ถึงไหน

เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2546 ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดการประชุมเสนอผลงานวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงของความหลากหลายในภาคเกษตรกรรมต่อการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในประเทศไทย” เสนอต่อ กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตร และเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนให้เห็นบทบาทที่หลากหลายของกิจกรรมการเกษตร ในมิติของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคมวัฒนธรรม เพื่อสร้างระบบฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษาวิเคราะห์ถึงประโยชน์ที่ได้รับจากบทบาทเหล่านั้น ทั้งใน ด้านมูลค่าที่ผ่านระบบตลาด (Market Values) และมูลค่าที่ไม่ผ่านระบบตลาด (Non-Market Values) ของระบบการเกษตรแบบยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อเสนอนโยบายและแนวทางการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนต่อไป

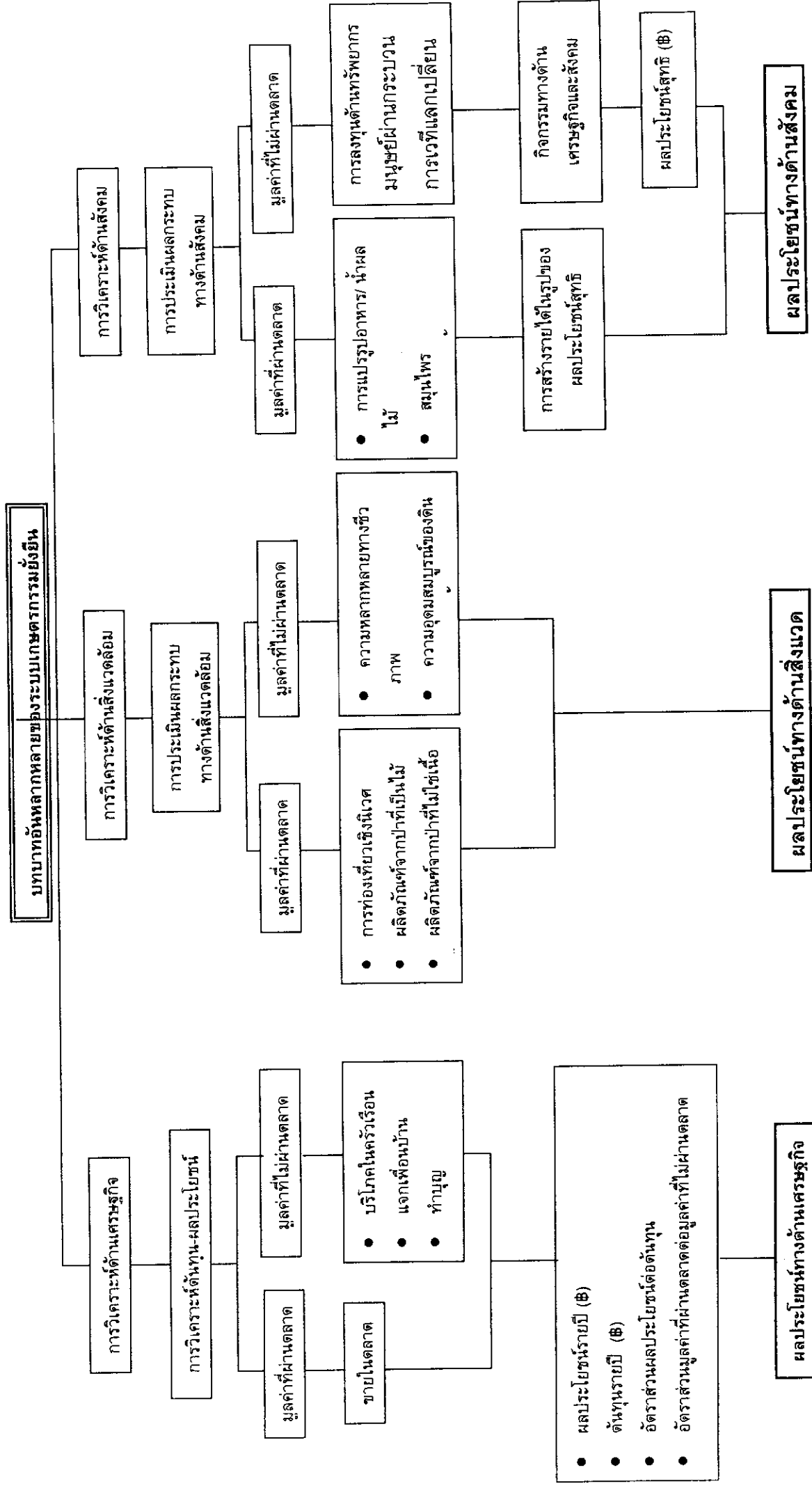
การพยายามพิสูจน์ให้เห็นคุณค่าหรือคุณประโยชน์ของการเกษตรแบบยั่งยืนใน 3 มิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสิ่งแวดล้อม และมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว ทำการศึกษาใน 3 รูปแบบของระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในภาคอีสาน ได้แก่ (1) พื้นที่เกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นตัวอย่างของรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ (2) พื้นที่เกษตรกรจังหวัดขอนแก่น เป็นรูปแบบของเกษตรผสมผสาน และ (3) พื้นที่เกษตรกรจังหวัดสกลนคร เป็นตัวอย่างของรูปแบบของวนเกษตร และทำการวิเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (ดูแผนภูมิวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ในหน้าถัดไป) สำหรับการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้วิธีการทางด้านเศรษฐศาสตร์ในการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน ทั้งมิติมิติด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์มูลค่า ทั้งมูลค่าที่ผ่านระบบตลาดและมูลค่าที่ไม่ผ่านระบบตลาด ส่วนในการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาเชิงลึกจากเกษตรกรที่เป็นต้นแบบของการมีวิถีชีวิต มีกระบวนการทัศน์ของการพึ่งพาตนเอง และมีความเข้าใจในระบบการเกษตรที่สร้างสมดุลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

จาก การวิเคราะห์บทบาททางด้านเศรษฐกิจ สะท้อนให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนเข้าสู่กระบวนการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน ให้ผลคุ้มค่ากับการลงทุน และในระยะยาว จะเห็นได้ชัดเจนว่า ผลตอบแทนสุทธิที่ได้รับจากระบบเกษตรแบบยั่งยืน จะมีแนวโน้มสูงขึ้นไปเรื่อยๆ จากการมีกิจกรรมในไร่นาที่หลากหลาย ส่วน การวิเคราะห์บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม ได้ชี้ให้เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและอ้อมต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จนกล่าวได้ว่า ระบบเกษตรแบบยั่งยืนมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในไร่นาให้ค่อยๆ ฟื้นกลับมาเป็นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป และสำหรับ การวิเคราะห์บทบาททางด้านสังคมวัฒนธรรม เป็นการชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนภาคเกษตร ซึ่งมีกระบวนการทัศน์ แนวคิด ที่ได้รับการบ่มเพาะตามวิถีวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแห่งความเอื้ออาทร สมานฉันท์ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

งานวิจัยชิ้นนี้ มีนัยสำคัญบ่งชี้ให้เห็นว่า แม้การวิเคราะห์บทบาททางด้านเศรษฐกิจจะแสดงให้เห็นถึงมูลค่าที่ผ่านระบบตลาด มากกว่ามูลค่าที่ไม่ผ่านระบบตลาด ในสัดส่วนสูงถึง 65 : 35 หากแต่การวิเคราะห์ทางด้านสิ่งแวดล้อม และทางด้านสังคมวัฒนธรรมต่างยืนยันในทิศทางเดียวกันว่า มูลค่าที่ไม่ผ่านระบบตลาดมีสัดส่วนสูงกว่ามูลค่าที่ผ่านระบบตลาด โดยมีอัตราส่วนเท่ากับ 15 : 85 และ 40 : 60 ตามลำดับ (ดูตารางประกอบ)

ตาราง สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทความหลากหลายของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

กรณีศึกษา	การวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจ		การวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อม		การวิเคราะห์ด้านสังคม	
	มูลค่าผ่านระบบตลาด	มูลค่าไม่ผ่านระบบตลาด	มูลค่าผ่านระบบตลาด	มูลค่าไม่ผ่านระบบตลาด	มูลค่าผ่านระบบตลาด	มูลค่าไม่ผ่านระบบตลาด
กรณีศึกษาระบบเกษตรทฤษฎีใหม่	69%	31%	20%	80%	25%	75%
กรณีศึกษาระบบเกษตรผสมผสาน	49%	51%	5%	95%	2%	98%
กรณีศึกษาระบบวนเกษตร	65%	35%	55%	45%	5%	95%
ภาพรวม	65%	35%	15%	85%	5%	95%

ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้ทรงคุณวุฒิที่มาให้ข้อคิดเห็นต่องานวิจัยชิ้นนี้ ท่านได้ชี้ให้เห็นว่างานวิจัยชิ้นนี้มีจุดเด่นอย่างน้อย 3 ประการคือ (1) เป็นงานวิจัยที่พยายามทำความเข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้านไทย เพราะเศรษฐกิจเกษตรของบ้านเรา มักไปเน้นเรื่องการผลิต-ขายสินค้าเกษตรที่ละตัว แต่เศรษฐกิจเกษตรที่หันมาสนใจวิถีชีวิตชุมชน น่าจะเป็นเศรษฐกิจเกษตรที่เป็นกระแสหลักของประเทศ (2) การศึกษาเรื่องมูลค่าที่ไม่ผ่านระบบตลาด เป็นความสนใจที่แหกกรอบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยเน้นการพูดถึงผลประโยชน์ที่สร้างความยั่งยืน ซึ่งปกติมักไม่สะท้อนในตลาดหรือระบบราคาซื้อขายกันอยู่ เรื่องนี้มีความสำคัญมาก ดังนั้นควรได้รับการสนับสนุนให้มีความหมายต่อนโยบายมากขึ้น เพราะมีผลต่อความยั่งยืนของสังคมไทยที่จะอยู่บนฐานของเราเอง และ (3) การให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อยที่เป็นผู้คนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ซึ่งสำหรับเกษตรกรรายย่อย หน่วยของครอบครัว ชุมชน เป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ สังคม ที่สำคัญ เป็นกลไกในการจัดระบบเศรษฐกิจสังคมของคนจำนวนมากที่สุดของประเทศ ซึ่งจะใช้การจ้างงาน ใช้ระบบทุนมาอธิบายอย่างเดียวไม่ได้ เพราะหน่วยทางเศรษฐกิจ สังคมเหล่านี้ อาศัยระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและอื่นๆ เป็นตัวขับเคลื่อน ฉะนั้นจะมองที่ตัวเงินอย่างเดียว คงไม่เหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อเสนอแนะต่อการศึกษาด้วย ใน 2-3 ประเด็น ได้แก่ (1) การเลือกกรณีศึกษา น่าจะมีการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ให้มากขึ้น จากกรณีที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรยั่งยืน มากน้อยแตกต่างกัน รวมทั้งอาจทำในภาคอื่นๆ ด้วย เพื่อจะได้เห็นภาพรวมชัดเจนขึ้น (2) การวิเคราะห์ในเรื่องนี้ ใช้การวิเคราะห์ต้นทุน-ผลประโยชน์ แต่การจะอธิบายหรือโน้มน้าวให้คนอื่น ๆ หันมาสนใจเรื่องนี้ น่าจะให้ภาพของสิ่งที่ซ่อนอยู่ให้มากขึ้น เช่น โครงสร้างการรับ-จ่าย การใช้ที่ดินและทรัพยากร การใช้แรงงาน การลงทุนและการผลิตซ้ำ ฯลฯ แล้วนำมาเปรียบเทียบ เพื่อให้ให้สังคมเข้าใจและเห็นความสำคัญเรื่องนี้นักมากขึ้น อีกทั้งผู้เกี่ยวข้องจะได้หนุนเสริมหรือแทรกแซงได้ถูก หรือกำหนดนโยบายได้ถูก และจำเป็นต้องมองแบบเป็นเส้นทางพัฒนาการ หรือประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ที่อธิบายกลไกของระบบเกษตรยั่งยืนด้วย เช่น เรื่องการรวมกลุ่ม เครือข่าย ซึ่งอาจจำเป็นต้องอาศัยการอธิบายจากงานอื่นๆ เข้ามาช่วยด้วย และ (3) วิเคราะห์ต้นทุน-ผลประโยชน์ บางอย่างมักถูกสมมติและพยายามให้ค่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากว่าจะให้ค่าอย่างไรในบริบทแบบไหน ซึ่งตัวแปรที่สมมติหรือกำหนดให้คงที่โดยกำหนดจากตัวนักวิจัย อาจไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น ชาวบ้านไม่ได้ซื้อน้ำกินแบบคนชั้นกลางในเมือง ที่มักจะคิดว่าซื้อน้ำดื่มละก็บาท หรือการประชุมกัน ทำให้ประหยัดเงินได้ 100 บาท/คน เป็นต้น ดังนั้นทำอย่างไรที่จะมองในมุมมองแบบชาวบ้านอย่างเต็มที่

นอกจากนี้ในที่ประชุม จากการสะท้อนของชาวบ้านเอง ได้สะท้อนให้เห็นคุณค่าหรือคุณประโยชน์จากการทำเกษตรยั่งยืนหลายประการ ที่ยากจะตีมูลค่าเป็นตัวเงินได้ อาทิ สุขภาพ สุขความมั่นคงจากการที่รู้ว่า ทำเกษตรยั่งยืนแล้วปลอดแน่ การมีอยู่มีกินกับที่ ไม่ต้องโยกย้ายไปไหน ตื่นขึ้นมารู้สึกดี มีงานทำ ไม่ต้องดิ้นรนมาก เหล่านี้คือเรื่องของคุณภาพชีวิตที่มีความเป็นสุข และอิสระ เป็นจิตใจที่รู้ว่า อยากได้แค่ไหนถึงจะ “พอ” จึงเป็นเสมือนคำถามที่ย้อนกลับมาหาพวกเราทุกคนว่า ถึงที่สุดแล้ว การที่คิดทุกอย่างให้เป็นเงิน หรือตีค่าให้เป็นเงิน อาจไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นเสมอไป ทั้งๆ ที่หลายเรื่องที่ชาวบ้านทำ ที่ผ่านมาก็ไม่เคยถูกให้ค่าสักเท่าไร เช่น คุณค่าขององค์ความรู้ที่เกษตรกรพัฒนามา ผลผลิตที่ชาวบ้านที่เป็นปัจเจกผลิต แต่สร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชนได้ หรือความเข้มแข็งชุมชน ที่ช่วยสร้างความมั่นคงด้านการสำรองอาหารของประเทศได้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มักไม่เคยถูกตีออกมาเป็นตัวเงิน แต่เพราะทุกวันนี้เราพยายามตีค่าสิ่งต่างๆ เป็นตัวเงินไปหมด ทำให้ต้องมึนงงวิจัยมาซ้ำๆ สิ่งที่ชาวบ้านทำ สร้างคุณประโยชน์ คิดออกมาแล้วมีราคาเท่าไร ทั้งๆ ที่สิ่งที่ชาวบ้านทำ เขาทดลอง สร้างรูปธรรม โดยเติมพันด้วยชีวิตของพวกเขาเอง สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความเข้าใจ การมองเห็นคุณค่า การมองความเชื่อมโยงของมิติต่างๆ

งานวิจัยอาจมีข้อโต้แย้งได้เสมอ เนื่องจากกรอบอันจำกัดของศาสตร์ในสาขาวิชานั้นๆ ตลอดจนเครื่องมือในการศึกษาวิจัย การวิเคราะห์รายละเอียดที่มักเผชิญกับข้อจำกัดด้านข้อมูลด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้การพิจารณาผลประโยชน์จากบทบาทอันหลากหลายของเกษตรกรรมยั่งยืน และผลประโยชน์สุทธิทางสังคมจากการเกษตร มีข้อจำกัด และมีการประเมินค่าที่ต่ำกว่าความเป็นจริง และทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผน กำหนดนโยบายมักมองข้ามความสำคัญของการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ขณะที่การพยายามพิสูจน์ ประเมินผลกระทบที่เป็นด้านผลประโยชน์ โดยเฉพาะทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรม ให้ออกมาในรูปที่เป็นตัวเงิน ก็เป็นการกิจที่ทำหายของงานวิชาการ เพื่อให้เกิดการยอมรับว่า เป็นสิ่งที่มีนัยสำคัญและไม่ควรละเลยอย่างยิ่ง

แต่อย่างน้อย งานวิจัยนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามผลักดันให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ในฐานะที่ควรจะเป็นวาระแห่งชาติให้มากขึ้น ซึ่งต้องการการผลักดันอีกหลายวงหลายเวที เพื่อให้สังคมหันมาสนใจหรือพูดเรื่องนี้กันมากขึ้น โดยชี้ให้เห็นจากกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นตัวอย่างว่า ถ้าเกษตรกรรายอื่นๆ ได้ทำตาม ก็จะได้รับประโยชน์จากบทบาทอันหลากหลายของการทำการเกษตรแบบยั่งยืนเช่นกัน ที่สำคัญคือ การประหยัดงบประมาณของรัฐ (Cost saving) โดยงานวิจัยพยายามสะท้อนว่า ประโยชน์ที่ได้รับซึ่งไม่ได้เกิดเฉพาะกับเกษตรกรในระดับปัจเจกเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบถึงสังคม ชุมชนโดยรวม รวมทั้งความสมดุลของระบบนิเวศสภาพแวดล้อมนั้น หากชาวบ้านไม่ทำ รัฐต้องจ่ายเท่าไร เพราะการพัฒนาหลายอย่าง เกิดขึ้นจากขบวนการของชาวบ้านเอง ทำให้รัฐประหยัดต้นทุนไปได้ ซึ่งก็เป็นคำถามด้วยว่า งบประมาณของรัฐก็น่าจะนำกลับไปสนับสนุนกระบวนการชาวบ้านในเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนให้ขยายวงมากขึ้นด้วย

การเกษตรชีวพลวัต (Biodynamic Agriculture)

ที่มา : เก็บรวบรวมความจากเวทีเสวนาเรื่อง Biodynamic Agriculture

เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2545

ณ โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก สุขุมวิท 40

บรรยายโดย Mr. Hans Mulder

(เลขาธิการสถาบันมนุษยปรัชญา ประเทศนิวซีแลนด์

อดีตเคยเป็นครูวอลดอร์ฟ และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสถาบันตั้งแต่ปี 1990)

แปลความโดย คุณวิมาศ ปรมศิริ

ยินดีมากที่ได้มาในวันนี้ และยินดีที่ได้สนับสนุนงานของการเคลื่อนไหว Biodynamic ในประเทศไทย...
เริ่มแรกจะคุยกันในเรื่องพื้นฐานของแนวคิด “เกษตรชีวพลวัต” และช่วงหลังจะเปิดให้มีการซักถาม ซึ่งอาจสำคัญ
กว่าสิ่งที่ผมจะเลคเชอร์

การเกษตรแนวนี้ได้เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 1920 ประมาณ 80 ปีที่แล้ว โดยกลุ่มของนักวิทยาศาสตร์ ชาวนา
และอื่นๆ ที่ประสบกับปัญหาและต้องการที่จะมาเข้าพบ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ทั้งนี้มีสิ่งที่เขาวิตกกังวลกันอยู่ 3
ประการ

สถานการณ์แรกคือ คุณสมบัติของเมล็ดพันธุ์ ที่เคยเก็บได้เป็นเวลานานๆ 20-30 ปี ระยะเวลาตรงนี้กลับ
สั้นลงเรื่อยๆ ปัญหาอีกอันคือ พืชติดโรคร่าย ไม่ว่าจะเป็น เชื้อรา แบคทีเรีย หรือศัตรูพืชอื่นๆ และปัญหาประการ
ที่สามคือ พวกสัตว์ก็มีสุขภาพแยลงเรื่อยๆ ซึ่งปัญหาทั้งสามประการนี้ เรายังพบได้ในการเกษตรปัจจุบัน

เป็นที่ทราบกันดีว่า คุณภาพของดิน ความอุดมสมบูรณ์ของดินเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนการเกษตร ดังนั้นการขาด
ความอุดมสมบูรณ์ของดินจะส่งผลในทางตรงกันข้าม

งานหลักสำคัญของการเกษตรแนวอินทรีย์หรือเกษตรชีวพลวัตก็คือ การเสริมสร้างความอุดม
สมบูรณ์ของดินขึ้นมาใหม่ ถ้าเรามีดินที่อุดมสมบูรณ์ เราก็มีพืชที่มีคุณภาพดี ก็จะส่งผลให้สุขภาพของคนดีด้วย

การที่เราจะลงไปถึงรากเหง้าของปัญหาก็คือ เราต้องให้ความสำคัญกับดิน ไม่ใช่จะมุ่งไปที่การจัดการ
โรคพืช โรคสัตว์ต่างๆ ที่เป็นแค่ปลายเหตุ

ถ้าเรามองมาที่ตัวมนุษย์เอง เราอาจจะประกอบด้วย แขนขา อวัยวะภายนอกต่างๆ และอวัยวะภายใน
เช่น ดับ ปอด ในแง่หนึ่งเหมือนพวกนี้ทำงานแยกกันอยู่ แต่จริงๆ แล้ว อาจมองได้ว่าทั้งหมดคือองค์รวมอันหนึ่งที่
เรียกว่า **ความเป็นมนุษย์**

ความเป็นองค์รวมของมนุษย์ก็เป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่สุขภาพดี เช่นเดียวกับองค์รวมของโลก องค์รวม
ของไรนา

หากเรามองที่มนุษย์ เราอาจศึกษาหรือเข้าใจส่วนต่างๆ ทางกายภาพของมนุษย์ได้ โดยผ่านวิทยาศาสตร์
ชีววิทยา หรือศาสตร์ต่างๆ ที่เรามีอยู่ในปัจจุบัน แต่มีอีกอาณาจักรหนึ่งของความเป็นมนุษย์ก็คือ เรื่องของชีวิต
ซึ่งเรามีความเข้าใจน้อยมากในสมัยปัจจุบัน

นอกจากมนุษย์เราจะมีรูปร่างลักษณะทางกายภาพแล้ว เรายังมีอีกอันหนึ่งคือ พลังของชีวิต ซึ่งจะเป็นพลังที่ช่วยให้เรามีสุขภาพดี

มนุษย์เรา นอกจากจะมีกายที่เป็นกายภาพ มีกายที่เป็นกายชีวิต ที่ทำให้เราเป็นสิ่งมีชีวิต เรายังมีอีก 2 ส่วน คือ เรื่องของจิตใจ และจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เหนือกว่า 2 สิ่งแรก

ตัวอย่างหนึ่งที่จะยกให้ฟังคือ ถ้าเปรียบเทียบระหว่างคนที่มีความคิดในเชิงบวกตลอดเวลา กับคนหนึ่งที่มีความคิดเชิงลบตลอดเวลา คนที่คิดเชิงลบตลอดเวลา สักวันหนึ่งมันก็จะส่งผลต่อสุขภาพกายของเขา อาจจะทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่างๆ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง ผลของคุณภาพอะไรบางอย่างของมนุษย์ที่เหนือกว่ากายภาพ หรือกายชีวิต ที่ส่งผลมาสู่สุขภาพกายของมนุษย์

การมองมนุษย์ในแง่มุมดังกล่าว มันจะแตกต่างจากที่เรามองมนุษย์จากมุมมองทางเคมี จากมุมมองทางชีวเคมี หรือวิทยาศาสตร์ด้านอื่นๆ เช่นเดียวกัน ถ้าเรามองฟาร์มด้วยวิธีนี้

สามสำนึก

ต่อไปจะพูดถึง 3 ระดับ (step) หรือ 3 ขั้นตอนในการทำงานกับฟาร์ม ซึ่งอาจจะเรียกว่า 3 สำนึก (consciousness) ก็ได้

ระดับแรกก็คือ แ่งที่เราทำงานในระดับกายภาพ ซึ่งทำงานอยู่ภายใต้กฎทางฟิสิกส์ และกฎทางเคมี เช่น เรามองเรื่องพลังงานอิสระ และเอนโทรปี กฎอันหนึ่งของเอนโทรปีก็คือ กฎของการกระจาย จากความเข้มข้นสูงไปสู่ความเข้มข้นต่ำ ยกตัวอย่างเช่น เราหยดน้ำหอมลงไปบนของเหลวอะไรสักอย่าง สักพักหนึ่ง จากหยดน้ำหอมเข้มข้นก็จะค่อยๆ กระจายออกไป จนของเหลวหรือบริเวณนั้นมีความเข้มข้นของน้ำหอมเท่าๆ กัน

กฎข้อที่ 2 คือ กฎของแรงโน้มถ่วง (Gravity) ซึ่งพวกเราคุ้นเคยดี เช่น การที่เราถืออะไรสักอย่าง การที่มันคงอยู่ได้ เพราะเราถือมันไว้ แต่ถ้าเราปล่อย มันย่อมตกลงสู่พื้น ทุกสิ่งทุกอย่างก็ตกอยู่ภายใต้แรงโน้มถ่วงของโลก

ในแง่หนึ่ง เราสามารถประยุกต์ใช้กฎ 2 ข้อนี้เข้ากับการทำงานกับฟาร์มได้ โดยการทำงานกับฟาร์มหรือการทำงานกับสิ่งแวดล้อมก็คือ เราจะต้องอยู่ภายใต้กฎของเอนโทรปีและกฎของฟิสิกส์

ถ้าเรามองโลกในแง่ของกฎของฟิสิกส์และกฎของเอนโทรปี เราก็สามารถจะทำงานกับแผ่นดิน กับผืนดินได้ ด้วยการนำพืชพรรณเชิงเดี่ยวเข้ามาปลูก และเมื่อพืชดึงดูดธาตุอาหารจากผืนดิน เราก็ตัดอะไรก็ได้มาใส่แทนที่ ซึ่ง การเกษตรปัจจุบันที่เป็น monoculture แบบนี้ นำไปสู่การเกษตรเชิงธุรกิจ ซึ่งจะมุ่งเน้นอยู่ที่การทำกำไรจากผืนแผ่นดิน

แต่ถ้าเรามองขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ที่มองในเรื่องของอาณาจักรของชีวิต ผืนดินมีชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างมีชีวิต เราจะยกระดับขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง

ในอาณาจักรของชีวิต กฎทางฟิสิกส์และเคมีก็ยังคงอยู่ แต่คำถามก็มีอยู่ว่า ในสิ่งมีชีวิตนั้นมันมีแค่ 2 อย่างเท่านั้นหรือ หรือมันจะมีพลังอย่างอื่น แรงอย่างอื่นที่นอกเหนือไปกว่านั้น

ตัวอย่างหนึ่งที่อยากจะชี้ให้เห็นก็คือ เราดูการเจริญเติบโตของพืช พืชจะเจริญงอกงามขึ้นสู่เบื้องบนเสมอ ขึ้นสู่แสงอาทิตย์ ขึ้นสู่ท้องฟ้า จะเห็นว่า จริงๆ แล้ว พืชทำในทางตรงกันข้ามกับกฎของแรงโน้มถ่วง การที่พืชเจริญงอกงามขึ้น มันก็มีความสำคัญพอๆ กับการที่นิวตันค้นพบกฎแรงโน้มถ่วงเหมือนกัน

มนุษย์เราก็เช่นเดียวกัน ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถที่จะยืนตรง และทำสิ่งต่างๆ ในโลกได้ คุณสมบัติเช่นเดียวกันนี้ พวกเราสามารถค้นพบได้ในธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องศึกษามันให้มากขึ้นในแง่ของวิทยาศาสตร์

อีกสิ่งที่พืชทำ และต่อต้านกับกฎของเอนโทรปีก็คือ การที่รากของพืชดูดสารอาหารจากในดิน ซึ่งมีความเข้มข้นน้อยกว่าในตัวพืช สามารถดูดเข้ามาในตัวพืชและทำให้มันเข้มข้นขึ้น อันนี้ก็เป็นแรงอีกอันที่เราอยากจะให้ความสนใจ

การที่เรามองขึ้นมาถึงระดับที่สอง หรือระดับของชีวิตนั้น ก็คือการทำงานในระดับของอินทรีย์ (Organic) ในระดับที่ 1 หรือระดับที่เราใช้ปุ๋ย สารเคมี บางครั้งก็เป็นเรื่องที่เป็นในกรณีที่มีปัญหาร้ายแรง ที่เราต้องแก้ไข ปัญหาโดยด่วน ยกตัวอย่างเช่น มนุษย์เราถ้าเจ็บป่วยมากๆ ใกล้ตาย บางครั้งเราก็จำเป็นต้องใช้ยาปฏิชีวนะ เพื่อที่จะเอาชีวิตรอดก่อน แต่จากนั้นแล้ว เราจะต้องหาทางทำอย่างไรให้ชีวิตเรามีสุขภาพดี เพื่อที่เราจะไม่ต้องพึ่งยาปฏิชีวนะอีกต่อไป

Level 3 Spiritual/ Soul

Level 2 Life

Level 1 Fertilizer / Chemistry Agriculture Physics

ก็ไม่ว่ากันให้เรามีความรู้สึกหรือความคิดว่า เกษตรอินทรีย์หรือ เกษตรชีวพลวัตจะไม่มีวันที่จะใช้พวกปุ๋ยเลย แต่เราจะใช้เมื่อถึงคราวที่เราพิจารณาแล้วว่าเป็นเรื่องจำเป็นจริงๆ และเป็นทางเลือกสุดท้ายที่จะทำ นั่นก็คือ เกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรชีวพลวัต ยังใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้

เมื่อเรานึกถึงคุณภาพชีวิตหรือชีวิตที่ดี สิ่งหนึ่งที่เรานึกตามมาก็คือ ความหลากหลาย ยกตัวอย่าง เช่น ถ้าเราอยากมีสุขภาพที่ดี เราก็คงไม่กินอาหารชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียว เราคงจะกินอาหารให้ได้หลายชนิด หรือถ้าเอามาเปรียบเทียบกับเกษตรก็คือ การเกษตรก็ไม่ได้ต้องการแค่ N, P, K แต่ต้องการธาตุอาหารหลากหลายมาก

มนุษย์เรามีความหลากหลายของอวัยวะต่างๆ ฟาร์มก็เช่นกัน ต้องการความหลากหลายเพื่อให้เป็นฟาร์มที่มีคุณภาพดีหรือมีความอุดมสมบูรณ์ เช่น อาจจะต้องการป่าไม้ ส่วนที่เป็นพืชผัก ธัญพืช ปศุสัตว์ ภาพเหล่านี้หลายๆ คนอาจจะบอกว่ามันเป็นอุดมคติ ไม่สามารถจะเป็นจริงได้ แต่ถ้าเรามีอุดมคตินั้นแหละ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เรามุ่งที่จะไปหาจุดนั้น

อีกประการหนึ่งที่เราจะทำให้ฟาร์มของเรามีสุขภาพดีได้ ก็คือต้องมุ่งเน้นไปที่สุขภาพของดิน ประการหนึ่งที่จะทำให้ดินดีขึ้นได้ก็คือ การปลูกพืชหมุนเวียน (Crop rotation) เป็นการให้ดินได้มีประสบการณ์กับพืชที่หลากหลาย การปลูกพืชชนิดเดียวบนผืนดินเดียวตลอดเวลา มันเหมือนกับว่าเรา ใช้ทรัพยากรในดินเพียงด้านเดียว ในขณะที่ธาตุอาหารต่างๆ ในดิน ตัวพืชเอง จากเมตาบอลิซึมของมัน ก็จะปล่อยสารต่างๆ ออกสู่ดินด้วย เหมือนกับว่า พืชชนิดเดียวก็จะปล่อยสารชนิดเดียว และดูดสารที่จำเพาะกับพืชนั้น แล้วถ้าเราทำซ้ำแบบนี้หลายๆ ปี ปัญหาของศัตรูพืชก็จะตามมา เพราะว่าศัตรูพืชเป็นตัวบ่งชี้ว่า บริเวณนั้นเกิดความไม่สมดุลขึ้นแล้ว

พืชที่จะเอามาใช้ปลูกหมุนเวียนอาจจะแยกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ พืชตระกูลถั่วทั้งหลาย ซึ่งเราทราบกันดีว่าเป็นพวกที่จะตรึงไนโตรเจนให้กับดิน และคลุมดิน

อีกประการหนึ่งก็คือ การปลูกพืชที่จะทำเป็นปุ๋ยพืชสด (Green crops) ลงไปในดิน เปรียบเหมือนกับมนุษย์เราที่ต้องการเวลาที่จะพักผ่อน ต้องการเวลาที่จะมีวันหยุด ต้องการเวลาที่จะอยู่เฉยๆ กับตัวเอง เพื่อที่จะสะท้อนหรือนึกถึงสิ่งที่ได้ทำมา ซึ่งเวลาพวกนี้อาจจะเป็นเวลาที่ไม่ได้ให้ผลกำไร ไม่ได้ทำเงินให้กับฟาร์ม แต่มันก็เป็นเวลาที่สำคัญเช่นเดียวกับเวลาที่มนุษย์ต้องพัก

ประการต่อมาก็คือ การทำปุ๋ยหมัก (Composed) เพื่อที่จะคืนความอุดมสมบูรณ์กลับสู่ดิน..หรือการทำปุ๋ยน้ำทั้งหลาย

มันมีความเข้าใจผิดอันหนึ่งก็คือ ตัวปุ๋ยหมักจะเป็นตัวเข้าไปทดแทนปุ๋ยเคมีที่เราใส่เข้าไป จริงๆ แล้วตัวปุ๋ยหมัก จะทำงานในลักษณะของการช่วยกระตุ้นให้ผืนดินช่วยตัวเองที่จะคืนความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมา

ที่กล่าวมาตรงนี้ ต้องการให้เห็นภาพกว้างๆ โดยไม่ได้ลงลึกไปถึงรายละเอียดของแต่ละวิธีที่เราเรียกว่า เกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) ซึ่งก็คือ การทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะคืนความมีชีวิตให้กับผืนดิน

ทั้ง 4 วิธี ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายทางชีวภาพ การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชที่เป็นปุ๋ยพืชสด หรือการทำปุ๋ยหมัก หายที่สุดแล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือ ฮิวมัส (Humus) ซึ่งเป็นแหล่งที่จะเก็บแร่ธาตุ ความชุ่มชื้น และยังช่วยปรับโครงสร้างของดิน ถ้าฮิวมัสในดินลดต่ำกว่า 1.5-2 % สภาพของดินจะแข็งคล้ายเป็นอิฐในฤดูร้อน และเป็นโคลนในฤดูที่มีน้ำเยอะ ซึ่งไม่มีใครสามารถปลูกอะไรขึ้นได้ดีในดินสภาพเช่นนั้น

ระดับ 3 ที่จะคุยให้ฟังในวันนี้คือ ระดับของจิตวิญญาณ ในระดับนี้ เราจะทำงานกับพวกแรง (Force) พวกพลัง (Energy) แต่ใน 2 ระดับล่าง เราจะทำงานในระดับสสาร คือ สิ่งที่ต้องการเนื้อที่ เราสามารถจับต้อง ตวง วัดได้ แต่ถ้าพลังงาน เราจะไม่สามารถทำอย่างนี้ได้

พลังงานหรือแรง สิ่งที่จะยกตัวอย่างก็คือ ตอนที่ผมเป็นครูทำงานกับเด็กวัยรุ่น สิ่งที่อยู่ในใจผมตลอดเวลา ก็คือ จิตใจที่ต้องการจะส่งเสริม สนับสนุนให้เด็กคนนั้นมีความประพฤติ หรือการกระทำต่างๆ ดีขึ้นๆ ตลอดเวลา เป็นแรงในเชิงบวก เป็นจิตวิญญาณในเชิงบวกที่ให้กับเด็กคนนั้น ซึ่งปัจจุบันเราทำงานกับแรงตรงนี้น้อยลงๆ ทุกที่ การทำงานตรงนี้ในเรื่องของพลังเชิงบวกต่างๆ เหล่านี้ เราก็สามารถนำไปใช้กับการทำการเกษตรได้เหมือนกัน

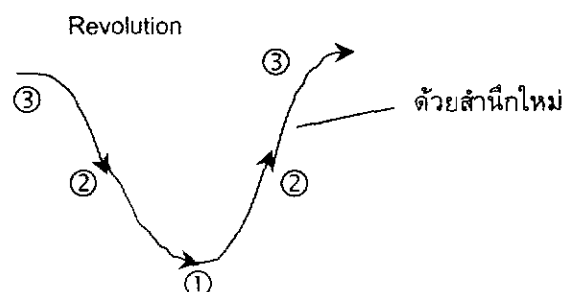
ในระดับของพลัง เป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็น แต่ว่าเราสามารถที่จะเห็นผลของมันได้ ผมต้องการทำให้เห็นว่า โลกของเรามันไม่ได้ประกอบหรือไม่ได้ทำงานได้ด้วยแค่เรื่องสสารต่างๆ แต่มันมีมิติอีกมิติหนึ่งคือ พลังที่เรามองไม่เห็น

กลับไปที่เหตุการณ์เมื่อ 80 ปีก่อน สมัยที่นักวิทยาศาสตร์ ชาวนา มาพบกับรูดอล์ฟ สไตเนอร์ ซึ่งเขาได้ให้เลคเชอร์ไว้ 8 เลคเชอร์ในหนังสือชื่อ Agriculture ซึ่งส่วนใหญ่จะพูดถึงปัญหาหรือวิธีการที่จะทำงานในระดับของพลังหรือระดับที่ 3 ส่วนระดับที่ 2 ละไว้เพราะคิดว่า ผู้คนจะสามารถรู้ได้หรือรู้แล้ว

มีอยู่ 2 ประเด็นสำคัญที่รูดอล์ฟ สไตเนอร์ได้ให้ไว้คือ Astronomy เป็นเรื่องของผลกระทบของดวงดาว จักรราศีต่างๆ ที่กระทบต่อฟาร์ม เขาไม่ได้พูดว่าเป็น Astrology หรือเรื่องของการทำนายอะไรต่างๆ แต่ว่าเป็น Astronomy คือ ดาราศาสตร์แผนใหม่ ซึ่งจะว่าด้วยเรื่องของดาวฤกษ์ ดาวเคราะห์ต่างๆ ที่ส่งผลต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่บนพื้นโลก

อีกอันหนึ่งที่รูดอล์ฟ สไตเนอร์ได้ให้คำแนะนำไว้ก็คือเรื่องของ Preparation ต่างๆ... พวก Preparation เป็นเรื่องขององค์ประกอบที่เกิดจากความสำคัญของมนุษย์ (Human) แร่ธาตุ (Mineral) พืช (Plant) และสัตว์ (Animal) สิ่งที่เราทำขึ้นมามันเป็นอะไรที่ใหม่มาก มันไม่เคยมีในธรรมชาติ แต่ทำขึ้นมาจากสำคัญของมนุษย์ที่จะนำเอา แร่ธาตุ พืช สัตว์ มารวมกัน ซึ่งพืช สัตว์ ก็จะต้องมีความเฉพาะเจาะจงต่อกัน

ผมต้องการชี้ให้เห็นว่า มันเป็นเรื่องของวิวัฒนาการ ในระดับที่ 3 จริงๆ แล้วเป็นพื้นฐานตั้งแต่ดั้งเดิมที่ว่า คนเราทำงานกับพลังของจักรวาลต่างๆ แต่มันเหมือนเป็นวิวัฒนาการที่ย้อนกลับ เราทำงานกับตรงนั้นลดน้อยถอยลงเรื่อยๆ จากระดับที่เป็นเรื่องของพลัง มาเป็นระดับของชีวิต จนปัจจุบันเป็นเรื่องของกายภาพหรือเคมีเท่านั้น

ในทางมนุษยปรัชญาเราเชื่อว่า การเกษตรมันมาจากโลกของจิตวิญญาณ โลกที่เหนือกว่ามนุษย์ แล้วนำมาสู่มนุษยโลก พื้นโลก แต่ระยะที่ลงมานี้ มนุษย์เรารู้ เพราะว่าเขารู้ แต่ไม่ได้สำนึกว่าเขารู้ ฉะนั้นจากจุดที่ 1 เรา กำลังจะนำกลับไปสู่ระดับที่ 3 แต่ด้วยสำนึกใหม่ ที่ว่าเรารู้สิ่งที่เรารู้

ระยะของหมายเลข 1 อาจจะประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่ 1-2 ที่เริ่มมีการปฏิวัติเขียว แต่ ณ ปัจจุบัน ทุกๆ คนที่อยู่ในวงการเกษตร เริ่มรู้แล้วว่า เกษตรในระดับที่ 1 คือระดับที่ใช้ปุ๋ยเคมีอะไรต่างๆ มันไม่สามารถคงความยั่งยืนอยู่ได้ ฉะนั้นเราต้องปรับเปลี่ยนและหาวิธีที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน

ในระดับที่ 3 เป็นการทำการเกษตรในระดับชุมชน ซึ่งปัจจุบันเราจะยังพบได้ในกลุ่ม ชนเผ่าต่างๆ เช่น ทางภาคเหนือของประเทศไทย คนจากระดับที่ 3 และ 2 ปัจจุบันก็เข้าสู่ระดับที่ 1 คือ ระดับของการทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของ มีเจ้าของคนเดียว และมุ่งเน้นการทำธุรกิจ

สังคมและเศรษฐกิจของการเกษตรในอนาคต

ประเด็นที่อยากนำเสนอต่อไปก็จะเป็นเรื่องของ ประเด็นทางสังคมและเศรษฐกิจของการเกษตรในอนาคต ว่าควรจะเป็นอย่างไร

การเกษตร ถ้าจะให้ยั่งยืนได้ ก็ต้องคำนึงถึงประเด็นทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย การเกษตรในระดับที่ 1 จะมุ่งเน้นไปเพื่อเศรษฐกิจโลก แต่การเกษตรในระดับ 3 จะกลับมามุ่งเน้นเพื่อสนองความต้องการในท้องถิ่น เพื่อเศรษฐกิจ เพื่อคนในท้องถิ่นก่อน ข้อเสียของการเกษตรระดับที่ 1 อีกอันหนึ่งก็คือ ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา ซึ่งลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนในท้องถิ่นลง

ที่ผ่านมาเป็นภาพกว้างๆ ของการเกษตรแนวชีวพลวัต...ต่อไปจะเป็นช่วงของคำถาม สิ่งที่เราอยากจะเน้นตรงนี้เพราะเป็นเรื่องสำคัญก็คือ ที่พูดถึงในเรื่องระดับที่ 3 ก็คือ อยากให้คิดว่ามันเป็นอุดมคติ เป็นสิ่งที่เราอยากจะทำเพื่อให้โลกนี้ดีขึ้น เพื่อให้มนุษยชาติดีขึ้น ไม่อยากให้ไปคิดมันในแง่ที่เป็นวิธี เพราะถ้าหากเรารู้ว่า ทำไมเราถึงต้องทำ เราทำอะไรอยู่ เรื่องวิธีการจะตามมาทีหลัง แต่ให้เป็นเรื่องที่เรามองสิ่งต่างๆ เป็นแนวทางไว้ก่อน เราเข้าใจสิ่งที่เราทำจะดีกว่า

ช่วงคำถาม

☞ การที่เปิดเพลงให้พืชฟัง หรือแม้กระทั่งคุยกับพืช มันเกี่ยวข้องกับพลังในระดับที่ 3 รึเปล่า?

☺ เรื่องนี้ผมก็ไม่ได้รู้มาก แต่เท่าที่ทราบก็คือ เทคนิคนี้พัฒนาขึ้นโดยคนที่ผ่านสงครามเกาหลี แล้วก็เห็นความปรักหักพัง ความเสียหายจากสงคราม แล้วก็คิดว่า ตัวเองจะช่วยเหลืออะไรตรงนี้ได้บ้างในเรื่องการเกษตร ก็เลยคิดขึ้นมา เรียกว่า **Sonic bloom** สิ่งที่ทำคือ จะไปติดตั้งลำโพงไว้ในสวนผักหรือผลไม้ และเปิดเพลงที่เฉพาะเจาะจงกับสวนชนิดนั้นๆ แล้วยังมีการฉีดพ่นน้ำยา ซึ่งทำจากอะไร อย่างไร ก็เป็นความลับ

ความเห็นที่ผมอยากจะให้ไว้ตรงนี้ก็คือ ปัจจุบันนี้คนมักจะคิดว่า ความรู้เป็นสมบัติ เป็นอะไรที่คนเข้าครอบครองได้ จนปัจจุบันนี้ก็มีเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้น จริงๆ แล้วผมคิดว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เราควรจะให้ เรื่อง **Sonic bloom** จะออกมาในลักษณะเป็นความลับ ผมเลยไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้องกับความรู้เรื่อง **Biodynamic** เนี่ย เป็นไปเพื่อเยียวยาโลก พื้นฟูสิ่งแวดล้อม ให้อุดมสมบูรณ์ และเป็นอะไรที่เปิดกว้าง ไม่มีอะไรที่เป็นความลับเลย และยินดีที่จะให้ พออะไรที่เป็นความลับ ก็จะเกิดข้อสงสัยแล้วว่า เอ๊ะ! ทำไปทำไม ถ้ามีจุดประสงค์ว่าจะทำอะไรๆ จริงๆ ทำไมจะต้องปิดเป็นความลับ น่าจะให้ทุกคนรู้ว่ามันคืออะไร

ความคิดของชาวนาที่มีต่อไรนาของเขา วิธีการที่เขาเอาใจใส่ วิธีการที่เขาเดินในที่ดินของเขา ล้วนแล้วแต่อยู่ในอาณาจักรของ Spirit และ Soul หรืออาณาจักรของพลัง มันมีความสำคัญนะว่า ผมคิดอะไรกับคุณ มันมีอะไรบางอย่างเกิดขึ้นแล้ว ความคิด จิตใจของเราที่เรามีสถิติสิ่งต่างๆ เช่น เรามีความสัมพันธ์กับใคร ถ้าเรามีความ

คิดที่ดีต่อเขา มีความเมตตากรุณา มีความรักต่อเขา ผลของความสัมพันธ์นั้นก็ย่อมเป็นไปในทางที่ดี เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ที่ชาวนามิโตไรรักษาของเขา และระหว่างดนตรีพื้นถิ่นกับพืชพรรณตรงนั้น มันก็ย่อมที่จะมีความสัมพันธ์กัน

การที่เราจะนำเขาระบบสำเร็จรูปจากที่ต่างๆ มายังเมืองไทย หรือจากที่เมืองไทยไปทีอื่น มันเป็นความคิดที่ออกจะวัตถุนิยมนิดๆ แต่จริงๆ แล้วสิ่งที่เราควรทำคือ นำเอาความคิด สิ่งต่างๆ ที่เราคิดว่าดีนั้นมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของเมืองไทยเรา หรือที่ที่เราจะนำไปใช้

จากประสบการณ์ที่ทำงานกับนักศึกษาในนิวซีแลนด์นั้นพบว่า ในตอนเริ่มต้นนั้น นักศึกษามักเข้ามาด้วยคำถาม แล้วต้องการคำตอบจากครู สิ่งที่ผมทำก็คือ โยนคำถามนั้นกลับไปให้นักศึกษาได้คิด และพยายามส่งเสริมให้เขาพยายามค้นหาคำตอบด้วยตนเอง และในที่สุดนักศึกษาจะเริ่มค้นคิด และเริ่มได้คำตอบด้วยตัวของเขาเอง อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์หรือบริบทที่เขาเป็นอยู่ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เราควรกระทำ

นำการเฉลิมฉลองกลับมาสู่ไร่นา...

สิ่งที่เราอาจจะนำกลับมาได้ก็คือ การเฉลิมฉลองหรือเทศกาลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร คือนำสิ่งต่างๆ เหล่านี้กลับมาสู่ไร่นา ซึ่งมันจะเกิดผล 2 ประการคือ สร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นในไร่นา และสร้างความรู้สึที่ดีกับคนทำงาน ทำให้การทำงานในไร่นาไม่ใช่เป็นเรื่องของกลไก ไม่ใช่เรื่องของเครื่องจักร เครื่องยนต์ แต่เป็นอะไรที่เหนือไปกว่านั้น

นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความขอบคุณต่อสิ่งที่เราได้จากฟาร์มด้วย ปัจจุบันเรามีแต่รับ รับ โดยไม่มีการให้ ดังนั้นการนำประเพณีตรงนั้นกลับมา มันเป็นการแสดงความขอบคุณด้วย

อีกประการหนึ่งคือ ตัวชาวนามิโตไรรู้ว่าการทำงานกับไร่นาเอง ทำอย่างไรจะเปลี่ยนนิสัย จากการแก้ไขมาเป็นการป้องกัน คือพยายามมองเห็นปัญหาก่อน และหาทางจัดการ แทนที่จะรอให้ปัญหาเกิดขึ้นก่อนแล้วค่อยมาแก้ปัญหาก็เหมือนกับการเป็นครู ถ้าเราเฝ้าแต่สนใจสิ่งที่เราสอน แล้วไม่ได้สังเกตเลยว่า เด็กมีปฏิกิริยาอย่างไร เราก็รอให้เด็กเกิดปัญหขึ้นก่อน แล้วก็ไล่เด็กออกจากห้อง แต่ถ้าเราเริ่มสังเกต ว่าเด็กคนนี้เริ่มมีปัญหาแล้วนะ เราก็จะเรียกเด็กมาหา เออ! หนูมาตรงนั้นนะ ช่วยทำไ้ฉันให้หนูเหนื่อย ปัญหามันก็จะไม่เกิดขึ้น

ตามความเห็นของคุณฮันส์ วิธีการของฟูกุโอกะ เป็นแนวเดียวกับ Biodynamic ไหมคะ?

โดยหลักการแล้วก็ถือว่าเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แต่ในความเห็นของผม วิธีการของคุณฟูกุโอกะ มันอาจจะใช้ได้ในพื้นที่ที่ไม่ใหญ่มาก แต่ในระดับฟาร์มใหญ่ๆ อาจจะมีปัญหา แต่ในปัจจุบันก็มีชาวญี่ปุ่นที่เขาพัฒนาวิธีการของคุณฟูกุโอกะให้ใช้ได้กับพื้นที่ฟาร์มเกษตรขนาดใหญ่ และคุณฟูกุโอกะก็เป็นคนหนึ่งที่มองสิ่งแวดล้อมในมิติที่เหนือวัตถุ

อยากให้คุณฮันส์ ช่วยขยายความเรื่อง Astronomy ว่ามันมีอิทธิพลอย่างไรต่อวิธีการทำการเกษตร มันจะเหมือนกับความเชื่อที่คนไทยบอกว่า จะต้องปลูกต้นไม้ตามทิศี่เป่ล่า?

ในเรื่องของความเชื่อต่างๆ ที่กล่าวมาก็ถือว่าเป็นหลักการเดียวกัน ใน field ของ Astronomy เป็นเรื่องที่ใหม่มากๆ สำหรับโลกของเรา ซึ่งตอนนี้มีคนหลายคนที่กำลังทำงานเรื่องนี้อยู่

มีงานวิจัยที่ทำกันมาและตีพิมพ์แล้ว แต่ไม่ได้นำเอกสารมา ก็คืออิทธิพลของดวงจันทร์กับการงอกของเมล็ดพืช พบว่า การที่เราเพาะเมล็ดพืช 2-3 วันก่อนที่พระจันทร์จะเต็มดวง จะได้ผลดีมากกว่าที่จะเพาะหลังจากนั้นหรือในเดือนใกล้ๆ จะดับ และจะมีความสัมพันธ์ระหว่างพืชชนิดใดชนิดหนึ่งกับดวงดาวบางดวง เช่น ตำแหน่งของดวงจันทร์กับดาวอังคาร กับดาวเสาร์ จะสัมพันธ์กัน หรือการเก็บเกี่ยวในระยะที่พระจันทร์ดับ ก็จะทำให้พืชที่

เก็บเกี่ยวในช่วงนั้นอยู่ได้นานกว่า เพราะพืชในช่วงนั้นจะมีน้ำน้อย ซึ่งจะตรงกับความรู้ ความเชื่อเก่าๆ ที่ว่า เวลาจะตัดต้นไม้ เราจะเลือกเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง

☞ อันนี้ถ้าเทียบกับพวกชาวพื้นเมือง ซึ่งจะออกดอกเฉพาะช่วงแสงสั้น จะเข้าลักษณะนี้ไหมครับ?

☺ เรื่องของการที่พืชบางชนิดจะมีดอกในช่วงวันสั้น ตรงนี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องแสงอาทิตย์ ตัวอย่างเช่น ดอกเก๊กฮวยจะออกดอกในช่วงฤดูใบไม้ร่วง (autumn) เท่านั้น คือการที่ดอกจะบานเมื่อไร จะเกี่ยวข้องกับแสงอาทิตย์ ก็มีการทดลองในเรื่องลักษณะของการเติบโตของหัวผักกาด (Radish) ว่าแรดิชในช่วงฤดูใบไม้ผลิเนี่ย กับแรดิชในช่วงฤดูใบไม้ร่วง ลักษณะของการเจริญเติบโตจะต่างกัน เขาพบว่า ถ้าจะให้เหมาะกับการนำมาบริโภค ควรจะปลูกในช่วงฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งตรงนี้จะเห็นว่า การเจริญเติบโตของพืชเกี่ยวข้องกับฤดูกาลและเรื่องของแสงอาทิตย์ เรายังมีความรู้น้อยมาก เกี่ยวกับผลของดวงอาทิตย์ต่อพืช ซึ่งมันไม่ใช่ผลโดยตรงในเรื่องของการสังเคราะห์แสงเท่านั้น แต่ยังมีผลในเรื่องอื่นๆ ด้วย ความรู้ด้านนี้ยังไม่เยอะ แต่กำลังมีการศึกษา แต่สิ่งที่มีการศึกษากันเยอะแล้วคือ อิทธิพลของดวงจันทร์ต่อพืช

อิทธิพลของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ กับพืช จะมีสูง เมื่อเทียบกับดวงดาวอื่นๆ ซึ่งมีอิทธิพลน้อยกว่า ถ้าเรามีความเชื่ออะไรบางอย่าง บางทีก็ทำให้เราเห็นสิ่งนั้นๆ เกิดขึ้นได้ แต่ถ้าเราไม่เชื่อ เราก็อาจไม่เห็น มันเป็นการเกษตรสำหรับอนาคต และตอนนี้ก็กำลังมีการวิจัยอยู่

☞ เท่าที่คุณอันส์ทราบ มีเกษตรสาขาอื่นไหมที่ใช้ระดับ 3 และประสบความสำเร็จและยังดำเนินอยู่ต่อไป?

☺ พบได้ในการเกษตรที่เป็นเกษตรดั้งเดิม เกษตรของชาวพื้นเมือง เช่น ชาวเขา แต่สิ่งที่แตกต่างกันก็คือ การเกษตรดั้งเดิมเหล่านั้น เขาไม่ได้สำนึกว่าเขารู้ แต่ทำเพราะมันรู้ขึ้นมา ปัจจุบัน เราพยายามจะใช้วิธีการเหมือนกับนักวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน จะอยู่ในเรื่องของกายภาพ สิ่งที่ต้องได้ วัดได้ แต่ในระดับ 2, 3 หรือระดับของชีวิต ระดับของ spirit และ soul เรา กำลังที่จะสำรวจมันด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เราอย่าไปเชื่อ ต้องตั้งคำถามของสิ่งต่างๆ ตลอดเวลา จนกว่าสิ่งเหล่านั้นมันจะประจักษ์แจ้งกับเรา และเรารู้มันด้วยตัวของเราเอง ด้วยความสำนึก

ในระดับที่ 3 มันเป็นเรื่องที่เราจะต้องสร้างความคิดใหม่ๆ ขึ้นมาเลย คล้ายๆ กับเปลี่ยนกระบวนการคิดเลย แต่ว่าในระดับที่ 1 วิทยาศาสตร์ปัจจุบันได้ให้วิธีการกับเรา ตัวอย่างคือ ในระดับที่ 1 ถ้าเราปลูกต้นผักกาดหอม แล้วเกิดมีวัชพืชเกิดขึ้นมา เรามักจะคิดว่า จะทำอย่างไรที่จะจัดการต้นวัชพืชนั้นออกไป มันเป็นความคิดที่ว่า ไม่นั่นก็ต้องอันนั้น หรือความคิดที่ว่า ไม่ขาวก็ต้องดำ ไม่นั่นก็ต้องอันหนึ่ง เอาแค่อันใดอันหนึ่ง ไม่เอาทั้ง 2 อย่าง แต่ถ้าขึ้นถึงระดับ 3 เราจะต้องมีมุมมองใหม่ ว่า เออ! วัชพืชที่ขึ้นกับต้นผักกาดหอมที่ปลูก มันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร การที่วัชพืชนั้นขึ้นเนี่ย มันบอกอะไรกับเรา มันเป็นความคิดที่ว่า มันมีอะไรอยู่ตรงกลาง มันเป็นความคิดที่มุ่งเน้นในเรื่องของความสัมพันธ์ ไม่ใช่เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นก็อาจเป็นไปได้ว่า สองอันนี้อาจอยู่ด้วยกันได้ก็ได้ หรือมีอะไรบางอย่างที่อยู่ตรงกลาง ไม่ใช่ต้องเลือกอะไรอันใดอันหนึ่ง

สิ่งที่เราจะพบเห็นในงานวิจัยต่างๆ ไปก็คือ ทำอย่างไรที่จะกำจัดพวกศัตรูพืช วัชพืชทั้งหลายออกไป แต่เราจะไม่เคยเห็นงานที่ว่า ทำไมนะ วัชพืชต่างๆ มันถึงได้ขึ้นมาเฉพาะกับผักหรือพืชผลต่างๆ ที่เราสนใจ

ทัศนคติตรงนี้จะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อ นักศึกษาเริ่มต้นตั้งคำถามกับครูว่า เอ๊ะ! เขาไม่คิดว่ามันเป็นอย่างนั้นนะ มันน่าจะคืออะไรอย่างอื่น เขาอยากจะรู้มากกว่านั้น แต่สิ่งที่น่าเสียดายในปัจจุบันคือ ลักษณะของนักศึกษาที่กลัวจะตั้งคำถาม มันน้อยลงๆ ทุกที มีแต่นักศึกษาที่ยอมรับทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ครูบอก

☞ เมื่อได้ฟังเรื่อง Biodynamic ทำให้นึกย้อนถึงเรื่องฮีด คองของอีสาน จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับข้าว ซึ่งเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตของชาวนากี่ว่าได้ ซึ่งจะมีบุญ อย่างบุญงาน บุญกุ่มข้าวใหญ่ เหมือนกับแสดงความเคารพต่อ

ข้าว มีการนำพระไปเทศน์ ไปทำพิธีสู่ขวัญให้ข้าวให้น้ำ และจะมีประเพณีแบบนี้ในทุกๆ การเจริญเติบโตของข้าว อย่างเช่น เวลาข้าวตั้งท้อง ก็จะมีการสู่ขวัญในนา ซึ่งข้าวถือว่าเป็นแม่โพสพ หรือว่าบุญข้าวประดับดิน ก็ถือว่าฝากข้าวไว้กับแม่พระธรณี อะไรอย่างนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงาม แต่คนปัจจุบันมักจะเห็นว่ามันไร้สาระ เป็นความเชื่อมลายาย แต่สิ่งนี้เป็นสิ่งที่สอดคล้องไปกับ Biodynamic รีเปล่า ซึ่งควรจะสืบสานไว้ต่อไปในประเพณีที่ดี ของของอีสาน 😊 แต่ในปัจจุบัน เราจะต้องมีสำนึกใหม่ คือเราต้องรู้ว่า เรากำลังทำอะไร คือมีความสำนึกกับมัน แต่ก่อนทำเพราะว่ารู้ว่าต้องทำ แต่ไม่สำนึกรู้ หรือ conscious

☞ ถ้าพูดถึงสมัยโบราณ เขา conscious นะคะ แต่ว่าปัจจุบัน มันหายๆ ไป คือไม่สำนึกแล้ว

☞ ที่น้องเขากล่าวมาเรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวอีสาน ตอนนี้ปราชญ์ชาวบ้านทางอีสาน ที่บุรีรัมย์เขารวมตัวกันกำลังคุยกันเรื่องนี้ เจอกันทีหนึ่งหลายๆ วัน ผมก็ไปฟังหลายครั้ง เขามองว่าเดี๋ยวนี้มันเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาครอบครอง วิถีชีวิตผู้คนก็เปลี่ยนไปมาก เมื่อก่อนจะเก็บข้าวในยุ้งฉาง มีข้าวกินตลอดปี แต่เดี๋ยวนี้พอเกี่ยวข้าวก็จะนวดไปเลย จะขายข้าวไปหมด แล้วไปซื้อข้าวคนอื่นมากิน เรื่องนี้เขาทำกันเข้มแข็งมาก เขามีงานวิจัยเรื่องวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีชมรมปราชญ์ชาวบ้านเขารวมตัวกันอยู่เข้มแข็งมาก

😊 มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราควรเรียนรู้โดยธรรมชาติ แต่คนปัจจุบันก็ไม่สามารถจะเรียนรู้มันได้ จะต้องมาเรียนรู้มันใหม่ ตัวอย่างเช่น การที่จะเป็นพ่อ-แม่ที่ดี จากประสบการณ์ของคนในรุ่นผม สามารถจะเรียนรู้โดยธรรมชาติเลยว่า ทำอย่างไรจะเลี้ยงดูเด็ก อาน้ำให้เด็ก หรือในเรื่องการทำกับข้าว เขาจะเรียนรู้โดยธรรมชาติจากวิถีชีวิตในบ้าน แต่คนสมัยใหม่ต้องมาเรียนว่า การจะเป็นพ่อ-แม่ที่ดี การจะทำกับข้าวจะต้องทำอย่างไร นั่นเป็นเพราะว่าในชีวิตสมัยใหม่ ครอบครัวไม่ได้ทำกับข้าว ไม่ได้ลงมือทำอะไรด้วยตนเองแล้ว อาศัยของสำเร็จรูปที่มีอยู่ในตลาดตลอดเวลา

เป็นการดี ถ้าหากเราเป็นพ่อแม่ เราก็ควรจะพยายามที่จะสอนลูกในเรื่องที่จำเป็นกับชีวิต คน 2 รุ่นที่แล้วของนิวซีแลนด์ ทุกครอบครัวจะมีสวนครัว (Home garden) ในบ้าน จะสามารถรู้วิธีที่จะปลูกผักกินเอง แต่รุ่นปัจจุบันอายุสัก 20 ปี จะไม่รู้จักรู้วิธีที่จะปลูกผักกินเองแล้ว เป็นเหตุให้คนรุ่นใหม่ๆ จะรู้สึกว้า ชีวิต เป็นเรื่องอะไรที่ต้องใช้เงิน ต้องแพง ฉะนั้นจะเป็นการดี ถ้าเราจะดำรงในเรื่องการช่วยเหลือตัวเองในเรื่องต่างๆ ที่มันจำเป็นต่อชีวิตไว้ในครอบครัว เพื่อที่ลูกหลานของเราจะได้สามารถที่จะทำได้ในอนาคต เรื่องที่พูดมานี้ก็สามารถที่จะเปิดคอร์สอะไรได้หลายๆ อย่าง เช่นว่าจะปลูกผักกินอย่างไร จะทำอาหารกินอย่างไร การที่คนเราได้มีความสัมพันธ์ที่คุ้นชิน คื้นสู่ธรรมชาติ มันเป็นเรื่องที่ช่วยส่งเสริมให้มีสุขภาพดี การที่เราส่งคนกลับไปทำงานกับดิน สักอาทิตย์ละครั้ง เพียงชั่วโมง- 2 ชั่วโมง มันจะช่วยให้คนมีสุขภาพดีขึ้น คนสมัยใหม่ที่แยกตัวเองออกจากดิน ออกจากธรรมชาติ จะเกิดความเครียด ความไม่สบายต่างๆ เกิดขึ้นได้

☞ โลกปัจจุบันคนหันมาสนใจระบบออร์แกนิกมากขึ้น แต่ยังมีน้อย บริษัทที่ผลิตเคมีที่ใช้กับพืช-สัตว์ ไม่ทราบว่ามีแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างไหม อย่างเมืองไทยคนที่ปลูกอะไร มักจะไม่กินสิ่งนั้น เช่น องุ่น แห้ว กลับไปกินเคมี สารพิษที่เราไม่รู้

😊 ความคิดไม่ได้เปลี่ยนไปเลย และขั้นตอนต่อไปที่บริษัทเหล่านี้กำลังทำอยู่และได้ทำไปแล้วคือ พืชที่ดัดแปลงพันธุกรรม เมืองไทยเราเรียกว่า GMO แต่ทางนิวซีแลนด์จะเรียกว่า GE Agriculture (→ Profit Agriculture)

แนวความคิดเรื่อง Genetic engineering มันก็ยังเป็นพื้นฐานความคิดอันเดียวกับระดับที่ 1 เพียงแต่ว่ามันหักเห เบี่ยงเบนออกไป เพราะว่า ปุ๋ยเคมีมันใช้ไม่ได้ผลแล้ว และความคิดของ Genetic engineering มันก็ยังอยู่บนพื้นฐานของทรัพย์สินทางปัญญา ความรู้เป็นสิ่งที่ครอบครอง ซื้อขายได้

👏 จริงๆ แล้ว GMO มันมีผลหรือโทษกับคนอย่างไร

😊 ก็มี 2 ประการคือ เราไม่รู้ว่าผลกระทบจากการที่เราไปดัดแปลงพันธุกรรม มันจะเกิดผลกระทบอะไรบ้างต่อธรรมชาติ ถึงแม้บริษัทที่ทำจีเอ็มโอจะพยายามบอกเราว่า ทำวิจัยเยอะแยะแล้วไม่เกิดผลอะไร แต่จริงๆ แล้วมันยังไม่พอ เราไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในอนาคต ตอนนี้มันเริ่มปรากฏแล้วว่า การที่มีพืชจีเอ็มโอเข้ามา มันก่ออันตราย

ประเด็นสำคัญของเรื่อง Genetic engineering ก็คือ มันไม่มีงานวิจัยที่เพียงพอ ที่จะยืนยันความปลอดภัยของพืชที่ถูกดัดแปลงพันธุกรรม และในเรื่องของรางวัลอัม มันเป็นเรื่องของการค้า มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะปัจจุบันลิขสิทธิ์ของรางวัลอัม มันได้หมดอายุลงไปแล้ว ฉะนั้นผลกำไรที่บริษัทที่ทำรางวัลอัมจะได้ มันก็จะลดน้อยถอยลง แล้วก็มีคนอื่นเข้ามาแข่ง เขาก็เลยเพิ่มประติษฐกรรมใหม่ ด้วยการนำเอาตัวรางวัลอัมเนี่ยแปะเข้าไปในพืชเลย ฉะนั้นใครที่จะใช้พืชนี้ จะต้องไปซื้อจากเขาเท่านั้นเอง

การที่บริษัทที่ทำพืชดัดแปลงพันธุกรรมบอกว่า ถ้าปลูกห่างจากบริเวณอื่นสัก 200-300 เมตรก็ปลอดภัยแล้ว เกสรไม่สามารถที่จะปลิวไปปนกับพืชพรรณอื่นๆ ได้ อันนี้ก็ไม่จริง เพราะมีงานวิจัยออกมาแล้วว่า เกสรของพืชพรรณเหล่านั้นกระจายไปได้ไกลไม่ต่ำกว่า 5 กิโลเมตร ฉะนั้นถ้าตอนนี้เราทำแบบออร์กานิกอยู่ แต่ถ้ามีเพื่อนบ้านเกิดไปใช้พืชพรรณดัดแปลงพันธุกรรมขึ้นมา พืชพรรณของเราก็มีความเสี่ยงที่จะปนเปื้อนด้วยเกสรจากพืชที่ดัดแปลงพันธุกรรมนั้น

👏 เกสรพืชดัดแปลงพันธุกรรม ที่ว่าปลิวไปไกล 5 กม. เป็นต้นอะไร

😊 คาโนลาร์ เป็นพืชที่ทำน้ำมัน พืชอีกตัวที่ดัดแปลงพันธุกรรมมากก็คือ ถั่วเหลือง ผมก็สงสัยว่ารัฐบาลไทยมีนโยบายอย่างไรเกี่ยวกับการนำเข้าถั่วเหลืองจากอเมริกา เพราะประมาณ 1 ใน 4 ของถั่วเหลืองที่ปลูกในอเมริกาเป็นพืชดัดแปลงพันธุกรรม ก็เป็นคำถามว่ามันจะเกิดอะไรขึ้น

มีพืช 3 ตัวที่ทำการดัดแปลงพันธุกรรมกันมากคือ ข้าวโพด ถั่วเหลือง และคาโนลาร์ กฎหมายของนิวซีแลนด์ตอนนี้เขาห้ามนำเข้าพืชที่ดัดแปลงพันธุกรรม สำหรับขยายพันธุ์ มีการนำเข้าข้าวโพดครั้งหนึ่ง ซึ่งต้องสงสัยว่าจะมีการปนเปื้อนของ GE อยู่ ก็มีการพยายามจะพิสูจน์ จะหา แต่ไม่แน่ใจว่าตรงไหนที่มันเป็นจุดปนเปื้อน เขาเลยตัดสินใจทำลายข้าวโพดที่นำเข้านั้นทิ้งลื้อด เพื่อความปลอดภัยไว้ก่อน ข้าวโพดจะกลายเป็นอาหารของไก่ ไก่ก็กินอาหารที่ดัดแปลงพันธุกรรมเข้าไป แล้วเราก็กินไก่ ก็ไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น นี่คือปัญหา

ในนิวซีแลนด์ คนก็ไม่ได้ต่อต้านไปทั้งหมด ก็ยอมรับว่า การที่ดัดแปลงพันธุกรรมในห้องแล็บเป็นที่ยอมรับได้ เพราะว่า เมื่อเกิดอะไรขึ้นเราสามารถทำลายได้ แต่สิ่งที่ต่อต้านคือ การปลูกพืชดัดแปลงพันธุกรรมในพื้นที่เปิด ในห้องนา

ตอนนี้งานวิจัยที่มุ่งทำกันในกระบวนการที่เคลื่อนไหวเรื่องเกษตรอินทรีย์ในนิวซีแลนด์ก็คือ มุ่งไปที่ว่า ทำอย่างไรให้เกษตรอินทรีย์มันได้ผล แทนที่จะไปมุ่งเรื่องของการดัดแปลงพันธุกรรม เพราะหากมันแต่ไปปฏิเสธ GE อย่างเดียว มันจะทำให้การวิจัยต่างๆ ล้าหลัง ฉะนั้นก็ต้องมุ่งไปในทางที่จะส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ขึ้นมา

อีกตัวอย่างหนึ่งของการดัดแปลงพันธุกรรมก็คือ มีการเอาโปรตีนของคนไปผสมกับพันธุกรรมของวัว เพื่อให้วัวผลิตน้ำนมที่เชื่อกันว่าจะรักษาโรคความเสื่อมของกล้ามเนื้อ ซึ่งก็มีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นมากมายว่า มันจะเกิดอะไรขึ้น มันจะส่งผลกระทบอะไรเปล่า บางทีผลมันอาจจะเกิดขึ้นในระยะเวลา 10-20 ปีก็ได้ใครจะรู้

เรื่องสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ชาวนาที่ใช้พืชดัดแปลงพันธุกรรม จะไม่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกต่อไปได้ จะต้องกลับไปซื้อจากบริษัทที่ทำเมล็ดพันธุ์ขาย ซึ่งการเก็บเมล็ดพันธุ์ถือว่าเป็น ชีวิตของชาวนาเลย ชาวนาจะปลูกพืชผลเพื่อเก็บเกี่ยวมาบริโภค เพื่อขาย และต้องเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ดีที่สุด 15 % ไว้สำหรับเพาะปลูกในคราวต่อไป การที่ชาวนาไม่สามารถจะเก็บเมล็ดพันธุ์ของตัวเองได้ ก็เท่ากับลดความสามารถที่จะพึ่งพาตนเอง

ได้ ต้องหันไปพึ่งพาบริษัทใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งอันนี้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายโลกาภิวัตน์ที่บริษัทใหญ่ๆ ต้องการที่จะครอบครองหรือควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้น มันก็เป็นอะไรที่ไม่ดี

☞ มีทางไหนที่จะต่อต้านพืชตัดแปลงพันธุกรรมได้บ้าง

☺ ทางเดียวที่นึกออกก็คือ ต้องทำด้วยวิถีทางทางการเมือง คือต้องไปให้รัฐบาลออกกฎหมายมาเพื่อจะห้ามหรือควบคุมสิ่งเหล่านี้

สถานการณ์ในนิวซีแลนด์ก็คือ มี 60 % ของคนนิวซีแลนด์ที่ไม่ยอมรับพืชตัดต่อพันธุกรรม แต่ก็เป็นเรื่องน่าเศร้าที่รัฐบาลของนิวซีแลนด์เขาจะยอมให้มีการปลูกพืชตัดต่อพันธุกรรมในไรนาได้ แต่จะต้องอยู่ในการควบคุมอย่างเข้มงวด แต่ 60 % ของคนนิวซีแลนด์ ก็ยังไม่เห็นด้วยอยู่ดีที่จะให้เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นขึ้น

แต่สำหรับประเทศ ญี่ปุ่น ยุโรป จะปิดประตูตายเลยสำหรับพืชตัดต่อพันธุกรรม แต่ประเทศที่ชอบคือ อาเจนตินา แคนาดา และอเมริกา

พืชอีกชนิดหนึ่งที่มีการตัดต่อพันธุกรรมมากๆ ก็คือ มันฝรั่ง ซึ่งจะเห็นว่า พืชที่ตัดต่อพันธุกรรม ล้วนแต่เป็นพืชที่เราบริโภคกันเยอะแยะทั่วไป แล้วเขาก็มีแผนการที่จะตัดต่อพันธุกรรมข้าวเรียบริยแล้ว มีการทำการทดลองเรียบริยแล้ว ก็เหลือแต่ว่าจะลงไปปลูก... ดูจะไม่เป็นการมองในแง่ที่ดีเลยใช่ไหม

☞ ในเกษตรอินทรีย์ เราสามารถจะตรวจสอบเมล็ดพันธุ์ได้ไหมว่า อันไหนเป็นจีเอ็มโอหรือไม่ จะสังเกตได้อย่างไร

☺ ไม่มีวิธีตรวจสอบได้ง่ายๆ สิ่งที่เราต้องรู้ก็คือว่า เมล็ดพันธุ์นั้นมาจากไหน และใครเป็นคนปลูก

☞ แต่ถ้ามองง่ายๆ ว่า ตัดต่อพันธุกรรมคือเอาเมล็ดพันธุ์มาปลูกต่อไม่ได้ แล้วเราก็เก็บหรือโค่นไป

☺ แต่ว่ามันเป็นเรื่องอันตราย เพราะเราได้หลวมตัวปลูกมันลงไปแล้ว แต่ก็ป็นวิธีที่จะสังเกตได้ว่า มันอาจจะ เป็นพืชจีเอ็มโอ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ มีงานวิจัยน้อยมากที่ให้ความสนใจกับว่า สารอะไรบ้างที่พืชซึ่งตัดต่อพันธุกรรมปล่อยออกมาในราก ในดินมีพวกแบคทีเรีย จุลชีพต่างๆ มากมาย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมได้รับผลกระทบจากสารต่างๆ ที่ปล่อย ฉะนั้นมีเรื่องที่เรายังไม่รู้อีกเยอะ ฉะนั้นทำไมเราต้องทำในสิ่งที่เราไม่รู้

☞ เท่าที่ฟังมา ไม่ว่าจะเป็นเกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติโดยวิธีการต่างๆ ก็มีเป้าหมายที่ความยั่งยืนของโลก ของดิน ของอะไรทุกอย่าง แต่ไม่ว่าจะเป็นที่ญี่ปุ่น เมืองไทย หรือที่ไหนๆ อย่างญี่ปุ่นที่เป็นต้นแบบของเกษตรธรรมชาติ ผมก็เข้าใจว่าเป็นกระแสน้อยมากที่ทำได้ และยิ่งวิถีชีวิตของคนทั่วๆ ไป คุณเอ็นสก็คงรู้สึกได้ว่ามันไม่สอดคล้องกับ Biodynamic และอาจจะเป็นอุปสรรคด้วย โดยเฉพาะคนรุ่นต่อๆ ไป อาจจะยิ่งสอดคล้องน้อยลงไปเรื่อยๆ อยากถามคุณอันสว่า จากระดับ 1 จะไปถึงระดับ 3 ได้ไหม ถ้าจะทำ ควรจะมีวิธีการอย่างไร

☺ ไม่มีคำตอบง่ายๆ สำหรับคำถามนี้ สิ่งเดียวที่หวังก็คือ คนรุ่นใหม่จะมองออกมา วิถีทางที่โลกเป็นไปตอนนี้ มันเส้นทางที่ผิด และหันกลับมาสู่วิถีทางที่ถูกต้อง ก็คือ ลดความต้องการทางวัตถุต่างๆ ทั้งหลายลง และคนรุ่นใหม่อาจจะต้องออกมายืนยันว่า เขาไม่อยากจะเป็หนูทดลองของพืชตัดต่อพันธุกรรม คือยืนยันสิทธิของตนเอง ความหวังก็คือ คนรุ่นใหม่ ๆ และผู้บริโภคก็ควรจะต้องมีข้อมูล มีบทบาทสนับสนุนการเกษตรแนวนี้มากขึ้น ๆ ด้วย เพราะถ้าผู้บริโภคไม่สนับสนุนเขาก็อยู่ไม่ได้

กรุงเทพฯ ตอนนี้มีคนถึง 12 ล้านคน และทุกคนก็หลังไหลมาสู่กรุงเทพฯ บางคนก็คิดว่าจะต้องสร้างบ้านให้มากขึ้น สร้างถนน สาธารณูปโภคต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อรองรับคนได้มากขึ้น แต่ถ้าเราคิดกลับว่า ทำอย่างไรจะส่งคนต่างๆ เหล่านี้กลับไปสู่แผ่นดิน กลับไปทำงานกับแผ่นดิน และฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จะบรรเทาเบาบางลง และสิ่งที่เราต้องการก็คือ ผู้นำ

อีกวิถีทางหนึ่งก็คือ ถ้าสมมติว่ารัฐบาลส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จริงๆ ก็อาจจะใช้วิถีทางภาษี เช่น เก็บภาษีกับคนที่ใช้ปุ๋ยเคมีให้เยอะขึ้น และไปลดหย่อนภาษีให้กับชาวนาที่ทำออร์แกนิก ฉะนั้นแนวโน้มโครงสร้างอะไรๆ ก็จะไปเปลี่ยนไป เคลื่อนไปทางอินทรีย์มากขึ้น

👏 รัฐบาลไทยมักไม่ค่อยฟังเสียงคนในประเทศ แต่ชอบฟังเสียงจากข้างนอก ตัวอย่างเช่น ถ้า WHO บอกว่า ควรจะใช้การแพทย์ทางเลือกควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบัน กระทรวงสาธารณสุขเราก็จะทำตาม ถ้าอย่างนั้นมันจะมีอิทธิพลจากข้างนอกไหมที่จะช่วยตรงนี้

😊 อย่าไปหวังอิทธิพลจากข้างนอกเลย ตัวเราเองเป็นอนาคตของตัวเอง คือตัวเราเองจะต้องลุกขึ้นมาทำอะไรๆ

👏 ช่วงที่ผ่านมาจะมีคนปลูกพืชแบบไฮโดรโปนิคส์ อยากให้คุณอันส์ช่วยให้ความเห็นเรื่องนี้ค่ะ

😊 การปลูกพืชโดยใช้สารละลายของปุ๋ยเคมีและปลูกพืชลงในนั้น ยังเป็นการทำงานในระดับที่ 1 แกมยังเป็นระดับที่สูงของระดับที่ 1 ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นใหญ่ คือไม่ได้ใช้ความสัมพันธ์ของแบคทีเรียในดิน ไม่ได้ใช้สิ่งมีชีวิตอื่นในดินเข้ามาเกี่ยวข้องเลย

👏 แล้วผลจากการที่เราปรับระบบแบบนี้ คุณค่ามันก็จะต่างจากที่ปลูกในดิน

😊 แตกต่าง

👏 แนวคิดเรื่องเกษตรชีวพลวัต มันมีแนวคิดที่ไปสัมพันธ์กับเรื่องขนาดใหม่ หมายถึงว่า อย่างที่คุณอันส์ยกตัวอย่างเรื่องแต่ก่อนเราทำ Home garden ไซ้ใหม่ มันก็อยู่ในระดับครอบครัว แต่ทุกวันนี้คนที่ทำก็คือ คนที่เป็นเจ้าของทุนขนาดใหญ่ ส่วนรายเล็กก็กลายเป็นว่าไปอยู่ใน control ของเขา มันจะสามารถไปถึงระดับ 3 ได้ไหม หรือมันขัดแย้งกันอย่างไร

😊 หลักการพื้นฐานที่ควรจะเป็นก็คือ ไม่ควรจะมีเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดิน เรื่องของใครที่จะเป็นเจ้าของใคร แต่มันควรจะเป็นลักษณะของสิทธิการใช้ประโยชน์ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วสิ่งที่คนควรจะต้องถือก็คือ เมื่อตัวเองได้ครอบครอง ได้มีสิ่งที่จะทำประโยชน์ในพื้นที่ดินนั้นแล้ว เมื่อถึงเวลาที่จะส่งต่อให้คนอื่น ก็ต้องส่งต่อผืนดินในสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิมไปให้กับคนอื่น

ตัวฟาร์มกับตัวมนุษย์มีความสัมพันธ์ มีการเชื่อมโยงกัน ระบบการจ้างงานแบบนั้นมันก็คล้ายๆ กับระบบทาส ซึ่งก็เป็นปัญหาหนึ่งของการเกษตร สิ่งที่น่าจะเป็นไปได้ก็อาจจะเป็นเรื่องของพื้นที่การใช้ประโยชน์ของชุมชน

👏 เราจะใช้วิธีการหรือหลักคิดของ Biodynamic กับพื้นที่ที่ปนเปื้อนด้วยความเค็มไหม เช่น ที่พื้นที่แถบสมุทรสาคร สมุทรสงคราม

😊 เป็นเรื่องของวิธีการกระจายน้ำ สมมติว่ามีคนที่ใช้น้ำอยู่ต้นน้ำและปลายน้ำ มันจะต้องมีวิธีการจัดการที่เหมาะสมในการที่จะแบ่งปันน้ำกัน ถ้าจะแก้ไขปัญหานี้ก็ต้องมองภาพรวมทั้งหมด ไม่ใช่แก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ ฟาร์มบางแห่ง หากไม่สามารถที่จะมีน้ำที่ได้มาตรฐานในการทำออร์แกนิก ก็จะได้มาตรฐาน ฉะนั้นจะต้องมีการร่วมมือกันทำฟาร์มแบบออร์แกนิก หรือทำกันเป็นชุมชน มันถึงจะได้ว่า ทุกคนจะมีน้ำที่มีคุณภาพดีโดยทั่วถึง

เรื่องน้ำ จะกลายเป็นปัญหาทางการเกษตรในอนาคต อาจจะเป็นได้ทั้งน้ำมากเกินไป น้ำน้อยเกินไป หรือไม่มีเลย ซึ่งปัญหานี้ก็มีการพูดคุยกันในการประชุมโลกที่โยฮันเนสเบิร์ก

👏 การประชุมที่โยฮันเนสเบิร์ก มันมีผลในทางปฏิบัติอะไรบ้างหรือไม่

☺ ไม่มี เราเคยมีการประชุมในลักษณะนี้เมื่อ 10 ปีก่อน ที่ริโอเดอจาเนโร แต่สถานการณ์ก็ไม่เปลี่ยนแปลงมาก แต่เรายังมีความหวัง เพราะยังมีคนที่มีความตั้งใจ มีความคิดในเชิงบวกที่ลงมือทำอะไรมากมายในโลกนี้ ตัวอย่างเช่นที่นิวซีแลนด์ เมื่อ 20 ปีก่อนเรื่องเกษตรอินทรีย์ ไม่มีใครรับรู้ ไม่มีใครรู้จัก มหาวิทยาลัยก็ไม่ว่ามันคืออะไร ชาวนาก็ไม่รู้เรื่อง แต่ปัจจุบันนี้ก็เป็นที่แพร่หลายมากขึ้น ขอให้เรามีความหวังและลงมือลงมือ

👉 ในนิวซีแลนด์มีคนที่ทำฟาร์มแบบออร์แกนิกที่เปอร์เซ็นต์

☺ เป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะประมาณว่ามีสักกี่เปอร์เซ็นต์ แต่ตัวอย่างที่ผมสามารถจะยกได้ก็คือ บริเวณที่ผมอยู่ เดิมสมัยเมื่อ 10 ปีที่แล้ว แหล่งที่อยู่คือแหล่งปลูกแอปเปิล ซึ่งเป็น 70 % ของแอปเปิลในนิวซีแลนด์ ทุกคนจะอยู่ในระดับที่ 1 คือเสพติดปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง แต่ปัจจุบัน 15 % ของพื้นที่ได้เปลี่ยนเป็นออร์แกนิกแล้ว ซึ่งถือได้ว่าเป็นก้าวใหญ่ ก้าวสำคัญเลย จากประมาณ 15 % ที่เปลี่ยนนั้น มีประมาณ 20 % ได้เปลี่ยนไปสู่ระดับ 3 ของ Biodynamic แล้ว

อีกประเด็นที่ผมจะพูดถึงคือเรื่องเครื่องหมายการค้า

- Demeter ก็คือเครื่องหมายการค้าระดับโลก ซึ่งใช้กันทั่วโลก เห็นที่ไหนก็รู้ว่า มาจากฟาร์มที่ทำ Biodynamic
- Bio Grow ก็จะเป็นเครื่องหมายการค้าระดับออร์แกนิก

ทั้ง 2 เครื่องหมายการค้า จะมีคล้ายๆ เป็นกฎว่า อะไรที่ทำได้หรือทำไม่ได้ เป็น check list ว่าฟาร์มไหนต้องการติดเครื่องหมายการค้า ก็จะมีผู้มาตรวจสอบตาม check list ถ้าฟาร์มทำได้ตาม check list ทุกอัน ก็สามารถใส่เครื่องหมายการค้าได้ ซึ่งจะมี inspector ตรวจสอบทุกปี ฉะนั้นเจ้าของฟาร์มจะต้องมีหลักฐานว่าทำได้ ในสิ่งที่บอกว่าจะทำ

อย่างกรณีข้าวกุดชุม ก็ได้รับ Bio Grow จากสวีเดน มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในแต่ละประเทศก็จะมีชื่อเรียกต่างๆ กันไป อย่างในนิวซีแลนด์เขาจะเรียกว่า Bio Grow ส่วนของ MOA ก็จะมีมาตรฐานของเขาต่างหากของไทยก็ดูเหมือนจะใช้ชื่อ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย (มกท.)

ปฏิกิริยากับเกษตรกรยั่งยืน สู่แนวทางของภาคีเกษตรกรยั่งยืน

ที่มา : เวทีเสวนา “ประสบการณ์ปฏิกิริยากับ
เกษตรกรยั่งยืนสู่แนวทางของภาคีเกษตรกรยั่งยืน”

เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2544

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 5 ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ช่วงที่ 1 นำเสนอประสบการณ์การใช้สารหมักชีวภาพ

1. โครงการการใช้ประโยชน์จากน้ำทิ้งการทำขมจีน

คุณสมศักดิ์: ได้ทำโครงการการใช้ประโยชน์จากเศษเหลือพืชและน้ำทิ้งจากกระบวนการผลิตขมจีนของ สกว.ร่วมกับเกษตรกรทางเลือก โครงการนี้ดำเนินงานที่ ต.บึงเนียม และ ต.ศิลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกผักโดยใช้สารเคมีมากที่สุด และเป็นตำบลที่ปลูกผักเลี้ยงประชากรในจังหวัดขอนแก่น อุดร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ ประชากรเหล่านี้ได้บริโภคสารเคมี 100 เปอร์เซ็นต์ มาเป็นเวลานาน ดังนั้นโครงการนี้จึงเกิดขึ้นเนื่องจากคณะทำงานมองเห็นพิษภัยจากสารเคมีที่ใช้ในตำบลบึงเนียม และพื้นที่นี้เป็นลุ่มน้ำพองตอนกลางมีน้ำชีและน้ำพองไหลมาชนกัน หลังจากใช้สารเคมีแล้ว ในหน้าแล้งปลาจะเป็นแผลทำให้สารเคมีตกค้างในปลาจำนวนมาก หลังจากที่ได้ร่วมกับเกษตรกร คณะอาจารย์ และ สกว. ให้ทุนมาดำเนินการเมื่อเดือนตุลาคม 2543 ทำโครงการนี้ประมาณ 10 เดือนแล้ว ได้กลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายมี 76 คน ในบ้านบึงไกร่นุ่น บ้านดอนตู บ้านสงเปือย และบ้านบึงฉมิมี่พอตอบข้อสงสัยเป็นตัวแทนเกษตรกรมาในวันนี้ สิ่งที่ได้ทำในพื้นที่ 2 ตำบลนี้คือน้ำหมัก เพราะเกษตรกรมีปัญหาเรื่องการใช้ปุ๋ยราคาแพง บ้านบึงฉมิมี่เป็นหมู่บ้านที่ทำขมจีนมาก ได้ส่งน้ำลงมาในพื้นที่ ทำให้มีกลิ่นเหม็น ทางคณะทำงานจึงได้มองเห็นประโยชน์ของน้ำ ถ้าเราปล่อยทิ้งเฉยๆมันเป็นพิษเป็นภัยต่อพืช ไหลลงที่น้ำก็ทำให้พื้นนาหญ้าข้าวพืชต่างๆตาย เราจึงได้เอาน้ำนี้มาทำการหมัก และให้เกษตรกรใช้ในพื้นที่ โดยปุ๋ยหมักที่เราทำมีทั้งหมด 4 ชนิดถึงจะสามารถใช้ในพื้นที่ได้ครบวงจร แต่ถ้าทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะไม่ได้ผลร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยขั้นแรกทำจากน้ำหมักขมจีนเป็นน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งเลี้ยงจุลินทรีย์ก่อน วันนั้นได้คุยกับท่าน ดร.สุจินต์ ท่านบอกว่าจริงๆแล้วการเลี้ยงจุลินทรีย์ เขาไปตรวจสอบแล้วก็ไม่มีอาหารของพืชอะไรมากมาย นอกจากโมลฮาด ส่วนของโมลฮาดก็จะมีสารอาหารบ้างนิดๆหน่อยๆ แต่ว่าส่วนที่ได้ของเราเลี้ยงจุลินทรีย์แล้วเอามาทำฮอโมน เป็นฮอโมนที่ทำจากผลไม้ อันดับสามทำเป็นสารไล่แมลง โดยเอาน้ำเสียของขมจีนมาทำ ทุกตัวที่เราทำทั้ง 3 ทำจากน้ำหมักขมจีนทั้งหมด แล้วได้ปุ๋ยออกมาทั้งหมด 4 ชนิด จากฮอโมน จากสมุนไพร และจากหอยเชอรี่ ตัวหอยเชอรี่ใช้เป็นปุ๋ยตัวหลัก หลังจากที่ใช้ตัวนี้เสร็จ ถ้ามาแล้วพวกศัตรูพืชมันมีส่วนช่วยให้กำจัดศัตรูพืชได้อย่างไร ตัวนี้ช่วยกำจัดศัตรูพืช คือ สมุนไพร หอยเชอรี่รู้สึกว่าจะกำจัดหรือว่าไล่หมัดกระโดด เพลี้ยกระโดดในผักคะน้า ผมจะคอยพอดูเรื่อยๆ และผมจะให้คุณพ่อตอบข้อสงสัยได้อธิบายรายละเอียดให้ฟังว่า ในแปลงท่านเอาไปใช้แล้วมันได้ผลอย่างไร มีข้อดีอย่างไรข้อเสียอย่างไร ขอเชิญฟัง

นายดาบตำรวจชัยสิทธิ์: เคยรับราชการตำรวจ และได้ลาออกจากราชการตามนโยบาย Early retry เพื่อที่จะได้ช่วยแม่บ้านทำสวนและดำเนินการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่มีคนมาขอความรู้จำนวนมากทั่วประเทศ แต่ก่อน

เคยเป็นสมาชิกโครงการ คปร.ปี 2539 ยืมเงิน 50,000 บาท ชุตร่องแบบร่องจีน ก็ได้ปลูกทุกอย่างที่สามารถปลูกได้ แล้วมันไม่ตาย ที่ทำอย่างนี้เพราะไม่มีพื้นฐานทางการเกษตร แต่ได้เรียนรู้ว่าการปลูกมะม่วงเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายที่สุด คิดว่าจะอยู่กับมันไปตลอดจนตาย ก่อนนี้ใช้สารเคมีทุกอย่าง เพราะนักวิชาการพาทำ ก่อนหน้านั้นเคยอบรม EM มา แล้วแต่ไม่เชื่อจึงไม่ได้นำมาปฏิบัติ แต่หลังจากการ อบรมกับกลุ่มของ อ.สมศักดิ์ 1 ครั้ง ผมจึงสนใจจุลินทรีย์หอยเชอร์รี่ ตำบลบ้านผมทั้งหมด 10 หมู่บ้าน มี 5 หมู่บ้านที่ใช้จุลินทรีย์หอยเชอร์รี่ ฟริกกิงาม มะเขือกิงาม ได้กลับมาทำของตัวเอง เคยแนะนำให้คนอื่นทำด้วย ซึ่งพอจะสรุปได้ว่าการทำจุลินทรีย์มี 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนแรกจุลินทรีย์แห้ง ไม่ดีเพราะว่าต้องซื้อเชื้อเพื่อมาทำเป็นน้ำ ส่วนที่ 2 คือจุลินทรีย์น้ำ เราเอามาหมักพอมดก็ต้องซื้อใหม่ สู้ส่วนที่ 3 ไม่ได้หมักหัวเชื้อเอง จะทำอะไรก็ได้ แต่ผมว่าจุลินทรีย์ไม่ใช่ทำแต่หอยอย่างเดียว น่าจะหาสูตรไล่แมลงด้วย อย่างสวนผมเป็นสวนมะม่วงไม่เคยใช้ยาเคมีเลย เราใช้เฉพาะกับหญ้าเท่านั้น มันทำได้หลายอย่างถ้าเราหมักหอยแล้วก็ไล่แมลงด้วย ฉีดในคราวเดียวกัน และฮอร์โมนผลไม้สุกก็นำมาจากตำหรับ EM เดื่อก็บอกว่าดี ผมก็เคยใช้ เพราะว่ามันมีส่วนผสมไม่ใช่น้ำธรรมดา หลังจากผมทำไปแล้ว ทำมากด้วย พอเราผลิตหัวเชื้อได้จึงเป็นโอกาสของเราก็จะทำอะไรก็ได้ จะหมักหอยก็ได้ ทำสมุนไพรก็ได้ จะทำฮอร์โมนก็ได้ ฮอร์โมนพืชมันเป็นของหวาน ตามความรู้ลึกของผม เข้าใจว่าเวลาเราไปฉีดพ่นกับขอมะม่วง มันก็หวานแล้วล่อแมลงมาจับมาผสมกับเกสร หรืออย่างไรไม่ทราบ ตามความเป็นจริงอาจขัดกับนักวิชาการ แต่ผมก็ไม่ค่อยเชื่อนักวิชาการ แต่จริงๆแล้วไม่เชื่อเลย เพราะนักวิชาการเองก็กำลังลองดูอยู่ ผมบอกว่าเอาหอยเชอร์รี่ฉีดโรคโรคนะละกอต่างห่วย เขาก็ไม่เชื่อ เขาไปเชื่อเรื่องเชื้อไวรัส ต้องเชื่อผมบ้างซักครั้งหนึ่งเอาไว้ดูว่าเขาฉีดได้ผลอย่างไร สำหรับนักวิชาการไม่เชื่อก็ตามผมจะเชื่อของผมเอง ฉะนั้นถ้าใครมีมะละกอที่เป็นใบด่าง ขาวบ้านนะครับไม่ใช่อาจารย์ ไม่ต้องใช้สารเคมีเลยลองใช้ตัวนี้ดู พวกเพลี้ยไฟ ไรแดงที่เจาะดอกมะม่วง ทำให้ผลมะม่วงร่วง เราก็ใช้สมุนไพรไล่แมลงนี้แหละ ของเบื่อกๆเมากๆทั้งหลายก็เอามาหมัก ซึ่งสูตรการหมักเราจะไม่เหมือนกัน

สูตรฮอร์โมน

ส่วนประกอบ

1. สับปะรด 1 ก.ก.
2. กากน้ำตาล 1 ก.ก.
3. น้ำมะพร้าว 1 ก.ก.

วิธีการทำ นำทั้ง 3 ส่วนผสมกันและทิ้งไว้ 1 เดือน แล้วกรองเอาเฉพาะน้ำ แล้วเอาไปขยายอีก ไม่ใช้ว่าทำจากสับปะรดแล้วได้นิดหน่อย ก็ไปหมักหอยซะหมด มันเปลืองเงินซื้อ สูตรหมักหอยนี้แหละดีที่สุด เพราะว่าเราไม่ได้ซื้อหัวเชื้อเขา เวลาพูดอาจขัดกับอาจารย์ แต่ในทางปฏิบัติผมเชื่อพันเปอร์เซ็นต์ ไม่เชื่อไปดูที่สวนผมเลยทางปฏิบัติจริงจุลินทรีย์หอยเชอร์รี่ไม่ได้ บริษัทขายปุ๋ยไปหาผม ผมไม่ให้เขาไปขายมันเสียเวลาผม สู้เราทำเองไม่ได้หมักน้ำเชื้อเองแล้วก็ไปขยาย

สูตรสมุนไพร

ส่วนประกอบ

1. ตะไคร้หอม 10 ก.ก.
2. น้ำเชื้อ 10 ก.ก.

สูตรหัวส่วนขยายน้ำหมักหัวเชื้อ

ส่วนประกอบ

1. น้ำหัวเชื้อ 1 ก.ก.
2. น้ำข้าวข้าว น้ำขมิ้น 5 ก.ก.
3. กากน้ำตาล 1-2 ก.ก.

วิธีการทำ หมักทั้งไว้

พอเราขยายหัวเชื้อจากส่วนเดียวมันจะขยายเป็น 5 ส่วน จาก 5 ส่วนได้ 120 ลิตร ฯลฯ เราขยายเอาไว้ใช้ หมัก หอยเชอร์รี่ หมักสมุนไพรในคราวเดียวกัน เราใช้ส่วนที่ขยายอย่าไปใช้หมด เหลือไว้ขยายต่อด้วยจะได้ไม่ต้องซื้ออีก ผมว่ามันดีที่สุด ที่แน่ๆคือเราไม่ต้องซื้อ

ส่วนสมุนไพรให้ใช้สมุนไพรในพื้นที่เช่นเครื่องทางหนู ต้นหนอนตายอยาก ตะไคร้หอม และตะพังกโม เป็นต้น โดยศึกษาคุณสมบัติของสมุนไพรแต่ละชนิดก่อนที่จะนำมาใช้ วิธีใช้ คือ น้ำสมุนไพร 10 cc. : น้ำ 20 ลิตร พอเราขยายเชื้อแล้วเราก็เอาไปทำพร้อมกันคือ หมักหอยเชอร์รี่ หมักสมุนไพร หมักฮอโรมันไปด้วยกัน 3 อย่าง การหมักหอยเชอร์รี่มี 2 อย่าง คือ อย่างเห็มกับไม่เห็ม สูตรเห็มผมจะไม่พูดถึง สำหรับนี้อาจารย์สมศักดิ์พาทำ ตัวอาจารย์ทำหรือยังไม่รู้ ไม่เหมือนกับผม อาจารย์ว่าอย่างไรผมทำก่อนเลย ดีไม่ดีผมรู้ก่อนเลย เพราะผมทำเลย

สูตรหมักหอยเชอร์รี่แบบไม่เห็ม

หอยเชอร์รี่ 5 ก.ก.

น้ำขยายเชื้อ 5 ก.ก.

กากน้ำตาล 1 ก.ก.

วิธีทำ หมักไว้นาน 1 เดือน แต่ตามมาตรฐานคือ 15 วัน

แต่สูตรไม่เห็ม แผลงก็จะไม่เห็มด้วย ฉีดแล้วมันจะเฉย ผมเคยชี้หน้าเกษตรกรรอกอยากให้เราทำเพราะว่ามันประหยัดค่าปุ๋ยเคมี เขาบอกว่าใส่ดินละกิโล กระสอบหนึ่งก็ได้ฉีดเดียว นาเราไม่รู้ก็แถวต้องใช้ก็กระสอบ สู้ปุ๋ยชีวภาพไม่ได้ คงจะใช้ตัวนี้ไปจนตาล เพราะว่ามันไม่ได้ซื้อ และได้ผล ฉีดมะม่วงก็ลูกตก พอเขาออกลูกเท่าหัวแมลงวัน ก็ฉีดพ่นหอย ก็จะทำให้ติดลูกดี

คุณสมบัติ: ผมมีรายงานของพ่อเคนที่ไม่ได้มา พ่อเคนก็ทำอยู่กับดาบชัยสิทธิ แกก็ทำถั่วฝักยาว ซึ่งแปปลูกในประมาณ 1 ไร่ ถั่ว 800 ต้น ปกติต้องใช้ยาฆ่าแมลง 4 ชุดๆ ละพันกว่าบาท รวม 4,500 บาท/เดือน ใช้ปุ๋ยสูตร 15-15-15 1 กระสอบ ขวบของถั่วประมาณ 2 เดือน แกจะเก็บขายได้ช่วงแรก 20,000 บาท ซึ่งถั่วช่วงนั้นได้ราคาพอดี แกใช้ปุ๋ยชีวภาพฉีดขบของถั่วจะประมาณ 5 เดือน ปกติถ้าใช้สารเคมีจะได้ 2 เดือนกว่าๆก็ได้ทั้งปลูกใหม่ แต่ใช้สูตรหอยเชอร์รี่จะอยู่ได้ประมาณ 4-5 เดือน แต่ที่แกต้องไถทั้งก่อนเพราะราคาถั่วมันตก ไม่คุ้มกับการเก็บ ลดต้นทุนได้ 28,000 บาท แต่ถ้าใช้ปุ๋ยชีวภาพแกหาเองใช้ประมาณ 250 บาท และรวมค่าน้ำมันที่ใช้สูบน้ำ 2,000 บาท ต้นทุนเฉพาะซื้อถังใหม่ เพราะใช้ถังที่เบื่อนสารเคมีไม่ได้

ส่วนของนายผ่นได้ปลูกผักคะน้าเนื้อที่ 1 ไร่ ค่ะน่าจะมีปัญหาหมักดินเยอะมาก มันจะกัดใบอ่อนคะน้า ทำให้เป็นรูเต็มไปหมด ถ้าไม่ใช้สารเคมีเอาไม่อยู่ ผมก็เลยลองใช้สูตรหอยเชอร์รี่ฉีด หลังจาก 1 สัปดาห์ รู้สึกว่ามันหายไปหมด แต่เปิดดูในดินมันมีอยู่แต่มันไม่ขึ้นมากนัก ผมก็เลยนั่งคุยกะแก้ว สาเหตุหนึ่งเพราะมันลงไปกินหอยเชอร์รี่หรือเปล่า เพราะที่ปักษ์ใต้ใช้มะพร้าวไปล่อมัน เอามะพร้าวไปวางๆ เสร็จแล้วมันก็ไปกินมะพร้าว แล้วเอามะพร้าวไปเผา ของเราเอาไปฉีดครั้งแรกมันหายไปหมดเลย อันนี้ก็ยังคุยกะอาจารย์สุชีรว่าอยู่ว่ามันหายไปเพราะอะไร พวกหนอนโยพวกตัวเล็กๆ จะมีโยเหมือนโยแมงมุมยื่นลงมาตามใบผัก ตัวนี้ปราบได้เลย เดียวนี้ลุงผ่นแกบอกว่าไม่กลัวแล้วหมักดิน หนอนโย แต่ก่อนแกนอนไม่หลับ จะปลูกผักแต่ละครั้งต้องคิดแล้วคิดอีกว่าคุ้มทุนหรือเปล่า เพราะสารเคมีราคาแพง พอใช้ตัวนี้แล้วลดต้นทุนได้เยอะเลย

และนางสนธิ์ ศรีบุตรวงศ์ ก็ปลูกพริกหยวก ปกติอยู่ได้นานแค่ 3 เดือน แต่ของแกอยู่ได้ตั้ง 5 เดือน แกขายไปเรื่อยๆ และแปลงนี้ปลูกทดลองคู่กับคุณถาวร ซึ่งเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ไม่เชื่อในน้ำหมัก แกหมดเงินไปประมาณ 20,000 บาท ในปริมาณเนื้อที่การปลูกเท่ากัน 1 ไร่ ขายได้เท่ากับนางสนธิ์ในราคาเดียวกัน แต่ผักของเราหลังจากพ่อค้าคนกลางซื้อไปแล้ว เขาสุ่มไปตรวจดูว่ามันปลอดสารพิษหรือไม่ แล้วส่งไปขายที่กรุงเทพฯ ตอนนั้นคนขอนแก่นไม่ได้กินผักปลอดสารพิษหรอก ได้กินผักจากเมืองเลย เพชรบูรณ์ พวกนี้ใช้สารเคมีแรงๆ เขาส่งมาขายที่

ขอนแก่น เพราะของเราไม่มีหน่วยงานไหนเข้ามาตรวจว่ามีสารหรือไม่ เราไม่มีเกราะคุ้มกัน ในกรุงเทพฯ เขามีเขา
ห้ามได้ บางทีก็อยากให้คนขอนแก่นได้กินดีเหมือนกัน

แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

อ.วิไล: ความถี่ของการฉีดหอยเชอร์รี่ ฉีดกี่ครั้งไหนด

ดาบชัยสิทธิ: 3-4 วัน หรือบางทีก็ 10 วัน แล้วแต่โอกาส ฉีดที่ใบหรือโคนต้น แต่ก่อนทำ ผมเรียนรู้จากนาย
เคน แกปลูกถั่วที่แปลงมีแต่ดอกกับฝักถั่ว พวกที่ใช้ปุ๋ยเคมีมีแต่ใบ

มงคล: เราจะกรองเอาน้ำละเอียดแค่ไหน

ดาบชัยสิทธิ: ใช้ที่ละเอียดที่สุด ผ้าเขียวถี่ๆ ก็หลายๆชั้นหน่อย หรือมุ้งที่ใช้คลุมผักปลอดสารพิษ

คุณพลากร: การทำน้ำหมักจุลินทรีย์ทุกชนิดใช้กากน้ำตาลเหมือนกัน ถ้าในอนาคตกากน้ำตาลหายากจะทำอย่างไร
เพราะตอนนี้กากน้ำตาลจะมีรายใหญ่ไปรับซื้อมาขายต่อ

คุณสมศักดิ์: ได้มีการคุยกับเกษตรกรไว้ว่าใช้น้ำอ้อย เพราะอ้อยปลูกง่ายและผลิตเองก็ได้ ผลไม้ทุกชนิด และข้าว
เหนียวสามารถใช้แทนกากน้ำตาลได้

อ.นุชรี: จริงๆ แล้วไม่อยากเอาวิชาการเข้ามาคิด แต่มันอดไม่ได้ อย่างอื่นไม่ได้ทดลองเองก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง แต่
โดยปรกติสมุนไพรจะมีคุณสมบัติในการไล่แมลงอยู่แล้ว ทำไมจะต้องหมัก เคยลองหรือไม่ว่าหมักกับไม่หมักต่างกัน
อย่างไร

คุณสมศักดิ์: เคยลองแล้วถ้าไม่หมักจะเก็บไว้ได้ไม่นาน เพราะจะมีกลิ่นเหม็นมาก การหมักก็เหมือนกับการเก็บ แต่
คุณสมบัติต่างๆ เหมือนกัน

คุณพลากร: ขอเสริมเกษตรกรว่าแต่ก่อนชาวบ้านก็นำใบหนอนตายอยากมาคลุมไพลำร่า ก็ทำให้ไพลำร่า
ไม่มีหนอนเช่นกัน เป็นที่ยืนยันว่าการหมักสมุนไพรสามารถเก็บไว้ได้นาน

ดาบชัยสิทธิ: ในความเป็นจริงการหมักทำให้สะดวก ไม่ต้องทำซ้ำ เพราะงานของเกษตรกรมีตลอดเวลา

อ.สุจินต์: จริงๆ ผมได้รับความรู้พวกนี้มาพอสมควร พอมาคุยในมหาวิทยาลัยมีหลายอย่างที่เรารู้และไม่
ได้วิจัย เรื่องของหอยเชอร์รี่ตอนนี้มหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังเอาประเด็นเรื่องเครื่องมือหอยเชอร์รี่มา ตอนนี้
ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้เข้าไปหาเกษตรกร แต่เราไม่รู้เป็นความต้องการจริงๆ ของ
เกษตรกรหรือไม่ หรือเราคิดเอง แต่สิ่งที่ดีคือตอนนี้การปราบหอยเชอร์รี่ได้ดีมาก จะเห็นว่าในปีที่ผ่านมาเป็นการพึ่ง
ตนเองด้านเทคโนโลยี และพึ่งตนเองด้านค่าใช้จ่าย ตอนนี้ฝักกับไม้ผลต่างกัน แล้วมีสูตรหรือกลเม็ดในการหมักต่าง
กันอย่างไร เกษตรกรทดลองเองแล้วเชื่อ แต่นักวิชาการยังไม่ได้ทดลองแต่เรียนมาแล้วเชื่อตามตำราเรียน หรืออาจ
ทดลองแล้วเชื่อ แต่การเริ่มจะต่างกัน เกษตรกรทดลองแล้วจึงเชื่อ นักวิชาการมีทฤษฎีแล้วจึงทดลอง สองส่วนนี้ทำ
อย่างไรจะสามารถเชื่อมกัน เป็นอันเดียวกันและสามารถอธิบายได้ และการทำของไม่ดีให้กลายเป็นของดี ซึ่งงาน
วิจัยจะต้องตอบอีกเยอะ ตรงนี้เป็นการแลกเปลี่ยนที่มีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมมาก มีคำถามว่าทำไมนักวิจัยจึงยัง
ตอบตรงนี้ไม่ได้ ยังเป็นเรื่องที่ต้องคุยกันอยู่

2. นำเสนอประสบการณ์การใช้สารหมักชีวภาพโดย อ.สุรินทร์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนหนองเรือ

อ.สุรินทร์: ในวันนี้เรามาคุยกันในหัวข้อประสบการณ์ปุ๋ยชีวภาพกับเกษตรกรยั่งยืน และแนวทางการทำงานร่วมกันของเกษตรกรยั่งยืน แต่ดูแล้วคงไม่ใช่ปุ๋ยอย่างเดียว ผู้มาร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์หลายประเด็น มีปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และเกษตรธรรมชาติอื่นๆ เช่น แมลง เรากำลังต้องการพัฒนาเกษตรให้ยั่งยืน ผมเองก็หาความหมายนิยามไม่ได้ แต่เท่าที่ฟังคณะกรรมาการเกษตรยั่งยืนพูดกัน คือว่า คนยั่งยืนแล้วสิ่งแวดล้อมต้องยั่งยืน และวันนี้ก็เป็นการนัดพบกันระหว่างนักวิชาการ ชาวบ้าน และผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ คงจะมาคุยกันว่าสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ ใช้ที่หนึ่งได้ผลแต่ใช้อีกที่หนึ่งได้ผลหรือไม่ ตอนนี้อาจารย์เกษตรยั่งยืน หรือเกษตรธรรมชาติกำลังเป็นเกษตรกระแสโลก เพราะคนต้องการสุขภาพที่ดี ต้องการปลอดสารพิษ เพราะฉะนั้นกระแสตรงนี้เป็นเรื่องของเกษตรยั่งยืนและเกษตรธรรมชาติเข้ามา อะไรก็ตามที่เป็นกระแสก็มีหลายอย่างแทรกเข้ามา แม้แต่น้ำหมักชีวภาพในร้านขายของเกษตรก็มีหลายยี่ห้อ บางครั้งเกษตรกรก็ขัดแย้งกันเอง นักวิชาการก็ขัดแย้งกัน ผมไปดูงานก็มีวิธีการมากมาย เช่น ปลุกดอกไม้อัลเบสแมลง หรือสารไล่แมลง ส่วนเกษตรกรที่มามีความเชื่อมั่น และลดต้นทุนได้เยอะ เพราะสามารถหาได้ในท้องถิ่น

อย่างน้ำเสียของขมจีนหรือข้าวปุ้นนำมาใช้ประโยชน์ หรือหอยเชอรี่ที่แต่ก่อนทำลายทั้งหรือขยายกระสอบละ 20 บาท แต่ตอนนี้กลายเป็นว่ามีความต้องการหอยเชอรี่มาก พวกเลี้ยงสัตว์ก็บอกว่าเลี้ยงไก่ไข่ ไช้แดงดี และมีความต้องการมาก มันเลยกลับกันว่าขอที่ไม่ดีกลายเป็นของดีเพราะกระบวนการนี้ ฉะนั้นผมจะเริ่มจากผมก่อน

สำหรับผมทำงานร่วมกับสกว.ภาคเรื่องโครงการรูปแบบการเรียนรู้อาชีพเกษตรกรรมธรรมชาติ บ้านหนองแสง เพราะการใช้สารเคมีทำให้เพิ่มภาระให้กับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านหนองแสงเริ่มต้นตัวว่านี่ไม่ใช่ทางออกของพวกเขาแล้ว เขาจึงไปเรียนรู้จากคนที่ทำสำเร็จ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และไปเรียนรู้ที่ศูนย์เกษตรธรรมชาติวิเศษ ของลัทธิโยเร คุณรัตนพรได้ไปดูงานที่นั่น จากนั้นเราไปดูงานโครงการพระราชดำริที่สวนป่าดงนาทาม จ.อุบลราชธานี โดยหน่วยงานกรมทหารราบที่ 6 ซึ่งทำโครงการที่ชัดเจนมาก มีการสาธิตที่ชัดเจน นำทหารทำให้ปุ๋ยหมักชีวภาพชัดเจนกับชาวบ้านด้วย แต่เขาไม่มีซีไอ เขาต้องมาซื้อซีไอจากทางเราเป็นรายๆ ไปเป็นส่วนหนึ่งผสมปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ จากนั้นไปดูงานที่ศูนย์เกษตรธรรมชาติวิเศษวัดญาณสังวร เป็นโครงการพระราชดำริที่จังหวัดฉะเชิงเทรา และศูนย์การพัฒนาเขาหินซ้อน ต้องไปดูคนที่เขาทำสำเร็จ รวมทั้งคนที่ทำสำเร็จเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สุเนตร ภักดี เกษตรธรรมชาติทำ 3 ปีเห็นผล ณ วันนี้กลุ่มแกนนำเกษตรธรรมชาติในพื้นที่ถูกเรียกว่าแกะดำ เพราะที่อื่นยังเชื่อในเกษตรแผนใหม่ เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์ ก็อยากฝากคนที่ทำงานในพื้นที่ ต้องมองธรรมชาติของคนในพื้นที่ว่าทำไมชาวบ้านเชื่ออย่างนั้น กลุ่มนี้เชื่อแล้วว่าเกษตรธรรมชาติดี เขาทำโครงการเลี้ยงผึ้ง แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผล เพราะทั้งที่ปล่อยไปแล้วเจอสารพิษที่ฉีดอ้อย กะหล่ำ แดงกวา ผึ้งเหล่านี้ตายหมด แต่ถ้าพื้นที่ส่วนใหญ่ทำเกษตรธรรมชาติผึ้งก็อาจกลับมา

ต่อไปผมอยากให้คุณรัตนพร ที่เป็นคนเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ได้เรียนในมหาวิทยาลัย ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ น้ำหมัก จนกระทั่งนำน้ำหมักชีวภาพมาทำเป็นเครื่องสำอางและใช้กับตนเอง

คุณรัตนพร: โครงการรูปแบบการเรียนรู้เกษตรธรรมชาติ เกิดจากการที่เกษตรกรทำเกษตรแล้วยากจนเพราะใช้สารเคมี และสารเคมียังส่งผลเสียต่อระบบนิเวศเพราะสารเคมีตกค้างสามารถอยู่ได้ถึง 10 ปี ได้นำกลุ่มเกษตรกรดูงานจากป่าดงนาทาม จ.อุบลราชธานี ซึ่งมีการทำปุ๋ยชีวภาพอย่างสมบูรณ์แบบ โดยการนำของทหาร ในส่วนของกลุ่มแกนนำเกษตรธรรมชาติยั่งยืน ได้รับการอบรมในปี 2542 และเริ่มนำมาใช้ในการทำนาเมื่อปี 2543 ช่วงแรกทำเฉพาะปุ๋ยกับฮอร์โมนพืช ไม่ได้เน้นว่าจะเป็นเกษตรกรตัวอย่าง แต่เน้นเกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริของในหลวง กิจกรรมของกลุ่มมี

1. เลี้ยงผึ้ง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะผึ้งได้รับสารเคมีแล้วทำให้ผึ้งอ่อนแอ และตาย
2. เลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก
3. เลี้ยงไก่ โดยการใช้ปลวกเป็นอาหารเสริม การเลี้ยงปลวกต้องเอาเศษไม้ผุๆ มาทิ้งไว้แล้วรดน้ำ 2-3 วัน ก็จะเกิดปลวก
4. การเพาะเห็ด โดยชาวบ้านทำเอง ที่แรกซื้อเชื้อ พอมีประสบการณ์ก็สามารถเพาะเชื้อทำเอง

กิจกรรมที่ทำโดยส่วนตัวคือทำปุ๋ยหมักโดยใช้ปุ๋ยคอกในหมู่บ้าน ก็มีความสุขที่ได้มาเรียนรู้ตรงนี้ แต่ก่อนไม่สบายบ่อยมากและต้องเข้าโรงพยาบาล จากงานวิจัยพยายามขยายกลุ่ม คิดว่าที่ผ่านมาเราหลงผิดมาก ทำลายทั้งชีวิตและสิ่งแวดล้อม มีความคิดร่วมกันกับทีมวิจัยว่าทำอย่างไรจะให้ชาวบ้านหันมาทำแบบเดิม

สูตรการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์

1. มูลสัตว์ 1 ส่วน
2. รำละเอียด 1 ส่วน
3. แกลบดิน 1 ส่วน
4. น้ำสะอาด 10 ลิตร
5. จุลินทรีย์ 2 ช้อนโต๊ะ
6. กากน้ำตาล 2 ช้อนโต๊ะ

วิธีทำ

1. นำจุลินทรีย์ กากน้ำตาล กับน้ำผสมเข้าด้วยกัน คนให้ละลายได้นำจุลินทรีย์
2. นำแกลบดินผสมกับมูลสัตว์ รดน้ำจุลินทรีย์และคลุกให้เข้ากันให้ได้ความชื้น 50% แล้วใส่รำละเอียด
3. นำปุ๋ยที่ผสมส่วนต่างๆแล้วกองให้ได้ความหนา 1 ฝ่ามือ ใช้กระสอบคลุมในที่ร่ม หมักไว้ 3 วัน ก็นำไปใช้ได้ (ระหว่างที่หมักหากกองปุ๋ยมีอุณหภูมิเกิน 40 องศา (ร้อนมาก) ให้กลับกองปุ๋ยวันละครั้ง)

สูตรการทำปุ๋ยน้ำ

หัวเชื้อ 2 ฝา (ใช้ EM จุลินทรีย์สูตรญี่ปุ่น แกลลอนละ 68 บาท)

กากน้ำตาล 2 ฝา

น้ำ 2 ส่วน

วิธีทำ ผสมกัน แล้วหมัก 2-3 วัน จะเกิดก๊าซ เพราะจุลินทรีย์มีการขยายตัว เราเอาหัวเชื้อขยายจะได้มาก จะลดต้นทุนได้มาก แตกต่างกับสารเคมี แต่ยังยืนยันไม่ได้เพราะแรงงานน้อย มีแค่ 2 คน และสุขภาพก็ไม่ค่อยดี

ผอ.สุรินทร์ ขอสรุปนิดหนึ่งว่าเกษตรกรบ้านหนองแสงที่ใช้สาร EM ที่มาจากญี่ปุ่น ตอนนี้มี 2 ค่าย คือจุลินทรีย์ญี่ปุ่นและจุลินทรีย์ไทย ของญี่ปุ่นแกลลอนละ 68 บาท ใช้ง่ายแต่ถ้าจะประหยัดก็เอาไปขยายมีแบบแห้งและแบบน้ำ แบบน้ำเรียกว่า “ไวคาชิ” ที่บ้านหนองแสงเรียกว่า “ปุ๋ยหมักจุลินทรีย์” ตอนนี้มีโครงการปุ๋ยหมักจุลินทรีย์เพื่อการค้า เพราะเขาทำได้ผลแล้วอยากขยายผล ขยายปุ๋ยหมักแห้งและขาย แต่เนื่องจากการบรรจุใช้กระสอบปุ๋ยเก่าๆ ทำให้ไม่ดึงดูดใจเหมือนปุ๋ยเคมี ตอนนี้บ้านหนองแสงได้พัฒนาเชิงการตลาด แต่ไม่ใช่เพื่อการค้าอย่างเดียว ได้วางเล็บไว้ด้วยว่า “เพื่อสิ่งแวดล้อม” ตอนนี้ได้ผลิตผักปลอดสารพิษ และนำรูปแบบสหกรณ์เข้ามา วัสดุต่างๆ ถ้าชาวบ้านต่างคนต่างซื้อ ก็เสียเวลา เสียค่ารถ ไม่สะดวก จึงได้นำหลักสหกรณ์เข้ามา แล้วนำมาขายในหมู่บ้าน เช่น ขายรำ กากน้ำตาล โมลลาด มีหมดทุกอย่าง ตอนนี้มีอยู่ 5% ของหมู่บ้านที่ทำ ต้องการขยายผลโดยการเผยแพร่ ให้คนอื่นเข้าร่วมและกลายเป็นหมู่บ้านเกษตรธรรมชาติ โดยใช้วิธีที่วาระเปิดจากข้างใน คือความคิดดั้งเดิมของชาวบ้าน ความเป็นเครือญาติ ความมีลูกหลานในโรงเรียน โดยทางโรงเรียนมีการทำเป็นตัวอย่าง เป็นต้น และกำลังเสนอทางสกว. และคิดว่า สกว. คงจะพิจารณา กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่มีชาวบ้านทำวิจัย สกว. อยากเห็นชาวบ้านทำวิจัย กลุ่มนี้มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าทีมวิจัย มีลูกบ้านอีก 4-5 คน เป็นลูกทีมวิจัย

3. ประสบการณ์จากเกษตรกรหนองสองห้อง ในเขตพื้นที่แปลงรับผิดชอบ

พ่อค้าฝ่าย: ที่ผ่านมามีการเสนอการทำจุลินทรีย์จากหอยเชอร์รี่ แต่ของผมจะทำจากใบไม้ จากพืชสีเขียวต่างๆ ให้เป็นจุลินทรีย์เหมือนที่เอามาขาย แขนลอนละ 60 บาท เราทำเองได้เลยจากวัสดุที่มีอยู่รอบตัว ไม่ต้องซื้อ การทำน้ำเชื้อจุลินทรีย์จากใบไม้มีดังนี้

สูตร

ต้นกล้วย	10 ก.ก.
ใบขี้เหล็ก	3 ก.ก.
สะเดา	3 ก.ก.
ข่า	3 ก.ก.
ตะไคร้ (ชนิดไหนก็ได้)	3 ก.ก.
กากน้ำตาล	4 ขวดลิตร

วิธีทำ ผสมกากน้ำตาล 4 ขวดลิตร แล้วขยำในถังหมักคลุกเคล้าให้เข้ากัน หมัก 7-15 วัน ในถังพลาสติกที่มีสายยางต่อออกมาให้ดูระดับจุลินทรีย์ จะได้น้ำเชื้อจุลินทรีย์ 3 ขวดลิตร

วิธีใช้

1. นำไปรดน้ำผัก รดต้นไม้โดยผสมน้ำ
2. ทำปุ๋ยหมัก โดยใช้ถ่านกลบ 1 ปี๊บ ขี้วัวแห้ง 1 ปี๊บ รำอ่อน 3 ก.ก. และหัวเชื้อจุลินทรีย์ 3-4 ช้อนโต๊ะ ผสมในถังขนาด 12 ลิตร ถังที่ใช้ผสมจะต้องไม่มีสารเคมี เพราะหัวเชื้อจุลินทรีย์จะตายหมด วิธีทำปุ๋ยหมักแห้ง ต้องใช้แรงงาน 2 คน โดยคนหนึ่งฉีดย้ำ อีกคนคลุกให้เข้ากัน แล้วทำเป็นกองหมักไว้ วิธีการดูว่าใช้ได้หรือยังคือ ใช้มือสอดเข้าไปในกองปุ๋ย ถ้ายังร้อนอยู่ยังไม่ได้ต้องรอให้เย็นก่อน แล้วจึงบรรจุถุง ถ้าเก็บในที่เย็นจะเก็บได้นานเป็นปี
3. 1 ไร่ ใช้ปุ๋ยหมัก 300 ก.ก. และจะลดลงเรื่อยๆ ในปีต่อไป ไปเมื่อดินอุดมสมบูรณ์ แต่ตามตารางใช้ปุ๋ยเคมี มีแต่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่การใช้ปุ๋ยหมักจะลดลงเรื่อยๆ เมื่อครบ 3 ปี อาจไม่ต้องใช้เลย นี่คือทางเลือกของเกษตรกรยั่งยืน

สูตรยาฆ่าแมลง

1. เหล้า 40 ดีกรี 1 ขวด
2. กากน้ำตาล 1 ก.ก.
3. น้ำส้มสายชู 1 ก.ก.
4. หัวเชื้อ 1 ก.ก.

วิธีทำ เทคลุกเคล้าให้เข้ากัน ใช้สูตรนี้หนอนจะไม่ตาย แต่เป็นการไล่มันหนี แมลงบางชนิดก็ไม่อยากให้มันตาย เพราะมันก็มีประโยชน์ เช่น มดแดงก็ไต่มากินเพลี้ยเหมือนกัน ถือว่ามีคุณ

ผลที่ได้จากการใช้สารหมักจุลินทรีย์ คือ เป็นการลดต้นทุน และจากการทดลองสองแปลงคู่กันคือใช้สารเคมีกับการใช้ปุ๋ยหมักแห้งผลจะต่างกันเมื่อเทียบกันแล้ว การใช้หัวเชื้อจุลินทรีย์จะดีกว่า ผมเองก็จะนำวิธีการหมักหอยเชอร์รี่ไปใช้เหมือนกัน ผมลองชิมน้ำ EM เทียบกับที่ผมหมักเอง ผมว่ารสชาติมันเหมือนกัน ซึ่งมันลดแก๊สในกระเพาะ

4. ประสบการณ์จากกลุ่มเกษตรกรภูเวียง

อ.วรวิทย์: จากที่ฟังของบึงฉมูญ และหนองสองห้องมีทั้งที่คล้ายกัน และแตกต่างกัน คือ หอยเชอร์รี่ที่แรกจะเอามาทำอาหารสัตว์ กำลังจะขอทุนจาก สกว. แต่ยังไม่ได้เริ่มทำ ในส่วนของโครงการที่ดำเนินไปแล้วเริ่มในปี 2540

จำนวน 28 ครอบครัว ได้ไปดูงานที่วังน้ำเขียว แล้วนำมาปฏิบัติ ในปี 2543 ได้ขอทุนจาก SIF งบประมาณ 600,000 บาท เพื่อทำอาคารศูนย์สาธิตการเกษตร ใช้ชื่อโครงการ "ศึกษาและพัฒนาเกษตรยั่งยืน" ปัจจุบันโครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน มีหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้อง มีสำนักงานเกษตร พัฒนาชุมชน อบต. SIF สกว. เป็นต้น ก็ได้เตือนชาวบ้านว่าให้ตั้งสติให้ดี กิจกรรมของกลุ่มปัจจุบันคือ

1. ปลุกข้าวปลอดสารเคมี เพิ่งเริ่มต้นยังมีสมาชิกไม่มาก แต่จะมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
2. เลี้ยงวัว 17 ตัว 6 ครอบครัว ซึ่งได้งบจากกระทรวงมหาดไทย
3. เลี้ยงปลาช่วย เลี้ยงในเชิงอนุรักษ์พันธุ์ปลา และขยายพันธุ์ปลาให้มีในแหล่งน้ำในพื้นที่นั้น และมีปลาบริโภคเพิ่มขึ้น
4. ลงแขกทำนา ถือว่าเป็นมิติใหม่ หรืออาจเกิดจากการไม่มีเงินจ้าง

งานในอนาคตที่คิดไว้ อยากผลิตปุ๋ยชีวภาพและขยายผลเครือข่าย ในพื้นที่อำเภอภูเวียง เพราะที่ภูเวียงเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งน้ำและป่าไม้ แต่ได้รับผลกระทบจากพืชเชิงเดี่ยว พวกยาฆ่าแมลงบางหมู่บ้านฉีดทุกครัวเรือน อีกอันที่จะทำคือการเสริมสร้างความเข้มแข็งกลุ่มและองค์กรชุมชน ให้นั้นเรื่องเกษตรยั่งยืน หลังจากขยายเครือข่ายแล้ว ก็สนใจเรื่องการจัดการความสัมพันธ์การผลิตของชาวบ้าน และการสร้างสำนึกสิ่งแวดล้อม มีเกษตรกรที่ทำจริงมาด้วยหลายคน เพื่อมาเติมกำลังใจให้กัน ช่วงที่ผ่านมามีเกษตรกรมาดูงานแล้ว 6 รุ่น และเยาวชน 3 รุ่น ก็ถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ในพื้นที่ กิจกรรมในภูเวียงมีมากเช่น ทำนา ปลุกผัก ปลุกถั่ว กิจกรรมกลุ่มปลุกผักจึงเคลื่อนตัวได้ช้า จริงๆแล้วผมเป็นครูสอนผล แต่ชอบเกษตร เพราะการศึกษามันไม่แน่นอน ต่อไปเป็นตัวแทนเกษตรกรที่จะมาพูดเรื่องการปฏิบัติและมีเอกสารที่เป็นวิธีการทำปุ๋ยชีวภาพมาแจก ให้ไปทดลองไปปฏิบัติจริง แล้วนำมาพูดคุยกันอีกครั้ง ต้องทำทั้ง 4 สูตรจึงจะต่อเนื่องได้ผลจริงๆ

น้ำหมักชีวภาพ

สูตร (จะใช้น้ำหนัก 1:3)

กากน้ำตาล 1 ก.ก.

ซากพืชซากสัตว์ทุกชนิด 3 ก.ก.

วิธีทำ หมัก 15 วัน ไม่ต้องใส่น้ำ เสร็จแล้วกรองเอาน้ำหัวเชื้อ

วิธีใช้ น้ำหมัก 1 ช้อน ต่อน้ำ 20 ลิตร ห้ามใช้เกินนี้

ฮอร์โมนเร่งดอกเร่งผล

สูตร

มะละกอสุก กล้วยน้ำหว่า พักทอง

กากน้ำตาล 1 ก.ก.

วิธีทำ หมักทิ้งไว้ 1 เดือน

ประโยชน์ ใช้ในการปลูสดัตว์ คือ กำจัดกลิ่นคอกหมูโดยใช้สูตรเข้มข้นติดกัน 2-7 วัน ใช้กับสุขภัณฑ์ห้องน้ำ คือ กำจัดกลิ่นและส้วมเต็มได้ ผสมน้ำให้สัตว์กินโดยใช้น้ำหมักจุลินทรีย์ 1 ช้อน ต่อน้ำ 20 ลิตร รวมทั้งใช้ในบ่อน้ำเสียที่ใช้เลี้ยงปลา ใช้น้ำจุลินทรีย์เติมในบ่อขนาด 1 ไร่ เติมน้ำ 3 ปี ทำให้ น้ำดีขึ้น

ปุ๋ยชีวภาพ

สูตร

แกลบ (แกลบดิบหรือเผาก็ได้แต่แกลบดิบจะทำให้ดินเป็นรูอากาศ ทำให้ดินไม่แน่น) 10 ปีบ

มูลสัตว์ 10 ปีบ (โดยปรกติมูลสัตว์เป็นปุ๋ยอยู่แล้ว แต่การหมักทำให้มีจุลินทรีย์เพิ่มขึ้น)

รำอ่อน 1 ปีบ

วิธีทำ กลูกผสมให้เข้ากัน นํากากน้ำตาลปริมาณ 2 ช้อน และน้ำหมัก 2 ช้อน ผสมลงในน้ำและรดคลุกให้เข้ากัน กาดูแล้วจะเป็นก้อนหลวมๆ

สารไล่แมลง

เหล้า 40 ดีกรี

กากน้ำตาล 1 ก.ก.

น้ำส้มสายชู

หัวเชื้อ 5 ลิตร

นำเปล่าปรุงกลิ่นด้วยสมุนไพรต่างๆ เช่น ข่า สะเดา บอระเพ็ด เป็นต้น ที่มีอยู่ในพื้นที่

จากการทดลองทำ สมุนไพรที่ไม่หมักจะใช้ได้ดีกว่าการหมัก วิธีทำก็ไม่ยาก เช่น สะเดามาขยี้ๆ 1 กำมือ ผสมน้ำ 20 ลิตร และฉีดได้ทันที ใช้เวลาไม่นานประมาณ 20 นาที ถ้าหมักต้นทุนจะสูงขึ้นจากกากน้ำตาล ฉีดแล้วไม่เกิน 5 นาที แมลงปีกจะบินออกไป ถ้าฉีดมากแมลงจะตาย ซึ่งแมลงบางตัวก็ให้คุณ ถ้าไม่ใช้กากน้ำตาลก็สามารถใช้น้ำตาลอื่นๆ ก็ได้

ทางกลุ่มมีปัญหาว่าถ้าใช้สารชีวภาพมะม่วง หรือฝรั่งในช่วงที่ออกดอก ดอกจะร่วงหมดเลย

ดาบสิทธิ: แนะนำให้ใช้ตอนเริ่มติดลูกแล้วจะได้ผลดี

ใช้ในแปลงพริก พริกจะตกมากและเม็ดใหญ่มาก แต่กิ่งก้านจะเปราะมาก เนื่องจากมันเจริญเร็ว เวลาเก็บพริกจะต้องระวัง 1 สัปดาห์ ฉีด 2 ครั้ง ส่วนมากจะใช้ปุ๋ยหมักจะไม่ใช้ฮอร์โมน เพราะน้ำหมักก็ไล่แมลงผสมเกสรได้หลายอย่าง จึงตัดการทำฮอร์โมนออก ไม่ต้องไปสิ้นเปลือง พวกผลไม้ให้ผสมในน้ำหมักไปเลย ไม่ต้องทำเป็นฮอร์โมน

อ.สุรินทร์: นอกจากที่มีสูตรการทำแตกต่างกัน การใช้ วิธีการใช้ก็แตกต่างกัน นอกจากใช้กับพืชแล้วยังใช้กับสัตว์และชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ว่าจุลินทรีย์นั้นเป็นประโยชน์ บางคนสามารถดื่มได้ แต่ต้องให้นักวิชาการดูก่อน

5. ประสบการณ์จากเกษตรกรภูผาม่าน ในเขตพื้นที่แหล่งรับผิดชอบ

คุณณรงค์: เดิมบ้านอยู่อำเภอหนองเรือ เรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ แล้วมาทำงานก่อสร้าง และได้ย้ายครอบครัวมาอยู่อำเภอภูผาม่าน ตอนแรกปลูกกะหล่ำเนื้อที่ 10 ไร่ ด้วยความที่ไม่มีประสบการณ์ ปลูกกะหล่ำใช้สารเคมีสูงมาก แล้วไม่เคยใช้มาก่อนก็เลยแพ้ ต้องลงไปนอนแช่น้ำประมาณ 2 ชั่วโมง จึงดีขึ้น ก็เลยมีแนวความคิดหาสิ่งที่มาใช้ทดแทนสารเคมี และไม่ต้องปลูกมาก อำเภอภูผาม่านเป็นพื้นที่สูง เหมาะแก่การทำเกษตร ปลูกพืชผักและใช้สารเคมีประมาณ 80% และหลายร้อยครัวเรือนปลูกผักส่งตลาดทั้งปี พอคิดแผนไปเปิดพื้นที่ก็ได้คุยกับผู้จัดการและผู้ประสานงาน จึงได้รวมกลุ่มในบ้านสองคอน 40 คน อบรมการปลูกผักปลอดสารพิษ มีนำไปใช้จริง 20 คน ได้ผลพอสมควร ปลูกผักน้อยลงต้นทุนน้อยลง แต่เราไม่มีภาระค่าใช้จ่ายก็ถือว่าเป็นกำไรที่เพิ่มขึ้นมา เช่น เมื่อเดือนมีนาคมปลูกแตงกวาไม่ใช้สารเคมี 2 งาน ลงทุนพันกว่าบาท ขายได้หมื่นกว่าบาท เราต้องมีการเรียนรู้ ว่าแมลงตรงไหนมีมากน้อย ควรใช้สารตัวไหนฆ่าแมลง สำหรับผมใช้มะเดื่อ

การทำสารไล่ (ฆ่าแมลง)

สูตร

มะเดื่อ 1 ก.ก.

กากน้ำตาล 3 ก.ก.

วิธีทำ หมักไว้ 15 วัน

ประโยชน์ ไล่แมลง แต่ถ้าใช้เข้มข้นจะฆ่าแมลง หนอนประเภทใบ และใบที่หึงงอจะร่วง แล้วผลใบใหม่ขึ้นมาแทนจะไม่ใบหึงงอ นอกจากนี้น้ำมันมะเดื่อนำไปตั้งไฟอุ่นแล้วดื่มสามารถลดน้ำตาลในเลือดสำหรับโรคเบาหวาน และแก้ท้องอืด ช่วยย่อยอาหาร

คำถาม ปกติมันมีแมลงอยู่ข้างใน ทำไมมันถึงไล่ไล่แมลงได้

คุณณรงค์: คิดว่ามันอาจเป็นวิธีเอาเกลือจิ้มเกลือ แต่ไม่มั่นใจ คงต้องศึกษาดูแต่ที่ใช้ได้ผลร้อยเปอร์เซ็นต์
หัวเชื้อ

สูตร

มะเฟืองสุก 3 ส่วน

มะกรูด 1 ส่วน

ประโยชน์ นำหมักจากมะเฟือง มะกรูดใช้เป็นสบู่น้ำยาล้างจาน ดับกลิ่น สระผม สามารถลดต้นทุนในการดำรงชีพ

ฮอโมนจากสัตว์

หนู 20 ตัว

ไก่ 2 ตัว

งู 2 ตัว

จุลินทรีย์ 20 cc.

กากน้ำตาล

วิธีทำ หมักทุกอย่างรวมกัน

วิธีใช้ ใช้เป็นฮอโมนรดผัก

การใช้ประโยชน์อื่นๆ

- วิธีการปราบหญ้าคา ใช้หัวเชื้อ 50 cc. : 1 ตารางเมตร ใส่กลบสูง 3 นิ้ว และรดด้วยน้ำหัวเชื้อจุลินทรีย์เข้มข้น กลบจะต้องขึ้นจะทำให้จุลินทรีย์ขยายทำงานได้ดี และจะได้ผลดี

- ใช้น้ำมันมะเดื่อ 15 cc. : น้ำ 20 ลิตร พืชใบอ่อนใช้มากไม่ได้ จะทำให้ใบไหม้ แต่ถ้าใบหนาเป็นมันใช้น้ำมันมะเดื่อ 20 cc. : น้ำ 20 ลิตร

- ฉีดดอกดาวเรืองที่มีดอกเล็ก จะกลายเป็นดอกใหญ่มาก ฉีดถั่วฝักถั่วจะยาวมาก

- สารหมักจากเปลือกทุ สรรพคุณเหมือนโลติน ใช้เบื่อปลาได้ ใบบวบก็ คุณสมบัติจับใบได้ดี ช่วยไล่แมลง ทำให้แมลงมีเมามา ฉีดแรกๆ ผักจะมีสีแดงเกาะ ซึ่งเป็นสีของเปลือกทุ แต่พอเรารดน้ำสีก็จะหายไปเอง

การขยายกลุ่ม เดิมอบรม 40 คน มีคนนำไปใช้จริง 20 คน คนที่นำไปใช้ต้องมีความเชื่อจึงจะทำได้ ปัจจุบันได้ขยายแนวคิดไปหมู่บ้านอื่นด้วย คือ บ้านห้วยทรายทอง และบ้านหนองหัว ขอนแนะนำว่าอย่าปลูกมาก ถ้าปลูกมากเราจะดูแลไม่ได้ ถึงแม้จะปลูกด้วยการใช้ปุ๋ยชีวภาพ

การตลาด ยังมีปัญหาเรื่องการตลาด เพราะปลูกแล้วก็ไม่สามารถขยายตลาดได้ เกษตรกรทำได้ถ้ามีผู้เข้าไปซื้อ นักวิชาการที่เข้าไปมักมีแต่บอกให้ทำแต่ไม่ได้หาตลาดมาให้ อยากให้คนที่เก่งเรื่องการตลาดเข้าไปบ้าง ถ้าไม่มีตลาด เกษตรกรก็จะใช้วิธีเดิม สภาพเศรษฐกิจบ้านสองคอน คนอาจมองว่าสวยหรู ปลูกผักทั้งปีน่าจะมียาได้ดี แต่จริงๆ แล้วไม่ใช่เพราะต้นทุนการผลิตสูง เกือบไม่ได้ทุนคืนหรือขาดทุน อีกปัญหาหนึ่งคือ พ่อค้าคนกลางที่ลงทุนให้ก่อน พอผลผลิตออกเขาก็มาเก็บเอาไปขายเอง เหลือเงินเท่าไรก็แล้วแต่เขาจะแบ่งให้ นายทุนภายนอกไม่ได้ คำนึงว่าคนอื่นต้องปลอดภัยด้วย เขานำปุ๋ยมาให้ ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

อ.สุรินทร์: ที่ฟังมาก็เป็นเกษตรกร อยากให้นักวิชาการบ้าง เกษตรกรทำมาแล้วได้ผลจึงเชื่อ บางครั้งชาวบ้านก็อธิบายได้บ้างไม่ได้บ้าง แตกต่างกันไป อยากฟังนักวิชาการ 2-3 ท่าน ในมุมมองที่ชาวบ้านมีความเชื่ออย่างนี้ ผสมอย่างนี้ ใช้ความเชื่อทั้งทางชีววิทยาและทางสมุนไพร กินได้บ้างไม่ได้บ้างอยากให้เห็นความคิดเห็นในมุมมองของเกษตรกรที่ทำแบบนี้มันดีอย่างไร เสียอย่างไร หรือมีข้อแนะนำอย่างไร

อ.วิชัย: จริงๆแล้วไม่มีความรู้ด้านนี้เท่าไร แต่ได้ฟังแล้วมีเรื่องน่าสนใจมาก เราไปสนใจด้านเคมีมาก ตอนนี่เรื่องชีวภาพมีประโยชน์มาก ทางแพทย์ก็ให้ความสนใจมากพอสมควร ผมได้ยินมาว่าถึงขั้นดื่มได้ ผมจึงเกิดคำถามขึ้นมาว่าเป็นจุลินทรีย์ชนิดไหน แต่ละคนหรือแต่ละที่ที่ทำไม่แน่ใจว่าเป็นชนิดเดียวกันหรือเปล่า ถ้าต่อไปเราเอาไปศึกษาทางด้านการแพทย์ ตัวไหนเป็นอันตรายหรือไม่เป็นอันตราย หรือแค่ไม่เป็นอันตรายมันก็จะมีความประโยชน์ แม้แต่เป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรแล้วจุลินทรีย์ตกค้างหรือเปล่า เราเอาไปบริโภคมีอันตรายหรือไม่ มีสารพิษออกซิเจนของจุลินทรีย์ค้างอยู่ด้วยหรือเปล่า ถ้ามีจะทำอย่างไร แต่เท่าที่ฟังดูออกจะมาจากปลอดภัยมากกว่า ทางด้านเทคนิคการแพทย์ผมคิดว่าน่าจะมีส่วนร่วมในการศึกษาในเชิงคุณภาพมากขึ้น ตัวอย่างหนึ่งที่จุลินทรีย์ถูกนำมาใช้ในกลุ่มแลคโตบาซิลลัส ยาคูลส์ใส่เชื้อจุลินทรีย์เข้าไป แล้วเอามาให้เรากิน และมีผลในการรักษาโรคกระเพาะอาหาร มีผลในการย่อย

อ.นุชรี: ยิ่งฟังแล้วยิ่งรู้สึกว่าตัวเองไม่รู้อะไรเลย ยิ่งมีความรู้สึกว่าจะมาให้พูดอะไร ยิ่งสงสัยว่าเราทำอะไรกันอยู่ จริงๆแล้วที่บึงฉิมเป็นพื้นที่ที่งานโครงการของเราตามทดลองมาโดยตลอด เราตามศัตรูธรรมชาติที่บึงฉิมมาแล้ว 4-5 ปี ศัตรูธรรมชาติก็คือตัวที่มันทำลายหนอนโยผักในแปลงของท่าน เราก็อยากรู้ว่าในแปลงชาวบ้านที่ปลูกผักมาตลอดตอนนี้เป็นอย่างไบ้าง ก็ปรากฏว่าหนอนก็เยอะต้องพ่นยาตลอด ก็คุยกะอาจารย์สุจินต์ว่าต้องตามไปดูแปลงชาวบ้านที่ใช้สารพวกนี้อยู่ ที่นั่งฟังมาโดยตลอดมีแนวคิดว่าจะในแปลงเกษตรที่ใช้สารชีวภาพนั้นมีแมลงศัตรูธรรมชาติอยู่หรือไม่ คือแปลงที่เราไปเช็คเขาพ่นแปลงอยู่ทุกๆ 4 วัน แต่หนอนก็เยอะ ความหลากหลายของแมลงมันหายไป ตอนนี้อยากตามไปดูว่ามีศัตรูธรรมชาติที่เรา กำลังตามอยู่หรือเปล่า ตอนนี้มีนักวิชาการอยู่ชุดหนึ่งกำลังทำงานตามท่านอยู่ เอาเชื้อพวกนี้มาแยกดูว่ามีอะไรอยู่ในนั้น และมันทำให้หนอนตายได้อย่างไร โดยส่วนตัวสนใจว่าแปลงของท่านที่กำลังปลูกแล้วใช้สารเหล่านี้ ศัตรูธรรมชาติยังมีมั้ย แล้วรสชาติของผักเป็นอย่างไร งานทดลองแบบนี้เคยทำอยู่ครั้งหนึ่ง คือ นวลของผักหายไป ปกติจะมีนวลผักคะน้า แต่ในแปลงที่ใช้สารสะเดาไล่แมลง พอใช้นานๆไปนวลผักคะน้าหายไป สะเดามีคุณสมบัติในการไล่แมลง แต่ว่ามันไปจับใบแล้วนวลผักจะหายไป แต่รสชาติก็ยังเหมือนเดิม และจะเอาน้ำหมักที่ท่านทำมานี้ไปทดลองดูว่าแมลงมันจะกินหรือจะหนี แต่ตอนนี้ไม่สามารถตอบทางวิชาการได้ ในเรื่องจุลินทรีย์เท่าที่ฟังมันจะมีโมฆะ และสารเคมีทั้งหลายที่ทำให้เกิดปฏิกิริยาทางการหมักเกิดขึ้น ในส่วนของน้ำหมักสะเดา เพราะไม่มีสารตัวอื่นอยู่เลย ตัวมันเองมีแมลงวันผลไม้เข้าไปทำลายมาก ทำไมมันถึงไล่แมลงได้ดี โครงการเราที่กำลังทำอยู่ตอนนี้เราทำเรื่องแมลงวันผลไม้ไม่อยู่ หรือ สมุนไพรอื่นๆ ไม่ค่อยสนใจ เพราะมันมีสารไล่แมลงอยู่แล้ว จึงสนใจอยากทดลองน้ำหมักมะเดื่อ เพราะมันจะทำลายผลไม้ทุกชนิดของภาคอีสาน เพราะเท่าที่เราสำรวจในเขตอีสานทั้งหมด เราพบว่าศัตรูธรรมชาติที่ทำลายหนอนแมลงวันเรามีน้อยมาก ในภาคอื่นเขาจะมีปริมาณสูง แต่ในภาคอีสานไม่มี พบศัตรูธรรมชาติในแปลงแค่ 4-5 ตัวต่อไร่ ก็เลยไม่รู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้นกับนิเวศของเรา

ในเรื่องของการหมักจะทำให้โครงสร้างของดินดีขึ้น แต่อาจเป็นหน้าที่ของนักวิชาการที่ต้องเข้าไปตอบว่ามันดีขึ้นได้อย่างไร ใครก็ตามที่ผลิตยาฆ่าหนอนโยผักได้จะต้องรयरระดับประเทศ เพราะบริษัทที่ผลิตยาฆ่าหนอนโยผักได้เขาจะขายดีเป็นเทน้ำเทท่า แล้วถ้าคุณคิดว่าคุณสามารถปรับสูตรให้คนอื่นเขาใช้ได้ เชื่อว่าทำให้หนอนไม่ลงในแปลง อันนี้คงเป็นผลดีกับแปลงผักมากเลย แล้วจะหาข้อมูลจากเกษตรกรบึงฉิมเพื่อที่จะตามไปดู คือยังสงสัยว่าเราทำอะไรอยู่ ทำมาแล้วตั้งหลายปี แต่ยังตอบคำถามไม่ได้ แต่ตอนนี้คิดว่าคงคลำทางเจอบ้างแล้ว

ตอนนี้ในส่วนของคุณยิ้วยักควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธีแห่งชาติ ชีววิธีคือ สิ่งมีชีวิตมี 4 แห่งทั่วประเทศ ภาคเหนืออยู่ที่แม่โจ้ ภาคอีสานอยู่ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคใต้อยู่ที่ มอ. ภาคกลางอยู่ที่กำแพงแสน และศูนย์ใหญ่อยู่ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เราจะศึกษาการใช้สิ่งมีชีวิตควบคุมสิ่งมีชีวิต โดยปกติงานของเราจะออกสำรวจพืชเศรษฐกิจทุกชนิดว่ามีศัตรูพืชอะไรบ้าง แล้วศัตรูธรรมชาติที่เข้ามาทำลายศัตรูพืชมีบ้างมั๊ย แล้วเราพยายามเลี้ยงตัวที่มีศักยภาพพอที่จะเอาไปใช้ในธรรมชาติได้ ตอนนี้กำลังทดลองกับแมลงเบียนของหนอนใยผักกับหนอนกระทู้ผัก หนอนใยผักเป็นตัวที่เราตามมานานแล้ว เราพบว่าในภาคอีสานมีแมลงเบียนหนอนใยผักน้อยมากในสภาพธรรมชาติทั่วไป ต่างประเทศมีการผลิตเพื่อการค้า แต่ของเราแม้แต่ทดลองยังไม่ได้ เพราะชาวบ้านใช้ยาฆ่าแมลงเยอะมาก คือ มันจะฆ่าหนอนทุกชนิด ก็เลยต้องทดลองในห้องปฏิบัติการ และในพื้นที่เล็กๆ เราทดลองมา 5 ปีแล้ว แต่ไม่เคยเอาแมลงไปปล่อย เราอยากเอาไปไว้ในแปลงของท่าน ถ้ายังมีหนอนเอาแมลงนี้ไปช่วยตีมั๊ย แล้วในแปลงของท่านก็จะมีศัตรูธรรมชาติด้วย และเราอยากทดลองว่าสารชีวภาพจะทำลายแมลงของเราหรือไม่ ถ้าใช้ได้ดีเราก็จะเอาไปปล่อยไว้ในแปลงของคุณ คุณก็จะได้ว่ามีแมลงตัวเบียนตัวห้ำกำลังทำงานให้คุณอยู่ในแปลง ขณะที่คุณไม่อยู่ มันทำงานแทนเราตลอดเวลา ตัวเบียนตัวห้ำมันคืออะไร คือ แมงจะมีแมลงน้อยมากมันก็ตามไปเบียนได้ตามไปฆ่าได้ ฉะนั้นสิ่งนี้เป็นงานวิจัยที่อยากจะทำ และคิดว่าคงมีโอกาสได้ประสานงานกันต่อ เรายินดีที่จะให้ท่านมาดูงานที่ศูนย์ ก็จะมีตัวห้ำตัวเบียนที่เราเลี้ยงเอาไว้เพื่อไปใช้ในธรรมชาติ

อ.สุจินต์: ที่เรายกกันวันนี้มีอยู่ 3 ส่วน ส่วนหนึ่งก็คือ น้ำหมักที่ทำหน้าที่ในเชิงของการไล่ศัตรูพืช ส่วนหนึ่งทำหน้าที่บำรุงดิน และอีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่เป็นฮอร์โมน คำถามคือ ทั้ง 3 ส่วนนั้นทำงานอย่างไร นักวิชาการถามไม่ทัน และแต่ละที่แต่ละสูตรต่างกัน มันใช้ได้เฉพาะกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งหรือไม่ จริงๆแล้วเกษตรกรได้ทำการทดลองการวิจัยไปแล้วแต่ไม่ได้ทำรายงาน กำลังมองว่าทำอย่างไรให้นักวิจัยมาช่วยเสริม จึงได้เชิญอาจารย์ต่างๆเข้ามาเพื่อที่จะได้ตอบคำถามได้ ทีนี้เราก็โดนหลายๆกระแส ทั้งกระแสการค้า กระแสเคมี จะศึกษาอะไรก็ได้ สารเคมีทำให้ทุกสิ่งตายหมด ขึ้นไปทางจังหวัดเลย เพชรบูรณ์ ดงละครบ้าน ตรงนี้เป็นหลังคาของภาคอีสาน เป็นทั้งต้นน้ำเขื่อน ต้นน้ำพอง โครงการของกระทรวงเกษตรใช้สารเคมีเยอะมาก แล้วไหลลงมาตามน้ำ แล้วคนข้างล่างก็ใช้ ถ้าหากเราใช้สารชีวภาพตั้งแต่ข้างบนลงมาก็จะเกิดผลดีหลายอย่าง สุขภาพดีขึ้น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ฟังพาตัวเองได้ด้วย แต่ไม่แน่ใจว่าบริษัทขายปุ๋ยจะหยุดอยู่แค่นั้น

ช่วงบ่าย : ทุกหน่วยงานร่วมระดมความคิด แนวทางเสริมสร้างภาคเกษตรยั่งยืน จ.ขอนแก่น

คุณสุเมธ: เมื่อเข้าเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เห็นแนวทางการทำงานร่วมกัน ทั้งเรื่องพืชผัก ไม้ผล การขายปุ๋ย ผลิตภัณฑ์จะช่วยกันได้อย่างไร หน่วยงานต่างๆ ทั้ง สกว. มข. กศน. วิทยาลัยเกษตร โรงเรียนต่างๆ จะร่วมกันได้อย่างไร โดยดูหัวขั้วรวมๆ ที่มีความสนใจร่วม

อ.สุจินต์: จะประสานกันอย่างไร และอีกส่วนหนึ่งก็คือว่าคราวหน้าเราจะจัดที่ไหน คิดว่าหลายท่านคงจะรีบไปเรายกกันว่าคราวหน้าจะเอาเรื่องอะไรก่อนดีมั๊ย จะได้รู้ว่ามีอะไรที่น่าสนใจบ้าง

สุเมธ: วันนี่คงเป็นสิ่งที่เราอยากจะทำ ตอนแรกเราก็คิดกันว่ามันจะเริ่มต้นอย่างไรดีกับเกษตรยั่งยืนจังหวัดขอนแก่น เราหยิบมาซักเรื่องหนึ่งเพื่อจะนำไปสู่ความร่วมมือกันทำงานที่เป็นรูปธรรมที่จะเป็นงานวิจัยมีประเด็นแง่มุมต่างๆ ที่จะหนุนช่วยกันอย่างไรในแต่ละส่วนที่มีศักยภาพในตอนนี้อยู่ ทีนี้ผมคิดว่าเราอาจต้องดูนิดหนึ่งว่าครั้งนี้เป็นอย่างไร น่าจะมีประเด็นอะไรที่น่าสนใจจะนำไปสู่ความร่วมมือ

อ.สุจินต์ ขอเสริมเป็นตัวอย่างนิดหนึ่ง อย่างเมื่อเช้าที่เราคุยกันเรื่องน้ำหมักอาจรวมไปถึงเรื่องการรวมกลุ่ม และเรื่องการทำการค้า จะเห็นว่ามันเข้าไปถึงเรื่องพืชผัก ไม้ผล การพึ่งตนเอง สิ่งเหล่านี้มันจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ มันก็อาจต้องการการประสานงานกัน อย่างเช่นกลุ่มทางหนองแสงอยากจะขายปุ๋ย ถามว่าปุ๋ยตัวนี้ถ้าเกิดจะไปขายจะทำอย่างไร หน่วยงานไหนที่จะเข้าไปประสานช่วยได้มัย หรือจะโฆษณาจะหาใคร จะหาสื่ออย่างไร หรือว่าคำถามที่เราถามไปเมื่อเช้า อ.นุชรีย์ตอบคำถามได้มัยบางส่วน หรือเกษตรกรจะเข้ามาเล่นตัวห้าตัว เบียนจะทำอย่างไร เกษตรกรก็ใช้สูตรกันคนละสูตร อยู่กันคนละที่ผลออกมาก็เห็นว่าเมื่อเช้าไม่เหมือนกัน ใครจะเป็นคนประสาน ใครจะเป็นคนตอบ จะช่วยกันอย่างไร ตอนนี้นักกลุ่มที่เรารวมกันอยู่นี้ก็มี สกว. มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภายใตโครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ กศน. วิทยาลัยเกษตร โรงเรียน กลุ่มเกษตรกรที่คุณสมศักดิ์ สกว. และเกษตรทางเลือกทำไว้ แพลน หรืออื่นๆ ผมอยากจะดูว่ามันมีหัวข้ออะไรที่เป็นลักษณะรวมๆที่จะดึงคนเข้ามาสามารถที่จะประสานกันได้ในอนาคต อย่างเช่นน้ำหมัก เป็นตัวแรกที่เริ่มและจะเห็นว่ามันโยงกันอยู่พอสมควร เนื่องจากว่ามีอาจารย์หลายท่านที่อาจติดธุระ บอกหัวข้ออาจารย์ก่อนถ้าอาจารย์สนใจจะได้เข้ามาฟังบ่อยๆ อย่างเช่น อ.นุชรีย์ที่เข้ามาเมื่อเช้า ก็จะได้เกิดการประสานงานกันต่อ ก็อยากจะคุยกันเรื่องประเด็นอะไรที่จะทำให้เกิดการคุยกันแบบนี้ในคราวหน้า โดยที่มีเกษตรกรเป็นหลัก อยากจะปรึกษาว่าจะมีประเด็นอะไร คราวที่แล้วที่ต่างเอาไว้เป็นเรื่องของคุณสุเมธเสนอเอาไว้เป็นเรื่องของลุงแนบที่เกี่ยวกับแมลง

คุณสุเมธ: ลุงแนบเป็นเกษตรกรที่ทำเรื่องโรคกับแมลง พวกตัวห้าตัวเบียน แต่ว่าประสบการณ์ของชาวบ้าน จะเป็นเรื่องโรคกับแมลงโดยใช้ระบบธรรมชาติเข้ามาช่วย ลุงแนบจะพูดถึงเรื่องพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับตรังนั้น เรื่องฤดูกาลของแมลง และแมลงกับแมลงที่ทำลายกันเอง หรือเอื้อกันเอง เป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีและก็จะเห็นจากภายนอก เหมือนกับเรื่องปุ๋ยวันนี้ ก็รู้ๆทำแล้วได้ผล แต่ได้ผลอย่างไร มีปัจจัยอื่นๆบ้างมัย ก็คงไม่เห็นในทางวิทยาศาสตร์

อ.สุจินต์: เราคิดว่าเราจะเชิญลุงแนบมา แต่คิดว่าคงไม่ใช่เรื่องเดียว อาจเชิญเกษตรกรคนอื่นที่ชำนาญที่จะเชิญมาคุยอย่างนี้อีก 3-4 ท่าน พวกเรามีประเด็นอะไรที่จะเสนอเพิ่มเติม ที่มองเห็นว่าเกษตรกรมีความชำนาญเหมือนเรื่องน้ำหมักในวันนี้

สุเมธ: ถ้าดูเป้าของเราแล้วก็คือว่าการหาแนวทางการปรับเปลี่ยนระบบเกษตรกรรมสู่ระบบเกษตรยั่งยืนของกลุ่มเป้าหมายที่ทำอยู่ตอนนี้ ผมเข้าใจว่าวันนี้เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตที่ว่าด้วยการปรับปรุงดิน แต่เรายกเรื่องปุ๋ยชีวภาพมาเป็นตัวตั้งก่อน ซึ่งมันก็จะโยงมัยว่าปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด เป็นประเด็นอื่นที่เพิ่มเข้ามา แต่ว่าวันนี้เราเน้นหนักเรื่องปุ๋ยชีวภาพ องค์รวมของการปรับปรุงดินมันมากกว่า การพูดถึงเรื่องของปุ๋ยชีวภาพ ก็จะเห็นว่านี่เป็นเพียงส่วนหนึ่ง โดยระบบของมันมากกว่านี้ เช่น วงจรของการสร้างความอุดมสมบูรณ์ในดิน พูดถึงเรื่องพันธุ์ เรื่องระบบธรรมชาติ เกษตรกับธรรมชาติต่างกัน จริงๆเกษตรในความหมายของเราก็คือการทำให้มนุษย์ได้กิน แต่ธรรมชาติอาจเป็นเรื่องของพันธุ์ของพืชของลักษณะเฉพาะ แต่ประเด็นของวันนี้คือเรื่องของการปรับปรุงดินว่าด้วยเรื่องของปุ๋ยธรรมชาติ ถ้าพูดถึงเรื่องขององค์รวมของการเกษตรในครั้งต่อไปเราดูว่าโรคและแมลงที่เป็นองค์ความรู้ หรืออีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือเรื่องพันธุ์พืชอาจเป็นแง่มุมหนึ่งที่จะดูว่าถ้าไม่ใช่สารเคมี ใช้ภูมิปัญญา หรือระบบเดิมที่เราค้นพบมันคืออะไร อาจมีแง่มุมให้พวกเราใช้เวทีแลกเปลี่ยนกัน ก็อยากเสนอว่ามีแง่มุมอื่นๆ อีกมัยที่อาจเป็นประโยชน์ต่อทั้งหลายๆฝ่าย

อ.นุชรีย์: ลุงแนบเขาทำเรื่องอะไร

คุณสุเมธ: เขาปลูกผักครับ

อ.นุชรีย์: ในส่วนของพืชผลน่าจะมองเข้าไปด้วย มีสวนเกษตรที่เราเข้าไปทำวิจัยด้วยที่จังหวัดเลยชื่อสวน สัมสวัสดิ์เลย ในสวนเขาไม่ใช้ยาฆ่าแมลงเลย สวนข้างๆใช้ยาฆ่าแมลงเยอะมาก ซึ่งคิดว่าน่าสนใจมองในแง่ของการ กระจายความรู้ของการไม่ใช้ยา ในสวนสัมเป็นการจัดการที่ยากกว่าเพราะเป็นไม้ยืนต้น และในเขตขอนแก่นก็กำลัง เริ่มปลูกลำไย องุ่น ส้ม ส้มโอ ฝรั่ง กำลังขยาย สวนของเขาได้รับการรับรองคุณภาพจากกรมวิชาการแล้วว่าปลอด สารพิษ และมีสวนข้างๆก็เอาไปอ้างว่าเขาปลูกส้มปลอดสารพิษทั้งๆที่ใช้ยาฆ่าแมลงเยอะมาก เขาเป็นคนมีความรู้ มาก เขาจะพยายามไม่ใช้ยาฆ่าแมลง เขาใช้เฉพาะยาสูบและกลองคีนก็ออกไปจับแมลงแต่ก่อนเขาเคยใช้ยาฆ่า แมลงอย่างหนักเลย

อ.สุจินต์: ผมคิดว่าน่าสนใจฝากอาจารย์ติดต่อได้มั้ย และจะฝากเจ้าหน้าที่เข้าไปถ่ายรูปมาประกอบด้วย

อ.นุชรีย์: จะไปวันไหนขอให้นัดล่วงหน้าเพราะอยากให้คุยกับเจ้าของสวนด้วย

คุณสุเมธ: ครั้งต่อไปเราจะมาคุยกันเรื่องการจัดการแมลงโดยไม่ใช้สารเคมี รูปแบบต่างๆ มาแลกเปลี่ยนกัน ตอนนี้มีลู่แบบที่ปลูกผักและจัดการแมลงด้วยตัวเกษตรกรเองโดยไม่ใช้สารเคมี และท่านที่สองเป็นเรื่องไม้ผล

คุณพลากร: จริงๆ มันมีเรื่องไม้ดอกด้วยที่ภูเรือก็มีลู่คำผวนที่ทำเรื่องน้ำสะกิดกับไม้ และเรื่องการปลูกขิงที่ต้อง ย้ายที่ปลูก ของลู่คำผวนค้นพบแล้วว่าไม่ต้องย้าย จริงๆ แล้วน่าสนใจ แต่ผมไม่ทราบว่าจะเกิดเมื่อไหร่ ผมจะได้ประสานให้

ดาบชัยสิทธิ: ผมมีปัญหาอยากเรียน จริงผมไม่ยากพูดหรือหกลมอ้าย แต่ผมจะขอพูดในนามของเกษตรกร ไม่ใช่เราใช้สารชีวภาพแล้วจะงามเลย นี่เป็นแค่ปลายเหตุเอง มันจะต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน เตรียมกิ่งพันธุ์ วางแผนตั้งแต่ตอนต้น แต่ที่เราพูดกันตอนปลาย ผมไปที่โรงเรียนเกษตรกรโคราชเขาปทุมดิน คลุกดิน ปลูกผักอย่าง งาม ผมกลับมาผมก็ทำ หมาไปสองร้อยกระสอบกว่าจะดี ทางภูเวียงบอกว่าเมล็ดพันธุ์ไม่ออก ผมแนะนำให้มาซื้อที่ ขอนแก่น เพราะที่ภูเวียงเป็นเกรดไม่ดี ขายเป็นภูเวียงตกรุ่นแล้ว

คุณสุเมธ: ต้องพูดถึงองค์รวมว่ามันประกอบด้วยอะไรบ้างที่จะเอื้อให้สารชีวภาพได้ผลมากกว่าสิ่งที่เอาไปใช้เลย อย่างเรื่องแมลงจะพูดถึงว่ามันมีประเด็นอะไรที่เป็นองค์ประกอบมากกว่าการจัดการแมลงโดยชีวภาพที่วันนี้ได้ ถ้าดู วันนี้อาจชี้ไปที่น้ำหมักเลย

อ.คงศักดิ์: การกำหนดประเด็นแบบนี้มันค่อนข้างจะยากและกระจายกระจาย จากที่ผมฟังมาตั้งแต่เช้า เราน่าจะ แยกประเด็นใหญ่ๆ ได้ซัก 3 ประเด็น คือ เรื่องของการผลิต ตั้งแต่การเตรียมดิน การผลิตอย่างไรให้ได้ผลดีที่สุด และครบวงจร และโยงไปสู่การค้า เพราะเรื่องปากเรื่องท้องก็สำคัญ อีกอันหนึ่งก็คือการขยายแนวคิด เราเริ่มที่ เกษตรยั่งยืนที่จังหวัดขอนแก่น ผมเห็นหลายท่านที่พยายามจะทำแต่ว่าเป็นลักษณะเกษตรที่จะแก้ปัญหาเรื่องสาร พิษและเรื่องของปุ๋ย ลดต้นทุนการผลิตโดยการพยายามทำสิ่งต่างๆ ที่เราเห็นในวันนี้ และก็ได้พยายามขยายแนว คิด สิ่งที่ผมเห็นที่น่าจะเกิดได้เลยในกลุ่มต่างๆที่มาในวันนี้ คือ ลองแลกเปลี่ยนน้ำเหล่านี้แล้วลองเอาไปทำดู ก็เป็น เรื่องการขยายแนวคิดว่าสิ่งที่เรากำลังทำกัน ทุกอย่างมันเป็นสิ่งที่ดีทั้งหมด อาจดีที่สุดสำหรับที่หนึ่งแต่ไม่ดีที่สุด สำหรับอีกที่หนึ่ง แล้วทำอย่างไรเราจะขยายเครือข่ายคนที่เข้าใจเรื่องเกษตรยั่งยืนให้แผ่กว้างออกไปให้ได้ ที่เรามา กันวันนี้เพื่อมาวางแผนว่าการขยายเครือข่ายจะไปอย่างไร แต่ตัวแทนที่มาวันนี้มีแนวทางอย่างไรที่จะกลับไปขยาย

เครือข่ายงานชิ้นนี้ให้กว้างออกไป อีกประเด็นหนึ่งคือในแง่ของวิชาการ ที่เมื่อเข้าบอกว่านักวิชาการเห็นอย่างไรบ้าง อาจารย์เห็นอย่างไรบ้าง ตรงนี้มันก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำคู่ขนานกันไป เรื่องของวิชาการอย่าง Bio control จะไปร่วมกับใครตรงนี้มันก็เป็นงานอีกชิ้นหนึ่ง ที่นี้เราจะมาพูดกันตรงนี้ แต่เรามารู้กันหลักๆ ในเรื่องกระบวนการผลิต การขยายแนวคิด และตลาดการค้า ผมอยากให้เรามองภาพว่าครั้งนี้เป็นเรื่องของการขยายแนวคิด ครั้งนี้เรื่องของ การผลิต และก็การค้า ถ้าเรากำหนดประเด็นดังนี้เราจะคิดได้แคบลง เกษตรกรเองก็จะได้ว่าทำแล้วจะเอาไปขาย ตรงไหน อย่างผมเคยทำมา 10 กว่าปีแล้ว ผมเคยเอามะม่วงเขียวเสวยเข้าไปที่หนองบัวแดง สิ่งแรกที่ผมเจอคือ ทำ แล้วเอาไปขายที่ไหน ที่คือมันเป็นวัฏจักรที่ชาวบ้านไม่ยอมทำ

อ.อนิรุทธิ์: ตอนนี้องค์กรทรงศึกษาให้ความสนใจหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว แต่เรายังขาดข้อมูลว่าในความเป็นจริงเราจะจัดหลักสูตรอย่างไร ผมเห็นเกษตรกรทำผมเอาไปสอนหมดเลย เป็นของแท้ไม่ต้องไปวิเคราะห์วิจัยอะไรมากมาย เมื่อเขาขายได้ทำได้มีเงินพอเพียง มีญี่ปุ่นมาอยู่กับผม 1 เดือน ผมได้ติดต่อกับนายดาบไว้แล้วว่าจะพาเขาไปดู 1 เดือนนี้ผมจะไม่พาไปดูเทคโนโลยี ผมจะพาเขาไปดูนา ปลูกผักกับพ่อใหญ่ นายดาบ ตอนนี้ผมกำลังจัดทำหลักสูตร ตอนนี้ผมเริ่มแล้วจะขอความสนับสนุนจาก สกว. ผมจะจัดวางหลักสูตรอย่างไร ผมจะเอาความเป็นจริงนี้แหละครับ มาบรรจุเข้าไปในหลักสูตร ให้นักเรียนที่ด้อยโอกาส ผมไม่ต้องการลูกคนรวยมาเรียน ผมต้องการคนที่ชอบอาชีพ เกษตรจริงๆ เข้ามาเรียน ผมดีใจมากเลยตอนนี้ที่วิทยาลัยเกษตรมีนักเรียนมาเรียน 1,600 คน ปีนี้นักเรียนที่สมัคร เข้ามาเรียนรอบแรกโดยไม่สมัครเรียนที่อื่นเลย 280 คน แสดงว่าชอบเกษตรจริงๆ ตอนนี้เราให้เขามีหมู่บ้านฝึกทำ โครงการต่างๆ เหมือนเกษตรยั่งยืน แต่เรายังขาดหลายๆอย่างอยู่ หลักสูตรที่จะรองรับ เราสามารถสร้างหลักสูตร ได้เอง อำนาจเบ็ดเสร็จตามกฎหมายปัญหาของชุมชน ภูมิบัตรต่างๆ อยู่ที่วิทยาลัย และถ้าเป็นไปได้ปี 2545 เราก็จะขึ้นสู่ระดับปริญญา เราต้องมี vision ทำอย่างไรจะให้ลูกศิษย์ที่จบออกไป สามารถทำมาหากินได้ในประเทศไทยอย่าง ผาสุก

อ.สุจินต์: จริงๆที่อาจารย์บอกมา แสดงว่าเราที่นี่ได้ผลเพราะมีการประสานดูงานกันแล้วเรียบร้อย รู้สึกว่าด้าน การศึกษามี 2 ประเด็นที่อยากจะคุยกันก็คือ เรื่องของการเอาหลักสูตรเข้าไปในโรงเรียน กับการพัฒนาหลักสูตร วิทยาลัยเกษตร เราคงต้องนำมาคุยกันในเวที ผมคิดว่าการจัดทำหลักสูตรต้องมีเกษตรกรด้วย เพราะเกษตรกรจะ มาให้ความคิดเห็นว่าหลักสูตรทำอย่างไรจะทำได้จริง ไม่ใช่ออกไปแล้วไปเป็นเซลล์แมน

อ.อนิรุทธิ์: บทบาทของวิทยาลัยเกษตรตอนนี้เราทำกับชุมชน ปัจจุบันนี้เราก็มีชุมชน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเราทำ อยู่แล้ว แพลนก็ไปใช้สถานที่ผม เกษตรจังหวัดก็ไปใช้ในการฝึกอบรม ทั้งสถานที่และวิทยากร ขณะนี้เรากำลังทำ กับชาวบ้าน เอาชาวบ้านมากำหนดหลักสูตรว่าเขาต้องการอะไร ตอนนี้ผมขึ้นป้ายหน้าวิทยาลัยว่า “วิทยาลัยเกษตร ชุมชน”

คุณสุเมธ: ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ในเรื่องของหลักสูตร ชาวบ้านเขาก็ทำขึ้นมาเอง อาจแตกต่างกับที่อาจารย์ทำ ผมคิดว่าถ้าอาจารย์สนใจจะแลกเปลี่ยน อาจใช้เวทีตรงนั้นในการแลกเปลี่ยนได้ เอานักวิชาการไปสอนอาจไม่สำเร็จ เท่ากับเอาคนที่ทำไปสอน มีแง่มุมเยอะมากถ้าสนใจประเด็นนี้ ก็จะมีของชาวบ้านซึ่งทำหลักสูตรเองสอนกันเอง เรียกว่า “หลักสูตรแนวนอน”

อ.สุจินต์: เมื่อที่เราเสนอเรื่องตลาดซึ่งมันเป็นเรื่องกว้าง แปรรูปก็จะมีแปรรูปไม่ผล แปรรูปผักอะไรอีกเยอะแยะ ผมคิดว่าเราจะปิดตรงนี้ก่อน เพราะเรามีวัตถุประสงค์กันได้อีกเป็นปีจากเวทีนี้ แล้วเรามาคุยกันเรื่องประสานงานต่อ

อ.สุรินทร์: อยากให้เราคิดถึงเรื่องความกว้างของประเด็น เราพูดกันกว้างๆ ว่าเรายึดขอนแก่นเป็นหลัก แต่ความต้องการของขอนแก่น ชุมชนขอนแก่นมันจะมีออกมา ถ้าเราไปคิดกว้างๆ เราจะละเอียดเฉพาะของขอนแก่น ไป การเรียนรู้ที่ผมพูดถึงก็คือ ถ้าเป็นปัญหามักจุลินทรีย์ ปุ๋ยหมักต่างๆ มันไม่เคยมีในเอกสาร แต่เราพูดกันแล้ว ทำใจจะทำสื่อตรงนี้ขึ้นมาได้ ถ้าเราต้องการหลักสูตรเราก็เอาประเด็นกว้างๆนี้จะให้มันแคบ ให้เหมาะสมกับพื้นที่ขอนแก่น เหมาะสมกับหน่วยงานราชการ ถ้าเรามองประเด็นแบบนี้มันจะมีอะไรเฉพาะให้เราเลือก

อ.สุจินต์: นี่เป็นเรื่องสื่อ สื่อระหว่างเกษตรกร สื่อระหว่างสถาบันต่างๆ เรามีเรื่องจะคุยกันเป็นปี ในกรอบของเกษตรยั่งยืน

คุณพรณี: เกษตรยั่งยืนก็มองเรื่องการตลาด แต่ในเรื่องของการขยายเครือข่ายก็มามองเรื่องกระบวนการ เรื่องกลุ่ม

อ.สุจินต์: เรื่องกลุ่มเป็นประเด็นใหญ่อีกเรื่องหนึ่งที่เราต้องคุยกัน อยากขอคราวหน้าก่อน จะเป็นวันไหนดี

คุณทรงพล: เราเคยมีข้อตกลงว่าจะจัดให้ตรงกับเสาร์ แต่มีจุดหนึ่งที่อาจารย์บอกว่ามันเป็นจุดอ่อนที่เป็นวันเสาร์ แล้วนักวิชาการไม่ค่อยมา เราควรคุยกันก่อนหรือไม่ว่ายังเป็นวันเสาร์อยู่

อ.สุจินต์: คราวที่แล้วเรามาจัดวันเสาร์เพราะทางอาจารย์บอกว่าผู้อำนวยการไม่ค่อยเอาด้วย ที่นี้พอมาจัดวันเสาร์ก็มีปัญหาว่านักวิชาการในมหาวิทยาลัยมาไม่ได้ เรายังจะเป็นประเด็นวันเสาร์หรือว่าวันปกติ

อ.อนิรุทธิ์: อย่าลืมว่านี่โลกทั้งโลกเป็นปีสุขภาพจิต เพราะฉะนั้นเสาร์อาทิตย์ผมก็อยากใช้เวลากับครอบครัว ในประเด็นที่ผู้บังคับบัญชาไม่หมา ปรัชญาผมได้จะครบ ผมว่างานลักษณะนี้มันเป็นงานนโยบาย ผู้บริหารจะต้องสนับสนุน

อ.สุจินต์: เราอาจทำหนังสือถึงผู้อำนวยการ

คุณธรรมศักดิ์: ผมมีความเห็นที่แตกต่างจากมุมมองเมื่อกี้ การที่เรามาอยู่ตรงนี้นั้นค่อนข้างที่จะไม่มีรูปแบบ เหมือนผมมาจริงๆ ไม่ได้ผ่านขั้นตอนผู้บังคับบัญชามา แต่มาด้วยใจ ที่นี้ปัญหาถ้าเกิดจะมาประชุมเวลาราชการ บางที่อาจมีงานที่ต้องทำ บางอย่างก็ต้องเลือกเอาว่าจะไปตรงไหน

คุณทรงพล: ผมคิดว่าวัตถุประสงค์ของเวทีนี้มีอยู่ 3 อย่าง อย่างแรกก็คือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ โดยเอาชาวบ้านเป็นตัวตั้ง เอาปัญหาชาวบ้านมาแลกเปลี่ยนมาคุยกัน อันที่สองคือเวทีทำให้เกิดเครือข่ายตามธรรมชาติเกิดการเชื่อมต่อกันสำหรับคนที่สนใจ อันที่สามเราคิดว่าจะช่วยกันเอาประเด็นที่เป็นจริงมาพิจารณาเป็นกรอบโจทย์งานวิจัย อย่างของอาจารย์สองท่านนี้หรือท่านอื่นก็ตาม ที่นี้สิ่งที่ผมเห็นว่ามันเป็นจุดอ่อนอยู่ก็คือ เราอยากเห็นนักวิชาการลงไปทำงานกับโจทย์ที่เป็นของชาวบ้านให้มากที่สุด ที่นี้เราจะแก้ไขได้อย่างไรถ้าหากว่าเราจัดวันธรรมดา นักวิชาการได้มากขึ้น ประเด็นนี้มันจะไปกระตุ้นนักวิชาการ แล้วจะทำให้เกิดรอยต่อของการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดีอาจต้องพิจารณาตรงนี้ด้วย ส่วนในเรื่องของหนังสือที่เป็นทางการทางท่านอาจารย์สุจินต์หรือทางสกว.เองมีวิธีการที่จะทำให้ผู้บริหารอนุมัติการเข้าร่วม อาจขอเชิญอย่างเป็นทางการมาเป็นคณะทำงานร่วมเพื่อให้ท่านเหล่านั้นเข้ามาร่วมประชุมด้วย จะเป็นไปได้หรือไม่

คุณธรรมศักดิ์: ก็จริง ๆ ผมไม่ได้ติดตามประเด็นในเรื่องบังคับบัญชา แต่ประเด็นอยู่ที่ว่าถ้าจัดในเวลาราชการ ผมก็มีตารางงาน

คุณทรงพล: ผมขออนุญาตเพิ่มเติม เมื่อระบบเครือข่ายเกิดขึ้นแล้ว ผมคิดว่าอาจต้องมีระบบสื่อสารที่ต้องทำเพิ่มเติม เช่น เราประชุมเสร็จแล้วเราบันทึกแจกจ่ายทุกท่าน ถือว่าท่านเป็นเครือข่าย บางครั้งบางท่านอาจมาไม่ได้ แต่ท่านสามารถที่จะติดตามข่าวสารได้อยู่ตลอดเวลา แต่ปัจจุบันเรายังไม่ได้ทำ ผมคิดว่าเราอาจต้องทำเพิ่มเพื่อมาเชื่อม

คุณสุเมธ: อาจสลับกันวันเสาร์บ้างวันธรรมดาบ้าง แต่ครั้งต่อไปเป็นวันธรรมดานะครับ วิธีการปฏิบัติก็อาจเป็นหนังสือ หรือรายงานอย่างที่ว่า เรากำหนดวันกันเลยดีมั๊ยครับ

คุณทรงพล: ผมเสนอศุกร์ที่ 24 สิงหาคม ได้มั๊ยครับ

คุณสุเมธ: ตกลงเป็นศุกร์ที่ 24 สิงหาคม นะครับ เราจะเลือกประเด็นอะไรก่อนหลัง และถ้ามีอาจารย์ที่อยากจะขยายผลเพิ่ม อาจต้องช่วยกันสื่อสารต่อในเวทีครั้งต่อไป หัวข้อต่อไปเราอาจมาคุยกันว่าวันนี้เรามีประเด็นอะไรที่น่าสนใจที่จะพูดถึงเรื่องการสร้างโจทย์ การร่วมมือกันทำวิจัยต่อไปเพื่อให้เกิดเครือข่าย ประเด็นในครั้งต่อไปเรื่องแรกเสนอเรื่องโรคและแมลงที่พูดถึงเกษตรยั่งยืน วิทยาการแผนใหม่จะมาเชื่อมต่อกันได้อย่างไร แง่มุมอะไรบ้างที่เป็นข้อต่างเหมือนปุ๋ยชีวภาพในวันนี้

อ.สุจินต์: เนื่องจากว่าเรายกกันเรื่องลงแบบแล้วอาจารย์อนุชีย์มาเสริมเรื่องไม้ผล และคุณพลาการพูดถึงเรื่องไม้ดอกซึ่งเป็นการจัดการที่คล้ายๆกัน ทำทางจะพร้อม อย่างน้อยเราได้ 3 แล้วและใครคิดที่จะเชิญขึ้นมาอีกซักรายหนึ่งเป็น 4 รายก็ได้ ผมเสนอว่าเราเอาเรื่องนี้ก่อนดีมั๊ย และเราอาจต้องย้อนกลับไปทุกครั้งที่จะเป็นเรื่องอะไรต่อ

คุณสุเมธ: แต่ตรงนี้จะมีย่ออันที่องค์ความรู้อยู่ที่เมืองเลย ชัยภูมิ ไม่ได้อยู่ที่ขอนแก่น การแสวงหาความร่วมมือในการสร้างโจทย์งานวิจัยอาจมีปัญหานิดหนึ่ง

คุณทรงพล: เวลาเราสร้างองค์ความรู้ เราไปดึงองค์ความรู้ที่โน่นมาทำให้เราเกิดโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น ผมคิดว่าเราไม่จำเป็นต้องเฉพาะที่พื้นที่อย่างเดียว และอีกอย่างผมคิดว่าเวทีนี้มันมีประโยชน์หลายอย่าง มันไม่เฉพาะงานวิจัยอย่างเดียว อย่าคิดว่ามันต้องเป็นงานวิจัยอย่างเดียว อีกอย่างหนึ่งผมคิดว่าเราน่าจะกำหนดล่วงหน้า 2 ครั้ง เพื่อที่ครั้งต่อไปจะได้เตรียมการประสานคนตามประเด็นเนื้อหา จะได้มีระยะเวลา และในแต่ละครั้งควรหาแกนที่จะรับผิดชอบหลักในเรื่องนั้นๆ ถ้าเราทำเป็นภาคีนะครับ ครั้งนี้ใครเป็นคนรับประสานการประชุม และครั้งหน้าใครจะรับเป็นแกนประชุม

อ.สุจินต์: ไม่จำเป็นจะต้องมาจัดที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นทุกครั้งนะครับ ตกลงครั้งหน้าเป็นเรื่องแมลงนะครับ ครั้งต่อไปจะไปที่ดินหรือการตลาดครับ

คุณดิเรก: ในเรื่องของการผลิตเท่าที่ฟังน่าจะพอได้แล้ว แต่การตลาดเป็นปัญหาหนักมาก ผมไม่แน่ใจเพราะไม่ได้ทำเรื่องการตลาดมานาน แต่เคยช่วยชาวบ้านรวมกลุ่มขายพริก ดูส่วนต่างของคนกลางซึ่งเขาสามารถจะปั่นราคาให้ขึ้นหรือลงได้ ซึ่งชาวบ้านตามไม่ทัน พ่อค้าคนที่ไปเอามาจากชาวบ้านออกมาเขาก็จะเอาอีกราคาหนึ่ง ฉะนั้นเราเล่นเรื่องตลาดกับกลไกผักสดผลไม้สดยากมาก กับอีกกรณีหนึ่งบางกลุ่มปลูกเกษตรผสมผสานเยอะไปหมดและก็ปลูกกล้วย จันทน์ไม่ไหวสุดท้ายเปลี่ยนมาแปรรูป จึงมีตลาดพอสมควรที่จะเดินได้ แต่ละกลุ่มก็ทำตลาดของตัวเอง บาง

ครั้งอาจต้องขายสดหรือแปรรูป แต่ว่าจะคุมคุณภาพอย่างไร แต่ละกลุ่มรับผิดชอบการตลาดของตัวเอง ไม่มีอิศวินขี่ม้าขาวเอาตลาดไปให้ เมื่อชุมชนจะเริ่มเดินครั้งแรกต้องทำตลาดของตัวเองให้ได้ก่อน บอกคุณภาพของตัวเองได้ต่อไปก็จะมีคนข้างนอกเข้ามา ยกตัวอย่างกลุ่มที่เคยทำงานด้วยกัน กลุ่มน้ำหมากเมาที่สกลนคร ตอนนี้อยู่พอขายแต่เขาก็ไม่ได้กำไรราคา ราคาเท่านี้แหละเพราะผลผลิตเท่านี้ ต้องการระบายผลผลิต ก็เลยเกิดความคิดใหม่ว่าการค้าไม่ต้องเอาเงินเยอะก็อยู่ได้ ชุมชนพึ่งพิงกันได้ และผู้ซื้อ也不需要กังวลว่าวันนี้ 2 บาท พรุ่งนี้ 10 บาท ฉะนั้นผมว่ากลไกการตลาดก็น่าสนใจ

อ.สุจินต์: ถ้าจะคุยเรื่องตลาดก่อนผมคิดว่าเราคุยเรื่องกลุ่มก่อนหรือเปล่า เพราะกลุ่มกับตลาดจะไปด้วยกัน

คุณสุเมธ: มันได้หลายแง่มุม ถ้าตลาดก็แล้วแต่ที่เราจะไปเริ่มต้นตรงไหน แต่ถ้าเป็นประเด็นเรื่องตลาดทางเลือกที่พวกผมทำ ก็จะเป็นตลาดชุมชนที่บ้านโคกป่าโปง อำเภอสหัสขันธ์ ซึ่งชาวบ้านเอาตลาดชุมชนเป็นตัวนำการผลิตทดแทนพืชผักที่นำเข้า ก็จะเป็นอีกแง่มุมหนึ่ง และตลาดที่ที่สมศักดิ์คิดอยากจะทำตอนนี้คือ แบบขายส่งเป็นตะกร้ายังไม่มีความรู้ประสบการณ์แต่อยากจะทำทดลอง ก็จะเป็นการต่อเชื่อมระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคที่รับรองมาตรฐาน โดยการใช้กลุ่มรับรองมาตรฐานเราจะทำได้อย่างไร

อ.สุจินต์: ที่มีประสบการณ์มีอยู่หลายจุด แต่เราจะเอาอะไรก่อน เพราะว่ากลุ่มก็ต้องแข่งด้วย

คุณพลการ: ผมคิดว่าถ้าเราเชิญอินแปง เราจะได้ทั้งกลุ่มทั้งตลาดพร้อมกัน

คุณสุเมธ: ขอสรุปว่าคราวต่อไปเราจะเอาเรื่องตลาด และที่ที่ทรงผลเสนอว่าจะต้องมีกลไกเข้ามารับผิดชอบร่วมในแต่ละครั้ง

อ.สุจินต์: คราวหน้าโครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการจะรับ และรู้สึกว่าการต่อไปแพลนจะรับ ใช้น้อยครับที่พบได้เข้ามา

คุณสุเมธ: จะให้ใครเข้ามาช่วยก็ให้ตัวหลักเป็นคนประสานดีมั๊ยครับ จะได้เห็นความร่วมมือ พูดถึงเรื่องเครือข่ายด้วย ถ้าอย่างนั้นมาดูว่าครั้งนี้เราได้อะไรบ้าง ขอทบทวนว่าก่อนที่จะเกิดงานขึ้นครั้งนี้ ผมเข้าใจว่ากลุ่มพวกเราหลายส่วนรวมทั้งนักวิชาการว่าเราจะหนุนช่วยชาวบ้านได้อย่างไร เดิมทีเราก็จะค้นหาตัวชาวบ้านหรือตัวองค์กรบ้าง แต่ก็ไม่ได้ทั้งหมด เวทีนี้จะเป็นเวทีที่ชาวบ้านและนักวิชาการได้ร่วมมือกัน เอาของจริงมาตั้งแล้วนักวิชาการช่วยมอง เพื่อที่จะช่วยลดช่องว่าง ซึ่งแต่ละครั้งเราก็คาดหวังว่าน่าจะเป็นประเด็นเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการและกลุ่มต่างๆที่เข้าร่วม และก็เกิดเครือข่ายที่อยากจะทำเรื่องนี้โดยตรง เราเริ่มต้นจากรูปแบบการร่วมเวทีนี้ เรียกว่าเครือข่ายหลวมๆก่อน อาจไม่มีโครงสร้างอะไร เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมเป็นหลัก อันที่สามพูดว่าถ้ามันเป็นประเด็นที่จะเชื่อมความร่วมมือได้ อย่างวันนี้ก็จะเห็นว่ามีความหลายประเด็น เช่น ความร่วมมือด้านการตลาด จะร่วมกันได้อย่างไร ความต่างของพื้นที่ ที่ภูเวียงอาจใช้ปราบหญ้าคาได้ผล แต่ที่อื่นทำไม่ได้เพราะอะไร เราต้องค้นหาความร่วมมือร่วมกันเพื่อการขยายผล นี่อาจเป็นประเด็นหนึ่งที่อยากเสนอไว้

เรื่องการทำงานร่วมกัน อาจเป็นประเด็นว่า เกษตรกรอาจทำเองกับมือแต่ไม่เห็นทางวิทยาศาสตร์ นักวิชาการอาจเอาเรื่องทำเองกับมือมาเป็นวิทยาศาสตร์ เหมือนเมื่อเช้าที่สนใจว่ามันมีอะไรในแมลงวิม๊ะเดือบ้าง มาทำให้เป็นวิทยาศาสตร์ แล้วอธิบายได้ว่าชาวบ้านเห็นได้อย่างไร เป็นประเด็นหนึ่งที่จะเรียนรู้ ฉะนั้นสิ่งที่เราพูดถึงตอนนี้ว่า มันจะก่อให้เกิดความร่วมมืออะไรได้บ้าง ผมคิดว่าเราจะเริ่มต้นจากตรงนี้เลย

อ.คงศักดิ์: จะพยายามสรุปเท่าที่ตัวเองประมวลได้ ผมเองก็ทำงานชนบทมานานพอสมควร ประเด็นที่ติดใจมาก ๆ คือ ผมรับหน้าที่ในโครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ ในเรื่องพัฒนาการศึกษา ซึ่งตรงกับที่อาจารย์เสนอเมื่อกี้พอดี ทำอย่างไรเราจะเอาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรยั่งยืน หรือการเกษตรยั่งยืนเข้าไปให้เด็กได้รับรู้ ครอบกว่าพ่อแม่เค้ารู้แล้วเดี๋ยวเค้าก็สอนกันเอง มันเลยทำให้สามสิบสี่สิบปีที่ผ่านมาเป็นอย่างไรก็ยังคงเป็นอยู่อย่างนั้น เพราะมันไม่เชื่อมกัน แม้กระทั่งการสานตะกร้า กระติบข้าว สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ไม่มีการพัฒนา ครุศิลป์ก็มี อะไรก็มี แต่ทำอย่างไรจะให้เกิดความยั่งยืนในลูกหลาน คือเอาใส่ลงไปได้อย่างไร ในแง่ของการศึกษาเราก็จะมองพวกนี้ มีอะไรบ้างที่เด็กควรจะได้เรียนรู้และออกมาเป็นอาชีพ แทนที่จะถูกดึงหนีออกจากชุมชนทั้งหมด ผมพยายามจะแบ่งระดับความเข้าใจเกษตรยั่งยืนออก 3 อย่างตามแนวพระราชดำริ ก็คือ เกษตรพอเพียงแบบมีกิน ไม่ได้มองไปถึงตลาด แต่ที่เราพูดกันในวันนี้เกือบทั้งหมดเราจะมองเกษตรยั่งยืนเป็นระดับสุดท้าย คือ เหลือแล้วเอาไปขาย แต่บางครั้งยังไม่พอแต่ก็คิดจะเอาไปขาย นี่ก็เป็นปรัชญาของเราที่จะอยู่แบบยั่งยืน คงต้องทำให้ชัดเจนว่ากลุ่มของเราจะยืนอยู่ตรงไหนก่อน อย่างบึงเนียม คือเหลือ แต่ว่ามีมัยเช่นภูผาม่าน ศรีชมภูที่บอกว่าจนหน่อย จริงๆแล้วเราจะสร้างเครือข่ายอาจไม่ใช่ว่าเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มของการพัฒนา เราควรจะแบ่งระดับว่าของเราจะอยู่ตรงไหน ให้กำหนดฐานของตัวเองให้เจอก่อน แล้วเราจะเดินง่ายขึ้น ถ้าเราจะเอาฐานที่ 1 แล้วมาพูดในระดับฐานที่ 3 แล้วเราจะไปกันไม่ได้ อยากให้พวกเรามองภาพตรงนี้แล้วกำหนดเรื่องของวิชาการ

ทีนี้ในเรื่องที่เป็นวิชาการที่จะตอบคำถามอย่างที่คุณสุเมธบอกเมื่อกี้ คงเป็นเรื่องของนักวิชาการที่จะให้เกิดความร่วมมือระหว่างพ่อใหญ่แม่ใหญ่ ผู้ที่ทำงานอยู่ในความถนัดของตนเอง แล้วลงไปประสานกัน แล้วทำอย่างไรจะให้เกิดองค์ความรู้ อย่างปุ๋ยเมื่อกี้บอกว่าหนองแสง แล้วนอกจากชุมชนของเรามีใครเชื่อบ้างว่า ปุ๋ยมีผลดีกับพืชที่เราปลูก ทางวิชาการจะช่วยให้ในแง่ที่เราได้ทำการทดลองร่วมกันแล้ว มีผลงานออกมาแล้ว เพื่อที่จะทำให้เขาได้รับการยอมรับมากขึ้น อย่างผักปลอดสารพิษเหมือนกัน ทำอย่างไรที่จะทำให้คนยอมรับว่าออกมาตรงนี้แล้วเชื่อถือได้ ในเรื่องของวิชาการที่จะเข้าอาจต้องสัมพันธ์กับสาธารณสุขจังหวัด ซึ่งเขามีการตรวจสอบอยู่แล้ว เช่น ถ้าผักออกมาจากบึงเนียมผมจะสุ่มตรวจเป็นระยะๆ แล้วในที่สุดผมจะให้เหมือนกับ ออย ถ้าเป็นไปได้มหาวิทยาลัยจะต้องมีบทบาทตรงนี้ เพื่อที่จะเข้าไปสร้างให้เห็นว่าของเหล่านี้เราทำได้ดี ตลาดไม่ต้องห่วงครับถ้าเราทำอย่างนั้นได้เหมือนตอนนี้แค่ถูกที่บอกว่าผักปลอดสารพิษคนยังเริ่มมั่นใจมากกว่า เราต้องร่วมมือกันระหว่างคนที่ผลิตเองกับคนที่เป็นักวิชาการ อย่างที่ผมไปเจอเรื่องโรคแมลงที่บ้านน้ำอ้อม อำเภอกระนวน สิ่งที่ผมเจอตอนนี้เขาผลิตข้าวโพดได้ไม่แพ้บ้านหนองบัว จังหวัดขอนแก่น แต่ปัญหาก็คือตอนนี้โรคใบขาว ทางวิชาการจะลงไปช่วยได้หรือไม่ ตอนนี้ทางวิชาการเองก็ชักจะจนแต้ม เพราะว่ามันเป็นเชื้อไวรัส แล้วมันค่อนข้างที่จะดูแลยากเพราะมันเกิดจากการปลูกซ้ำนานเกินไป เราจะลงไปช่วยได้อย่างไร ผมมองการทำงานลักษณะนี้ มันจะเป็นองค์รวมที่จะทำให้เขาพัฒนาอาชีพได้ยั่งยืน

สุเมธ: ก็มี 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือตอนนี้ยังมีการมองภาพรวมเกษตรยั่งยืนที่ต่างกันอยู่ ถ้าจะคุยเรื่องชีวภาพอาจต้องให้เห็นภาพรวม ความหมายของเกษตรยั่งยืนแต่ละส่วนมันตรงกันหรือยังของการเกษตรในภาพรวม เพราะว่าคนที่มาพื้นฐานที่ต่างกัน ฉะนั้นความหมายของปุ๋ยชีวภาพมันอยู่ชั้นไหนของเกษตรยั่งยืน ภาพรวมที่เป็นใหญ่มันคืออะไร ประเด็นที่ 2 คือ ความเป็นเครือข่ายที่พวกเราน่าจะเริ่มต้นตรงไหนที่จะรวมได้ทั้งชาวบ้านและเวทีของพวกเราด้วย ในส่วนสุดท้ายคือองค์กร เกษตรกร และนักวิชาการที่สนใจเข้าไปทดลองหรือเสริม อันนี้น่าจะเป็นประเด็นแล้วว่า ใครจะมีอะไรเข้าไปหนุนเสริมความเชื่อมั่นของเกษตรกรและผู้บริโภค จะเป็นโจทย์หนึ่งที่ทำได้ ดังนั้นบทบาทของแต่ละส่วนก็จะมีข้อต่อรอยต่อ

ดาบชัยสิทธิ: ผมมีปัญหาก็จะขยายเครือข่าย ปัญหาหลักๆคือ ผู้ที่จะไปถ่ายทอด เช่น ผมไม่อยากจะขยายไปให้คนอื่น แต่ก่อนผมเป็นคนขี้อ้ำ คนอื่นสัมผัสไม่ได้สักคน ดังนั้นคนที่จะไปขยายควรจะมีใจกว้างไม่ใช่บอกแค่ครึ่งๆกลางๆ แล้วมันทำไม่ได้ผล

คุณสุเมธ: ประเด็นนี้คือ มีคนที่มียุทธศาสตร์ความรู้แล้ว ที่นี้การไปขยายผล หรือแลกเปลี่ยนโดยการทำเอกสาร อาจไม่ประสบผลสำเร็จด้วยซ้ำไป น่าจะมีคนที่เป็มหาวิทยาลัยหลักที่ทำเกษตรกับมือและขยายผลแบบเต็มรูป มีอาจารย์ที่สนใจจะทำเรื่องหลักสูตรว่า ปุ๋ยชีวภาพแบบนี้ และทำเป็นบูรณาการหลักสูตรได้เช่นเดียวกัน

คุณสมพจน์: ลึกๆ ลงไปที่ผมฟังวันนี้ คือ มันมีธรรมชาติอยู่ ตัวธรรมชาติมันได้ดำเนินไปของมัน และมันมีความยั่งยืน ธรรมชาติเกษตรกรรมหรืออะไรก็แล้วแต่มันอยู่ในนี้ มันมีอยู่ช่วงหนึ่งที่คนมาเปลี่ยนไม่ยอมรับ ก็เลยมาคิด ที่เราบอกว่าวิทยาศาสตร์ ที่เราพยายามเล็งสู่ความยั่งยืนที่ตัววิทยาศาสตร์ คือศาสตร์ใหม่ มันอหังกาเลยไปกว่าธรรมชาติ เห็นว่าธรรมชาติไม่สมบูรณ์ ก็มาเล็งใส่วิทยาศาสตร์ที่ยั่งยืน แล้วพยายามเผยแพร่วิทยาศาสตร์นั้นออกไป จนจบปีที่ 4 ออกไปแล้วเป็นเซลล์แมนของวิทยาศาสตร์ที่ยั่งยืน และก็นำตัวนั้นไปปฏิบัติ แล้วมันก็ได้พิสูจน์แล้วว่า มันไม่ได้ยั่งยืน และมันก็ทำลายชีวิต เมื่อจบศาสตร์นั้นแล้วก็กลับมาที่เดิม บทที่ธรรมชาติทั้งหลายดำเนินไปและก็ยังยืน คราวนี้ตรงที่กลับมามันยังงัย คนที่จะกลับลำชีวิตทำอะไร มันเป็นกระบวนการมองดู กระบวนการทบทวน สิ่งที่เกิดขึ้น กระบวนการจิตสำนึก ถ้าไม่มีจิตสำนึกมันเกิดขึ้นไม่ได้ แม้แต่พวกเราเองตอนนี้ เรามียุทธศาสตร์อะไรที่จะไปสร้างเกษตรกรได้ ดังนั้นตัวเกษตรกรเองต้องมามองดู ต้องมาวิเคราะห์และเกิดการยอมรับ เกิดการสำนึก และเกิดการปฏิบัติเผยแพร่ได้ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วการเผยแพร่เครือข่ายก็เกิดขึ้นไม่ได้

ที่นี้การที่เรามาเกาะเกี่ยวในเวทีนี้ และอะไรจะเกิดขึ้นที่นี้ ก็คือการวิจัย ตรงนี้ก็ทำให้มันเกิดการศึกษาขึ้นแหละ และสรุปบทเรียนความผิดพลาดทั้งหลายที่เกิดขึ้น การล้มล้มธรรมชาติแล้วมาเชิดชูวิทยาศาสตร์ที่ยั่งยืน มาศึกษาตรงนั้นแล้วสรุปบทเรียนให้ได้ จนไปสู่ให้มามองดู ยอมรับ ปฏิบัติ เผยแพร่ และก็ออกเป็นเอกสารในการเผยแพร่ แต่ว่าตัวเอกสารเพียงเสียตัวมันก็จะไปอยู่บนหิ้ง แต่ตัวเอกสารที่มันมีชีวิตก็คือตัวบุคคล ก็คือพวกเราทุกคนในเวทีนี้ และเกษตรกรทั้งหลายที่ไม่ได้อยู่ในห้องนี้และจำนวนมหาศาล ตัวเขาเป็นเอกสารที่มีชีวิตและเป็นจริง เพราะฉะนั้นงานของเราโดยสรุปมันเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ และมันนอกกรอบห้องนี้ ห้องนี้ยังเป็นกลุ่มคนเล็กๆ เป็นนักส่งเสริมไม่ใช่ นักปฏิบัติ เพราะฉะนั้นจะอย่างไร มันก็คือการบ้านข้อหนึ่งของเรา ที่องค์กรของตัวเอง พรรคพวกของตัวเองก็คงไปทำภารกิจตรงนั้น เป็นงานที่ยิ่งใหญ่มาก เราดันอะไรไปไม่ได้หรือถ้าเกษตรกรทั้งหลายไม่ไป การตลาดก็ดันไม่ไป เครือข่ายก็ไปไม่ได้ นอกจากตัวเกษตรกร ที่ผมพูดก็คือว่า เราต้องสำเหนียกตรงนั้นนิดหนึ่งว่า เราต้องควบคู่กัน

คุณสุเมธ: คนที่มีประสบการณ์ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่ง อาจต้องพูดถึงองค์กรร่วมและการมีสำนึกร่วมที่จะเข้าไปจัดการเรื่องนี้ให้มันก่อเกิดกระบวนการ เรียกว่าเครือข่ายให้มากภายใต้เครือข่าย ภารกิจขององค์กรที่ตนมีอยู่ นี่คือนะประเด็นที่เสนอ ซึ่งมากกว่าเวทีนี้จะพูดถึงความร่วมมือที่จะทำงาน

คุณธรรมศักดิ์: วันนี้ที่เราเข้ามาพูดกันตั้งแต่เช้า ผมอยากจะเน้นตอนเช้าว่า เราน่าจะได้ความมั่นใจอีกระดับหนึ่งว่าเกษตรกรของเราเริ่มจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ เพราะจากวิธีการทำสารต่างๆนี้ทำให้เขาเป็นนักวิทยาศาสตร์โดยไม่รู้ตัว เพราะว่าจริงๆ ประเทศไทยเป็นนักวิทยาศาสตร์โดยตลอด แม้แต่เรือนไทยประเทศอื่นสร้างไม่ได้ ทำไม้เรือนไทยของเราสร้างโดยไม่มีการตอกตะปู สร้างโดยไม่ต้องมีแอร์ นี่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่เราไปตัดยอดตรงนั้น โดยธรรมชาติของคนไทยเราไม่เคยสนใจ ที่นี้เราหันมามองเรื่องเมื่อเข้าที่เกษตรกรเราเริ่มเป็นวิทยาศาสตร์ แต่ขาดที่ว่าเรื่องของระบบนิเวศระบบธรรมชาติ คือไปแยกส่วนเฉพาะน้ำจุลินทรีย์ตรงนั้น ในแง่เพื่อการผลิตเพื่อการเกษตร แต่

ถ้าเราให้เขามองในภาพรวมว่าในระบบนิเวศ มันจะเป็นนิเวศที่สมดุลและสมบูรณ์ที่สุด มันจะต้องมีผู้ผลิต ซึ่งเป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิตก็คือต้นไม้ ต้นไม้ผลิตอากาศ อาหาร เป็นแหล่งน้ำให้เรา สิ่งไม่มีชีวิตก็คือ ดินและแร่ธาตุ ที่นี้ก็มีผู้บริโภค ก็คือ มนุษย์และสัตว์ แล้วก็ถ่าย แล้วก็ผู้ย่อยสลายก็คือ จุลินทรีย์ที่เราพูดเมื่อเช้า คือ ถ้าโลกนี้ไม่มีจุลินทรีย์โลกเราจะมืดมิดเลย เพราะฉะนั้นเราจะทำอะไรให้เกษตรกรเหล่านี้มีจิตสำนึกว่าเขาเป็นนักวิทยาศาสตร์ เขามีตัวที่มาเสริมสร้างตัวที่ย่อยสลายขึ้นมา เพื่อให้เกิดประโยชน์ ที่นี้จุลินทรีย์ทั้งหลายที่พวกเรajib มันมา มันมีหลายตัว ในขวดนี้มันมีเยอะเยอะ ทั้งโทษและประโยชน์ เราไม่มีการเอาวิทยาศาสตร์มาใช้ เราจะเห็นว่าที่เขาคูตมาเขาไม่มีการป้องกันการปนเปื้อนของเชื้อ เพราะฉะนั้นผมอยากให้ทางเราน่าจะส่งเสริมหรือต่อยอดวิทยาศาสตร์จากเขาว่าคุณทำอย่างนี้มีผลออกมาเป็นอย่างไร ให้เป็นวิทยาศาสตร์ให้ได้ ผมถึงได้เอาน้ำนี้มาให้เพราะในนี้จะเป็นวิทยาศาสตร์หมดเลย เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ การผลิตเชื้อทางวิทยาศาสตร์โดยห้องปฏิบัติการย่อยๆ เกษตรกรทำเองได้ ซึ่งเขาบอกว่าเขาต้องการได้เชื้อจุลินทรีย์ตัวหนึ่งในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีแล้วคือ ราชว เขาบอกว่าให้ไปเอาจากห้องวิทยาศาสตร์ที่สะอาดและแห้ง และหุงข้าวสุกมาใส่อัดให้แน่นๆ แต่อย่าแน่นมากแล้วเอากะดากไปแปะฝาแล้วมัด อย่าให้มีสิ่งแปลกปลอมเข้าไป แล้วเอาไปวางไว้ในจุดที่มีจุลินทรีย์ แล้วจุลินทรีย์ก็จะเข้าไปอาศัยในแป้งเอง ตรงนี้เกษตรกรไม่รู้หรือว่ามันเข้าไปได้อย่างไร ทั้งๆที่มีกระดากปิด ถ้าเราสามารถบอกได้ว่าจุลินทรีย์เป็นสิ่งที่เล็กลงมากและสามารถสอดแทรกเข้าไปหาอาหารที่อยู่ในกล่องได้ เพราะฉะนั้นเราต่อยอดกับเกษตรกรพวกที่ทำตรงนี้ได้ เพราะเขาเริ่มเป็นนักวิทยาศาสตร์แล้ว ให้มีการจัดการบันทึก ต่อไปความมั่นใจจะเกิดขึ้น และความยั่งยืนของเกษตรกรยั่งยืน ตั้งแต่ระบบผู้ผลิตดี ตอนนี้เกษตรกรยังขาดอยู่ ลืมเรื่องผู้ผลิตไป เรามีแต่จะผลิตเอาเอง ไปเอาผู้ย่อยสลายมาผลิต เชื่อมโยงว่าถ้าเมื่อระบบนิเวศของธรรมชาติหรือของพื้นที่นั้น ตัวผู้ผลิตไม่มี ต้นไม้ไม่มี มีแต่ที่โล่งๆ จุลินทรีย์ที่ว่านี้หายไปเอง ในภูมิความรู้ของคนไทยแต่ก่อนจะพูดถึงดินน้ำลมไฟ ดินก็คือผู้ผลิต ถ้าเรามีดินที่มีอินทรีย์วัตถุมากธาตุอาหารสูง มันก็ผลิตได้ น้ำคือน้ำที่อยู่ในรูปของความชื้นที่สามารถเอาไปผลิตได้ ลมก็คือถ้าเรามีต้นไม้มีร่มเงาความเย็น ความร้อนเกิดขึ้นในพื้นที่นั้น อากาศก็จะถ่ายเท ปัจจุบันเราจะเห็นว่าพื้นที่ของเกษตรกรมันโล่งหมด มันมีแต่ความร้อนความชื้นไม่มี โอกาสที่จะถ่ายเทไม่มี พลังงานต่างๆ หรือจุลินทรีย์ต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น ไฟก็คือพระอาทิตย์ที่จะให้พลังงาน พวกนี้เราต้องพูดเป็นวิทยาศาสตร์ให้เขาเข้าใจได้ หนังสือเล่มนี้จะบอกเกษตรกรตรงนี้ได้

อ.สุจินต์: หนังสือเล่มนี้เราแจกไป แต่ไม่ใช่การสื่อสารกับเกษตรกร จะขออนุญาตเอาไปทำเป็นสื่อในรูปแบบที่ง่าย ๆ กว่านี้ จะได้มีครับ

คุณธรรมศักดิ์: ได้ครับ แต่ขอให้บอกชื่อคนเขียน

คุณณรงค์: ผมอยากเสนอคือถ้าให้เกษตรกรอย่างผมออกไปพูดกับชาวบ้าน คงเขื่อน้อย ฉะนั้นต้องมีเครือข่ายหรือใครไปร่วม คนในหมู่บ้านจึงจะเชื่อ ถ้าคนในชุมชนไปพูดเอง จะเขื่อน้อยมากกว่าเราทำได้จริงๆ ส่วนหนึ่งที่ผมคุยกับเครือข่ายในหมู่บ้าน ว่าทำอย่างไรเกษตรกรถึงจะมีรายได้ อย่างน้อยน่าจะทำได้เดือนละ 20,000 บาท ไม่เคยทำได้สักทีแต่อยากจะทำ ก็อยากใหหน่วยงานไปส่งเสริมตรงนี้ ชาวบ้านจะรับรู้มากกว่าผู้นำในหมู่บ้านพูดเอง

อ.สุรินทร์: หน่วยงานเรามาหลอมหลวมกัน ไม่ใช่แค่เพื่อจะละลายไป การศึกษาเล่าเรียนมียุทธวิธี มีกระบวนการ เรามาที่นี้เพื่อเกาะเกี่ยว และหาความร่วมมือกัน เรามีแกน สกว.เองก็มีแกนของ สกว. องค์การแพลน มีแกนขององค์การแพลน แต่ กศน. เรามีกระบวนการเรียนรู้แบบเปิดทางไปสู่ความรู้ที่ชาวบ้านต้องการ และในเรื่องกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการกลุ่ม เราเข้ามาเราเจอวิทยาลัยเกษตร เราพูดถึงเรื่องที่ชาวบ้านต้องการเรียนรู้เรื่องเห็ด เราจับมือกับเกษตรอบรมชาวบ้านเสร็จ เราเน้นชาวบ้านได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองเป็นหลัก ชาวบ้านไป

เรียนรู้โดยการดูงานถือว่าดีที่สุดแล้ว แล้วเอามาทดลองทำ และจากชาวบ้านสู่ชาวบ้านที่เรียกว่าภูมิปัญญา แต่ส่วนหนึ่งเราต้องยอมรับว่าชาวบ้านมีปัญหาเรื่องถ่ายทอดการเรียนรู้ เรายังมีครูแกนนำ มี อบต. อีกหลายส่วนที่เราต้องทำความเข้าใจ ทั้งในด้านวิสัยทัศน์ จิตสำนึก และองค์ความรู้ นี่คือการทำให้เราต้องจับมือกันในบางเรื่องที่เป็นวิสัยทัศน์หรือแนวแกนที่ไปด้วยกันได้ ในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ อย่างที่หนองแสงเราเน้นที่ยุทธศาสตร์การไประเบิดข้างในพื้นที่เล็กๆ แล้วเราจะขยายเป็นจุดเล็กๆไปเหมือนโรคกลากโรคเกลื้อน เราอยากเข้าไปสู่เรื่องของกระบวนการทำสื่อ กระบวนการผลิตองค์ความรู้ เช่นการผลิตปุ๋ยหมักจุลินทรีย์เราข้ามเกษตรพอเพียง ในเรื่องความพอเพียงกับความต้องการใช้ส่วนตัว ไปสู่การค้า บางส่วนเราจะต้องพาชาวบ้านทั้งหมดไปด้วย มันก็เป็นกลยุทธ์กลวิธีที่เราจะต้องพาทั้งชาวบ้านทั้งหมดไปด้วย โดยที่กลุ่มนัดกันก่อน กระบวนการถ่ายทอด เรายังคงคิดว่าเราจะไม่ใช้วิธีการจับมาเข้าห้องเรียน ถ่ายเอกสารก็คงไม่ได้ ก็คงต้องมีชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญากับชาวบ้านที่ไม่มีภูมิปัญญา ตรงนี้เราอยากจะเน้นให้ยึดพื้นที่ สกว. ยึดพื้นที่ขอนแก่น การศึกษานอกโรงเรียนยึดพื้นที่หนองเรือ กลุ่มของผมนัดหมู่บ้านหนองแสง ยึดกันไปเรื่อยๆ แล้วก็มีการขยายในส่วนของการศึกษานอกโรงเรียน ในความร่วมมือที่เราอยากเห็นภาพรวมใหญ่ๆ อย่างนี้ มันคงระบุกันได้ยาก อย่างเช่นผมต้องการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ผมต้องการให้นักวิชาการอธิบายให้ผมว่าจุลินทรีย์ไปทำอะไรกับดิน ไม้ กับดิน กับพืช เพื่อที่ครูแกนนำของผมนจะได้นำไปอธิบาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นผมก็ได้อธิบาย ทำไมน้ำหมักจุลินทรีย์จึงกินได้ จึงมีให้นักวิชาการช่วยตอบ จุลินทรีย์หน้าตาเป็นอย่างไร ทำปฏิกิริยาอย่างไร ผมต้องการให้คนของผมรู้ถึงวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง ดีกว่าปฏิบัติแล้วเห็นผลแล้วเชื่ออย่างนั้น เราเริ่มไปสู่ชาวบ้านต้องการคำอธิบาย ผมคิดว่าการทำเชื้อเห็ด ชาวบ้านไม่เคยรู้เรื่องมาก่อนเลย จนเราพาเขาเข้าห้องแล็บของมหาวิทยาลัย เขาเริ่มรู้แล้วว่าอะไรคืออะไร เรื่องเหล่านี้ชาวบ้านก็คงไม่ไปต่อไป ชาวบ้านจะรู้จะเริ่มเรียนและจะกลายเป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่น ต่อไปนักวิชาการก็ไม่ต้องแล้วหละครับ ถ้าเขาสามารถที่จะเป็นนักวิชาการในหมู่บ้านได้ แกนที่ผมเสนอก็คือความร่วมมือที่ สกว.หวังไว้ ในภาพรวมที่จะมาทำร่วมกัน คงต้องแยกจับมือกันแล้ว ผมจะทำสื่อเรื่องการเรียนรู้เรื่องปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ผมจะขอไปกับทางที่ชักสองสามหน่วยงาน ถ้าผมจะขายจุลินทรีย์ผมก็ไปกับเครือข่ายผู้บริโภค แต่เวทีนี้จะมีการเรียนรู้มากมายให้เราได้คิดเอง ถ้าใครเห็นความสำคัญของ กศน.ที่จะร่วมมือด้วยก็ไปจับมือได้ แล้วการร่วมมือแบบนี้ก็เพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเป้าหมายใหญ่ของเกษตรยั่งยืน อยากฝากไว้ว่าถ้าเราจะจับมือทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อจะให้ทั้งหมด มันก็เป็นไปได้ เช่น กรณีอย่างนี้ร่วมมือกันได้ สามารถจะตั้งทรัพยากรมาคุยกัน

คุณสุเมธ: โดยรวมๆอาจารย์เสนอว่าตอนนี้ชาวบ้านที่มีทุนเดิมอยู่แล้ว มีความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ในตัวของชาวบ้านอยู่แล้ว มีการศึกษาทดลองด้วยตนเอง เรียนรู้จากภูมิปัญญาเดิมที่สืบทอดมาเป็นจังหวะเป็นช่วงๆ แต่ว่าถ้าจะทำให้เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น อาจต้องจัดกระบวนการเรื่องแนวคิดต่างๆ แต่มีผู้เสนอว่าการขยายได้ต้องพูดกันเรื่องเครือข่าย ทาง กศน.ให้ความหมายของเครือข่ายว่า ตอนนี้มันน่าจะเป็นเครือข่ายของกลุ่มที่มีพื้นฐานใกล้เคียงกันและมารวมกันทำงาน เช่น ข่ายของผู้ที่ทำเรื่องวิชาการ หลักสูตรต่างๆ ก็มาร่วมกัน ข่ายของการที่พูดถึงพื้นที่ขยายต่างๆ อาจเป็นแ่งมุมจับกลุ่มเฉพาะเรื่องตามที่มีข้อจำกัดและพื้นฐานที่เหมือนกัน เป้าหมายเหมือน ร่วมมือกันโดยใช้เวทีนี้เป็นข่ายใหญ่ แต่ว่าข่ายเล็กก็คือข่ายที่สามารถเกาะเกี่ยวกันได้ในเชิงเนื้อหาที่ตัวเองรับผิดชอบอยู่ กศน. โรงเรียน วิทยาลัยเกษตร ก็จะเป็นเนื้อหนึ่งที่จะร่วมมือกันพูดถึงเกษตรยั่งยืน โดยใช้เวทีนี้จะพูดถึงการเรียนรู้ร่วม เนื้อหาของเกษตรยั่งยืนก็เหมือนที่สมพงษ์ที่พูดว่าเกษตรกับธรรมชาติมันมีความเกี่ยวข้องอย่างไร ที่เราจะขยายฐานเพิ่มเติมจากที่ทาง กศน. พูดไว้

คุณทรงพล: ผมจะออกความคิดเห็นที่มันเชื่อมโยงกับหัวข้อวันนี้ ที่พูดถึงปุ๋ยหมักชีวภาพ ภาพด้านหนึ่งที่เป็นปุ๋ยหมักชีวภาพที่เราทำกันอยู่ ที่พอหลายๆคนทำ และไม่ได้ทำที่ละเยอะๆ ความรู้ที่เราได้รับทำให้ผมคิดต่อไปว่าความเชื่อมโยงทั้งคนสนับสนุนภายนอก โดยเฉพาะ กศน. วิทยาลัยเกษตรกรรม หรือ โรงเรียนมัธยม หรือ

มหาวิทยาลัย มันมีรอยต่อเชื่อมอะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับหัวข้อด้านนี้ อีกอันหนึ่งรอยต่อของด้านชุมชนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กเยาวชนกับเรื่องนี้มันคืออะไร คือผมมองว่าเรื่องปฏิกิริยาภาพตอนนี้ที่พอๆทำอยู่ มันมีนัยยะของการทำต่อเยอะมาก ถ้าเรามองเรื่องปฏิกิริยาภาพที่เราทำอยู่ตรงนี้ เด็กและเยาวชนในชุมชนก็ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนเค้าก็ได้ ถ้าหากโรงเรียนมัธยมใช้เอาประเด็นตรงนี้ที่ว่าพ่อแม่พาทำ แล้วลูกหลานของเค้าเอาประเด็นที่ว่าพ่อแม่พาทำมาเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนของเขาในโรงเรียนได้อย่างไร แล้วนอกเหนือไปจากนั้นแล้ว ประเด็นตรงนี้เมื่อเอากการเรียนการสอนเข้าไปเชื่อมการพัฒนาต่อเป็นอาชีพจะทำได้ยังไง สิ่งที่เราพูดอยู่เสมอก็คือว่าลูกหลานของเกษตรกรไม่คิดอยากทำเกษตร แต่ก็ไม่คิดทำก็เพราะอะไร เพราะการเชื่อมต่อการสร้างฐานทางเศรษฐกิจกับชุมชนเราไม่ค่อยมีและไม่ค่อยคิด เพราะความแยกส่วนของการศึกษาและวิถีชีวิตของชุมชนเอง ที่นี้เรื่องปฏิกิริยาภาพจากข้อมูลที่ได้มาเมื่อเช้า ที่อาจารย์สุรินทร์พูดว่าการขยับไปสู่ธุรกิจชุมชน การขยายผลจากเรื่องปฏิกิริยาภาพไปสู่การค้า สิ่งเหล่านี้มันมีศักยภาพเยอะมาก ในเชิงของการเชื่อมโยงกับคนรุ่นใหม่ อยู่ๆมันเชื่อมไม่ได้มันจำเป็นต้องมีบทบาทของการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในท้องที่ หรือ กศน.เอง จะทำอย่างไรให้ปฏิกิริยาภาพเป็นตัวต่อเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษา กับชุมชนของเรา เราพูดกันถึงวิทยาศาสตร์ว่าชาวบ้านจริงๆแล้วทำวิจัยกันอยู่แล้ว ชาวบ้านเป็นวิทยาศาสตร์อยู่แล้ว แต่ว่าวิจัยนิดๆความเป็นวิทยาศาสตร์จะทำให้เข้มข้นขึ้นได้อย่างไร จะเชื่อมต่อกับโลกภายนอก หรือภาษาที่เป็นสากลได้อย่างไร ตรงนี้ผมคิดว่ามันเป็นคำถามและบทบาทของสถาบันการศึกษาค่อนข้างเยอะ ฟังๆดูก็เหมือนอาจารย์สุรินทร์ก็พยายามเชื่อมกับ มข. หรือวิทยาลัยเกษตร ซึ่งภาพรอยต่อรอยเชื่อมตรงนี้นั้นทำได้อีกเยอะ เพราะฉะนั้นโจทย์มันก็คือว่าหลังจากที่เราพูดเรื่องปฏิกิริยาภาพแล้ว เรามีทางที่จะสืบต่อให้เห็นเป็นรูปธรรมของความร่วมมือ แล้วเห็นว่าความร่วมมือตรงนั้นใครจะทำ ถ้าอย่างนี้แล้วคิดว่ามันบรรลุผลค่อนข้างเยอะ เพราะครั้งหน้ามันก็ต้องมีโจทย์มีคำถามเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แล้วในท้ายที่สุดความร่วมมือจริงอยู่ตรงไหน เพราะฉะนั้นแต่ละครั้งผมคิดว่าน่าจะเอาประเด็นที่พูดนั้นแหละ ทำให้เห็นรูปธรรมของความร่วมมือ อย่างน้อยซัก 1 โครงการ ผมว่าดีแล้ว ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะลอย มันจะมีความรู้สึกว่าคุณกันแล้วก็จบ มันไม่เกิดอะไรขึ้นอย่างน้อยก็ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เฉยๆ ส่วนการที่จะไปเกิดเป็นเครือข่ายย่อยผมว่าเป็นเรื่องดีมากเลย มันไม่จำเป็นว่าจะต้องอยู่ในเวทีนี้เสมอไป เราใช้เวทีนี้เป็นตัวจุดประกาย แล้วก็เห็นร่องรอยของรอยต่อรอยเชื่อม แล้วก็รู้ว่าจะเชื่อมต่อยังไง ก็ถือว่าบรรลุผลค่อนข้างเยอะ

คุณสุเมธ: ประเด็นที่เราได้มากกว่าการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันแล้ว น่าจะมีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมวันนี้ฟังแล้วทั้งวันเป็นเรื่องปฏิกิริยาภาพ มีใครอยากจะถูกถึงว่าสนใจในประเด็นไหน อยากจะสร้างอยากจะทำร่วมเป็นเวทีนี้หรือเวทีต่อไปที่จะสร้างความร่วมมือก็ได้ แต่อย่าให้หลุดประเด็นเหล่านี้ไป

คุณพรณี: แน่ๆทุกคนที่มาสนใจประเด็นนี้ร่วมอยู่แล้ว คือ เกษตรยั่งยืน และทุกคนมีประสบการณ์ มีตัวตน มีความคิดอยู่ การแลกเปลี่ยนกันเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ บางคนที่อาจนำไปปฏิบัติ อย่างเช่นสูตร นำไปทดลองนำไปใช้ หรือแต่ละคนสนใจในเนื้อหาเดียวกัน ก็จะเกาะเกี่ยวร่วมมือกันตามเนื้อหา และตามธรรมชาติ ส่วนหนึ่งนำสิ่งที่ได้กลับไปพัฒนางานที่เราสัมผัสอยู่ นี่คือข้อดีของเวที อีกส่วนหนึ่งที่เราเห็นคือ มันมีโจทย์ที่น่าจะทำงานร่วมกัน แต่ไม่ใช่ทุกคน เช่น มะเดื่ออาจารย์เริ่มสนใจแล้ว ซึ่งตรงนี้เวทีย่อยจะเป็นตัวสนับสนุนให้ขับเคลื่อนต่อ แล้วในเวทีนี้เราจะจุดประกายให้เวทีย่อยโจทย์ที่ร่วมกันในวันนี้พัฒนาขึ้นให้เป็นโจทย์ร่วมได้มั้ย แล้วตอนนี้มันจะเชื่อมร้อยไปกับครั้งที่ผ่านมา ข้อเสนอต่อก็คือว่า ในการจัดเวทีครั้งที่สองน่าจะนำโจทย์วันนั้นที่มีคนอยากจะรับผิดชอบ ขึ้นมาให้ทำการบ้านและนำโจทย์วิจัยมาเป็นความร่วมมือในส่วนย่อย และทำไปซักพักแล้วอาจได้โจทย์ร่วมกลุ่มใหญ่แล้วค่อยว่ากันอีกที แต่ประเด็นเป็นจุดๆควรจะได้ในวันนี้แล้วหากคนรับผิดชอบ และวันนี้อาจเป็นเรื่องมะเดื่อ แล้วก็จับคู่กันกับอาจารย์ ในขณะที่เดียวกันมันต้องใช้เวลาที่จะคุยประเด็นวิจัยเก่า ที่คิดว่าจะพัฒนาเป็นงานวิจัย จากที่เคยมาก่อน เราคุยกันว่าจะเริ่มในตอนบ่าย แต่วันนี้ยังไม่ได้เริ่ม ที่นี้เราจะเอาบทเรียนเก่ามาแลกเปลี่ยนกัน แล้วตัวไหนจะพัฒนา

เชิงวิชาการร่วมกันก็พัฒนาเป็นงานวิจัยด้วย และปีหน้านี้เองงานที่เราพัฒนาเป็นงานวิจัยมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน อีกก็จะต้องมีความรู้ คืบขยับงานขึ้นไปอีก ที่นี้การดำเนินการจะกำหนดอย่างไร จะใช้เวลาอย่างไรให้เกิดประโยชน์

คุณสุเมธ: เสริมต่อจากประเด็นที่พูดถึงก็คือว่า อาจคิดจากเวทีเลยว่าประเด็นไหนน่าที่จะทำโจทย์ และก็อาจมีคนที่น่าสนใจขึ้นมารับหลัก เพื่อที่จะพัฒนาต่อให้ได้ เพียงแต่ว่าในวันเดียวที่จะทำอย่างนี้มันจะจัดอย่างไรให้มันได้ที่ทั้งหมด

คุณพรณี: มันจะมีตัวเก่าที่เราคิดกันไว้แล้ว จะเอามาพัฒนากรอบเป็น concept ที่จะเขียนเป็นงานวิจัย ตัวเก่ามันก็จะลืมนะไปเลย แล้วก็มาคิดโจทย์เกี่ยวกับนี้ มันจะไม่มีเวทีพัฒนากรอบงานที่จะนำไปสู่งานเชิงปฏิบัติจริง ๆ

คุณสุเมธ: คนอื่นเข้าใจมั๊ยครับว่า เรื่องเดิมที ทีมของเครือข่ายที่สนใจเกษตรยังยืนมาร่วมกัน โดยมี สกว. เข้ามาเชื่อม เราพูดกันมาหลายเวทีแล้ว กว่าที่จะมาเป็นเวทีนี้ เราก็คิดกันหลายแง่มุมว่าจะทำงานวิจัยเรื่องเกษตร ยังยืนอย่างไร จะจัดกระบวนการเรื่องเกษตรยังยืนอย่างไร ก่อนมาถึงวันนี้มันมีเรื่องเดิมที่คุยค้างกันไว้อยู่ ตอนนั้นเรามาพูดกันเรื่องปุ๋ย เรื่องเดิมก็เลยขาดช่วง เรื่องเดิมจะเอาอย่างไรต่อ แต่ว่าเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นก็มีประเด็นที่น่าสนใจ แต่ไม่รู้จะไปลงกันอย่างไร มันจะสืบต่อและร่วมมือกันได้อย่างไรในเชิงเป็นรูปธรรม

คุณทรงพล: ผมขออนุญาตต่อนิดหนึ่ง ผมคิดว่าเราจับประเด็นเรื่องเนื้อหา ครั้งนี้เป็นครั้งแรก ครั้งหน้าพอมันลงตัว ดูว่าเราใช้เวลาเท่าไรในการพูดคุย ครึ่งวันจบมัย หรือว่าครึ่งวันบวกกับอีกสองชั่วโมง เราก็จะมีเวลาส่วนหนึ่งพัฒนาโครงการ หรือว่าเรื่องมันน่าสนใจต้องคุยกันทั้งวัน เราก็อาจต้องจัดก่อนช่วงนั้นครึ่งวัน เอาโครงการเข้ามาพิจารณาเฉพาะแกนมานั่งพิจารณา เพื่อให้มันขับเคลื่อนไปด้วยกันได้

คุณสุเมธ: ถ้ามองไปที่งานวิจัยเรื่องเดิมที่คิดออกแล้วอาจต้องมีเวลา เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นต้องหากระบวนการให้สืบเนื่องต่อ แต่ทั้งสองเรื่องจัดให้อยู่ในวันเดียวกัน เพื่อที่จะให้สืบต่อ เฉพาะงานวิจัยจะทำให้เห็นว่าเกิดโจทย์ที่น่าสนใจร่วม อย่างเช่นวันนี้เรื่องปุ๋ย กลุ่มไหนที่สนใจโจทย์ร่วมหรือโจทย์เฉพาะ ก็ร่วมมือกันในครั้งต่อไป ในเนื้อหาเดิมที่มีก็เอามาว่ากัน การจัดเวทีครั้งต่อไป อาจแบ่งเป็นสองช่วง ช่วงที่หนึ่งเป็นการเสนอแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายและลดช่องว่างตามเป้าหมายของเวที ในขณะที่เดียวกันโจทย์งานวิจัยที่มีอยู่แล้ว ช่วงครึ่งหนึ่งก็น่าจะเอาประเด็นเรื่องนี้มาแลกเปลี่ยน สร้างประเด็นร่วมในรูปธรรมของการทำงาน เป็นรูปแบบงานวิจัย และการสร้างเวทีความร่วมมือในครั้งต่อไป

อ.สุจินต์: ผมจะเสนออีกทางเลือกหนึ่ง เวทีนี้เป็นการจุดประกาย และทำให้เกิดเครือข่าย แต่ประเด็นที่เราจะพัฒนาต่อ คณะทำงานจะต้องมาประชุม เพราะถ้าคุยกันตรงนี้เราเอานักวิชาการมาด้วย เกษตรกรมาด้วย เราต้องใช้เวลาทั้งวันมันไม่พอ และก็อยู่นานก็ไม่ได้ด้วย ผมคิดว่าเดือนหนึ่งเรามาประชุมอย่างนี้ซักครั้งหนึ่ง และอาจต้องมีประชุมแยกคุยประเด็นเรื่องงานวิจัยที่ค้างอยู่

อ.สุรินทร์: เรามีจุดมุ่งหมายที่จะให้งานวิจัยเป็นตัวนำทางไปสู่การค้นหาคำจริงและการเผยแพร่ ผมอยากให้มันเป็นเวทีแบบนี้ได้มัย มันเป็นวิจัยที่เกิดจากเวทีเกษตรยังยืน อยากให้หลายคนได้เข้ามาดูมาศึกษา ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะวิจัยที่เข้ามาในเกษตรทางเลือก ก็เปิดเวทีงานวิจัยมาช่วยกันพิจารณาและช่วยกันเรียนรู้ จริงๆผมเคยเข้าร่วมพัฒนางานวิจัยสองสามครั้ง ผมได้ประโยชน์จากการวิพากษ์วิจารณ์ตรงนี้มาก มันน่าจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่กำลังเข้าสู่วิจัยใหม่ๆ เขาก็จะได้มาเรียนรู้ ผมคิดว่าเราน่าจะเปิดโอกาสให้เป็นเวทีสาธารณะ

คุณสุเมธ: แลกเปลี่ยนกับอาจารย์เมื่อสักครู่นี้ ประเด็นเวทีแบบนี้ น่าจะเป็นเวทีที่จะจุตประกาย แลกเปลี่ยน และหาประเด็นที่น่าสนใจขึ้นมาจากเวที ส่วนเวทีที่จะทำให้เกิดกระบวนการ ในการที่จะสร้างโจทย์ให้มันชัดเจน และนำไปสู่การทำประเด็นรายละเอียดควรเป็นอีกเวทีหนึ่ง ที่จะได้ประเด็นแล้วว่าใครสนใจอะไร ให้ไปสืบต่อ ซึ่งน่าจะได้ประโยชน์มากกว่าที่จะเอาทั้งสองมารวมกัน เพราะว่าบางทีคนที่เข้ามาใหม่อาจไม่มีโจทย์เดิม ก็จะไม่มีส่วนร่วมในการที่จะเสนอตรงนั้น บางทีอาจารย์ที่เป็นนักวิชาการก็อาจเอาโจทย์ประเด็นของเขามาแลก ซึ่งอาจไม่ถึงการที่จะนำไปสร้างเป็นโจทย์งานวิจัยด้วยซ้ำ แต่เป็นการเอาองค์ความรู้มาแลกเปลี่ยนกัน ก็น่าจะใช้เวทีมาเป็นประโยชน์กับกลุ่มนักวิชาการและกับพวกเรา ส่วนว่าถ้าได้ประเด็นแล้วหรือใครสนใจก็อาจนำไปพัฒนา ประเด็นให้ละเอียดและชัดเจน คล้ายกับเป็นเวทีพัฒนางานวิจัย เป็นเวทีเฉพาะ ใครเก็บตกได้จากเวทีนี้ เช่น ปุ๋ยชีวภาพ งานต่อไปก็จะมีการพัฒนาโจทย์งานวิจัย ในช่วงวันที่เท่าไร ใครสนใจก็ให้เสนอประเด็นเข้าไป ก็น่าจะเป็นแง่มุมที่ละเอียดมากกว่า

อ.คงศักดิ์: ผมขอสรุปว่า อันที่หนึ่งเป็นเวทีอย่างที่เราทำวันนี้ เป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ใหม่ที่เรามี คราวหน้าก็จะเป็นที่มาจากเมืองเลย และอีกอันหนึ่งจากลักษณะอย่างนี้ในกลุ่มของนักวิจัยหรือผู้สนใจเข้ามาต่อจากประเด็นที่เราจะจัด มาเสวนาว่าจะทำอะไรได้จากประเด็นเหล่านี้ นี่ก็เป็นอีกเวทีหนึ่ง และอีกเวทีหนึ่งที่อาจารย์จากหนองแสงเสนอ เมื่อผ่านไปสักระยะหนึ่งเมื่องานวิจัยเริ่มออก ก็จะเป็นเวทีที่จะเปิดให้กับเกษตรกรที่เคยให้ความคิดเรา มา ผู้สนใจเข้ามาฟังว่า เมื่อเราเข้าไปดำเนินการตามหลักการเพื่อจะดูผลออกมามันบอกอะไรได้บ้างในเรื่องของผลนำหมักแต่ละอันต่างกันอย่างไร และอะไรดีกับตรงไหน อะไรทำนองนี้ ถ้าเป็นงานวิจัยออกมา คนที่ให้ความรู้เรา มาตั้งแต่ต้นในปีนี้ และปีหน้าเรามาคุยกันหลังจากไปศึกษามาแล้วมันออกมาอย่างนี้ เขาก็จะรับรู้ได้ว่าพัฒนาจากตรงนี้จะดีขึ้นไปอีก เป็น 3 เวทีซึ่งแยกจากกันหมด แต่ต่อเนื่องกัน ให้ความรู้แก่กันและกัน คนที่ให้ความรู้ก็ไม่เสียเปล่า หลังจากที่เราไปทำแล้วเขาควรเอาปัญหา อุปสรรค ข้อดี ข้อเสีย มาคืนให้กับคนที่เริ่มให้ความรู้มา แต่อาจทำกว้างแบบประชาพิจารณ์ไม่ได้ หรืออาจทำได้

คุณดิเรก: ตอนเช้าเห็นด้วยว่าเป็นเวทีที่เราจุตประกายอาจมีเพื่อนหลากหลาย ยังไม่ถึงขั้นที่สนใจก็ไม่อยู่ แต่ถ้ามันถึงขั้นที่สนใจแล้ว ว่าอันนั้นมันตรงกับจริตของตัวเอง ตรงกับงานที่ตัวเองทำมาแล้วก็อยากทำแล้วก็เห็นว่าชาวบ้านได้ประโยชน์ มันตอบปัญหาสังคม ก็อาจมานั่งคุยกันตอนบ่าย อาจเป็นวงเล็ก แยกวง หรือรวมกันก็ได้ ซึ่งจะให้ได้ประเด็น ถ้าจะทำงานต่อจะทำยังไง กรอบงานจะแคไหน หรือว่าจะได้เงินอะไร หรือถ้าเป็นงานวิจัยที่สอดคล้องกับ สกว. ถ้าจะทำงานวิจัยน่าจะติดกรอบให้หน่อยว่าอย่างนี้ตรงมัย แล้วเดือนต่อไปที่มาเจอกันก็เอากรอบแนวคิดมาเสนอ ยังไม่ต้องเสนอโครงการยืดยาวทั้งหมด เอาแค่ให้ได้คร่าวๆว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ระยะเวลา และผลที่คาดว่าจะเกิด เอามาคุยกัน ทาง สกว. ก็น่าจะตอบสนอง จัดครบ 3 เดือนแล้วก็บอกว่า โครงการได้รับการอนุมัติแล้วนะ เป็นชุดกันมา มันอาจเป็นชุดงานที่เชื่อมโยงกัน และเกิดเป็นงานวิจัย งานอื่นอาจเกิดเป็นงานพัฒนาได้ ก็จะมีกลุ่มอย่างนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ เวทีแต่ละเดือนก็จะได้อะไรนี้กับเพื่อนๆที่จะได้ร่วมงาน อีกเวทีนี้อาจเกิดงานวิจัย สกว. อาจเป็นเจ้าภาพก็ได้ และเอาตัวนี้เสนอ เราเองก็เตรียมรายละเอียดมา การร่วมมือราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานปฏิบัติ ผมยังมองว่าถ้าเรามองละเอียดหน่วยงานของรัฐที่จ่ายเงินมหาศาลเหมือนกัน แล้วไปหวังพึ่ง NGO แน่นนอนทางด้านการเงินก็จะเสี่ยงมาก ทำอย่างไรที่จะให้ภาคของรัฐได้ตระหนักถึงปัญหาของชาวบ้านจริงๆ แล้วจะทำอย่างไรให้ NGO ที่เป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็ว สามารถที่จะไปกระแทกปัญหาได้ แล้วก็มาเป็นประเด็น และนักวิชาการจะเคลื่อนอย่างไรที่จะชี้แนะสังคม พอสิ้นปีงบประมาณงบวิจัยไม่ได้ใช้ก็กลายเป็นงบก่อสร้าง

คุณทรงพล: คงสัปดาห์เป็น 2 วัน การพัฒนา concept paper ที่เป็นโครงการเก่า เรานัดวันกันเลยมัย เป็นวันที่ 11 ส.ค.

ดาบชัยสิทธิ์: ผมยังข้องใจตรงนักวิชาการนี้แหละ เด็กมหาวิทยาลัยเกษตรเอาสารหมักจุลินทรีย์ไปตรวจใน
ห้องแล็บ บอกว่าใกล้เคียงกับสูตรปุ๋ยเคมี แต่นักวิชาการเอาไปดูกลับบอกว่าไม่มีอะไรเลย

คุณสุเมธ: อาจเกิดการผิดพลาด

คุณพลการ: ผมขอชี้แจงประเด็นนี้คิดหนึ่ง ทางกรมวิชาการเกษตรได้ไปเก็บตัวอย่างน้ำหมักพวกนี้มา และก็
วิเคราะห์ และค่อนข้างที่จะมีเอกสารออกมาแล้ว บังเอิญวันนี้ผมเปิดห้องทำงานไม่ได้เลยไม่ได้หยิบมา เขาวิเคราะห์
ออกมาแล้วจากการที่ทำกันหลากหลายนี้มันก็มีจุลินทรีย์หลายตัว มีทั้งฮอร์โมน ยีสต์ รา แคลเซียมอะไรพวกนี้มี
หมดแล้ว แต่ที่นี้ประเด็นตรงนี้ มันไม่พัฒนาเพราะอะไร สูตรปนกันไปหมด และอีกอย่างก็คือ เราอาจขาดการบันทึก
ถ้าเรามีการทำชนิดแยก และเอาตรงนี้วิเคราะห์ไปเรื่อยๆ ก็เป็นประเด็นวิจัย เราจะได้ข้อมูลว่ามีอะไรบ้าง มีธาตุ
อาหารมากน้อย ตรงนี้ผมว่าน่าจะหาความร่วมมือ

คุณสุเมธ: คำตอบยังไม่ถูกทุกข้อ อาจเป็นประเด็นในการศึกษาเรียนรู้ร่วม ถ้าพอสนใจว่าทำไมไม่ได้ แต่
ทางนี้บอกว่ามีขั้นตอนที่จะทำ รู้คำตอบได้ อาจทำเป็นขั้นตอนทางวิทยาศาสตร์ด้วย ไม่ใช่หมักแล้วเป็นรูปธรรม
อย่างเดียว โดยสรุปช่วงเช้าเราจะเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อจุดประกาย และจุดประเด็นในการแลกเปลี่ยน ถ้าจะมี
ประเด็นที่จะแหลมคมขึ้นในตรงนั้นอาจใช้ช่วงหนึ่ง ในการที่จะเสนอประเด็นตั้งเอาไว้ว่าใครสนใจ แต่อาจไม่ใช่เวลา
มากทั้งหมด และนำไปสู่การพัฒนาโครงการก่อความคิด และจะมีเวทีหนึ่งที่จะเสนอให้ต่อความคิดตรงนั้น พิจารณา
เฉพาะเรื่อง คนที่สนใจเท่านั้นก็จะเข้าร่วมพิจารณาโครงการ เฉพาะส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ สกว. แต่ว่าเวทีใน
การแลกเปลี่ยนแบบนี้ก็จะเปิดกว้างให้คนที่สนใจ เข้ามาเรียนรู้ร่วม ว่ามีแง่มุมต่างๆเอาไปปรับใช้ในเนื้อหาที่ตัวเอง
ทำอยู่ นั่นเป็นเป้าหมายหนึ่งของพวกเรา ในครั้งต่อไปเราจะเจอกันในวันที่ 24 สิงหาคม ในเวทีแลกเปลี่ยน และเวที
ที่จะเสนอกรอบความคิด กรอบแนวการที่จะทำโครงการว่ากันในวันที่ 11 สิงหาคม ถ้าใครสนใจในประเด็นที่อยาก
จะสร้างสรรค์เนื้อหาที่น่าสนใจ มีผู้เสนอเพราะตรงกับวันหยุดหลายวันขอให้เลื่อน

คุณทรงพล: เสนอวันที่ 18 สิงหาคม

คุณสุเมธ: ถ้าอย่างนั้นเป็นวันเสาร์ที่ 18 สิงหาคม นะครับ

คุณถาวร: ก่อนเปิดประชุม ผมขอประชาสัมพันธ์ วันที่ 12 สิงหาคม ซึ่งตรงกับวันแม่ แพลนมีกิจกรรมหนึ่ง
จะทำที่อำเภอภูผาม่าน จะเป็นรูปแบบของเวทีพบปะระหว่างเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนที่พวกเราทำ การทำปุ๋ยชีวภาพ
การทำปุ๋ยหมักแห้ง จะมีเวทีแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนที่ทำแล้วบรรลุ ได้ผล นำไปใช้ในพื้นที่ มีผลผลิตออกมาให้
เห็น และมีการสาธิตให้ดู รวมทั้งจะเชิญวิทยากรข้างนอก อาจเป็นนักวิชาการ หรือ วิทยากรชาวบ้านที่มีความรู้
ด้านนี้ตรงๆ เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำในวันนั้น ถ้าทุกท่านสนใจก็เชิญนะครับที่หน้าว่าการอำเภอภูผาม่าน

อ.สุจินต์: เดี่ยวจะมีคนของผมเข้าไปร่วม ต้องคุยกันว่าใครว่าง ผมขออีกนิดหนึ่ง วันจันทร์ที่ 23 กรกฎาคม
ที่ห้องประชุมชั้น 5 ห้องประชุมคณะกรรมการ เราเชิญคนที่ทำงาน ธกส. อยู่บุรีรัมย์ เป็น ธกส. แหกคอกไป
ทำงานร่วมกับชุมชน และมีประสบการณ์ ได้เชิญเขาเข้ามาแลกเปลี่ยน และจะมีเรื่องแผนชุมชน ตอนเช้าตั้งแต่ 9
โมง ถึงเที่ยง

คุณสุเมธ: ขอขอบคุณทุกท่านที่เสียสละเวลามาร่วมแลกเปลี่ยนกัน เป้าหมายของเราสูงสุดก็คือการช่วยชาว
บ้านที่ถูกละทิ้งมาเกือบ 30 ปี ทั้งนักวิชาการและผู้สนใจ ก็เข้าใจว่าเราจะขยายผลเรื่องนี้ไปเรื่อยๆ ในกลุ่มของ

พวกเราเอง อาจมาในรูปของการเป็นทางการและไม่เป็นทางการ นั่นคือสูงสุดแล้ว ขอจบการประชุมแลกเปลี่ยนในวันนี้เท่านี้ครับ

ปิดการประชุม เวลา 16.00 น.

วราภรณ์ หลวงมณี ผู้บันทึกการประชุม

Note:

ประชุมเพื่อพัฒนารอบงานวิจัย วันเสาร์ที่ 18 สิงหาคม 2544

เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้และจัดประกาย วันศุกร์ที่ 24 สิงหาคม 2544 เรื่องการจัดการแมลงโรคพืชโดยไม่ใช้เคมีในรูปแบบต่างๆ ผู้ประสานงานหลักคือ โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ

ประสบการณ์การใช้สารชีวภาพ

เขียนโดย อาภรณ์ จันทรสมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ตัวแทนเกษตรกรที่มานำเสนอประสบการณ์การใช้สารชีวภาพจาก 4 กลุ่มคือ กลุ่มเกษตรกรจากโครงการใช้ประโยชน์จากน้ำทิ้งการทำขนมจีน ต.บึงเนียม และต.ศิลา กลุ่มแกนนำเกษตรธรรมชาติบ้านหนองแสง กลุ่มเกษตรกรยั่งยืนอำเภอกุเวียง เกษตรกรในพื้นที่การทำงานขององค์การนาชาตแพลงเพื่อร่วมกันพัฒนา อ.ภูพาน และอ.หนองสองห้อง สาเหตุหลักที่ชาวบ้านปรับเปลี่ยนมาใช้สารชีวภาพคือ อันตรายของสารเคมีต่อสุขภาพซึ่งเริ่มเห็นผลเมื่อใช้ไปสักระยะ หนี้สินที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบใช้สารเคมี สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และการที่ได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างเกษตรกรที่ทำแล้วประสบผลสำเร็จ สิ่งหนึ่งที่ส่งผลให้ทำได้ดีคือการเชื่อมั่นในวิธีการ สารชีวภาพแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ทำหน้าที่บำรุงดิน ส่วนที่ทำหน้าที่ไล่แมลง และส่วนที่เป็นฮอร์โมน วัสดุที่ใช้ทำสารชีวภาพ คือ หอยเชอร์รี่ สมุนไพรพื้นบ้าน ผลไม้ต่าง ๆ มะเดื่อ เศษอาหาร ซากพืชซากสัตว์ น้ำหมักขนมจีน และกากน้ำตาล ซึ่งวัสดุเหล่านี้เป็นของที่ได้ในท้องถิ่น และเป็นการนำของที่ไม่มีประโยชน์และเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมมาทำให้เกิดคุณค่า เทคนิควิธีที่ทำการหมักเพื่อเพิ่มจุลินทรีย์ การใช้สารชีวภาพของเกษตรกรเป็นการพึ่งตนเองทั้งทางด้านเทคโนโลยี พึ่งตนเองทางด้านค่าใช้จ่าย และส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ทั้ง 4 กลุ่มได้ขยายแนวคิดในการลดการใช้สารเคมีกับคนในชุมชน และวิธีการที่จะเผยแพร่ได้ดีที่สุดคือการศึกษาดูงานเกษตรกรที่ทำสำเร็จ รวมถึงการถ่ายทอดโดยเกษตรกรด้วยกัน

นักวิชาการและองค์กรสนับสนุนที่ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การใช้สารชีวภาพให้ความสนใจในหลายๆประเด็นที่แตกต่างกันเช่น สารชีวภาพที่ใช้กับผักและผลไม้จะต่างกันอย่างไรจึงใช้ได้ผลดี จะเชื่อมส่วนที่ดีของเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ทดลองทำแล้วเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำกับนักวิชาการซึ่งเชื่อในทฤษฎีแล้วจึงทดลองทำ แล้วร่วมกันทำสารชีวภาพให้มีความชัดเจนสามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผลได้อย่างไร วิธีการเผยแพร่แนวคิดนี้สู่เกษตรกรที่อยู่ต้นน้ำเช่น ต้นน้ำเขิน ต้นน้ำพอง เป็นต้น จะใช้เรื่องสารชีวภาพเชื่อมต่อกับเด็กเยาวชนทั้งในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียนให้เข้ากับชุมชนของเขาได้อย่างไร ทำอย่างไรให้เกษตรกรเข้าใจระบบนิเวศทั้งระบบ ในทางการแพทย์มีจุลินทรีย์อะไรบ้างในสารชีวภาพและเป็นอันตรายหรือไม่ในกรณีที่กินเข้าไปหรือตกค้างในพืชผัก สารชีวภาพที่ทำหน้าที่บำรุงดิน ไล่แมลง และฮอร์โมนทำงานอย่างไร แปลงที่ชาวบ้านใช้สารชีวภาพยังมีแมลงศัตรูธรรมชาติอยู่หรือไม่ โรคขาดของผักที่ใช้สารชีวภาพเป็นอย่างไร และน้ำหมักมะเดื่อทำไมมีคุณสมบัติในการไล่แมลงทั้งที่ตัวมันเองมีแมลงวันผลไม้เข้าไปทำลาย ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะต้องร่วมกันหาคำตอบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการเกิดเวทีภาคีเกษตรยั่งยืนภาคอีสาน ข้อแรกคือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้โดยเอาชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ข้อที่สองคือเวทีทำให้เกิดเครือข่ายตามธรรมชาติเกิดการเชื่อมต่อกันสำหรับคนที่สนใจ และข้อที่สามคือการเอาประเด็นที่เป็นจริงมาพัฒนากรอบโจทย์งานวิจัย ภาคีได้กำหนดลักษณะการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวโดยการจัดเวทีออกเป็น 3 ลักษณะคือ เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากเกษตรกรเพื่อเป็นการเรียนรู้และจุดประกาย เวทีพัฒนารอบงานวิจัยจากประเด็นที่ได้จากเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมในการทำงานร่วมกันของภาคี และเวทีเผยแพร่ผลงานที่ได้ไปศึกษามาเพื่อเป็นการแลก

เปลี่ยนข้อมูลกับเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้นในเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยแต่ละหน่วยงานที่มาร่วมในภาคี
จะมีส่วนรับผิดชอบในการประสานให้เกิดเวทีเหล่านี้ และเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของภาคี
คือ การจัดทำจดหมายข่าวและรายงานการประชุมภาคีในแต่ละครั้ง

ประเด็นเนื้อหาที่ภาคีสนใจและต้องการให้มีการนำมาแลกเปลี่ยนในเวทีครั้งต่อไปคือ เรื่องของการจัด
การโรดแมลง การเตรียมดิน การนำเกษตรยั่งยืนสู่โรงเรียน การแปรรูปผลผลิต สื่ที่เหมาะสมในการเผยแพร่แนว
คิด การตลาดทางเลือกของเกษตรยั่งยืน และการจัดทำหลักสูตรเทคโนโลยีเกษตรยั่งยืน การประชุมเวทีครั้งต่อไป
คือ การประชุมเพื่อพัฒนากรอบงานวิจัย วันเสาร์ที่ 18 สิงหาคม 2544 และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อ
การเรียนรู้และจุดประกาย วันศุกร์ที่ 24 สิงหาคม 2544 เรื่องการจัดการแมลงโรคพืชโดยไม่ใช้เคมีในรูปแบบต่างๆ
ผู้ประสานงานหลักคือ โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ

นักวิจัยกับการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

เขียนโดย ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์

มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน

คุณลักษณะของนักวิจัยที่มีคุณค่าต่อสังคมไทย

นักวิจัยที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยควรมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ มีความรู้ ความสามารถ (ปัญญา) และคุณธรรม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความสามารถเชื่อมโยง (บูรณาการ) ความรู้ที่ตนเองเชี่ยวชาญ เข้ากับความรู้อีกหลากหลายสาขาวิชา เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงได้ พร้อมทั้งยึดมั่นคุณธรรมในการดำรงชีวิต เพราะคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่กำกับการตัดสินใจของมนุษย์ ซึ่งส่งผลสู่การกระทำกรรมดี หรือกรรมชั่ว ดังนั้นนักวิจัยที่มีความรู้และความสามารถสูง ถ้าขาดคุณธรรมย่อมสร้างความเสียหายให้แก่สังคมได้มาก

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีงบประมาณเพื่อการทำวิจัยค่อนข้างจำกัด แต่งบประมาณเฉลี่ยต่อนักวิจัย 1 คน มีไม่น้อยอย่างที่คิด เพราะจำนวนนักวิจัยมีอยู่น้อย คำถามคือ จะสร้างงานวิจัยที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมไทยได้อย่างไร ตัวอย่างเช่น เมื่อปลายปี 2544 มีการจัดอันดับความเข้มแข็งทางการศึกษา ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 44 จากทั้งหมด 49 อันดับ แต่ใช้งบประมาณเพื่อการศึกษามากเป็นอันดับ 2 ของเอเชีย

ในปัจจุบันสังคมเริ่มรู้สึกกังวลในความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพของนักวิจัย โดยเฉพาะกรณีรายงานการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการวางท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย และโครงการสร้างโรงไฟฟ้าที่ปอนนอกหินกรูด รวมทั้งผลการศึกษาของโครงการแปรสัญญาสัมปทานกิจการโทรคมนาคม เพราะมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับมหาศาล ถ้ารัฐบาลตัดสินใจผิดพลาด อาจสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติเป็นเงินหลายแสนล้านบาท คำถามคือนักวิจัยทำการวิจัยเพื่อใคร นายทุนต่างชาติ นายทุนไทย หรือสังคมไทย

ฐานคิดเพื่อการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

การพัฒนาอย่างบูรณาการหรือการพัฒนาแบบองค์รวมคือ การพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม การศึกษา การเมืองวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน ทำให้ขาดความสมดุล เกสภาพรวยกระจุกจนกระจาย ประเทศไทยในปัจจุบันมีคนจนมากถึง 10 ล้านคน ส่วนสังคมมีปัญหายาเสพติด โรคเอดส์ คอร์รัปชัน และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

การพัฒนาโดยใช้คนเป็นศูนย์กลาง ใช้คนเป็นทั้งปัจจัยและเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งได้รับความสนใจตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สำหรับแผนพัฒนาฯ ในอดีตนั้น เน้นการใช้เงินเป็นปัจจัยในการพัฒนา และกำหนดเป้าหมายหลักไว้ที่ได้อะไรเพิ่มขึ้น ดังนั้นถึงแม้ว่าจะทำการวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว นักวิจัยต้องให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างขีดความสามารถของชาวนา และป้องกันผลกระทบในทางลบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน

ส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มผู้นำเกษตรกรในพื้นที่นาร่อง เพื่อทำการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของท้องถิ่น (ทุนทางสังคม) อาชีพ ผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากร เงินออม ตลอดจนอาชีพหลัก อาชีพรอง ที่ดินทำกิน สภาพเศรษฐกิจ สังคม รายรับ รายจ่าย หนี้สิน เป็นต้น

พัฒนาเครือข่ายผู้รู้ของระบบการผลิตหลักในเขตนิเวศเกษตร อาทิ พัฒนาเครือข่ายผู้รู้เรื่องข้าว ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่พื้นเมือง เลี้ยงปลาในกระชัง การเพาะเห็ด ป่าชุมชน เป็นต้น เพื่อสำรวจสายพันธุ์พืช สายพันธุ์สัตว์ และสืบค้นเทคโนโลยีการผลิตที่ดีที่เกษตรกรกรใช้ปฏิบัติอยู่

จัดเวทีแลกเปลี่ยนฐานคิด ความรู้ และประสบการณ์ ระหว่างผู้รู้กับผู้รู้และผู้รู้กับนักวิจัย จากนั้นระดมความคิด แล้วสนับสนุนให้ผู้รู้ทำการทดลอง เพื่อเปรียบเทียบเทคโนโลยีการผลิตใหม่กับเทคโนโลยีการผลิตเดิมที่ตนเองใช้ปฏิบัติอยู่ โดยมีนักวิจัยคอยเป็นที่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำวิธีการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

จัดเวทีรายงานผลการทดลอง และระดมความคิดตั้งโจทย์ให้นักวิจัยที่ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อปรับปรุงพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตให้ดียิ่งขึ้น โดยนำความรู้จากนักวิจัย (ความรู้จากภายนอกหรือความรู้สากล) มาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และทำการวิจัยประยุกต์และวิจัยพื้นฐานเฉพาะกรณีที่น่าสนใจ

พัฒนาพื้นที่ประชาคมนักวิจัยเกษตรยั่งยืน เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคม ให้นักวิจัยมีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ ตลอดจนเชื่อมโยงองค์ความรู้จากท้องถิ่นไปสู่การเรียนการสอนในสถานศึกษา และจัดทำโครงการบัณฑิตอาสา โครงการฝึกงานนักศึกษา โครงการวิจัยของนักศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัย ฯลฯ

จัดตั้งกองทุนพัฒนาเกษตรยั่งยืน อาทิ กองทุนเพื่อการเรียนรู้เกษตรกร กองทุนเพื่อการวิจัย ซึ่งควรเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และกองทุนเพื่อการลงทุน โดยกองทุนประเภทที่ 1 และ 2 เป็นเงินที่รัฐให้เปล่า ส่วนกองทุนประเภทที่ 3 เป็นเงินที่รัฐสมทบให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่มีกิจกรรมออมทรัพย์ และจำนวนเงินสมทบนั้นควรลดลงทุกปี

วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของคนในชุมชนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น นอกจากวัฒนธรรมแล้ว สภาพเศรษฐกิจ ขนาดที่ทำกิน หนี้สิน ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความเสี่ยงในการผลิต และราคาผลผลิต ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการเลือกชนิดพืช สัตว์ และเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต

การมีส่วนร่วมคือ การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้ตัดสินใจ มิใช่เพียงการเข้าร่วมประชุม เพื่อแสดงข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเท่านั้น การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจึงหมายถึงการวิจัยที่ให้ผู้ใช่ผลการวิจัยเป็นผู้ตั้งโจทย์ ซึ่งช่วยให้การวิจัยตอบสนองต่อความต้องการ และนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น

ถ้าแบ่งงานวิจัยออกเป็น 3 ประเภทคือ งานวิจัยพื้นฐาน งานวิจัยประยุกต์ และงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เกษตรกรจะเป็นผู้ตั้งโจทย์สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ส่วนผู้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการตั้งโจทย์สำหรับการวิจัยประยุกต์ และผู้ทำการวิจัยประยุกต์ตั้งโจทย์สำหรับการวิจัยพื้นฐาน นอกจากนี้ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ใช่ผลการวิจัยในทุกขั้นตอนของการวิจัย

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมช่วยสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ใช่ผลงานวิจัย การเรียนรู้ร่วมกันต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ความเปิดเผย ความจริงใจ และความเชื่อใจไว้วางใจ ตัวอย่างเช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการช่วยให้เกษตรกรได้เรียนรู้หลักการและทฤษฎีจากนักวิจัย ขณะที่นักวิจัยได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงของสังคมจากเกษตรกร ทุกฝ่ายจึงได้รับประโยชน์ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

การเกษตรยั่งยืนคือ การเกษตรที่ไม่ทำลายดิน ไม่ทำลายน้ำ ให้อาหารสุขภาพ และรักษาวัฒนธรรม เป็นการเกษตรที่ช่วยฟื้นฟูทุนของเกษตรกร อาทิ ความเชื่อมั่นในตนเอง ภูมิปัญญา สุขภาพ ป่า-ดิน-น้ำ ฯลฯ การพัฒนาภาคเกษตรกรรม จึงมีวัตถุประสงค์ครอบคลุมกว้างไกลกว่าการผลิตเพื่อสร้างรายได้ที่เป็นเงิน แต่เชื่อมโยงกับทุกเรื่อง อาทิ สัมมาอาชีวะ จิตใจ สุขภาพ ความอบอุ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ การเกษตรยั่งยืนจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการบูรณะสังคมไทย

ถึงแม้ว่าจะมีความรู้ครบถ้วนทุกสาขาวิชา ก็ไม่สามารถขยายพื้นที่การเกษตรยั่งยืนให้กว้างขวางออกไปได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากจำเป็นต้องใช้พลังขับเคลื่อนจากภาคประชาสังคม โดยเฉพาะเกษตรกรผู้บริโภค และผู้ประกอบการเกษตร รวมทั้งการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้กำหนดทิศทาง นโยบาย และงบประมาณ เพื่อ

การวิจัยพัฒนาและส่งเสริมการเกษตร หรืออีกนัยหนึ่งต้องรวมพลังสร้างสรรค์จากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

แนวทางการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

สร้างทีมงานพหุภาคี (สหวิทยาการ) ที่มีส่วนร่วมของผู้นำเกษตรกร และสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงปรัชญาแนวคิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ใช้การมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาเกษตรยั่งยืน จากนั้นกำหนดเป้าหมาย ภารกิจ และขั้นตอนการทำงาน

ศึกษาวิจัยและจำแนกเขตนิเวศเกษตร เพื่อใช้วางแผนในการคัดเลือกพื้นที่นำร่องของการผลิตหลักในแต่ละเขตนิเวศเกษตร ซึ่งสามารถใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบสำหรับการศึกษาวิจัย ดูนาน และฝึกอบรม เพื่อขยายพื้นที่การเกษตรยั่งยืนต่อไป

บทสรุป

ภาคเกษตรกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศไทย เพราะเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก การเกษตรจึงมีความหมายมากกว่าผลผลิตและรายได้ที่เป็นเงิน การเกษตรยั่งยืนเน้นการจัดการและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การเกษตรยั่งยืนเน้นการจัดการและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ และลดการใช้สารเคมี ซึ่งจะช่วยบูรณะสังคมไทย พื้นฟูสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังนั้นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และประชาสังคม จึงควรให้ความสำคัญ และร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาการเกษตรยั่งยืนอย่างจริงจัง

เกษตรกรรมยั่งยืนในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ที่มา : รวบรวมความจากเวทีประชุมกลุ่มย่อยเรื่อง

“วิถีชุมชนบนฐานเกษตรกรรมยั่งยืน”

โดยการสรุปของ อ.พฤษ์ ยิบมันตะศิริ และคุณอรุณี เวียงแสง

ในงานประชุมประจำปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคเหนือ ครั้งที่ 2

ในชื่อ “ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยอิสระ” วันที่ 28-29 พ.ย. 2545

ณ ห้องแกรนด์ภูคำ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จ.เชียงใหม่

1. ทำไมต้องเกษตรกรรมยั่งยืน?

ที่ผ่านมา การทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบมากมาย ปรากฏการณ์ที่เห็นในภาคเหนือ อาทิ ชาวบ้านมีหนี้สินไม่ต่ำกว่า หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทต่อครัวเรือน การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นแปลงใหญ่ เช่น ถั่วฝักยาว แม่อาย ทำสวนส้มกันมาก ถั่วลิสงทรายปลูกมันฝรั่ง ถั่วฝักยาวปลูกหอมใหญ่ ทำให้เกิดการใช้สารเคมีปริมาณมาก สูญเสียพันธุกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น สาเหตุมาจากปัญหาเชิงโครงสร้างเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายรัฐที่เน้นเกษตรเคมี สื่อที่ช่วยโฆษณาแต่กระแสหลัก นอกจากนี้ นโยบาย กฎหมายก็ไปสัมพันธ์กับทุนข้ามชาติ และยังคงเผชิญกับการกีดกันทางการค้า สุดท้ายคนที่ตกเป็นเหยื่อในสถานการณ์ปัญหามากที่สุดคือเกษตรกรรายย่อย

ดังนั้นแนวทางของกลุ่มที่ทำงานพัฒนาและเคลื่อนไหวเรื่องเกษตรยั่งยืน จึงพยายามสร้างรูปธรรมของชุมชนเกษตรยั่งยืน พร้อมทั้งการณรงค์เผยแพร่ แสวงหาพันธมิตร และผลักดันนโยบายสาธารณะไปพร้อมกัน ทั้งนี้โดยมองเรื่องเกษตรยั่งยืน โดยยึดหลักการมากกว่ารูปแบบ เช่น การผลิตอาหารให้เพียงพอต่อการบริโภคก่อน การผลิตที่หลากหลาย ใช้กระบวนการผลิตทางธรรมชาติ มีการบำรุงดิน ใช้วัสดุหมუნเวียนในไร่นา เน้นการปรับปรุง อนุรักษ์ พัฒนาพันธุกรรมพื้นบ้าน เน้นเทคโนโลยีที่เหมาะสม และเน้นตลาดในระดับไร่นา ตลาดท้องถิ่นมากกว่าตลาดเมือง เป็นต้น

สำหรับในการทำงานโจทย์เรื่องเกษตรยั่งยืนในช่วงต้น ที่นำมาสู่การทำวิจัยคือ ทำไมชาวบ้านสนใจทำเกษตรยั่งยืนน้อย ไม่มีการขยายตัว จึงนำมาสู่การทำงานวิจัยเป็นชุดโครงการเพื่อตอบคำถามเหล่านี้ใน 4 เรื่องหลักๆ คือ 1) ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายการทำการผลิตเกษตรยั่งยืน 2) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ 3) รูปแบบองค์กรผู้บริโภค และ 4) เรื่องตลาด ซึ่งในระยะต่อมา งานวิจัยได้ขยายออกไปมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่เน้นเทคนิคทางเลือก เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านในการทำเกษตรยั่งยืนมากขึ้น เช่น การหาสารทดแทนสารเคมี และประเด็นเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่ม เครือข่าย เป็นต้น

2. มีอะไรบ้าง ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน?

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน

ที่ผ่านมา มีการสนับสนุนโครงการทั้งสิ้น 26 โครงการ แยกไปตามภูมิภาคต่างๆ (ดูตารางด้านท้ายประกอบ) ทั้งภาคเหนือ (20 โครงการ) ภาคอีสาน (3 โครงการ) ภาคกลาง (1 โครงการ) และภาคใต้ (2 โครงการ) ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยในประเด็นเรื่องระบบการผลิตและเทคโนโลยีเกษตรยั่งยืน นอกนั้นได้แก่ ประเด็นเรื่อง การตลาดและองค์กรผู้บริโภค การขยายผล การกำหนดมาตรฐาน และการเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรและการร่วมมือระหว่างองค์กร

กลุ่มเรื่อง ระบบการผลิตและเทคโนโลยีเกษตรยั่งยืน มีเป้าหมายในเรื่องการลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก หรือลดต้นทุนการผลิต และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต งานวิจัยที่ทำงานจะเกี่ยวกับเรื่อง การลด ละ เลิก การใช้สารเคมี การใช้สารสกัดชีวภาพและสารสมุนไพร การใช้จุลินทรีย์ท้องถิ่น การใช้วัสดุท้องถิ่น และการใช้ปุ๋ยพืชสด

กลุ่มเรื่อง การตลาดและองค์กรผู้บริโภค เป้าหมายของงานกลุ่มนี้ มุ่งไปที่การสร้างความรู้เข้าใจแนวคิดและปฏิบัติการด้านเกษตรยั่งยืนให้กับผู้บริโภค และสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้ผลิต โดยมีประเด็นวิจัยเกี่ยวกับ การผลิตที่นำการตลาดเรื่องตลาดทางเลือก ซึ่งมีด้วยกันหลายระดับ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และรูปแบบองค์กรผู้บริโภคที่หลากหลาย

ในเรื่องการตลาดนั้น จากงานวิจัยทำให้ได้ความชัดเจนในความหมาย หลักการของ “ตลาดทางเลือก” อาทิ ให้ความสำคัญกับตลาดในชุมชนก่อน สินค้ามาจากกระบวนการผลิตที่เป็นธรรมชาติ เป็นต้น สำหรับรูปแบบตลาดทางเลือกที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดนัดในท้องถิ่น ชุมชน ตลาดในโรงเรียน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ตลาดสหกรณ์/ศูนย์รวม และตลาดกลาง เช่น ตลาดนัดร้านอาหาร ฯลฯ โดยเฉพาะตลาดนัด น่าจะเป็นกระแสของตลาดทางเลือกในอนาคต

ประเด็นวิจัยที่น่าสนใจศึกษาต่อ ได้แก่ เครือข่ายตลาดนัดสินค้าเกษตรยั่งยืน ตลาดกลางสินค้าเกษตรยั่งยืนระดับจังหวัด/ภาค

ส่วนเรื่องรูปแบบองค์กรผู้บริโภค มีการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ และที่ผ่านมาในกระบวนการวิจัยได้สร้างภาคปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ อาทิ ชมรมผู้บริโภค โดยเฉพาะชุมชนในเมือง มีการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องพิษภัยจากสารพิษ การพาไปดูงาน จัดตลาดนัดสินค้าปลอดสาร ที่สำคัญคือการทำงานกับโรงเรียน โดยรณรงค์เรื่องพันธกรรมพื้นบ้าน การตรวจสอบผักค้ำในพืชผัก และพาครูอาจารย์ไปดูงาน ซึ่งทำให้พบว่า การรณรงค์กับโรงเรียนเป็นวิธีการที่ดีกว่าทำกับชุมชนเมือง เพราะโรงเรียนมีอาจารย์ที่รับผิดชอบ สามารถเข้าไปชักชวนกันทำกิจกรรมได้ง่าย และเป็นกลุ่มที่มีลักษณะงาน การใช้เวลา เช่น ในวันหยุด ที่ตรงกัน ทำให้นัดหมายทำกิจกรรมร่วมกันได้สะดวกกว่า และได้ข้อสรุปว่า การก่อตั้งเป็นชมรมผู้บริโภคทำได้ค่อนข้างยาก แต่ควรเริ่มจากการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่มีวิถีใกล้เคียงกัน พบปะกันได้บ่อยเพื่อสร้างความสัมพันธ์กันได้ง่าย โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ใกล้ผู้ผลิต และกลุ่มเป้าหมายนี้ควรเริ่มจากอาจารย์ที่สอนเรื่องอาหาร สุขภาพ หรือสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยที่ควรจะศึกษาต่อ ได้แก่ เรื่องหลักสูตรเกษตรยั่งยืนในโรงเรียน สภาผู้บริโภคเกษตรยั่งยืนในโรงเรียน ตลอดจนเรื่องเครือข่ายผู้บริโภค

กลุ่มเรื่อง การขยายผลเกษตรยั่งยืน มาจากโจทย์ที่ว่า ทำไมเกษตรยั่งยืนไม่ขยายตัว โดยมีงานวิจัยที่พูดถึง กระบวนการขยายการสร้างองค์ความรู้ กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและองค์กร ตัวชี้วัดของโครงการที่เน้นการขยายจำนวนของผู้ปฏิบัติเกษตรยั่งยืน ผลของการวิจัยชี้ให้เห็นว่า มีเงื่อนไขจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก เช่น เกษตรกรรายใหม่ๆ ขาดความรู้ เกษตรกรที่ทำมาแล้วครึ่งทางขาดความเชื่อมั่น ซึ่งอาจมาจากสาเหตุเรื่องสิทธิในที่ดินทำกิน เงินทุนและแรงงาน เป็นต้น รวมทั้งการขาดองค์กรส่งเสริมเข้าไปติดตาม สนับสนุน ให้กำลังใจ สร้างความยอมรับ ซึ่งจากการทำงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อย โดยมีการนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ทำให้ได้ “กระบวนการส่งเสริม” เกษตรกรรมยั่งยืนที่ชัดเจนขึ้น ใน 8 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน (2) ขั้นตอนการยกระดับองค์ความรู้ร่วมกับผู้นำ (3) ขั้นตอนการพัฒนากลุ่ม-เครือข่าย

(4) ขั้นตอนการเสริมกระบวนการเรียนรู้ (5) ขั้นตอนส่งเสริม สนับสนุนปัจจัยการผลิต (6) ขั้นตอนการสรุปบทเรียนและกระบวนการทำงานร่วมกับผู้นำ (7) ขั้นตอนการขยายผล และ (8) ขั้นตอนการสรุปบทเรียนและเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ อาทิ กลุ่มเกษตรกรที่เข้ามาใหม่ ยังขาดความรู้ จะเน้นกระบวนการกลุ่มก่อน ส่วนกลุ่มที่ทำแล้วแต่ขาดความมั่นใจ จะเสริมเรื่องเทคนิคชีวภาพ เรื่องระบบตลาด ส่วนกลุ่มที่ทำอยู่แล้ว จะเน้นการสร้างเชื่อมั่นที่จะนำเสนอ โดยสร้างความเป็นวิทยากรชาวบ้าน และพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชาวบ้าน ให้เป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง เช่นกรณีสหกรณ์เกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา ผลที่ได้คือ เกิดฟาร์มตัวอย่างกระจายในพื้นที่เพิ่มขึ้น เช่น กรณีเชียงใหม่-ลำพูน จาก 8 ครอบครัวเป็น 61 ครอบครัว

กลุ่มเรื่อง การกำหนดมาตรฐาน ประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน องค์การมาตรฐานที่ประกอบด้วยผู้แทนจากทุกๆ ฝ่าย ทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค นักวิชาการ ส่วนราชการ และเรื่องกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ

ที่ผ่านมา มีการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐาน โดยได้เกณฑ์ของพืช-ผักแล้ว ส่วนที่ยังขาดไป คือ มาตรฐานด้านการแปรรูป สัตว์ เติบโต นอกจากนี้มีการพัฒนากลไกการจัดการมาตรฐาน ได้ออกมาเป็นธรรมนูญ ธรรมนูญ ระเบียบและระบบเอกสาร และเริ่มให้การรับรองมาตรฐานไปบ้างแล้วเกือบ 30 ไร่ โดยมีการพัฒนาสร้างระบบตรวจสอบ ด้วยการฝึกอบรมผู้ตรวจสอบ ตลอด

งานด้านการเผยแพร่ต่อสาธารณะผ่านสื่อต่างๆ อาทิ จดหมายข่าว หนังสือพิมพ์ วิทยุ กลุ่มเรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรและการร่วมมือระหว่างองค์กร ในเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นงานใหม่ และถือเป็นกระบวนการเคลื่อนงานที่สำคัญ เช่น การพัฒนาผู้นำด้านเกษตรยั่งยืน ประเด็นที่น่าสนใจคือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ตลอดจนการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละองค์กร

ทั้งนี้เนื่องจากการที่เกษตรกรจะหันมาปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของตนไม่ใช่เรื่องง่าย มีการสรุปบทเรียนที่น่าสนใจว่า เงื่อนไขสำคัญในการผลักดันเรื่องเกษตรยั่งยืนให้ขยายผล ได้แก่ ต้องให้ชาวบ้านมีโอกาสได้เรียนรู้และสัมผัสของจริง กระบวนการกลุ่ม องค์กร การพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม การมีตลาดรองรับ ซึ่งหน่วยงานที่สนับสนุนต้องร่วมเสี่ยงกับเกษตรกร และองค์กรส่งเสริมทำงานต่อเนื่อง เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเกษตรยั่งยืนร่วมพัฒนาส่งเสริมเรื่องนี้มาเป็นสิบปี รวมทั้งในพื้นที่เองก็ต้องมีการทำงานร่วมกัน เช่น ในภาคเหนือมีการทำงานร่วมกับ สวพ. 1 ในเรื่องการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีในการผลิต เป็นต้น

ประเด็นที่ทิ้งท้ายไว้ในส่วนนี้ก็คือ ต้องมองเรื่องเกษตรยั่งยืนอย่างรอบด้าน เพราะจะเป็นเงื่อนไขปัจจัยในการหนุนเสริม เช่น ที่มีการสะท้อนว่า ในพื้นที่จริง การทำงานเรื่องเกษตรยั่งยืนไปสัมพันธ์กับประเด็นอื่นๆ อย่างแยกกันไม่ออก อาทิ เรื่อง ป่าชุมชน น้ำ ดังนั้นเวลาพูดถึงเรื่องเกษตรยั่งยืน จึงต้องพูดเรื่องฐานทรัพยากรไปด้วยกัน

องค์ความรู้ ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยดังกล่าว เกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ความหมายและขอบเขตของเกษตรยั่งยืน
- ความเชื่อมโยงของกิจกรรม ทำให้เห็นความเป็นระบบของเกษตรยั่งยืน
- กรณีศึกษาที่แสดงความสำเร็จของชุมชนเกษตรยั่งยืน เกิดขึ้นทุกภาค ถึงแม้นโยบายและแนวทางปฏิบัติของรัฐจะไม่ชัดเจน

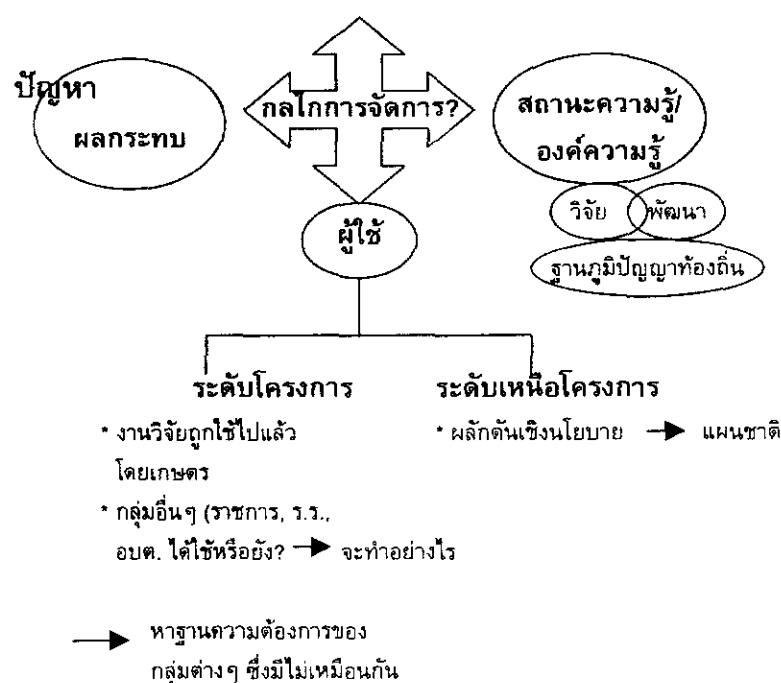
- การขยายผลของ "เทคโนโลยีอิงนิเวศน์" เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ โดยการชักนำของ องค์กรพัฒนาเอกชน รัฐ และโดยเกษตรกรสู่เกษตรกรเอง
- การเติบโตของเกษตรยั่งยืนระดับชุมชน
- การเชื่อมโยงกระบวนการพัฒนาเกษตรยั่งยืนสู่เรื่อง "ระบบอาหาร"

กระบวนการที่ใช้ในการทำงานวิจัย ได้แก่ การจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ วางแผน การปฏิบัติ การติดตามประเมิน และปรับใช้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของเกษตรกรรายย่อย ตลอดจนการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรและนักวิจัย โดยผ่านวิธีการต่างๆ อาทิ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ เช่น การศึกษาดูงาน รูปแบบโรงเรียนเกษตรกร การวางแผนและการจัดการแบบมีส่วนร่วม การสร้างพันธมิตรร่วมกันระหว่างองค์กรต่างๆ ที่มีเป้าหมายเดียวกัน และงานวิจัยบางเรื่องต้องการสร้างรูปธรรม เช่น ในเรื่ององค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ

ทิศทางการเคลื่อนงานเพื่อขยายผลการปฏิบัติ มีแนวทางกว้างๆ ดังนี้

- การวิจัยเชิงพัฒนา และการเรียนรู้จากกรณีความสำเร็จและล้มเหลว
- การวิจัยตลาดทางเลือกและผู้บริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรยั่งยืน
- การเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่น
- การสนับสนุนเชิงนโยบาย
- พหุภาคีและการมีส่วนร่วม
- การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกร
- พัฒนา "เทคโนโลยีอิงนิเวศน์" และทรัพยากรพันธุกรรมทางพืชและสัตว์

3. การจัดการความรู้เรื่องเกษตรยั่งยืน จะมีกลไกอย่างไร

ที่ประชุมได้สะท้อนมุมมอง “การจัดการความรู้” ในเรื่องเกษตรยั่งยืน ซึ่งสำหรับระดับเกษตรกร ผลของโครงการวิจัยได้ชี้ให้เห็นความสามารถของชุมชนในการ “จัดการความรู้ที่เป็นอิสระ” ได้ เป็นความพยายามที่จะปลดแอกจากการถูกครอบงำ อันมาจากทิศทางของการพัฒนากระแสหลักที่ผูกขาดและรวมศูนย์อำนาจ โดยหันมาถือฟื้นฟูภูมิปัญญาความรู้เดิม ผสานเข้ากับองค์ความรู้ใหม่ ก่อให้เกิดศักยภาพการพัฒนาทางเลือกที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น เกิดการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย และเชื่อมโยงเรื่องเกษตรสู่เรื่องระบบอาหาร และมีมิติต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม เรียกได้ว่า งานวิจัยถูกใช้ไปแล้วในตัว เพราะปัญหาหรือโจทย์วิจัยมาจากพวกเขาเอง แต่ในกลุ่มอื่นๆ ซึ่งเป็นโครงสร้างระดับพื้นที่ เช่น ราชการ โรงเรียน อบต. ยังไม่มีความชัดเจนนัก จึงเป็นประเด็นที่ทิ้งท้ายไว้เพื่อคิดกันต่อสำหรับการขับเคลื่อนงานต่อไป โดยตั้งประเด็นว่า จากงานวิจัยต่างๆ ที่เป็นทุนอยู่นั้น จะสร้างการขับเคลื่อนงานได้อย่างไร เช่น ต้องการฐานข้อมูลอะไรเพิ่มเติมบ้าง ถ้าจะสกัดองค์ความรู้ไปใช้ ควรทำอะไรกับใคร (กลุ่มเป้าหมาย) และจะสื่อสารอย่างไรกับใคร เป็นต้น

ตาราง งานวิจัยในชุดเกษตรกรรมยั่งยืน ที่สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

ลำดับ	ชื่อโครงการ	หัวหน้าโครงการ/ ผู้ประสานงาน	สถานที่ติดต่อ
ภาคเหนือ			
1.	ระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน	คุณชมชวน บุญระหงส์	สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน
2.	มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ	ผศ.ดร.ทิพย์รัตน์ มณีเลิศ	ภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่
3.	มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ ระยะที่ 2	ผศ.ดร.ทิพย์รัตน์ มณีเลิศ	ภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่
4.	รูปแบบองค์กรผู้บริโภคที่เหมาะสมสำหรับอาหารปลอดภัยในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	คุณประสงค์ อยู่สุข สาราญ	239 หมู่ 7 ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ 50220
5.	รูปแบบองค์กรผู้บริโภคที่เหมาะสมสำหรับอาหารปลอดภัยในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ระยะที่ 2	คุณชมชวน บุญระหงส์	สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน
6.	ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการขยายเกษตรกรรมยั่งยืน ที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ ต.แม่ทา จ. เชียงใหม่	คุณนิคม ไชยวรรณ	สถาบันการเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืน

7.	การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาระบบเกษตร ยั่งยืน ส่วนที่ 1 : การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวโดยใช้ปุ๋ยพืชสด	อ.พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ	ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทาง เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ ม. เชียงใหม่
8.	การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาระบบเกษตร ยั่งยืน ระยะที่ 2 : การเพิ่มศักยภาพชุมชนเพื่อผลิตเมล็ด พันธุ์ข้าว คุณภาพ	อ.พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ	ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทาง เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ ม. เชียงใหม่
9.	รูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืนบนที่สูงชาวอาข่า บ้านแม่ เต๋อ และบ้านแม่จันทหลวง	คุณพงษ์พร ชยาตุล ชาติ	ศูนย์การศึกษาชนเผ่าเชียงราย ชาติ
10.	กระบวนการส่งเสริมเกษตรกรที่ยั่งยืนที่เหมาะสมกับ เกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ	คุณนิคม ไชยวรรณ	มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน
11.	ทางเลือกการผลิตทางการเกษตร เพื่อลดการใช้สารเคมี บริเวณพื้นที่ต้นน้ำกว๊านพะเยา	คุณกรรณิการ์ ชมภู ศรี	225/12 หมู่ 5 บ้านสินธนา ต.สันพระเนตร อ.สันทราย จ. เชียงใหม่
12.	รูปแบบความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มเกษตรกรในการผลิตผักปลอดสารพิษของชุมชน ตำบลบ้านกาศ อำเภอสูงเม่น จ.แพร่	คุณสถิต เรือนคำ	131 หมู่ 4 ต.บ้านกาศ อำเภอ สูงเม่น จ.แพร่ 54130
13.	รูปแบบการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของชุมชน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน	คุณไพศาล ญาตศิริ	1 หมู่ 1 ต.เมืองปอน อำเภอ ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140
14.	การใช้จุลินทรีย์ในท้องดิน (IMO) กับการยอมรับของ เกษตรกร อำเภอขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน	คุณวัลลภ สุวรรณ อาภา	ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเพื่อการ พัฒนา บ้านหนองป่าก่อ หมู่ที่ 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม แม่ฮ่องสอน
15.	การศึกษาและพัฒนาวัสดุท้องถิ่นทดแทนกากน้ำตาลเพื่อ ผลิตสารจุลินทรีย์ จังหวัดเชียงราย	คุณดำเนิน วงศ์วุฒิ	สำนักงานการประถมศึกษา กิ่ง อำเภอดอยหลวง จ.เชียงราย
16.	การบริหารจัดการกลุ่มการผลิตผักปลอดสารพิษ ตำบล แม่กรณ์ อ.เมือง จ.เชียงราย	คุณเบญจมิน ดอ แสง	กลุ่มเกษตรกร ตำบลแม่กรณ์ อ.เมือง จ.เชียงราย
17.	แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำในการทำเกษตรยั่งยืน จังหวัดพิจิตร	คุณปัญจะ ยาแก้ว	สำนักงานสาธารณสุข อ.ทับ คล้อ จ.พิจิตร
18.	การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดวิธีการปลูก พืชผักปลอดสารพิษ โดยกลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านดอน มูลพัฒนา อ.เมือง จ.น่าน	คุณบุญแต่ง พิมพ์ งาน	72 หมู่ 13 ต.ตุ้มไต่ อ.เมือง จ. น่าน
19.	การศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพ กระเทียม โดยไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร ในกรณีบ้าน แม่สุริน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน	คุณบุญสุข เตือนช วัลย์	15/1 หมู่ 3 ต.ขุนยวม อ.ขุนย วม จ.แม่ฮ่องสอน

20	การพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรรมยั่งยืนในสถาบันการศึกษาในภาคเหนือ ระยะที่ 1	ดร.ไพบุลย์ สุทธสุภา	-
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			
21.	รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้อาชีพเกษตรกรรมชาติบ้านหนองแสง จ.ขอนแก่น	คุณสุนันท์ ห่วงจิตร	ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น 40210
22.	การใช้ประโยชน์จากเศษเหลือพืช และน้ำทิ้งจากกระบวนการผลิตขนมจีนเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน	คุณสมศักดิ์ โพธิ์ศรี	173/2 หมู่ 14 บ้านหนองไผ่ ถ.มิตรภาพ ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น
23.	รูปแบบการทำเกษตรปลอดสารพิษที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรบ้านนกแดดเต้ ตำบลโพนแพง	คุณสมยศ บริสุทธิ์	82 ม. 8 บ้านสมบุรณ์ อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานี
ภาคใต้			
24.	กระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำหลังสวนโดยองค์กรชุมชน	คุณสุมน อุดมศิลป์	19 หมู่ 2 ต.ปากทรง อ.พะโต๊ะ ชุมพร 86180
25.	ทางเลือกในการทำเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม บ้านไร่ยาว อ.ท่าชนะ	คุณจุฑามาศ การสุวรรณ	123/82 ม. 16 ต.ประสงค์ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี
ภาคกลาง			
26.	รูปแบบการเกษตรที่สามารถลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ม. 3 ต.คลองจินดา อ.สามพราน จ.นครปฐม	คุณสมศักดิ์ บุญยืน	153/1 ม. 3 ต.คลองจินดา อ.สามพราน จ.นครปฐม

ที่มา : เบญจวรรณ วงศ์คำ (บก.). 2545. เมล็ดพันธุ์ของแผ่นดิน ทำเนียบนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2542-2545. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

นักวิชาการตั้งรัฐรับฟังปัญหาปุ๋ย เล็กกีดกันเกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมี

ที่มา : www.pr.trf.or.th

ฝ่ายประชาสัมพันธ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สกว.ผลักดันงานวิจัยให้เกษตรกรไทยเลิกใช้ “ปุ๋ยสูตรสำเร็จ” ด้วยการแนะนำและใช้วิธีการตรวจวิเคราะห์ดินเพื่อหาว่าดินบริเวณนั้นต้องการธาตุอาหารอะไร เพื่อสามารถใส่ปุ๋ยได้ตามความต้องการของดินและพืช ลดปัญหาดินเสื่อมพืชให้ผลผลิตน้อย และลดการสูญเสียเงินที่จะต้องนำเข้าปุ๋ยจากต่างประเทศได้ปีละกว่า 3 หมื่นล้านบาท พร้อมแจ้งให้ภาครัฐรับรู้ว่า หากประกาศนโยบายประเทศไทยต้องใช้แต่ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพเพียงอย่างเดียวโดยเลิกใช้ปุ๋ยเคมีคงเป็นไปได้ เพราะพืชยังคงต้องการธาตุอาหารในบางส่วนที่ได้จากปุ๋ยเคมี

ประเทศไทยนับเป็นประเทศเกษตรกรรม มีผักและผลไม้จำนวนมากที่เป็นพืชหลักของประเทศไทยสามารถส่งออกไปยังต่างประเทศได้ นารายได้เข้าประเทศได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นเกษตรกรจำเป็นต้องดูแลดินและพืชของตนเอง เพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากขึ้นขณะเดียวกันก็ต้องให้ต้นทุนลดลง ซึ่งสิ่งหนึ่งที่เห็นได้จากพฤติกรรมของเกษตรกรไทยคือ กลุ่มที่ใช้ปุ๋ยมากเกินไป และกลุ่มที่ไม่ใช้ปุ๋ยหรือใช้ปุ๋ยน้อยเกินไป แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 30 ปี ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาต้องใช้ต้นทุนที่สูงขึ้น แต่ผลผลิตที่ได้น้อยลง ขณะที่ภาครัฐมีนโยบายออกมาอย่างต่อเนื่องว่า ไม่ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมี แต่ส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพแทน

จากกรณีดังกล่าว รศ.ดร.พีรเดช ทองอำไพ ผู้อำนวยการฝ่ายเกษตร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เปิดเผยถึงการศึกษาถึงความต้องการธาตุอาหารของดินและพืชนั้นพบว่า ปุ๋ยเคมีเป็นปุ๋ยที่มีธาตุอาหารที่พืชต้องการที่มีความเข้มข้นสูง ประกอบด้วย ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม ขณะที่ปุ๋ยอินทรีย์ก็มีธาตุอาหารเหล่านี้เช่นกันแต่มีปริมาณที่ต่ำมาก ดังนั้นจึงต้องชี้แจงให้ทราบว่า ความเป็นจริงแล้วปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีต้องใช้ควบคู่กันไป โดยปุ๋ยอินทรีย์มีหน้าที่ในการปรับปรุงคุณภาพของดิน ส่วนปุ๋ยเคมีหน้าที่ให้ธาตุอาหารแต่ที่ผ่านมามีพบว่า เกษตรกรไทยใช้ปุ๋ยเคมีโดยไม่ได้รับคำแนะนำที่ถูกต้อง จึงเป็นผลให้ปริมาณการใส่ปุ๋ยเคมีมากเกินไป อย่างเช่น กรณีของสวนผลไม้หลายแห่งมีการใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยสูตรเสมอ เช่น 15-15-15 ซึ่งไม่ใช่สูตรปุ๋ยที่ถูกต้องเสมอไป ส่งผลให้เมื่อใช้เป็นเวลานานสิ่งที่เกิดขึ้นคือ ฟอสฟอรัสจะเกิดสะสมในดินเป็นจำนวนมากผลเสียที่เห็นทำให้ธาตุอาหารตัวอื่นขาดแคลน

“ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเสียเงินนำเข้าปีละ 30,000 ล้านบาท และมีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่การใช้ไม่ได้ประสิทธิภาพเท่าที่ควร และสิ่งหนึ่งที่น่าเป็นห่วงมากกว่านั้นคือ นโยบายของรัฐบาลกลับมีความเข้าใจหรือผลักดันให้เกษตรกรใช้แต่ปุ๋ยอินทรีย์โดยไม่อิงกับข้อมูลพื้นฐานทางวิชาการ ซึ่งลักษณะนี้นักวิชาการหรือนักวิจัยเองก็ไม่ได้สนับสนุนให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมีในลักษณะที่ไม่มีเหตุผล เนื่องจากในความเป็นจริงแล้วต้องการชี้ให้เห็นว่า การที่สกว.สนับสนุนให้มีการวิจัยในเรื่องดังกล่าวนี้ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ทั้งปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีอย่างถูกต้อง แต่ขณะนี้ส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยเคมีนั้น เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นคือ ต้นทุนลดลง

ผลตอบแทนต้องมากขึ้น และไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเป้าหมายหลักที่ให้คำแนะนำกับเกษตรกรนั้นคือ "ไม่ใช้ปุ๋ยโดยไม่จำเป็น" รศ.ดร.พีรเดช กล่าว

ต่อกรณีถึงการประเมินความเป็นไปได้ที่จะสามารถลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีในอนาคตได้หรือไม่ โดยเฉพาะกับที่ดินที่มีการใช้เครื่องมือตรวจวิเคราะห์ดินแล้ว ในที่สุดสามารถยืนยันได้หรือไม่ว่าการปลูกพืชในประเทศไทยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีอีกต่อไป รศ.ดร.พีรเดช กล่าวว่าดินประเทศไทยส่วนใหญ่มีปริมาณธาตุอาหารที่จำเป็นต่อพืชอยู่ในเกณฑ์ต่ำหรือคุณภาพไม่ดี ขณะที่ปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากมูลสัตว์นั้นปัจจุบันมีราคาสูงมาก ซึ่งในส่วนนี้จะเหมาะกับเกษตรกรที่ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างครบวงจร สามารถนำมูลสัตว์มาใช้ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า การใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพียงอย่างเดียวจะเพียงพอ

รศ.ดร.พีรเดช กล่าวต่อว่า เมื่อสกว. ส่งเสริมงานวิจัยในการตรวจสอบชุดดินแล้ว เกษตรกรสามารถรับรู้ ว่าที่ดินของตนเองควรจะใช้ปุ๋ยอย่างไร แต่ไม่สามารถหาซื้อปุ๋ยเดียวตามที่ต้องการได้ เพราะบริษัทเอกชนที่นำเข้าปุ๋ยจากต่างประเทศส่วนใหญ่สั่งซื้อปุ๋ยสูตรสำเร็จ เพราะผลจากการจำหน่ายปุ๋ยสูตรสำเร็จมักไม่พบปัญหาค้างสต็อก สามารถขายในราคาต่ำได้ ไม่เกิดปัญหาสินค้าเหลือค้าง ขณะที่หากนำเข้าปุ๋ยเดี่ยวอาจจะขายได้ต่ำกว่า สินค้าเหลือค้างสต็อก ทำให้ราคาขายสูงกว่า

แม้ว่าปัญหาดังกล่าวนี้นักวิจัยยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ว่า เพราะบริษัทค้าปุ๋ยยืนยันว่า เมื่อนำเข้าปุ๋ยเดี่ยวแล้วแต่ไม่มีเกษตรกรสั่งซื้อ ส่วนเกษตรกรส่วนหนึ่งอ้างว่าหาซื้อปุ๋ยเดียวในตลาดไม่ได้ แต่เชื่อว่าเรื่องนี้จะสามารถคลี่คลายจากการปรับตัวเรื่องการใช้ปุ๋ยของเกษตรกร ซึ่งหากเกษตรกรสามารถรับรู้ได้ว่าถ้าต้องใช้ปุ๋ยสูตรสำเร็จ 15-15-15 ที่จำหน่ายในราคาที่ถูก แต่เมื่อใช้ไปอย่างต่อเนื่องผลที่ได้รับจะไม่คุ้มกับต้นทุน เนื่องจากผลผลิตที่ได้จะค่อยๆ ลดลง ขณะที่ใช้ปุ๋ยเดี่ยวจะได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เพราะดินเดิมมีธาตุอาหารบางอย่างอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องเติมธาตุอาหารนั้นลงไปอีก อาจทำให้เกษตรกรประหยัดต้นทุน ผลผลิตที่ได้กลับมากขึ้น ในที่สุดเกษตรกรต้องเปลี่ยนวิธีการใช้ปุ๋ย ส่วนบริษัทค้าปุ๋ยจะหันมาใช้นโยบายนำเข้าปุ๋ยเดี่ยวให้ตรงกับความต้องการของตลาดมากขึ้น

"ต่อไปในอนาคตไม่ควรมีคำว่า "สูตรปุ๋ย" หมายความว่าเกษตรกรจะต้องใช้ปุ๋ยตามความต้องการของพืช และคุณสมบัติของดินนั้น ที่ผ่านมาสำหรับเกษตรกรผู้ใช้วิธีการปลูกพืชตามการใช้เครื่องมือตรวจวิเคราะห์ดินแล้ว อาทิ เกษตรกรปลูกทุเรียนในพื้นที่ส่วนใหญ่ๆ สามารถประหยัดต้นทุนจากการซื้อปุ๋ยได้ไม่ต่ำกว่าแสนบาท ขณะที่ผลผลิตไม่ได้ลดลง สิ่งนี้สามารถบ่งชี้ได้ว่า เมื่อต้นทุนลดผลผลิตเท่านั้น แสดงว่ามีกำไรเกิดขึ้น" รศ.ดร.พีรเดช กล่าว

อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่สกว.เป็นหน่วยงานที่ส่งเสริมด้านงานวิจัย ได้มีการรณรงค์และผลักดันในเรื่องการเลิกใช้ปุ๋ยเคมีสูตรสำเร็จมาตั้งแต่ปี 2544 ผลที่เกิดขึ้นมีเกษตรกรให้การตอบสนองเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเกษตรกรสวนผลไม้ และในปีนี้จะมีการผลักดันไปสู่เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพด ข้าว และอ้อย ซึ่งในความเป็นจริงแล้วงานวิจัยจะสามารถประสบความสำเร็จได้นั้น ล้วนแต่ต้องมีการร่วมมือจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย อย่างเช่นในช่วงระยะเวลาที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้ร่วมกันผลักดันเรื่องนี้สู่สังคม แม้ว่าจะต้องใช้ระยะเวลาอีกหลายปีก็ตาม แต่เชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไทยจะสามารถช่วยทั้งในเรื่องการลดการสูญเสียเงินเพื่อนำเข้าปุ๋ยจากต่างประเทศ ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม และลดปัญหาหนี้สินให้กับเกษตรกรได้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริม ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน สืบเนื่องจากการแก้ไขข้อเรียกร้องของสมาชิกคนจน

สรุปและเรียบเรียงโดย อามรณ์ จันทรสมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

เมื่อวันศุกร์ที่ 12 ตุลาคม 2544 ที่ห้องประชุมสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้มีการประชุมสัมมนา เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ที่มาของการประชุมครั้งนี้เกิดจากการที่ คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาของสมาชิกคนจน กรณีการพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ได้ตั้งคณะทำงานพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ขึ้นมา โดยมีนายชาวลุทพ ไชยนิติ ผู้ตรวจราชการ กระทรวงเกษตรฯ เป็นประธานคณะทำงานฯ และมอบหมายให้คณะทำงานชุดนี้ยกร่างกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณา

งานนี้มีผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็นผู้แทนจากสถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐ องค์กรเอกชน และผู้แทนภาคประชาชน คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาของสมาชิกคนจน กรณีการพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมีนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รมต.ช่วยกระทรวงเกษตรฯ มาเปิดการสัมมนาและมอบนโยบาย

หลังจากมีการนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืนโดยผู้แทนแล้ว ช่วงบ่ายมีการแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นเพิ่มเติม และนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย สำหรับกรอบยุทธศาสตร์ที่มีการนำเสนอ ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรยั่งยืน → เน้นการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจในเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนทั้งในและนอกระบบ การพัฒนาองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนผ่านงานวิจัยและพัฒนา รวมทั้งการมีระบบส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดทำแผนและระบบงบประมาณให้สอดคล้อง ตลอดจนแนวทางการประสานความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ด้านตลาดสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน (ตลาดทางเลือก) → เน้นการสร้างและพัฒนาตลาดชุมชนท้องถิ่นหลากหลายรูปแบบ การสร้างตลาดกลางสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับต่าง ๆ การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรการตลาด และการสนับสนุนการแปรรูปสินค้าเพื่อธุรกิจชุมชนและ SMEs

ยุทธศาสตร์ด้านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ → เน้นส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่มีคณะกรรมการมาจากตัวแทนองค์กรผู้บริโภค องค์กรเกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐ และนักวิชาการ ให้เข้มแข็ง รวมทั้งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจกับเกษตรกร ผู้บริโภค เกี่ยวกับประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์และการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน

ยุทธศาสตร์ด้านองค์กร → เน้นการจัดตั้งองค์กรประสานงานในระดับนโยบาย การเพิ่มขีดความสามารถของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน การเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมและขีดความสามารถขององค์กรชุมชนในกระบวนการพัฒนา และเสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการเกษตรกรรมยั่งยืนแห่งชาติ

ยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัจจัยพื้นฐานด้านการผลิต →
เน้นการดูแลรักษา ป่าไม้ ไร่ นา ใช้ประโยชน์ และจัดการฐานทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิต ทั้งในเรื่อง ดิน น้ำ
ทรัพยากรประมงชายฝั่ง-น้ำจืด และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทุก
ระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับการดำเนินกิจกรรมของ

ชุมชนเอง หรือการปรับแก้/ ยกเว้นกฎหมาย เพื่อให้เกิดความชอบธรรมและเหมาะสม

ในขั้นตอนนี้เป็นเพียงการระดมความคิดเห็นจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำ
ไปปรับปรุงและจัดทำกรอบนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรยั่งยืน
ก่อนนำเสนอคณะอนุกรรมการฯ เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป งานนี้ภาคประชาชนคงต้อง
ช่วยกันติดตาม ตรวจสอบ และผลักดันให้นโยบายนำไปสู่ภาคปฏิบัติกันอย่างใกล้ชิด

สรุปและเรียบเรียงโดย อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ยุทธศาสตร์ชาติในระบบอาหารไทย

เขียนโดย อากรณ์ จันทรสรวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

เรื่องอาหารถือเป็นจุดแข็งของสังคมไทย ที่เป็นสังคมฐานเกษตรกรรม จึงได้รับความสำคัญในฐานะเป็นยุทธศาสตร์ที่จะใช้ฝ่าวิกฤติชาติ หรือเป็นจุดคานงัดสู่ความมั่นคงของชาติ (อ่านเพิ่มเติมใน ศ.นพ. ประเวศ วะสี, “ยุทธศาสตร์อาหารไทยกับพลังแผ่นดิน จุดคานงัดสู่ความมั่นคงของชาติ” จัดทำโดย สำนักงานสนับสนุนการพัฒนายุทธศาสตร์แห่งชาติด้านอาหาร)

อย่างไรก็ตาม ถ้าจะโยงความเกี่ยวข้อง เรื่องนี้ก็เกี่ยวข้องกับมิติที่หลากหลายมาก เช่น เรื่องฐานทรัพยากร ความเข้มแข็งของเกษตรกรผู้ผลิต -องค์กรผู้บริโภค วงจรอาหารในเรื่องการผลิต การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การขนส่ง การตลาด ที่เกี่ยวข้องกับผู้คนมากมาย ความมั่นคงทางอาหารของคนในชาติ ไปจนถึงเรื่องการเมืองระหว่างประเทศ เป็นต้น ดังนั้นการขับเคลื่อนเรื่องนี้ เพื่อให้เป็นจุดคานงัดสู่ความมั่นคงของชาติดังกล่าว จึงต้องอาศัยกำลังและความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งน่าจะถือได้ว่าเป็นประเด็นที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้มากที่สุด เพราะอย่างน้อยก็เป็นเรื่องที่กระทบปากท้องของคนในสังคมทุกคน ทั้งโดยตรงบ้างและทางอ้อม

ในระยะเวลาที่ผ่านมา เกือบปี ได้มีความพยายามของสำนักงานสนับสนุนการพัฒนายุทธศาสตร์แห่งชาติด้านอาหาร หรือที่เรียกว่า สยอ. ในการที่จะรวบรวมผู้คนที่มีสนใจศึกษา เรียนรู้ และมีปฏิบัติการเคลื่อนไหวในเรื่องอาหาร รวมทั้งระบบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์ความรู้ ประสบการณ์ ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยอาหาร และนำไปสู่การกำหนดหรือการปรับตัวในเชิงยุทธศาสตร์ของชาติเรื่องอาหาร ตลอดจนการแปลงเป็นแผนงานและปฏิบัติการต่างๆ ทั้งนี้ได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในระดับภาค 4 ภาค คือ ภาคเหนือ อีสาน ใต้ และภาคกลาง และเวทีในประเด็นเนื้อหาหลักที่เกี่ยวข้องในวงจรอาหาร อาทิ เวทีภาคการผลิต-แปรรูป การตลาด เวทีนโยบาย เป็นต้น เพื่อให้เกิดการสังเคราะห์ประเด็นโจทย์สำคัญของระบบอาหารขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นมิติพื้นที่ มิติของวงจรระบบอาหาร หรือมิติเชิงโครงสร้าง นโยบาย ก็ตาม ซึ่งได้มีการจัดทำเป็นข้อเสนอยุทธศาสตร์ในระดับหนึ่ง โดยมีประเด็น/ยุทธศาสตร์สำคัญ 7 ประการ ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการปรับกระบวนการทัศน์และวัฒนธรรมในระบบอาหาร (2) ยุทธศาสตร์อาหารไทย อาหารสุขภาพ ที่ชี้ให้เห็นคุณค่าอาหารไทย ในมิติที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ (3) ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการเชื่อมโยงหมู่บ้านสู่ตลาดที่หลากหลาย กระจายทั่วทุกภูมิภาคของโลก (4) ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการปฏิรูปการจัดการเพื่ออริปไตยในระบบอาหาร ซึ่งเรื่องนี้จะไปเกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการคุกคามของโลกาภิวัตน์ และนโยบายการค้าต่างประเทศต่อระบบอาหารไทยในเวทีโลก (5) ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการสร้างความบูรณาการในการพึ่งตนเอง ทั้งในเรื่องการผลิต-การบริโภค (6) ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการส่งเสริมบทบาทผู้บริโภค และ (7) ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพ ซึ่งจะเชื่อมโยงอย่างมากกับวิถีการผลิตของเกษตรกรไทย ที่มีโจทย์สำคัญว่า ทำอย่างไรจะเกิดการผลิตอาหารที่ไม่ทำลายสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ล่าสุด คณะทำงานในแต่ละพื้นที่ได้กำหนดประเด็นและแนวทางการดำเนินงานต่อแล้ว อาทิ ในพื้นที่ภาคกลาง จะจับประเด็นเรื่อง ข้าว ขึ้นมาเป็นประเด็นขับเคลื่อน เนื่องจากพื้นที่ภาคกลางเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของประเทศ ขณะเดียวกันก็มีกลุ่ม/องค์กรที่เคลื่อนไหว ดำเนินงานเรื่องข้าวเป็นฐานสำคัญอยู่ ส่วนในพื้นที่ภาคใต้ ชูประเด็น “วัฒนธรรมอาหารถิ่นใต้ ก้าวไกลสู่สากล” โดยจับประเด็นย่อยหลายๆ เรื่อง เพื่อผสานเป็นยุทธศาสตร์ของภาค อาทิ การฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองให้กลับมา การฟื้นฟูการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองทางสุขภาพ การสร้างความรู้เรื่องเมนูอาหารพื้นบ้าน และการจรรโลงความสมบูรณ์ของอาหารทะเลชายฝั่ง โดยทั้งหมดนี้จะบูรณาการเข้าด้วยกัน โดยชูตัวผลิตภัณฑ์อาหารที่เป็นเป้าหมายถึงความสนใจของสังคมตัวแรกก่อนคือ “ข้าวยา”

ทั้งนี้โดยอาศัยกระบวนการทำงานที่ควบคู่กันไป ทั้งในเชิงการจัดการความรู้ และกิจกรรมที่จะผลักดันความเคลื่อนไหว ที่เป็นรูปธรรมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ว่าควรจะเป็นไปอย่างไร เช่น กรณีข้าวยา ต้องไปหาองค์ความรู้ในเชิงวัฒนธรรม สูตรอาหาร คุณค่า ออกมา ต้องเตรียมความรู้เรื่องเมนูข้าวยา พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่เหมาะสมกับข้าวยา ประโยชน์ของพืชผัก สมุนไพรที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และเปิดประเด็นสู่สังคม ผลักดันในเชิงการตลาดให้เกิดความนิยม ผ่านสื่อ การประสานกับองค์กรทางการค้า และการท่องเที่ยว เป็นต้น

ส่วนกรณีภาคกลาง ที่ชูประเด็นเรื่องข้าว มีโจทย์หลักว่า จะผลิตข้าวให้ปลอดภัยได้อย่างไร โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การพิสูจน์และเผยแพร่ให้เห็นถึง กระบวนการผลิตข้าวที่มีคุณภาพ โดยไม่ต้องใช้สารเคมี และให้เกิดการขยายให้การผลิตในลักษณะนี้ เป็นกระแสนิยมในวิถีการผลิตข้าว ดังนั้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม ที่ผ่านมาก็ได้มีการประชุมเพื่อกำหนด “แนวทางการดำเนินงานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าว โดยพลังการเคลื่อนไหวของเครือข่าย” ขึ้นที่ ห้องประชุมตึกสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน

เวทีดังกล่าวได้สะท้อนภาพว่า ทุกวันนี้สถานการณ์การผลิตข้าวของไทยเกิดปัญหามากมาย สรุปได้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าว จาก “กินข้าวที่ปลูก” และผืนนาคือวิถีชีวิต และลมหายใจ ไปสู่ อุตสาหกรรมข้าวหรือโรงงานผลิตข้าว โดยเฉพาะในพื้นที่ราบลุ่มเจ้าพระยา ทำให้ชาวนาต้องกลายเป็นกรรมกรรับจ้างปลูกข้าว เพราะไม่มีที่ดินของตนเองและต้องซื้อข้าวกิน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตหรือวัฒนธรรมชาวนานั้น มีประเด็นที่น่าสนใจหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น ความหลากหลายของพันธุ์ข้าวที่ลดลง การใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่อง ทำให้ดินไม่ไต่พักและขาดการบำรุงฟื้นฟู การที่ชาวนาต้องพึ่งพิงปัจจัยการผลิตภายนอก ไม่ว่าจะเป็น พันธุ์ข้าว ปุ๋ยเคมี ยาฮอร์โมน ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพกับชาวนาและต้นทุนการผลิตสูง ในด้านเทคโนโลยี เช่น เรื่องการไถ การเก็บเกี่ยว เข้ามาทดแทนแรงงานวัว-ควาย และวัฒนธรรมการลงแขก ทุกวันนี้กลายเป็นว่า การลงแขกแพงกว่าการจ้าง การซื้อข้าวกินดีกว่า เพราะอ้อยกว่า สะดวกกว่า และไม่ต้องหาถังฉางเก็บ ยิ่งทุกวันนี้ประเทศเราทำข้าวส่งออกมากเท่าใด ก็ยิ่งเจอกับปัญหาอุปสรรคมากขึ้น ทั้งคู่แข่งในการตลาด ทั้งตลาดบนและตลาดล่าง เช่น ไม่สามารถแข่งขันด้านราคาได้ หรือประเทศที่ต้องนำเข้าข้าว กำลังจะหันไปใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง เพื่อลดการนำเข้า หรือกรณีกฎหมายฟาร์มแอ็คของสหรัฐฯ ที่เริ่มใช้ตั้งแต่ 1 ต.ค. 45- 30 ก.ย. 51 ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการค้าข้าวของไทยในตลาดโลก และสะท้อนให้เห็นว่า ประเทศสหรัฐฯ เขาสันนิษฐานในเชิงนโยบายการเกษตรของประเทศเขา เขาดูแลเกษตรกรของเขา แต่สำหรับบ้านเรา รัฐบาลไม่ได้ปกป้องคุ้มครองเกษตรกรเท่าที่ควร นับวันชาวนามีแต่จะยิ่งยากจนลงทุกที

อย่างไรก็ตาม กรณีภาคกลาง ก็มีชาวนาจำนวนหนึ่งได้ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของตนมาสู่การพึ่งพาตนเองมากขึ้น มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และสานกันเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่นกรณีเครือข่ายเกษตรเพื่อชีวิต (ชาวนาของ 7 จังหวัดในภาคกลาง ประมาณ 4,000 คน) ที่หันมาทำการผลิตแบบลดต้นทุน ใช้สารธรรมชาติและระบบนิเวศในการควบคุมแมลงศัตรูพืชหรือวิถีการทางชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมแมลง กำจัดหอยเชอรี่ นำหมักชีวภาพ-ปุ๋ยชีวภาพ ทำให้ทุกวันนี้มีความมั่นใจในการพึ่งตนเอง และชีวิตกลับมามีศักดิ์ศรีมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการพบปะกันเป็นประจำ ทำให้การปรับปรุงเทคโนโลยีในการผลิตเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพราะ

เกิดการคิดค้น ทดลองทำ และเกิดกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดกันตนเอง ประเด็นสำคัญคือ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ของเกษตรกร เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ตรงนั้นเลย ขอเพียงแต่ให้ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ซึ่งตรงนี้ อาจเป็นแง่คิดสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการส่งเสริมด้วยว่า ควรจะวางบทบาทที่เหมาะสมในการทำงานกับเกษตรกรอย่างไร

อย่างไรก็ตาม เรื่องข้าว ยังมีโจทย์อีกหลายระดับ เช่น แนวคิดในเรื่องการผลิตข้าวเพื่อมุ่งส่งออก แต่อาจให้ความสนใจกับคุณภาพของการบริโภคภายในนอย หรือการแปรรูปข้าวเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและใช้ผลผลิตส่วนเกิน ต้องการองค์ความรู้อะไรเข้ามาสนับสนุน เช่น ต้องดูว่าจะมีพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับผลิตภณฑ์ประเภทต่างๆ อย่างไร เรื่องการฟื้นฟูฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ความหลากหลายของพันธุ์ เรื่องนโยบายสนับสนุนภาคเกษตรของไทย ที่เป็นรูปธรรมคืออะไร นอกจากนี้ คำถามในด้านพฤติกรรมหรือลักษณะการบริโภคข้าวของคนไทย ทุกวันนี้เป็นอย่างไร มีแนวโน้มต่อปริมาณการบริโภคข้าวในอนาคตหรือไม่ อย่างไร การสร้างความเข้มแข็งให้กระบวนการผลิต-การตลาดของกลุ่มเกษตรกรเกิดขึ้นอย่างครบวงจร จะทำได้อย่างไร หรือในระดับของการส่งออกข้าว ต้องการการจัดการอย่างไรในเวทีการค้าระหว่างประเทศให้เกิดความเสียเปรียบน้อยที่สุด ซึ่งอาจกลับมาเป็นประเด็นให้คิดว่า ถ้าตลาดที่เป็นอยู่แข่งขันไม่ได้ แล้วสังคมไทยจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดต่อเรื่องนี้ อย่างไร เพราะทุกวันนี้ประเทศไทยผลิตข้าวได้ 23 ล้านตัน บริโภคภายใน 17-18 ล้านตัน ถ้าคิดในทางกลับกัน คือแทนที่จะคิดถึงการส่งออกก่อน ทำไมเราถึงไม่คิดว่า จะผลิตข้าว 17-18 ล้านตัน ให้คนไทยได้กินข้าวคุณภาพดี ปลอดภัย จะทำได้อย่างไร เป็นต้น

ประเด็นหรือโจทย์เหล่านี้ สะท้อนแง่มุมที่หลากหลายที่มองการขับเคลื่อนการพัฒนาจากหลายๆ ฝ่าย แต่จุดที่สำคัญที่เห็นพ้องต้องกันเบื้องต้นคือ ทำอย่างไรให้ชาวนาพึ่งตนเองได้ ลดต้นทุนการผลิต ซึ่งยังมีคำถามว่า จะรุกหรือเร่งขยายผลให้เครือข่ายชาวนา สามารถแสดงพลังการผลิตแบบชีววิถี ให้เกิดผลเชิงปริมาณเป็นสเกลที่มีผลกระทบในตลาดข้าวได้ จะต้องมีการจัดการความรู้ที่จะสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ เทคนิควิธีการไปสู่เครือข่ายชาวนาอื่นๆ ต่อไปอย่างไร

โดยสรุป การขับเคลื่อนครั้งนี้คงต้องอาศัย การมองสถานการณ์ตามความเป็นจริง ว่าตอนนี้สภาพการณ์เป็นอยู่อย่างไร และจะทำให้เกิดการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ต้องการการจัดการความรู้และกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างไร นี่ดูเหมือนจะเป็นเพียงแค่การเริ่มต้นเท่านั้น ยังต้องการการคิดและทำในระบบย่อยต่างๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ภาคสังคมทุกระดับต้องช่วยกันคิด และทำต่อไป ยุทธศาสตร์ชาติทุกวันนี้ ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะมากำหนดให้อีกต่อไปแล้ว เพราะชาติก็คือ ประชาชน ฉะนั้นเป็นเรื่องที่ประชาชนคนไทยต้องช่วยกัน.

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ : รายงาน

7 ต.ค. 45

ที่มา : เก็บตกจากเวทีประชุมเพื่อกำหนด “แนวทางการดำเนินงานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าว โดยพลังการเคลื่อนไหวของเครือข่าย” วันที่ 2 ตุลาคม 2545 ณ ห้องประชุมตึกสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน และบางส่วนจาก สรุปความก้าวหน้าในการดำเนินงานระยะที่ 2 ของ สยอ., 24 ก.ย. 45

โลกาภิวัตน์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้บริโภค

เขียนโดย ชนิตา จรรยาเพศ แบบฟอร์ม
โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (ไฟกัส)
ที่มา : www.pxp.in.th / จุลสาร ปขป

ผู้บริโภคทั่วโลกได้รับการพร่ำบอกมาเป็นเวลานานแล้วว่า จะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์สูงสุด จากการเปิดเสรีทางการค้าภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ การเปิดตลาดภายในของทุกประเทศ ให้สินค้าหลากหลายจากภายนอกเข้ามาแข่งขันกันขายกันอย่างเสรี จะทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกมากขึ้น สินค้าจะมีคุณภาพได้มาตรฐานมากขึ้น และการแข่งขันกันขายจะทำให้ราคาสินค้าถูกลงด้วย แต่ทว่าแนวโน้มของโลกาภิวัตน์ ภายใต้การขับเคลื่อนของบรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ของโลก ซึ่งมีอิทธิพลครอบงำการค้าระหว่างประเทศมากขึ้นทุกขณะ ดูแล้วมีแต่จะส่งผลต่อผู้บริโภคในทางตรงกันข้าม กับที่ได้รับการบอกกล่าวมา

กรณีอาหารที่ปนเปื้อนพิษถูกตัดแต่งทางพันธุกรรมเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน เพราะในขณะที่เราได้ทราบข่าวว่า ผู้บริโภคทั้งในยุโรปและในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ปฏิเสธ ไม่ต้องการกินอาหารที่ทำจากพืชที่ตัดแต่งยีน (Genetically - modified organisms) หรือจีเอ็มโอ เนื่องจากยังไม่ได้รับการพิสูจน์ว่าปลอดภัยต่อสุขภาพ แต่ผู้บริโภคในประเทศไทยกลับพบว่า ตนเองกำลังกินอาหารดังกล่าวอยู่ทุกวันโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากมันอยู่ในอาหารแปรรูปที่บริษัทข้ามชาติใหญ่ๆ เช่น เนสท์เล่ เป๊ปซี่ โค และโนวาร์ติส ผลิตมาขายในตลาดบ้านเรา ซึ่งเป็นอาหารที่ใช้วัตถุดิบถั่วเหลือง ข้าวโพด และมันฝรั่งตัดแต่งยีน ที่มีต้นกำเนิดจากสหรัฐอเมริกา

มาตรฐานของใคร

ผู้บริโภคในประเทศไทย ซึ่งอดทนกินอาหารที่ขาดการควบคุมคุณภาพ และไร้หลักประกันความปลอดภัยอย่างจริงจัง มาเป็นเวลานาน หวังว่ามาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ จะช่วยยกระดับมาตรฐานอาหารในตลาดภายในประเทศด้วย เพราะไหนๆ ก็ต้องมีมาตรการควบคุมการผลิตเพื่อส่งออกอยู่แล้ว ก็น่าจะไม่น่ายากที่รัฐจะบังคับให้สินค้าที่ขายภายในประเทศ รักษาระดับมาตรฐานเดียวกันกับมาตรฐานระหว่างประเทศ ที่เชื่อกันว่า สามารถคุ้มครองความปลอดภัยให้ผู้บริโภค อย่างน่าเชื่อถือได้มากกว่า

ในข้อตกลงเกี่ยวกับการเปิดเสรีทางการค้าภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO) มีการยินยอมให้รัฐบาลวางมาตรการด้านสุขอนามัย และสุขอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary Measures) หรือเอสพีเอส เพื่อควบคุมสินค้านำเข้าหากมี "ความจำเป็น ที่จะต้องคุ้มครองสุขภาพของคน สัตว์ หรือพืช" ข้อตกลงนี้ระบุหลักเกณฑ์ในการประเมินความเสี่ยงต่อสุขภาพ และกำหนดระดับการคุ้มครองที่เหมาะสม โดยใช้มาตรฐานความปลอดภัยของอาหารระหว่างประเทศ เช่น ของโคเด็กซ์ อลิเมนทารีอัส (Codex Alimentarius) เป็นฐาน รัฐบาลสามารถใช้มาตรฐานของประเทศตัวเองที่สูงกว่า มาตรฐานระหว่างประเทศได้ หากมีหลักฐานข้อมูลทางวิทยาศาสตร์รองรับ แต่ต้องไม่เลือกปฏิบัติต่อประเทศสมาชิก

ในความเป็นจริง มาตรการเอสพีเอส ถูกประเทศพัฒนาแล้วใช้เป็นเครื่องมือกีดกันการนำเข้าสินค้าเกษตร จากประเทศกำลังพัฒนาเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น การที่ออสเตรเลียห้ามนำเข้าเนื้อไก่จากไทย

หากไม่ได้ผ่านการต้มด้วยอุณหภูมิสูงเป็นร้อยๆ องศา เพื่อฆ่าเชื้อโรคเสียก่อน ซึ่งฟังดูแล้วน่าจะสุดขั้วไปหน่อย เป็นต้น และที่กำลังเป็นปัญหาของผู้ส่งออกก็คือ การที่สหภาพยุโรปกำหนดไม่ให้ยาปฏิชีวนะ และสารเคมีอื่นตกค้างในกุ้ง ที่นำเข้าได้เลย ทั้งที่นักวิชาการยืนยันว่า ยาปฏิชีวนะที่ว่า มีอยู่ในธรรมชาติ จึงอาจพบในสัตว์น้ำในปริมาณที่ต่ำได้ ในที่สุดแล้ว การใช้มาตรการเอสพีเอสในลักษณะนี้หมายความว่า ผู้บริโภคไทยก็จะต้องกลักรลืนรับประทานของเหลือจากการส่งออก ที่ไม่ได้มาตรฐานของประเทศพัฒนาแล้วต่อไป

ส่วนการวางมาตรฐานระดับนานาชาติของคณะกรรมการโคเด็กซ์ ที่มีองค์การสหประชาชาติ คือ องค์การอาหารและเกษตรกรรม (FAO) และองค์การอนามัยโลก (WHO) กำกับอยู่นั้น ปรากฏว่ามีผู้แทนของบรรษัทธุรกิจเอกชน เข้าไปนั่งอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อปกป้องผลิตภัณฑ์ของตน และมีการล็อบบี้กรรมการอยู่ตลอด เพื่อรักษาผลประโยชน์ของบริษัท แน่นอนว่าต้องมีการประนีประนอมกันอยู่ตลอด

ความปลอดภัยไว้ทีหลัง

ในกรณีที่หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ยังมีไม่พอเพียง อย่างกรณีพืชตัดแต่งยีน จะเห็นได้ชัดว่าบรรษัทข้ามชาติที่เป็นเจ้าของสิทธิบัตร เช่น บริษัทมอนซานโต้ จะออกหน้าโฆษณาผลิตภัณฑ์ของตนทุกวิถีทาง ในขณะที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่เข้าข้าง บริษัทเทคโนโลยีชีวภาพและอุตสาหกรรมเกษตรของตน ด้วยการขู่จะฟ้องประเทศที่ห้ามนำเข้าพืชตัดแต่งยีนว่า ทำการกีดกันทางการค้าโดยไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์รองรับ เช่นที่ศรีลังกาโดนมาแล้ว ดูแล้วสหรัฐฯ คงต้องเดือดร้อนแน่ ถ้ากระแสต้านจีเอ็มโอรุนแรงขึ้น เพราะ 75% ของถั่วเหลืองและข้าวโพด ที่ปลูกในประเทศเป็นจีเอ็มโอไปแล้ว

จะเห็นได้ว่าหลักการ "ปลอดภัยไว้ก่อน" ที่รัฐบาลบางประเทศยึดถือในการคุ้มครองความปลอดภัยของประชาชน แม้จะยังไม่มียุทธศาสตร์ชัดเจน ได้ถูกบั่นทอนด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดเสรีทางการค้า ภายใต้ข้อตกลงขององค์การการค้าโลก ที่ทำให้เกิดแนวโน้มที่จะเกลี้ยมาตรฐานของแต่ละประเทศให้ใกล้เคียงกัน เพื่อลดอุปสรรคกีดกันสินค้าให้เหลือน้อยที่สุด ซึ่งหมายความว่ามาตรฐานด้านความปลอดภัยระหว่างประเทศ มีแต่จะลดลงเหลือต่ำที่สุด คือ เพียงแค่มีการติดฉลากระบุส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ไว้ให้ผู้บริโภคอ่านเอาเอง

แต่สำหรับจีเอ็มโอแล้ว แม้แต่การติดฉลากก็อาจจะทำไม่ได้ เพราะสหรัฐฯ กำลังใช้แรงกดดันอย่างหนักให้ทุกประเทศเลิกคิดเรื่องนี้เสีย โดยอ้างว่าทำไม่ได้ เพราะจีเอ็มโอได้ปะปนกับผลผลิตเดิมไปอย่างแยกไม่ออกแล้ว หากผู้บริโภค หวังพึ่งวิชาการทางด้านการสาธารณสุข ให้เป็นผู้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับอาหารและยาในระดับประเทศ โดยการมีส่วนร่วมตรวจสอบจากสาธารณสุข ก็จะพบว่าการออกนโยบายดังกล่าว ตกไปเป็นอำนาจของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นผู้ดูแลการค้าระหว่างประเทศไปแล้วโดยปริยาย ขณะที่กระทรวงพาณิชย์กำลังศึกษาเรื่องจีเอ็มโอ และคงจะเป็นเสียงที่มีน้ำหนักว่า นโยบายของรัฐเรื่องนี้ควรจะเป็นอย่างไร

ถึงตลาดซื้อ แต่จะไม่มีให้เลือกซื้อ

แนวโน้มที่สำคัญของการเปิดเสรีสินค้าเกษตร คือ การที่เกษตรกรผู้ผลิตอาหารรายย่อย จะถูกสถานการณ์บังคับให้แข่งขัน กับผู้ผลิตรายใหญ่ที่ผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรม ซึ่งมีทุนและเทคโนโลยีพร้อมเพรียง สามารถประหยัดจากขนาดการผลิต ทำให้ต้นทุนถูกกว่า ชาวไร่ชาวนาและถั่วเหลืองของไทยได้ประสบปัญหานี้แล้ว เมื่อสินค้านำเข้าจากสหรัฐอเมริกามีราคาถูกกว่า ทำให้เกษตรกรไทยต้องขายตามในราคาขาดทุน อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ หรืออุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ซึ่งเป็นผู้ได้ประโยชน์ จากการซื้อสินค้านำเข้าราคาถูกย่อมไม่สนใจว่าจะเป็นพืชตัดแต่งยีนหรือไม่ ขอเพียงแต่ราคาถูกและคุณภาพดีเป็นใช้ได้ อีกหน่อยจะมีข้าวหอมมะลิที่ปลูกเป็นเกษตรอุตสาหกรรมในสหรัฐฯ ออกมาขายแข่งขันในตลาดโลกด้วย ชาวนาทุ่งกุลารุข คงจะต้องร้อง

ให้กันจริงๆ คราวนี้เอง

การเข้าควบคุมห่วงโซ่อาหารโดยบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่จะมีมากขึ้น เมื่อเกษตรกร และผู้ผลิตแปรรูปอาหาร รายย่อย ถูกตลาดบีบและอยู่ในภาวะที่จะถูกเบียดออกจากการแข่งขันในที่สุด บริษัทอย่างมอนซานโต สามารถคาดการณ์เรื่องนี้ได้ดี แทนที่จะเสียเวลาเสียเงินทองรณรงค์ชักชวนให้ผู้บริโภคยอมรับผลิตภัณฑ์จากพืชตัดแต่งยีนของตน มอนซานโต และ บริษัทเทคโนโลยีชีวภาพอื่นๆ หันมาเน้นการยึดกิจการของธุรกิจค้าขายเมล็ดพันธุ์ในประเทศกำลังพัฒนา เป็นของตัวเองเสียเลย เพราะฉะนั้น แม้เกษตรกรจะไม่แน่ใจว่าควรปลูกพืชจีเอ็มโอหรือไม่ ต่อไปคงจะไม่มีทางเลือก ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จีเอ็มโอ และสารเคมีที่ต้องใช้ประกอบการปลูกของบริษัทมอนซานโต หรือไม่ก็เลิกกิจการไปเสีย

ในภาวะการแข่งขันที่มีสูง ทำให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรแทบทุกอย่างตกต่ำลงทั่วโลก เกษตรกรเป็นผู้แบกรับ ความเสี่ยงแทบจะทั้งหมด บริษัทผู้ค้าเมล็ดพันธุ์กับสารเคมีเกษตรมิได้ต้องแบกรับภาระความเสี่ยงใดๆ ธุรกิจที่ได้ประโยชน์มากขึ้นเรื่อยๆ จากราคาผลผลิตที่ต่ำลง คือ บริษัทข้ามชาติที่ดำเนินอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร เพราะต้นทุนด้านวัตถุดิบจะต่ำลง ในขณะที่ผู้บริโภคไม่เคยได้ซื้อสินค้าในราคาต่ำลงตามราคาวัตถุดิบ ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ ราคาเมล็ดกาแฟ ปัจจุบันตกต่ำที่สุด ในรอบ 32 ปี แต่ราคากาแฟผงสำเร็จรูปของบริษัทข้ามชาติ อย่างเนสท์เล่ ไม่เห็นเคยจะลงราคา มีแต่จะสูงขึ้นเรื่อยๆ

การที่เกษตรกรกลุ่มหนึ่ง ที่หันมาเน้นการพึ่งตนเองแทนการพึ่งตลาด ทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค ในที่สุดแล้ว จะเป็นวิธีเดียวที่เกษตรกรรายย่อยจะอยู่รอดได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ ภายใต้อิทธิพลของบริษัทข้ามชาติเช่นดำเนินอยู่ในปัจจุบัน สำหรับผู้บริโภคที่มีใช้เกษตรกรที่ต้องการสงวนทางเลือกด้านอาหารการกินให้หลากหลายและปลอดภัยต่อสุขภาพ สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องสมัครสมานสามัคคีกับเกษตรกรกลุ่มนี้เป็นหลัก

ชุมชนต้นแบบ คือฐานสำคัญของระบบเกษตรยั่งยืน

ที่มา www.trf.or.th

อาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ...เป็นบุคคลหนึ่งที่คร่ำหวอดในแวดวงเกษตรยั่งยืนมานาน ในฐานะ “นักวิชาการ และรองผู้อำนวยการศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร” คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึงฐานะ “นักวิจัย” ซึ่งได้ศึกษาประเด็น “การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน”

บทบาททั้งสองอย่าง...ทำให้อาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ ได้มีโอกาสเข้าไปคลุกคลีกับบรรดาเกษตรกรมาอย่างยาวนาน

และในห้วงที่ “เกษตรยั่งยืน” กำลังเป็นประเด็นที่หลายคนกำลังให้ความสนใจ ทั้งนักวิจัย หน่วยงานรัฐ หรือแม้แต่ผู้บริโภคซึ่งเป็นปลายทางของระบบเกษตรกรรมดังกล่าว จึงมีหลาย ๆ โครงการที่ทำการศึกษา หารูปแบบในการทำเกษตรยั่งยืน ทั้งในรูปของเกษตรผสมผสาน ปลอดภัยพืช หรือแม้แต่เกษตรอินทรีย์

หากสิ่งที่ “นักวิจัย” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค ต่างสะท้อนออกมาก็คือ เกษตรกรในหลาย ๆ พื้นที่วิจัยยังขาดความเชื่อมั่น โดยเฉพาะแนวทางในการทำการเกษตรยั่งยืน

อาจารย์พฤกษ์ ยิบมันตะศิริ....น่าจะให้คำตอบได้เป็นอย่างดีต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว

● ประเด็นเกษตรยั่งยืนกำลังเป็นที่ถกเถียงกันอย่างมากในปัจจุบัน...โดยเฉพาะในเรื่องแนวคิด และการปรับเปลี่ยนทัศนคติของกลุ่มเกษตรกร และนักวิจัยหลายท่านบอกว่าปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังลังเลกับเพื่อจะหันมาทำเกษตรแบบยั่งยืน...นั่นก็คือชาวบ้านยังมียุทธวิธีคิดแบบเดิม

บางครั้งดูเหมือนว่าระบบเกษตรยั่งยืนเป็นเรื่องที่ชาวบ้านน่าจะยอมรับได้ง่าย เพราะว่าเป็นเรื่องที่ถูกพันกับธรรมชาติมากที่สุด แต่ใน 40 ปีที่ผ่านมา จากการที่เขาถูกทำให้เกิดความคุ้นเคยกับการผลิตที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอก เช่น ใช้สารเคมี ใช้เมล็ดพันธุ์ ใช้พันธุ์พืชและแม้กระทั่งกรรมวิธีการปลูกในเชิงธุรกิจที่ต้องปลูกเป็นผืนใหญ่แล้วก็ไปผูกพันกับธุรกิจที่มองเฉพาะการจัดการที่ค่อนข้างจะสม่ำเสมอเป็นเวลานานหลายปี...จู่ ๆ จะให้เขาหันกลับมาการปลูกแบบพึ่งพิงธรรมชาติชาวบ้านก็เกิดความมั่นใจ....

...พูดง่าย ๆ ก็คือว่า เหตุการณ์เหล่านี้มันสะสมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เกษตรกร ค่อนข้างคุ้นเคยกับการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์มานาน หากต้องการให้เปลี่ยนอย่างกะทันหัน ...ชาวบ้านจึงไม่คุ้น

● แม้จะบอกว่าการทำเกษตรแบบปลอดภัยพืช จะมีผลดีทั้งด้านรายได้และสุขภาพของตัว

เกษตรกรเองก็ตาม

เพราะในทางปฏิบัติอาจเป็นไปได้ยาก เช่น ถ้าต้องให้เกษตรกรปลูกคะน้าผืนใหญ่แล้วต้องปลอดสาร ในทางปฏิบัติก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะถึงอย่างไรศัตรูพืชมันยังเข้ามารบกวนอยู่เหมือนเดิม ดูแลไม่ทั่วถึง แต่ถ้าเราบอกว่าการไม่ใช้สารเคมีเป็นการสร้างความสมดุล และความสมดุลที่จะเกิดขึ้นได้ง่ายที่สุดในตอนนี้ก็คือต้องใช้หลักการเชิงนิเวศน์ คือต้องมีความหลากหลายของพันธุ์พืชเข้าไปช่วยด้วย เช่นเราต้องปลูกผักหลายชนิด ชาวบ้านก็จะไม่ยอมรับ เพราะเขาคู่กับการปลูกชนิดเดียว

● ปัญหาก็คือจะอย่างไรใช้ชาวบ้าน หรือกลุ่มเกษตรกรเข้าใจ เพื่อให้หันมาทำการเกษตรแบบยั่งยืน

ต้องชี้แจง พร้อมทั้งมีตัวอย่างตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จของเกษตรกรในพื้นที่อื่น ๆ มาประกอบคำอธิบาย....ตัวนักวิชาการเองก็มีส่วนสำคัญ แม้กลุ่มเกษตรกรจะไม่เชื่อนักวิชาการเท่าไรนัก แต่เราก็มีตัวอย่างของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จมาประกอบคำอธิบาย....เพราะฉะนั้นเราจะเห็นว่าหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานอื่น ๆ หันไปทำเรื่องเกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น พยายามสร้างชุมชนต้นแบบ “เกษตรยั่งยืน” ขึ้นมา...เหล่านี้ถือเป็นโอกาสที่จะนำไปขยายผลได้.... ในนั้นมันก็จะมียะไรที่ค่อนข้างครบวงจร มีการผลิตมีการจัดการ แม้จะไม่สมบูรณ์มากนัก

● ชุมชนต้นแบบ....ต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

ต้องมีผู้นำที่มีความสามารถ...มีสมาชิกที่มีเป้าหมายเดียวกัน และผู้นำต้องสามารถสื่อสารและติดต่อกับภายนอกได้ เป็นผู้นำที่สามารถแยกแยะ เลือก และสรรหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก ไม่ใช่เอาทุกอย่างเข้ามา เพราะข้อมูลนั้นเราจะเอามาทุกอย่างไม่ได้ ต้องคัดเลือก –เลือกเอาสิ่งที่เข้ามาสนับสนุน หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น หรือไม่ใช่เอาเฉพาะเงินเท่านั้น ข้อมูลที่เอามาแล้วสามารถนำมาสร้างงานให้ขยายต่อไปได้ เพราะฉะนั้นเราจึงพบว่า บางครั้งในบางองค์กรที่ประสบความสำเร็จ เขาจะปฏิเสธบางโครงการที่รับเข้ามาแล้วต้องเป็นภาระแก่ชุมชน

อย่างไรก็ตาม...กระบวนการที่ทำเพื่อเปลี่ยนทัศนคติของคนมันต้องอาศัยเวลา...ผมมองอย่างนี้ครับ เผอิญว่าพอเราพูดถึงเรื่องระบบเกษตรยั่งยืน เรายังยึดติดกับรูปแบบที่เป็นเกษตรธรรมชาติ แล้วเราต้องการเปลี่ยนหันที่...ซึ่งมันต้องใช้เวลา ต้องทำในระดับชุมชน ต้องมีชุมชนต้นแบบ แล้วต้องมีกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการแลกเปลี่ยน รวมถึงมีการศึกษา และดูงานต่าง ๆ เกิดขึ้น

● สำหรับนักนักวิชาการเกษตรต้องเข้าไปช่วยเสริมในเรื่องใดบ้าง

คนที่อยู่ในหน่วยงานของรัฐต้องรอบรู้ในพื้นที่ของตัวเองว่ามีชุมชนต้นแบบอยู่ที่ไหนบ้าง เมื่อพบแล้วก็ต้องเข้าไปเจาะ หรือไปวิเคราะห์ดูว่า “อะไร” เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เขาประสบความสำเร็จ มีกิจกรรมอะไรบ้างที่สัมพันธ์กัน และไม่ควรมองเฉพาะเรื่องของการผลิตเพียงอย่างเดียว เพราะมันน่าจะมีกิจกรรมหรือรูปแบบอื่นเข้ามา โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวบ้าน....ตรงนี้ผมว่าสำคัญ

เช่นชาวบ้านบางกลุ่มอาจต้องการสร้างฐานการผลิตของเขาให้มั่นคงก่อน เพราะฉะนั้นวิถีคิดแบบนี้อาจไปสอดคล้องกับชุมชนที่เขายังกังวลเรื่องความไม่มั่นคงในทรัพยากร ก็สามารถนำกลุ่มนั้นมาดูงานในชุมชนแห่งนี้ได้ แทนที่จะเอากลุ่มนั้นไปดูในเรื่องของเกษตรยั่งยืนในฐานะที่เชื่อมโยงกับการตลาดมากเกินไป

● เพราะว่าเกษตรยังยืนที่เรามองตอนนี้ มันเป็นพลวัตมากเกินไป มันไม่ได้อยู่กับที่ แต่ละชุมชน แต่ละกลุ่มมีฐานไม่เท่ากัน มีศักยภาพไม่เท่ากัน มีปัญหาไม่เหมือนกัน บางกลุ่มมีปัญหาเรื่องที่ดิน เรื่องระบบการผลิต...นักวิชาการควรเข้าไปดูหลาย ๆ พื้นที่ว่า แต่ละพื้นที่มีองค์ประกอบใดบ้างที่เข้ามาสนับสนุน

ให้เหมือนกับเป็นเพื่อนร่วมคิด หรือเป็นภาคีกันจะเป็นการจัดการได้ในเบื้องต้น เพราะฉะนั้น เราจะสังเกตเห็นว่า การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการ “เลิกใช้” สารเคมีปัจจุบันจึงเน้นการแลกเปลี่ยนในรูปของเวที

● แต่เท่าที่เห็นองค์ประกอบบนเวที ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการเอานักวิชาการสองสามคนมาพูด จากนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้อะไรกลับไป

บนเวทีต้องมีโครงสร้างนะครับไม่ใช่เข้าไปเรื่อย เพราะมันสิ้นเปลือง ไม่ใช่สิ้นเปลืองเรื่องเงิน แต่ มันสิ้นเปลืองเรื่องเวลา เพราะชาวบ้านจะมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา แต่ละครั้งที่ชาวบ้านเดินทางเข้าเวทีเขา คาดหวังที่จะได้อะไรกลับไป แล้วเขาพร้อมแค่ไหนที่จะมา ที่ผ่านมาเราจัดเวทีเพื่อการพำร่สอนมากเกินไป มันเหมือนกับเป็นการยัดเยียด...ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะชาวบ้านไม่มีเวลา และทุกวันนี้หน่วยงานที่เข้าไปไม่ได้มีเฉพาะหน่วยงานวิจัยหน่วยงานเดียว....พูดง่าย ๆ ก็คือ ปัจจุบัน ชุมชนระดับตำบล หรือหมู่บ้านจะต้องเจอกับงานของรัฐที่เข้ามาเยอะมาก นี่ว่ากันเฉพาะของรัฐนะ.....แล้วถ้าเราจะเข้าไปอีก มันจะเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ชาวบ้านมากเหมือนกัน... ซึ่งบทบาทของฝ่ายวิชาการต้องอธิบาย ต้องให้คำตอบ.... เป็นต้นว่า การใช้เกษตรอินทรีย์ อะไรที่ทำให้ดี แล้วดียังไง อย่างเช่นบทบาทของจุลินทรีย์ในดินมันดีขึ้น มันดีขึ้นยังไง ข้อมูลเหล่านี้มีใครที่ไหนทำบ้าง ก็ควรจะนำมาอธิบายให้ชาวบ้านได้รับรู้ อย่างเข้าใจด้วยวิธีการง่าย ๆ ว่าการเกษตรอินทรีย์เป็นการสร้างดินพืชให้แข็งแรงเพื่อต้านทานต่อศัตรูพืช ประเด็นเหล่านี้ส่วนไหนของพืชที่แข็งแรงและต้านทานต่อศัตรูพืชได้

พูดง่าย ๆ คือ มันต้องมีเรื่องของชุมชนต้นแบบซึ่งต้องคิดออกมาให้เป็นรูปธรรม และประสบความสำเร็จ ประการที่สองก็ต้องมีหลักวิชาการเข้าไปช่วย เพราะเรามองว่าเรื่องแบบนี้ มันต้องใช้เวลาเพื่อให้ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้...นี่มองเฉพาะเรื่องของเกษตรอินทรีย์อย่างเดียวมันยังมีการต่อสู้กันอีกเยอะ โดยเฉพาะการต่อสู้กันทางด้านวิชาการ บางคนก็บอกว่ามันไม่น่าจะเป็นไปได้

เพราะการจัดการการเกษตรแบบผสมผสานมันต้องใช้ความรู้เยอะ ซึ่งเราเองหมายถึงนักวิชาการขาดในเรื่องนี้ เราถูกสอนเพื่อให้ต่อสู้กับโรคในพืช เราจะไปสู้กับมันได้อย่างไร ซึ่งโอกาสของเราตอนนี้มีเยอะในการที่จะทำงานให้ส่วนกลาง ที่จะลดการใช้ปัจจัยการผลิตสู่การเพิ่มทักษะหรือความรู้

● อาจารย์มองอย่างไรกับทิศทางการทำเกษตรแบบยั่งยืนในปัจจุบัน

เรามองในเรื่องของเวลาเข้าไปทำ เราไม่ได้มองที่รูปแบบหรือเทคนิคอย่างเดียว รูปแบบก็ต้องมี เช่น พอลงไปทำ รูปแบบหรือสิ่งที่ตามมาก็คือความรู้ในเรื่องของการจัดการเชิงนิเวศน์ เราใช้ประโยชน์ของการไหลเวียนของธาตุอาหาร คือการไหลเวียนของสิ่งหนึ่งไปเป็นประโยชน์ต่ออีกสิ่งหนึ่ง เศษพืชนี้ก็จะมาเป็นอาหาร หรือปุ๋ย ทำให้เศษพืชนี้เพิ่มค่าของมัน..เพราะฉะนั้นในระบบเกษตรยังยืนก็เช่นเดียวกันการใช้ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ

อีกประการคือ...เป็นการเรียนรู้กันในระดับกลุ่ม เพราะในแผนการผลิตมันมีการเปลี่ยนแปลง เช่น มันตอบสนองต่อตลาด ต่อความต้องการของผู้บริโภค ในท้องถิ่นหรือในตัวอำเภอ หรือในตัวจังหวัด มัน

เปลี่ยน เพราะฉะนั้นในแผนการผลิตจะปลูกผัก หรือพืช อะไรมันก็สามารถเปลี่ยนได้ แต่หลักการของการใช้นิเวศน์เกษตรเข้าไปจับมันใช้หลักการไหลเวียนของวัสดุเป็นสำคัญ

สิ่งที่เราต้องมองก็คือ แรงงานในครัวเรือนยังสำคัญ เราต้องสร้าง หรือวางแผนการผลิตที่สร้างรายได้ให้จูงใจสำหรับสมาชิกในครอบครัวที่ไม่จำเป็นต้องออกไปหางานทำข้างนอก รายได้จากเกษตรต้องพอเพียง...บางพื้นที่เกษตรกรเจอออกมาเลยว่า ถ้าออกไปทำงานข้างนอกรายจ่ายที่เกิดขึ้นเป็นเท่าไร อาหารที่ต้องเพิ่มขึ้นมีอะไรบ้าง และคุณภาพของอาหารเป็นอย่างไรบ้าง เมื่อเจอออกมาแล้วออกไปทำงานในชนบทดีกว่า

● นอกจากกลุ่มนักวิชาการ อาจารย์คิดว่ายังมีกลุ่มหรือองค์กรใดอีกบ้างที่ควรจะเข้ามาสนับสนุน หรือส่งเสริมให้การเกษตรยั่งยืนเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ

กลุ่มธุรกิจเอกชนน่าจะให้การสนับสนุนมากกว่าการขายเมล็ดพันธุ์ หรือปุ๋ย...เราไม่เคยพูดถึงเรื่องนี้ เราพูดกันแต่เฉพาะให้เปลี่ยนจากการใช้สารมาเลิกให้สารเพียงอย่างเดียว....เราพูดกันมาเยอะ และเราจะทำกันด้านเดียวหรือ...เราน่าจะทำหลาย ๆ ด้าน หากบริษัทใดบริษัทหนึ่งมีนโยบาย หรือมาตรการในการฟื้นฟูพื้นที่ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยพืชสดก็จะสามารถสร้างงาน หรือสร้างโอกาสให้กับชาวบ้านได้ผลิตปุ๋ยพืชสดออกมาขาย ผมคิดว่าในระยะยาวถ้าบริษัทใดคิดแบบนี้ก็น่าจะเป็นการมีส่วนในการรับผิดชอบในเรื่องของการพัฒนาและการ ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม....ผมจึงมองว่านอกเหนือเรื่องของเกษตรกร เรื่องขององค์ความรู้ เรื่องของวิชาการ และเรื่องของสถาบัน...สถาบันในที่นี้ก็คือสถาบันของรัฐ เอกชน หรือหรือบริษัทธุรกิจ

รัฐต้องกำหนดนโยบายเรื่องเกษตรยั่งยืน ขณะเดียวกันก็ต้องเพิ่มผลผลิตในพืชบางชนิด มีการทำร่วมกันกับเอกชน ก็จะมีมาตรการในการฟื้นฟูพื้นที่ทำการเกษตรไปช่วยเหลือเกษตรกรด้วย...จะด้วยวิธีการอะไรก็แล้วแต่ กำหนดเป็นนโยบายออกมาให้ชัด

เกษตรยั่งยืนระดับรากหญ้ากับเครือข่ายธุรกิจชุมชน*

เขียนโดย ประยงค์ รณรงค์

ที่มา : 1. การบรรยายพิเศษในการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับชาติ เรื่อง
ประสบการณ์และบทเรียนด้านเกษตรยั่งยืนสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนฯ 9 (2545-2549)

2. รายงานการประชุมที่จัดทำโดย กองแผนงานและวิชาการ
ร่วมกับ โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน และสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1-8

กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ผมเป็นชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่งที่มีประสบการณ์ และเป็นโอกาสที่จะได้นำประสบการณ์มา
แลกเปลี่ยน แบ่งปันกับนักวิชาการ ถือเป็นการผสมผสานประสบการณ์กับวิชาการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์
มาก

ปัญหาอุปสรรคอันหนึ่งที่ทำให้ไม่บรรลุผลในการทำให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีนั้น เพราะว่าชาวบ้าน
ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วม แต่มักจะถูกกำหนดให้ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา ความสำเร็จจะเกิดได้
หากเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้แสดงออก

เกษตรยั่งยืนไม่ได้หมายถึง การปลูกต้นไม้ที่อยู่ได้นาน อายุยืน แต่ควรพิจารณาที่เกษตรกร
เพราะตัวชี้วัดความยั่งยืนที่สำคัญคือ “การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร” คือ เกษตรกรต้องสามารถ
กำหนด วางแผน ควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด ตลอดกระบวนการผลิต คือ ตั้งแต่วางแผนการ
ผลิตไปจนถึงการตลาดได้ นั่นแหละยั่งยืน

จุดเริ่มต้นคือ “เกษตรกรจะต้องรู้จักตัวเอง”

หากย้อนไปดูอดีต ตอนที่ยังไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกษตรกรจะอยู่ได้
มากกว่า สามารถพึ่งตนเองได้มากกว่า หนี้สินก็น้อย ทำการผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคของตนเอง
อยู่สบาย มีเวลาว่างมาก

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ มาจากภายนอก มุ่งเน้นการพัฒนาให้ทันสมัย เน้นการผลิตเพื่อการค้า
และเน้นการใช้เงินมาจับจ่ายซื้อสินค้า เพราะแผนดังกล่าว จึงพัฒนามาเป็นการผลิตเพื่อส่งออก ส่งผล
ให้เกิดการทำลายทรัพยากร ผลิตให้ได้มากเพื่อเงิน เมื่อได้เงินจึงนำไปจับจ่ายซื้อสินค้า ซึ่งเขาเอามา
ขาย เรานำเข้าสินค้าของเขาเข้ามา ดังนั้น เราจึงผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของคนอื่น มากกว่า
ตอบสนองความต้องการของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ความยั่งยืนจึงไม่เกิด

การจะเข้าใจตนเอง เราจะต้องเข้าใจชุมชนของเรา ต้องรู้ให้ได้ว่า ชุมชนเรารู้อะไร มีผู้รู้อะไร
มีทรัพยากรอะไร หากเข้าใจได้ก็จะทำให้เราสามารถกำหนดตัวเราได้ว่า จะผลิตอะไร อะไรจะเป็น
ประโยชน์ อะไรทำแล้วจะเกิดผลกระทบ เมื่อรู้เช่นนี้เราก็สามารถกำหนดตัวเราเองเพื่อพัฒนาไปสู่ความ
ยั่งยืนได้

* บรรยายพิเศษในการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับชาติ เรื่อง ประสบการณ์และบทเรียนด้านเกษตรยั่งยืนสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืนใน
ช่วงแผนฯ 9 (2545-2549) จากรายงานการประชุมที่จัดทำโดย กองแผนงานและวิชาการ ร่วมกับ โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน และ
สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1-8 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ขอเสนอว่า “แผนชุมชน” เป็นเครื่องมือที่ดีของชาวบ้าน เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้ เพราะเป็นแผนที่ชาวบ้านกำหนดทิศทางว่า ชาวบ้านควรทำและไม่ควรทำอะไรบ้าง แผนชุมชนประกอบด้วย ข้อมูลของชุมชนที่สามารถอธิบายสถานการณ์ของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เรื่องรายได้-รายจ่าย ซึ่งบางครั้งเรามองข้าม แต่กระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกัน ทำให้เรารู้ว่าอะไรจำเป็น อะไรไม่จำเป็น ทำให้รู้ว่า เราควรทำอะไร ควรผลิตอะไร เรื่องการผลิตนั้น เราก็พบอีกว่า สุดท้ายก็ไปติดปัญหาอยู่ที่ตลาด

แต่แผนชุมชนบอกให้เราคิดใหม่ คือ ให้เราทำเรื่องใกล้ตัวให้มากที่สุด หากเราหาเงินได้แต่ต้องไปใช้จ่ายซื้อสิ่งต่าง ๆ จากภายนอก ทำให้เงินไหลออก ดังนั้นจึงควรมองตลาดใกล้ตัว หรือเอาตัวเรา เอาชุมชนเราเป็นตลาด เราก็จะผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด แผนชุมชนยังช่วยให้เรามองเห็นตลาด ทั้งยังช่วยให้เราค้นพบว่า ชุมชนต้องขนเงินออกไปซื้อสินค้าจากภายนอก เช่น คนทำสวนยางไม่มีนาข้าว แผนแม่บทบอกให้เราสร้างโรงสี คนก็หัวเราะว่า ไม่มีนาข้าว จะเอาโรงสีมาทำอะไร ตอบว่า โรงสีมีไว้สีข้าว ไม่ใช่เอาไว้โถนา

ข้าวที่พวกเรากินกันอยู่ เป็นข้าวหอมมะลิ กิโลกรัมละ 22 บาท แต่ชาวนาขายข้าวเปลือกได้ กิโลกรัมละ 4-5 บาท หากเราซื้อข้าวเปลือกมา 1,000 กิโลกรัม จะสีได้ข้าวสารประมาณ 650 กิโลกรัม ต้นทุนการสีประมาณ กิโลกรัมละ 10 บาท อย่างนี้เราสามารถซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา ซึ่งกำลังมีปัญหาการตลาด แล้วนำมาสีขายกันในท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นว่า เราไม่ต้องทำการตลาดอะไรเลย ตลาดอยู่ในมือเราอยู่แล้ว การทำอย่างนี้ทำให้เราประหยัดเงินได้มากมาย เป็นการลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนด้วย ซึ่งกระบวนการทำแผนชุมชน ช่วยให้เราได้ทราบสถานการณ์เหล่านี้ เช่น ทราบว่าตำบลไม้เรียง บริโภคไข่ไก่ปีละ 800,000 ฟอง แต่ไม่มีใครเลี้ยงไก่ไข่เลย ไข่มาจากภายนอกหมด ชี้ให้เราเห็นว่า เราพึ่งภายนอกทั้งหมด

ความไม่ยั่งยืนในเรื่องการเกษตรอีกประการหนึ่ง คือการที่เรามุ่งมองแต่ตลาดโลกเป็นหลัก เช่น การทำสวนยาง เรามุ่งแต่จะเอายางไปขายตลาดโลก เราจึงปลูกแต่ยาง พืชอย่างอื่นที่ขึ้นในสวนยาง เราเรียกว่า “วัชพืช” เราตัดทำลายจนหมด ขำจนหมด แต่เมื่อศึกษาดี ๆ พบว่า วัชพืชในสวนยางเหล่านี้มีคุณค่า มีความหลากหลายทาง

ชีวภาพ มีมูลค่า หากจัดการดี ๆ เราจะมีรายได้มากกว่ายางเสียอีก นี่เป็นตัวอย่างของการพยายามพึ่งตนเอง ใช้สิ่งที่เรามีอยู่ ใช้ต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมที่เรามีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

เรื่องการสร้างรายได้ก็อีกอย่างหนึ่ง ทุกวันนี้เรามองกันเรื่องรายได้ แต่ไม่ค่อยมองเรื่องต้นทุน และไม่คำนึงบางส่วนเหลือ หากเปรียบเทียบการทำเกษตรที่มีรายได้ปีละ 100,000 บาท แต่ต้นทุนอาจจะ 120,000 บาท หรือ 90,000 บาท อย่างนี้ก็เหลือน้อย สู้มีรายได้ 50,000 บาท แต่ต้นทุนแค่ 20,000 บาท อย่างนี้เหลือมากกว่า ไม่ต้องเป็นหนี้ อันนี้ชี้ให้เห็นว่า เราต้องเน้นการสร้างความรู้ พัฒนาระบบการจัดการ และเน้นการใช้ต้นทุนในชุมชนเป็นพื้นฐาน

ประมวลข้อเสนอเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืน ดังนี้

- 1) เน้นคนเป็นศูนย์กลาง พัฒนาค้นให้มีคุณภาพ เพื่อไปค้นหาต้นทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม มุ่งเน้นการกระตุ้นจิตสำนึกให้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรเกิดความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน มีความเชื่อมั่นในอาชีพของตน

- 2) ในการทำสงครามกับความยากจน หรือยาเสพติด หรือในทุก ๆ เรื่อง เราต้องแก้ปัญหาที่ต้นตอ ซึ่งมีสาเหตุมาจากสองอย่างคือ หนึ่ง ความยากจน ข้นแค้น ไม่มีทางออก และสองคือผู้มีอำนาจ มีอำนาจมากเกินไป
- 3) การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ทั้งปัญหาครอบครัวและปัญหาของชุมชน ปัจจุบันองค์กรชุมชนต่าง ๆ ได้พัฒนาการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายมากขึ้น ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากร และผลผลิตระหว่างกันได้มากขึ้น เช่น ชาวบ้านภาคใต้ ภาคอีสานและเหนือ ได้ประสานความร่วมมือกัน มีการซื้อข้าวโพดจากจังหวัดน่านไปทำอาหารสัตว์ที่นครศรีธรรมราช และส่งปลาป่นจากนครศรีธรรมราชไปทำอาหารสัตว์ที่จังหวัดน่าน การทำดังนี้เป็นการทำการตลาดที่ลดการพึ่งพาพ่อค้า
- 4) ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านทำกิจกรรมหลายอย่าง โดยเฉพาะเรื่องการค้าขาย อย่าคิดว่าจะมอบให้เป็นเรื่องของพ่อค้าแต่ฝ่ายเดียว ควรต้องทำการผลิตควบคู่ไปกับการตลาด และพยายามสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตร จากภูมิภาคหนึ่งหรือจากชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง การทำดังนี้จะแก้ปัญหาตลาดผลิตผลเกษตร และแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรด้วย
- 5) การแก้ปัญหาเรื่องผลผลิตชุมชน อีกอย่างหนึ่งที่ทำได้คือ การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิต และการส่งเสริมตลาดอย่างจริงจัง เน้นตลาดภายในและการเชื่อมผู้ผลิตกับผู้บริโภค
- 6) ส่งเสริมการทำธุรกิจชุมชน โดยให้มีการคิดผสมผสานการทำธุรกิจแบบระบบบริษัทเข้ามาในระบบสหกรณ์
- 7) ข้อที่ควรคำนึงถึงก็คือ ในชุมชนหนึ่ง ๆ จะมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย บางแห่งไม่อาจเน้นเรื่องการเกษตรอย่างเดียว เพราะสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งมีอาชีพรับจ้าง เราจึงต้องเข้าใจบริบทที่ซับซ้อนของชุมชนด้วย

โดยสรุป การเกษตรจะยั่งยืนได้จะต้อง

- ทำเพื่อสนองความต้องการบริโภคของตนเอง เหลือแล้วค่อยขาย
- ต้องมีการแปรรูปผลผลิต
- เน้นการตลาดในท้องถิ่น หรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่ม ระหว่างท้องถิ่น
- ลดความเสี่ยง โดยทำอาชีพเสริมที่หลากหลาย
- หนุนการพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรเกษตรกร
- สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือกัน เพราะต่างก็ผลิต ต่างก็บริโภค

ระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสม สำหรับสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน

สรุปและเรียบเรียงโดย อารณ จันทรสมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

เวทีภาคีความร่วมมือเพื่อวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสาน ได้มีการจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมาอย่างต่อเนื่อง ล่าสุดเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2544 มีการพูดคุยกันเรื่อง “การตลาดสีเขียว” ณ ศูนย์บริการวิชาการ ในมหาวิทยาลัยขอนแก่น งานนี้มีคุณชมชวน บุญระหงษ์ จากสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน จ.เชียงใหม่ มาช่วยเปิดมุมมองในเรื่องนี้ ด้วยประสบการณ์ในการทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของภาคเหนือมายาวนาน ที่มาชี้ให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาระบบเกษตรทางเลือกอย่างครบวงจร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการผลิต การแปรรูป เรื่องผู้บริโภค การตลาด เรื่องมาตรฐาน เรื่องนโยบาย เรียกได้ว่าเรื่องเกษตรยั่งยืนมีความเป็นสหวิทยาการ ดังนั้นต้องทำหลายส่วนไปพร้อมๆ กัน

โดยที่มาของการทำงานพัฒนาในเรื่องเกษตรกรรมทางเลือก มาจากโจทย์เรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร” ซึ่งจากรายงานของ FAO ระบุว่าร้อยละ 21 ของคนไทยขาดความมั่นคงทางอาหาร ทั้งคนในเมืองและชนบท เช่น คนในเมืองอาจจะกินอาหารที่ปนเปื้อนสารพิษ ขณะที่คนในชนบทขาดสารอาหาร เป็นต้น สาเหตุของความไม่มั่นคงทางอาหารก็มาจากหลายเหตุด้วยกัน อาทิ การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวที่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบตลาดแนวดิ่งที่ทำให้ผู้ผลิตต้องไปขายในที่ไกลจากแหล่งผลิตมาก รวมทั้งความไม่มั่นใจในปัจจัยเรื่องที่ดิน การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาสายนอกมากขึ้น ทั้งในเรื่องตลาด เทคโนโลยี

การทำงานพัฒนาเรื่องเกษตรทางเลือกในภาคเหนือที่ผ่านมาจึงมีโจทย์หลักอยู่ที่ จะสนับสนุนการเกษตรยั่งยืน/เกษตรทางเลือกอย่างไร ซึ่งในกระบวนการทำงานนั้น ก็เกิดการเรียนรู้ ทดลอง สรุปบทเรียนอยู่ตลอดเวลา ที่สำคัญในระยะหลังมีการให้ความสำคัญกับกระบวนการวิจัยเพื่อหนุนเสริมการพัฒนาในเรื่องนี้มากขึ้น บทสรุปจากการทำงานในช่วงหนึ่งสะท้อนว่า ผู้ผลิตหรือชาวบ้านที่ทำเรื่องเกษตรทางเลือกไม่ขยายตัว ดังนั้นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือจึงได้ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ทำการวิจัยเชิงทบทวนสถานการณ์ในเรื่อง “สถานภาพและประเด็นวิจัยเพื่อพัฒนาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน” ซึ่งในกระบวนการทำงานวิจัยดังกล่าว สุดท้ายก็ทำให้ได้ประเด็นในการวิจัยมา 6 เรื่อง และมีอยู่ 4 เรื่องที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการทำวิจัยคือ (1) ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการขยายเกษตรกรรมยั่งยืน (2) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (3) รูปแบบองค์กรผู้บริโภคที่เหมาะสมสำหรับอาหารปลอดภัยในระบบเกษตรยั่งยืน และ (4) ระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน (อ่านรายละเอียดที่หมายเหตุท้ายบทความ) ซึ่งทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อการขยายประชากรเกษตรกรรมยั่งยืนให้มากขึ้น (ทั้งเกษตรกร ผู้บริโภค ตลาด และผู้ที่เกี่ยวข้อง)

สำหรับในเรื่องตลาดนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบการตลาดภายใต้ระบบเกษตรทางเลือกที่เหมาะสมกับสินค้าเกษตรยั่งยืน โดยมีรูปแบบและกระบวนการที่ง่ายต่อการจัดการและเอื้อประโยชน์แก่เกษตรกรและผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย คุณชมชวนเล่าถึงปัญหาเรื่องระบบตลาดที่ผ่านมาว่า เกิดจากความไม่เชื่อมั่นระหว่างผู้ผลิต-ผู้บริโภค หากเอามาขายน้อย ผู้บริโภคก็จะปน แต่ถ้าชาวบ้านจะเอามาขายมาก ก็

ไม่แน่ใจว่าจะขายได้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า “ผู้ผลิตบอกว่าไม่มีตลาด ส่วนตลาดก็บอกว่าผู้ขายผลิตได้ไม่พอ” ซึ่งจากการวิจัยเรื่องระบบตลาดได้มีการสรุปร่วมกันว่า ในปัจจุบันปริมาณของผลผลิตจากเกษตรกรรมยังยืน ยังมีปริมาณไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคและมีไม่สม่ำเสมอ การขายตรงแบบตลาดนัดหน้า จะเหมาะสมกับผลผลิตพืชผักที่มีในปัจจุบัน ส่วนรูปแบบการขายตรงแบบสั่งซื้อล่วงหน้าและการขายส่งหน้าจะเหมาะสมกับข้าว พืชไร่ ต่อมาจึงได้มีการทดลองรูปแบบการขายตรงแบบตลาดนัด ตลาดขายตรงแบบสั่งซื้อล่วงหน้า และตลาดขายส่งเป็นหลัก คุณชมชวนยังได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มเรื่องตลาดเพิ่มเติมว่า ตลาดที่พื้นที่หรือการขายตรงน่าจะเป็นรูปแบบที่ดีเพราะได้สินค้าที่สด มีคุณภาพที่ใกล้เคียงแหล่งผลิต และรูปแบบที่ดีที่สุดของตลาดทางเลือก คือรูปแบบที่เรียกว่า CSA (Community Supported Agriculture) ที่ผู้บริโภคเข้ามาสนับสนุนร่วมลงทุนกับเกษตรกร โดยการเป็นสมาชิกแบบลงขันให้เกษตรกรทำการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นความสำคัญของระบบตลาดทางเลือกว่า ตลาดทั่วไปเป็น “ตลาดแนวตั้ง” ซึ่งมีต้นทุนสูงกว่า เกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีทุนรอนมากนัก ไม่มีทางจะแข่งขันได้แน่นอน แต่การทำเกษตรกรรมทางเลือกให้ความสำคัญกับ “ตลาดแนวนอน” ที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ผลิต-ผู้บริโภคในการจัดการทรัพยากร สินค้าเกษตรยั่งยืน โดยคิดถึงว่าจะจัดการผลผลิตให้ขายกันภายในได้อย่างไร หรือทำอย่างไรให้ผู้บริโภคที่อยู่ใกล้ชิดผู้ผลิตมากที่สุดได้รับประโยชน์ก่อน เริ่มจากตัวเรา เพื่อนเรา หมู่บ้านเรา นักเรียน ครู แล้วจึงค่อยๆ ขยับออกไป ซึ่งการพัฒนาเรื่องระบบตลาดในแนวนอนที่ว่านี้ จะต้องอาศัยการจัดการหรือคำนึงถึงองค์ประกอบใน 4 เรื่อง คือ 1) การพัฒนาผลผลิตให้ได้มาตรฐาน 2) การพัฒนาสินค้าแปรรูปให้ได้มาตรฐาน 3) การพัฒนาระบบตลาดทางเลือกที่จำหน่ายสินค้าที่ได้มาตรฐาน และ 4) องค์กรมาตรฐาน

จากประสบการณ์ในการพัฒนาเรื่องระบบตลาดทางเลือก คุณชมชวนได้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มผู้บริโภคที่ไม่ความมองข้ามคือ โรงเรียน จึงได้ขยายแนวคิดไปเชื่อมกับโรงเรียนมัธยมในจังหวัดเชียงใหม่หลายโรง ด้วยการไปแลกเปลี่ยน จัดกลุ่มคุย ฉายสไลด์ ชวนครูไปดูงานในไร่นา ซึ่งพบว่าโรงเรียนพร้อมจะให้เกษตรกรไปขายผลผลิต แต่ชาวบ้านกลับมีของส่งให้ไม่พอ ดังนั้นที่จริงเรื่องระบบตลาดยังขยายได้อีก ขณะเดียวกันกลุ่มเกษตรกรที่ไปขายผลผลิตที่ตลาดก็เกิดการจัดระเบียบของตลาด หรือจัดองค์การทางการตลาดขึ้นมา เช่น ห้ามเอาสินค้าของที่ไม่มาขาย ผู้ขายแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองมาขาย เป็นต้น และหากมองเข้าไปในรั้วโรงเรียนก็พบว่า เมื่อนำสินค้าเกษตรกรรมทางเลือกไปจำหน่าย ผู้ปกครองก็เริ่มหันมาสนใจ ให้ลูกมาซื้อสินค้า ทำให้เด็ก ๆ รู้จักผักพื้นบ้านมากขึ้น ส่วนกลุ่มครูก็หันมาบริโภคสินค้าประเภทนี้ ขณะเดียวกันอาหารประเภทน้ำอัดลม ขนมกรุบกรอบก็เริ่มหายไป กล่าวคือเด็ก ๆ มีการควบคุมการบริโภคตนเอง

นอกจากนี้ ได้เกิดการต่อเนื่องที่เป็นกระบวนการที่ชี้ให้เห็นคุณค่าของระบบตลาด (นัด) ที่เกิดขึ้น อาทิ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของครู นักเรียน ที่หันมาสนใจในการทำหลักสูตรหรือเนื้อหาการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน การทำให้พันธุ์พืชพื้นบ้านขยายตัว เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต-ผู้บริโภค เพราะชาวบ้านมาขายผลผลิตเอง ทำให้เกิดการสนทนาเจรจา ทำให้ผู้บริโภคถึงฤดูกาลของพืชผัก เกิดความเข้าใจในระบบการผลิต ว่าทำไมพืชผักมีมากมีน้อยไม่สม่ำเสมอหรือมีบางฤดูกาล นั่นคือเกิดกระบวนการของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ชาวบ้านหรือเกษตรกรเองก็หันมาวิจัยหรือทดลองเองในเรื่องใหม่ๆ เช่น การเลี้ยงหมูแบบปลอดสาร เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการขยายให้เห็นบทบาทหรือมิติอันหลากหลายที่เชื่อมโยงกันอยู่ อาทิ เรื่องบทบาทหญิง-ชาย สมุนไพร ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหวานหมัก พันธุ์พืชพื้นบ้าน สัตว์ปลอดสารพิษ การบำรุงดิน เรื่องสื่อ เช่น รายการวิทยุ เรื่องนโยบาย ซึ่งคุณชมชวนได้สะท้อนให้เห็นในช่วงท้ายของรายการว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาในเรื่องการพัฒนาระบบเกษตรทางเลือกก็คือ การสร้างรูปธรรมในพื้นที่ให้เห็นและเอารูปธรรมไปผลักดันนโยบาย ซึ่งขณะนี้จากกล่าวได้ว่า นโยบายค่อนข้างเปิด อยู่ที่ว่าจัดการของคนข้างล่างจะจัดการอย่างไร เพราะหัวใจสำคัญก็อยู่ที่ไร่นานั่นเอง ซึ่งขณะนี้ในภาคเหนือมีเครือข่ายที่สามารถเป็นที่ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ประมาณ 50 กว่าครอบครัว

หมายเหตุ : จากงานวิจัยเรื่อง “ระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน” ได้สรุปหลักการของตลาดทางเลือกไว้ดังนี้

- 1) ต้องให้การผลิตนำการตลาด
- 2) ให้ความสำคัญในการจำหน่ายผลผลิตหรือสินค้าแก่ผู้บริโภคในชุมชนเดียวกันก่อนเป็นอันดับแรก
- 3) จำหน่ายสินค้าที่ใช้กระบวนการผลิตทางธรรมชาติ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ไม่ใช่สารเคมี

ในกระบวนการแปรรูปและการตลาด รวมทั้งไม่เอาเปรียบแรงงานเด็ก สตรี คนด้อยโอกาส

- 4) ใช้หีบห่อที่เน้นความสะอาด ประหยัด ใช้วัสดุท้องถิ่น และคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ
- 5) ชื้อและจำหน่ายสินค้าในราคายุติธรรม
- 6) เกษตรกรเป็นเจ้าของจุดจำหน่าย มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตลาด
- 7) ลดหรือใช้ค่าใช้จ่ายในการตลาดให้น้อยลง
- 8) เน้นรูปแบบการตลาดแบบขายตรง
- 9) ส่งเสริมการซื้อสินค้าจากกลุ่มเกษตรกรรายย่อยโดยตรง
- 10) ผู้บริโภคคือเพื่อน จึงไม่ใช่ผู้กำหนดทุกอย่าง

ฟังเสียงชาวนาพูด... เราต้องการยกเลิกหนี้สิน ไม่ใช่พักหนี้เกษตรกร...

สรุปและเรียบเรียงโดย อามรณ์ จันทร์สมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ที่มา : 1) เอกสารประกอบการอภิปราย ฟังเสียงชาวนาพูด

"เราต้องการยกเลิกหนี้สิน ไม่ใช่พักชำระหนี้เกษตรกร"

วันพุธที่ 27 มีนาคม 45 ณ อนุสรณ์สถาน 14 ต.ค. 16 สีแยกคอกวัว

จัดโดย สมัชชาเกษตรกรรายย่อย สถาบันพัฒนาการเมือง กลุ่มเพื่อนประชาชน

2) สารสำคัญจากเวทีอภิปรายเรื่องเดียวกัน (อ้างแล้ว)

3) สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ "แนวคลื่นสังคม หนี้ : พลวัตสู่การพักชำระอย่างถาวร (1)

เนชั่นสุดสัปดาห์, 1117 ก.พ. 45, น. 24.

นโยบายพักหนี้เกษตรกรเป็นนโยบายหลักอันหนึ่งของรัฐบาลทักษิณ ที่เรามักเรียกกันว่า "รัฐบาลประชานิยม" แต่มีผู้คนจำนวนไม่น้อยมองว่า นี่ไม่ใช่หนทางของการแก้ปัญหาที่แท้จริง จึงมีการพูดคุยกแลกเปลี่ยนกันในเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2545 โดยสมัชชาเกษตรกรรายย่อย สถาบันพัฒนาการเมือง และกลุ่มเพื่อนประชาชน ได้จัดเวทีอภิปรายฟังเสียงชาวนาพูด "เราต้องการยกเลิกหนี้สิน ไม่ใช่พักหนี้เกษตรกร" ขึ้น ที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาคม 2516 สีแยกคอกวัว

งานนี้ตัวแทนชาวนาจากภาคต่างๆ ได้มาพูดถึงปัญหาหนี้สินของเกษตรกรไทย มีการนำเสนองานวิจัยศึกษาปัญหาหนี้สินของสมัชชาเกษตรกรรายย่อย นอกจากนี้ในภาคบ่ายยังมีการอภิปราย เรื่องรากเหง้าปัญหาหนี้สินเกษตรกรไทย นโยบายพักหนี้เกษตรกร รวมทั้งเรื่องกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรกับทางออกในการยกเลิกหนี้สินชาวนา โดยวิทยากร 3 ท่านคือ อ.วิทยากร เชียงกูล, อ.สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ และคุณณรงค์ ศรีวิพัฒน์ โดยมี ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง เป็นผู้ดำเนินรายการ

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของเรื่องหนี้สินเกษตรกร หลายเสียงพูดถึงรากเหง้าปัญหาที่สำคัญคือการส่งเสริมของรัฐ ที่ทำให้เกษตรกรต้องลงทุนเพิ่ม กู้ยืมเพิ่ม ซึ่งดูเหมือน ธ.ก.ส. จะตกเป็นจำเลยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการที่เกษตรกรต้องหาเงินมาชำระหนี้ ธ.ก.ส. ทำให้ชาวบ้านต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาใช้หนี้ ทำให้ชาวนาต้องตกเป็นหนี้รายวันอีกชั้นหนึ่ง โดย ธ.ก.ส. หวังแต่ดอกเบี้ยอย่างเดียว รวมไปถึงกลไกรัฐที่หลอกลวงเสมือนหลอกให้เกษตรกรกู้มากขึ้นๆ ชาวนาจึงมองว่า ที่จริงเป็นช่องทางให้รัฐหารายได้จากเกษตรกรมากกว่าเป็นการช่วยเหลือ อย่างในกรณีโครงการฟื้นฟูหลังพักชำระหนี้ รัฐกำหนดให้หัวละ 5,000 บาท แต่เหลือถึงเกษตรกรเพียง 3,000 บาท ที่เหลือเอาไปใช้สุรุ่ยสุร่าย ซึ่งจำเลยในกรณีนี้ที่ถูกเพ่งเล็งมากที่สุด ก็หนีไม่พ้น ธ.ก.ส. ที่ชาวบ้านมองว่า หวังแต่ดอกเบี้ยอย่างเดียว และมองว่ารัฐมีความไม่เป็นธรรม เพราะมักช่วยแต่คนรวย ข้อสำคัญสิ่งที่ชาวบ้านวิเคราะห์ก็คือ ค่านิยม วิธีคิด ที่ชาวบ้านถูกปลูกฝังมาให้หวังรวย แม้แต่ในระดับชาติก็ตาม ทำให้ต้องกู้เงินมาลงทุนเพื่อหวังรวย ซึ่งที่จริงแล้ว ยิ่งกู้ยิ่งจน เพราะไม่ได้คิดพึ่งตนเองตั้งแต่แรก แต่หวังพึ่งญี่ปุ่น ฟังอเมริกา และเงื่อนไขที่เราผูกปมเงื่อนไขไว้นี้ ในอนาคตจะยิ่งสร้างปัญหาหนักขึ้น

สิ่งที่ชาวบ้านวิพากษ์คือ นโยบายรัฐที่ลงไปสู่ชาวบ้านทุกวันนี้ ขณะที่ชาวบ้าน เกษตรกรยังคงมีวิถีคิดแบบเดิมๆ จึงไม่ช่วยแก้ปัญหา ชั่วจะกลายเป็นการเพิ่มปัญหามากขึ้น ชาวบ้านจึงเรียกร้องกันเองด้วยว่า ตัวชาวบ้านเองก็ต้องตื่นตัวมากขึ้น มีความกระตือรือร้น ต้องรวมพลังกัน มิฉะนั้นสิ่งที่ชาวบ้านสู้กันมาก็ไม่มีความหมายอะไร สู้ไปก็เท่านั้น เป็นคนเพียงส่วนน้อย ขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักในปัญหานี้เลย

งานวิจัยปัญหาหนี้สินของสมาชิกเกษตรกรรายย่อย

งานเสวนาครั้งนี้ ได้มีการนำเสนองานวิจัยศึกษาปัญหาหนี้สินของสมาชิกเกษตรกรรายย่อย โดยคุณสมศิริ วงศ์วินัย ที่มองว่า ชาวนาแต่ก่อนไม่มีหนี้สิน ไม่มีเงินสักบาทก็ทำนาได้ แต่ทุกวันนี้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีเงินสักหมื่นไม่กล้าลงทำนา เงินกลายเป็นปัจจัยการทำการเกษตรที่สำคัญ คุณสมศิริสรุปว่า สาเหตุของปัญหาหนี้สินเกษตรกรมาจากนโยบายรัฐเป็นสำคัญ การส่งเสริมด้านการเกษตรของรัฐที่ผ่านมาดำเนินไปบนกระบวนการที่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้ผลิตออกมาเหมือนๆ กัน ทำให้สินค้าล้นตลาดและราคาตก การเอาพันธุ์มาแจกฟรี แต่เป็นพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บพันธุ์ไปใช้ต่อไม่ได้ ต้องซื้อพันธุ์จากพ่อค้าตลอด ชาวบ้านสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเองในเรื่องของพันธุ์ และกลไกการทำงานของ ธ.ก.ส. ก็ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้มากขึ้นตลอดเวลา

ข้อกล่าวหาสำคัญต่อผู้รับผิดชอบก็คือ เอาความจนของเกษตรกรไทยไปเรี่ยรายเพื่อขอกู้ต่างชาติ เงินบางก้อนเป็นเงินให้เปล่า แต่ ธ.ก.ส.กลับเอามาปล่อยกู้โดยคิดดอกเบี้ยสูงขึ้น (คิดค่าจัดการ 4 % จากรัฐ + ดอกเบี้ยชดเชยอีก 5-6 %) ซึ่งมองว่าชาวนาไม่มีทางไปพ้นวงจรหนี้สินได้เลย ขนาดชาวนาบางใหญ่ จ.นนทบุรี ทำนาปีละ 4 ครั้ง แต่ลงทุนรอบละ 13,000 บาท ขายข้าวได้ 15,000 บาท เหลือ 2,000 บาท ปีหนึ่งได้ 8,000 บาท เท่านั้น ขณะที่โลโบซึ่งเป็นธนาคารขององค์กรเกษตรกรที่เนเธอร์แลนด์ เขาพยายามทำทุกอย่างเพื่อลดดอกเบี้ยให้ลูกค้า เกษตรกรไทยทุกวันนี้อยู่ในสภาพที่ไม่สามารถปลดปล่อยหนี้สินได้เลย ขณะที่ ธ.ก.ส. มีเครดิตดีในสายตาคนทั่วไปตลอดเวลา โดยโฆษณาว่า ลูกค้า ธ.ก.ส.มีหนี้เสียไม่ถึงร้อยละ 3 แต่เบื้องหลังคือ ชาวบ้านจะกู้เงินโครงการใหม่ในวงเงินที่สูงขึ้น โดยนำไปชำระหนี้จากโครงการเก่า ที่เหลืออีกส่วนกันเอาไว้ทำการผลิตต่อจนวงเงินกู้ชนเพดาน กู้ ธ.ก.ส.ต่อไม่ได้อีก ก็ต้องไปกู้เงินนอกระบบมาใช้หนี้ ธ.ก.ส. แล้วก็กู้เงิน ธ.ก.ส. ไปใช้หนี้ทุนอีกรอบ วงเวียนเช่นนี้ชั่ววนาตาปี ล่าสุดเกษตรกรเป็นหนี้กับ ธ.ก.ส. ประมาณ 3 แสนล้านบาท ไม่รวมหนี้อื่นๆ ที่มีตัวเลขอย่างไม่เป็นทางการ คาดว่าหนี้ของเกษตรกรทั้งระบบมีประมาณ 600,000 ล้านบาท

คุณสมศิริยังชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรไทยยังมีเงินจำนวนไม่น้อยกว่า 300,000 ล้านบาท ในรูป “กองทุนช่วยเหลือเกษตรกร” ซึ่งเป็นความชอบธรรมที่เกษตรกรจะขอมีส่วนร่วมในการจัดสรรใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรเอง เงินจำนวนนี้มาจากเงินพรีเมียมข้าว (ช่วงปี 2504-2534) ซึ่งรัฐเก็บจากการส่งออกข้าวปีละ 7,000 ล้าน โดยอ้างว่าจะเอามาช่วยเกษตรกร พอมาสมัยนายกอานันท์ ปันยารชุน ก็ให้ยกเลิกการเก็บพรีเมียม แต่หันมาตั้งเป็นกองทุนรวมช่วยเหลือเกษตรกร ถึงทุกวันนี้จึงมีคำถามว่า เงินกองทุนรวมช่วยเหลือเกษตรกรหายไปไหน? ซึ่งตรงนี้มีตัวเลขประมาณ 3 แสนล้าน ที่ผ่านมารัฐบาลได้นำเงินดังกล่าวไปใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆ โดยอ้างว่าเพื่อสนับสนุนด้านการเกษตร อาทิ กระทรวงเกษตรฯ บอกว่าจะเอามาช่วยเกษตรกร กระทรวงพาณิชย์ใช้พยุราคาราคาสินค้า ช่วยภัยธรรมชาติ ชดเชยดอกเบี้ยให้ ธ.ก.ส.

ประเมินผลโครงการพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย

ในรายงานการวิจัยดังกล่าว ยังได้กล่าวถึงการประเมินผลโครงการพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย รวมทั้งให้ข้อเสนอในการแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรด้วย

โครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยมีเป้าหมายจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรที่เป็นหนี้ โดยรัฐบาลกำหนดให้เกษตรกรที่เป็นลูกหนี้ของ ธ.ก.ส. ที่มีมูลหนี้ไม่เกิน 100,000 บาท ได้สิทธิยกเว้นการชำระหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นเวลา 3 ปี หรือขอสิทธิในการลดภาระหนี้ โดยจ่ายเงินต้นและดอกเบี้ยตามปกติ แต่จะได้รับการลดอัตราดอกเบี้ยลงเป็นพิเศษ คณะอนุกรรมการแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรได้วิจัยเพื่อประเมินผลโครงการพักหนี้เกษตรกรในหมู่บ้านที่มีปัญหาหนี้สินมากแห่งหนึ่งคือ ที่บ้านทุ่งพัฒนา ต.คือเวียง อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา ซึ่งสรุปได้ว่า โครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยเป็นโครงการที่ให้ผลสำเร็จในขั้นไม่น่าพอใจ คือ นอกจากไม่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของผู้เป็นหนี้สินแล้ว ยังทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการพักหนี้เดือดร้อนมากขึ้นอีก โครงการนี้ยังทอดทิ้ง ไม่ให้การช่วยเหลือเกษตรกรอีกจำนวนมากที่มีความเดือดร้อนจากปัญหาหนี้สินขั้นรุนแรง ปล่อยให้เป็นการบิดเบือนสาเหตุและการแก้ปัญหาหนี้สินอย่างแท้จริงอีกด้วย โยการวิจัยได้ขอค้นพบสำคัญ 3 ประการคือ

ประการแรก ปัญหาหนี้สินมาตรฐานของโครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อยที่กำหนดว่า เกษตรกรรายย่อยคือผู้มีหนี้สินต่ำกว่า 100,000 บาท และจำกัดด้วยว่าต้องเป็นหนี้กับ ธ.ก.ส. การวิจัยพบว่า เกษตรกรรายย่อยน่าจะหมายถึง เกษตรกรที่ไร้อำนาจในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรการผลิต (ดิน น้ำ ป่า) ไร้อำนาจในการเข้าถึงและควบคุมปัจจัยการผลิต (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช อุปกรณ์การเกษตร ฯลฯ) ไร้อำนาจในการกำหนดราคาในระบบตลาด และไร้อำนาจมีส่วนกำหนดนโยบายการเกษตรและนโยบายการพัฒนาของรัฐ การนิยามเกษตรกรรายย่อยในโครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อย สะท้อนให้เห็นความไม่เข้าใจปัญหาของเกษตรกรหรือจงใจบิดเบือนปัญหา และสะท้อนว่ากระบวนการกำหนดนโยบายและการบริหารของรัฐบาลถูกครอบงำด้วย ธ.ก.ส. เพราะการนิยามดังกล่าวคือการนิยามจากลักษณะการเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. ซึ่งไม่สะท้อนนัยยะของปัญหาเกษตรกรแต่อย่างใด

ประการที่สอง การพักชำระหนี้ จะสร้างภาระหนี้สินให้เกษตรกรมากขึ้น เนื่องจากวงจรหนี้สินของเกษตรกร เกิดจากปัญหาหลายประการที่เกี่ยวข้องกัน ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนการผลิตที่สูง ราคาผลผลิตตกต่ำ การกู้ยืมซ้ำซาก รายจ่ายจำเป็นในครอบครัว รายจ่ายหนี้ธนาคาร ภาษีสังคม ภัยธรรมชาติ ขาดอาชีพเสริม เป็นต้น การพักหนี้เป็นการแก้ปัญหาในเรื่องการกู้ยืมซ้ำซากเพียงขั้นเดียว ขณะที่ปัญหาอื่นๆ ไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้นสำหรับเกษตรกรที่ขอพักชำระหนี้ ซึ่งมีเงื่อนไขว่า จะไม่สามารถกู้เงินจาก ธ.ก.ส. ได้ 3 ปี แม้จะดูเหมือนว่าได้ประโยชน์ แต่ไม่นานก็จะเดือดร้อน เพราะเกษตรกรอยู่ในภาวะไม่มีรายได้ ต้องพึ่งพาเงินกู้สำหรับเลี้ยงครอบครัว เมื่อไม่สามารถกู้จาก ธ.ก.ส. ก็จะต้องดิ้นรนไปกู้เงินนอกระบบมาใช้ ทำให้เป็นหนี้สินมากกว่าเดิม สำหรับเกษตรกรที่ขอลดภาระหนี้โดยได้ส่วนลดอัตราดอกเบี้ย แม้ว่าจะได้ประโยชน์ แต่การที่ปัญหาในข้ออื่นๆ ในวงจรหนี้สินไม่ได้รับการแก้ไข ก็จะทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้ยังต้องวนเวียนอยู่กับการเป็นหนี้ไม่รู้จบ

ประการที่สาม หนี้สินเป็นปัญหาในระดับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม โดยการพัฒนาของรัฐ ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกรเข้าสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม ในลักษณะที่เรียกว่า ทุนนิยมพึ่งพา คือเกษตรกรตกอยู่ในภาวะพึ่งพาผู้ควบคุมทุนซึ่งสามารถควบคุมเงินทุนสำหรับเข้าถึงปัจจัยการผลิตและตลาด ส่วนภายในชุมชนก็เกิดการแบ่งชนชั้นทางสังคม มีคนกลุ่มหนึ่งสามารถปรับตัวเป็นผู้ควบคุมที่รู้จักกันในนามเจ้าที่ดิน นายทุนเงินกู้ และคนกลางค้าพืชผล ส่วนชาวบ้านส่วนใหญ่กลายเป็นเกษตรกรที่ทำหน้าที่ผลิตภายใต้เงื่อนไขของผู้ควบคุมทุน และถูกขูดรีดมูลค่าส่วนเกินจากผลผลิตที่ได้ จนกลายเป็นหนี้สินมากขึ้นเรื่อยๆ การที่ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างเช่นนี้ ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่สามารถทำได้ง่าย ๆ เพียงการพักหนี้ ชำร่วยกลับช่วยดอกเบี้ยให้ความสัมพันธ์แห่งการขูดรีดซับซ้อนขึ้นอีก

ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร

1. การปลดหนี้เกษตรกร เพราะสาเหตุการเป็นหนี้สินของเกษตรกรเกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร ฉะนั้นสมควรที่รัฐจะช่วยปลดหนี้ให้แก่เกษตรกร ซึ่งหมายถึง การที่รัฐเข้ามารับผิดชอบชดเชยหนี้สินแทนเกษตรกร ที่พิสูจน์ได้ว่าทำการผลิตด้วยความสุจริตและขยันหมั่นเพียร
2. การจัดตั้งสถาบันการเงินเพื่อการเกษตรของชุมชน ให้เป็นสถาบันการเงินที่ควบคุมการบริหารจัดการโดยสมาชิกในชุมชน ให้สอดคล้องกับความต้องการและเป็นธรรมแก่เกษตรกร โดยรัฐจะต้องให้การสนับสนุนในเบื้องต้น ได้แก่ การปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้อำนาจแก่องค์กรชุมชนในการดำเนินการสถาบันการเงิน และรัฐบาลสนับสนุนเงินทุนดำเนินการของสถาบันดังกล่าว รวมทั้งงบประมาณในการพัฒนาและบริหารจัดการองค์กร
3. จัดทำโครงการฟื้นฟูชีวิตเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรที่ได้รับการปลดหนี้สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้โดยถาวร ซึ่งจะเป็นโครงการที่ทำให้เกษตรกรมีความสามารถพึ่งตนเองได้ในการดำรงชีวิตและการผลิตทางการเกษตร พร้อมๆ กับมีอำนาจต่อรองในการค้าขายผลผลิตทางการเกษตร

กับดักของโครงการพักชำระหนี้

ในการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรื่องรากเหง้าปัญหานี้สินเกษตรกรไทย การวิจารณ์นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกร รวมทั้งเรื่องกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรกับทางออกในการยกเลิกหนี้สินชาวนาชาวไร่ ประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาคือ ที่ผ่านมา ทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรไทย ทำให้ชาวนาชาวไร่เป็นหนี้เป็นสินมากขึ้น ต้องจากถิ่นฐานทั้งไร่นาไปทำงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม เพราะเราถูกครอบงำทั้งความรู้ ความคิด ความเชื่อ ทุกวันนี้ คนส่วนใหญ่จึงยังละเมอเพื่อฝันถึงยุคชาติชาตย์ เสมือนเป็นการขายตัวราคาถูก ถ้าจนถึงวันนี้วิธีการผลิตของเกษตรกรไม่เปลี่ยนแปลง ยังคงดำเนินไปในกระแสนของเกษตรสมัยใหม่ที่พึ่งพาภายนอกทั้ง ปุ๋ย เคมี ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ ก็คงจะต้องเผชิญกับดักทางการตลาดในเรื่องการส่งออก โดยไม่ได้เกิดการปฏิวัติความคิดที่จะไปสู่วิถีการผลิตใหม่ ซึ่งถ้าเป็นแบบนั้นแล้วละก็ ไม่ว่าจะพักหนี้หรือยกเลิกหนี้ก็ไปไม่รอดอยู่ดี เพราะเท่ากับเข้าทางเดิม

สิ่งที่วิทยากรเสนอคือ การที่เกษตรกรไทยต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง คำนึงถึงศักดิ์ศรีให้มากขึ้น รวมทั้งต้องทำให้ชาวบ้านรู้เรื่องระบบเศรษฐกิจ การเมืองที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของตนให้สูงขึ้น หนทางหนึ่งก็คือ ต้องรวมกลุ่มกัน มีองค์กรเกษตรกร เพื่อที่จะยกระดับความรู้ ความคิดในเรื่องนี้ และสร้างกำลังต่อรอง ซึ่งต้องการการสั่งสมความรู้ ความเข้มแข็งขององค์กรอีกมาก ไม่ใช่เรียกร้องครั้งเดียวแล้วจะได้ทั้งหมด

ขณะนี้ในระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ สังคมและชุมชน หนี้ (debt) ได้กลายเป็นปัญหาใจกลางของทุกภาคส่วนแล้ว... เกษตรกรไทยต้องดิ้นรนกู้ยืมหนี้สินเพื่อความอยู่รอดของตนเอง แต่หนี้ที่เกิดขึ้นกลับทำให้ยากจนยิ่งขึ้น และเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้นานที่สุด พวกเขาต้องทำทุกวิถีทางเพื่อปลดภาระหนี้สินที่สะสมมานานหลายปี ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นปัญหาสังคมอยู่ทุกวันนี้ ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากผลกระทบอันต่อเนื่องมาจากปัญหาหนี้สินที่กำลังเข้าสู่ทางตัน และไม่มีทางเลือก..... (ใน สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์, 2545)

ภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืน

สรุปและเรียบเรียงโดย อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืนก่อรูปขึ้นจากเครือข่ายพันธมิตรที่สนใจงานวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน โดยจุดเริ่มต้นโครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประสานและหนุนเสริมให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยในเรื่องนี้ ซึ่งมีการพัฒนาไปสู่การเกิดคณะทำงานที่จะร่วมกันคิดและจัดการเวทีแลกเปลี่ยนในประเด็นเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทั้งในฐานะที่เป็นเวทีพัฒนาโจทย์วิจัยและพัฒนาที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้ในเรื่องนั้นๆ เวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้ที่สนใจในประเด็นที่เชื่อมโยงกัน ซึ่งถือเป็นการพัฒนากลไกการจัดการความรู้ เพื่อหนุนเสริมความเคลื่อนไหวหรือกระบวนการทางสังคม

ขณะเดียวกันก็หวังผลถึงการปรับวัฒนธรรมหรือระบบความสัมพันธ์ใหม่ในการทำงานร่วมกันของภาคีต่างๆ โดยประเด็นเนื้อหาที่มีหลากหลายมิติ อาทิ เรื่อง การพัฒนาองค์กรเกษตรกร การผลิตและเทคโนโลยีการผลิต การแปรรูปและเทคโนโลยีการแปรรูป การควบคุมกำจัดโรค-แมลงศัตรูพืช การตลาดสีเขียว ฯลฯ ซึ่งในแต่ละภูมิภาคก็อาจมีบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการกำหนดประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนต่อไป อีกทั้งเรื่องนี่ยังเกี่ยวข้องกับองค์กร สถาบัน หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ธุรกิจเอกชน สถาบันการศึกษา/สถาบันวิชาการ จำนวนมาก ที่จะเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมองถึงวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ในการวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนของภาคีร่วมกัน

ในระยะเริ่มต้นของการทำงาน เป็นการหนุนเสริมให้เกิดเวทีความร่วมมือในระดับจังหวัด ที่จะแลกเปลี่ยนพูดคุยกันเรื่องเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนในมิติต่างๆ โดยทำงานในลักษณะผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในประเด็นที่สนใจ ตามความพร้อมของแต่ละหน่วย/องค์กร

ภาคเหนือ ได้มีการจัดประชุมเพื่อหาแนวทางการประสานความร่วมมือและค้นหาประเด็นวิจัยด้านเกษตรยั่งยืนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีองค์กรประกอบของภาคีที่เข้าร่วมหลากหลายทั้งกลุ่มเกษตรกร นักวิชาการ นักวิจัย นักส่งเสริมการเกษตร สื่อมวลชน นักพัฒนาเอกชนด้านเกษตรกรรมยั่งยืน โดยประเด็นพูดคุยที่สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ได้แก่ เรื่องเกษตรบนที่สูง สถาบันองค์กรเกษตรกรรมกับเกษตรกรรมยั่งยืน การเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภค/ ตลาดทางเลือก การพัฒนาธุรกิจชุมชนและดำเนินงานเชิงพาณิชย์ของเกษตรยั่งยืน การพัฒนาและส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรกรรมยั่งยืนกับการศึกษาและชีวิตทางเลือก และเทคโนโลยีด้านเกษตรกรรมยั่งยืน

ในเรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืนกับการศึกษาและชีวิตทางเลือก ประเด็นที่มีการพูดถึงกันมากคือ การพัฒนาหลักสูตรเรื่องเกษตรยั่งยืนทุกระดับการศึกษา หรือการโยงเนื้อหาเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนในโรง

เรียน การรวบรวมองค์ความรู้เรื่องเกษตรยั่งยืนในพื้นที่เพื่อเผยแพร่ รวมทั้งการเชื่อมโยงโรงเรียนในฐานะผู้
บริโภคส่วนหนึ่งกับการตลาดสีเขียว

สำหรับกลุ่มแกนที่ประสานงานหลัก สามารถติดต่อได้ที่ คุณชมชวน บุญระหงษ์ สถาบันชุมชนเกษตร
กรรมยั่งยืน 363 หมู่ 4 ถ.เชียงใหม่-แม่โจ้ ต.หนองจอก อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50210 โทร. 01-9512825
โทร./แฟกซ์ (053) 354053-4

ภาคอีสาน เริ่มต้นที่จังหวัดขอนแก่น มีการจัดเวทีสรุปบทเรียนเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนในมิติต่างๆ
โดยมองถึงบทบาทของ stakeholder เป็นสำคัญ อาทิ เรื่อง เกษตรยั่งยืนกับกลุ่มเกษตรกร เกษตรยั่งยืนกับผู้
บริโภค กลุ่มสื่อและตลาด เกษตรยั่งยืนกับหน่วยงานสนับสนุน ได้แก่ สถาบันการศึกษา, หน่วยงานราชการ และ
หน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ

โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นภาคีหลากหลายเช่นกัน อาทิ คณะเกษตรศาสตร์ ม.ขอนแก่น ศูนย์บริการการ
ศึกษา อ.หนองเรือ โรงเรียนมัธยมในเขตอำเภอภูเวียง องค์การนาชาตพัฒนาเพื่อร่วมกันพัฒนา วิทยาลัย
เกษตรกรรมขอนแก่น สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3 มหาวิทยาลัยขอนแก่น เครือข่ายเกษตรกรรม
ทางเลือกภาคอีสาน เครือข่ายสื่อและผู้บริโภค สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นต้น

ที่ผ่านมาเวทีพูดคุยไปแล้วหลายเรื่อง อาทิ ปู่ชั่วภาพกับเกษตรยั่งยืน การควบคุมป้องกันศัตรูพืชโดย
วิถีธรรมชาติ ตลาดสีเขียว รวมทั้งได้พัฒนาไปสู่การเอาเป้าหมายของงานพัฒนาพื้นที่เป็นตัวตั้ง แล้วดูว่า งาน
วิจัยจะไปสนับสนุนงานพัฒนาอย่างไร โดยมีพื้นที่ทดลองทำงานร่วมกันที่ อ.หนองเรือ อ.ภูเวียง และ อ.ภูผาม่าน
และได้เกิดเวทีพูดคุยในลักษณะการประเมินศักยภาพ ต้นทุน และค้นหากิจกรรมในการพัฒนาพื้นที่ รวมทั้งเชื่อม
โยงเครือข่ายเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

สำหรับกลุ่มแกนที่ประสานงานหลัก สามารถติดต่อได้ที่ รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์ คณะเกษตร
มหาวิทยาลัยขอนแก่น โทร. 01-661-2068 โทร./ แฟกซ์ (043) 364-642

ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้

ที่มา : ผลการสังเคราะห์และบทสรุป
จากรายงานสังเคราะห์ผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้

1. ความหมายของเกษตรยั่งยืน

จากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการและการประชุมเวทีสังเคราะห์พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมต้องการให้มีการสื่อความหมายของเกษตรยั่งยืนอย่างชัดเจนร่วมกัน โดยมีความคิดเห็นร่วมกันว่า เกษตรยั่งยืนจะต้องครอบคลุมความยั่งยืนใน 3 ด้าน คือ

1) เศรษฐกิจ คือ การพึ่งตนเอง (สามารถลดการพึ่งพิงหรือใช้ปัจจัยภายนอก มีต้นทุนในการผลิตต่ำ ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และเกิดความพออยู่พอกิน) มีรายได้พอเพียงตลอดทั้งปี มีความมั่นคงทางอาหาร มีการตลาดที่ชัดเจน มีรูปแบบการผลิตที่เหมาะสม (มาตรฐานผลิตภัณฑ์เกษตรยั่งยืน)

2) สังคม ประกอบด้วยสังคมใน 2 ระดับคือ ระดับครอบครัวและระดับกลุ่มหรือชุมชน โดยระดับครอบครัวคือ มีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวอบอุ่นมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีคุณธรรม มีศิลปะ (หัตถกรรม มโนราห์ และหนังตะลุง) และเกิดความภูมิใจในวิชาชีพ ตลอดจนคุณภาพชีวิตของลูกหลานในอนาคต และระดับกลุ่มหรือชุมชนคือ มีความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน มีความสามัคคี มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ (ไม่ใช่แบบนายกับบ่าว) เกิดการมีส่วนร่วม (ในการจัดการทรัพยากรและปัญหาของชุมชน) การรวมกลุ่มกันออมทรัพย์และทำธุรกิจชุมชน การสืบทอดภูมิปัญญา (เทคนิคการผลิต พันธุ์กรรมพืชและสัตว์ และเครื่องมือในการผลิต) และเกิดความเข้มแข็งของชุมชน

3) สิ่งแวดล้อม (ความหลากหลายของระบบนิเวศน์) คือ ดิน น้ำ อากาศสมบูรณ์ เกิดความหลากหลายทางชีวภาพเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และโครงสร้างพื้นฐานที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ความหมายของ “ยั่งยืน” ซึ่งเป็นการมองไปข้างหน้าหรือการมองอนาคตแล้วกระทำในปัจจุบัน (Think Globally and Act Locally) โดยเน้นเรื่องความหลากหลายทั้งพืชและสัตว์ในระบบนิเวศน์ และการจัดการกับความเสี่ยงซึ่งเกิดขึ้นตลอดกระบวนการผลิตจนถึงผู้บริโภค

2. ยุทธศาสตร์ในการวิจัยและการพัฒนาเกษตรยั่งยืนของภาคใต้

เพื่อให้การวิจัยและการพัฒนาการเกษตรของภาคใต้สามารถบรรลุความยั่งยืนในความหมายข้างต้น ที่ประชุมเห็นว่ายุทธศาสตร์การวิจัยควรมีลักษณะดังนี้

1) การวิจัยที่เน้นให้สมาชิกชุมชนทำความเข้าใจตนเอง

เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รู้จัดเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน เช่น ความเป็นมา สภาพชุมชน ความต้องการของชุมชน ระบบนิเวศน์และทรัพยากรท้องถิ่น องค์ความรู้ที่ผสมผสานกันหลายสาขาวิชา บทเรียนความสำเร็จและล้มเหลวของการพัฒนา

โครงการต่าง ๆ ในชุมชน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน พร้อมจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ตลอดจนปัญหาเร่งด่วนที่ต้องรีบแก้ไข

2) การวิจัยและพัฒนาซึ่งนำไปสู่การจัดกิจกรรมในชุมชน

เป็นการวิจัยสืบเนื่องจากข้อ 1 เมื่อชุมชนเรียนรู้ปัญหาของตนเอง ก็ควรศึกษาถึงวิธีการแก้ไข ตลอดจนปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว ซึ่งเรียกงานวิจัยในลักษณะนี้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) งานวิจัยในลักษณะนี้อาจไม่เน้นผลลัพธ์คือ ผลสำเร็จในการแก้ปัญหา แต่ควรเน้นกระบวนการทำวิจัยทำให้เกิดประชาคมหรือกลุ่มบุคคลภายในชุมชน ซึ่งทำงานแก้ปัญหาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้ ก็ถือเป็นผลสำเร็จของการวิจัยอย่างแท้จริง

3) การวิจัยและพัฒนาซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนหรือการถ่ายทอดบทเรียนหรือความรู้กันระหว่างชุมชนในรูปแบบเครือข่าย

เป็นพัฒนาการของการวิจัยจากข้อ 2 เป็นการวิจัยในลักษณะเครือข่ายวิจัย ซึ่งเป็นการประสานความร่วมมือการวิจัยในข้อ 2 ของชุมชนต่าง ๆ ซึ่งมีประเด็นวิจัยที่ใกล้เคียง เช่น เรื่องรูปแบบการทำเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมหรือการทำปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น เพื่อเปิดให้ผู้ทำวิจัยในแต่ละชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดบทเรียนซึ่งกันและกัน โดยอาจเริ่มจากชุมชนที่สนใจจำนวนหนึ่งแล้วค่อยขยายผลสู่คนกลุ่มใหญ่หรือภาคีเครือข่ายที่ใหญ่ขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นการอบรม ศึกษา และดูงาน ตลอดจนการปรึกษาหารือกันระหว่างชุมชน

4) การวิจัยและพัฒนาซึ่งเน้นการทำงาน ร่วมกันระหว่างภาคีต่าง ๆ ชุมชน กับหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันอื่น ๆ ภายในและภายนอกชุมชน เช่น สถาบันการศึกษา และศาสนา เพื่อการประสานความร่วมมือกันอย่างแท้จริง

เป็นการวิจัยและพัฒนาในประเด็นปัญหาร่วมในระดับภาคหรือหลายชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหลายฝ่าย และเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาให้ตรงจุดและลดความซ้ำซ้อนระหว่างหน่วยงาน จึงต้องเป็นการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมซึ่งเกิดจากความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน และมีการเก็บข้อมูลทางสถิติหรือข้อมูลเชิงปริมาณที่ชัดเจนเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และอ้างอิงผลในอนาคต เช่น การใช้ข้อมูลทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบของเกษตรยั่งยืนแบบต่าง ๆ

5) การประชาสัมพันธ์ รณรงค์ เผยแพร่งานวิจัยและพัฒนาที่ทำเสร็จแล้ว

เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนในภูมิภาคภาคใต้และผู้เกี่ยวข้องเกิดความตื่นตัวและหันมาสนใจกับรูปแบบการวิจัยที่กล่าวมา จึงจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์ รณรงค์ เผยแพร่งาน ทั้งในรูปแบบการประชุมวิชาการแบบมีส่วนร่วมด้วยบรรยากาศแบบสร้างสรรค์และไม่ใช้รูปแบบทางวิชาการที่เคร่งครัด เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรหรือชาวบ้าน โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านสามารถมานำเสนอบทเรียนความสำเร็จจากประสบการณ์จริงตลอดชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เทียบเท่ากับนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา

6) การวิจัยเชิงนโยบายด้านการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

เพื่อให้เกิดการผลักดันนโยบายที่สอดคล้องกับเกษตรยั่งยืนอย่างแท้จริง การวิจัยเชิงนโยบายด้านการพัฒนาเกษตรยั่งยืนจึงเป็นเรื่องจำเป็น แต่ควรเป็นงานวิจัยซึ่งเกิดจากการรวบรวมงานวิจัยในข้อ 1 ถึง 4 และการ

สังเคราะห์ผลจากการวิจัยของโครงการทั้งหมดเพื่อให้เห็นความชัดเจนในภาพรวมของการพัฒนาและการสร้างนโยบาย ซึ่งสามารถนำมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การวิจัยในแต่ละข้อสามารถเกิดขึ้นพร้อมกันได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชนและนักวิจัย ตลอดจนความเร่งด่วนของปัญหาเป็นด้านหลัก ยกเว้นเฉพาะการวิจัยเชิงนโยบายในข้อ 6 เท่านั้น ที่อาจต้องรอผลของการวิจัยและพัฒนาจากชุมชนในระดับหนึ่งก่อน เพื่อให้เห็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และสามารถสร้างนโยบายที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกรในภาคใต้

3. โจทย์วิจัยและพัฒนาด้านการเกษตรยั่งยืน

จากการประชุมทั้ง 2 ครั้ง ที่กล่าวมาแล้ว ได้มีการระดมความคิดของผู้ร่วมประชุมในประเด็น สิ่งที่ยากรู้เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนเพื่อให้เกษตรยั่งยืนตามความหมายที่กล่าวข้างต้นกลับคืนสู่ชุมชนภาคใต้ และให้ที่ประชุมจัดลำดับความสำคัญสิ่งที่ยากรู้จากมากไปหาน้อย พบว่าเรื่องที่สนใจอยากรู้มากที่สุดคือ เรื่องที่ให้ลัทธิเกษตรกรรมมากที่สุดคือ โครงสร้างการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร และเรื่องอื่นๆ ต่อมา ได้แก่องค์ความรู้ / ภูมิปัญญาที่เหมาะสมในการจัดการกระบวนการผลิตทั้งที่มีอยู่แล้วหรือการนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง ปัจจัยเอื้อ/อุปสรรคต่อการพัฒนาเกษตรยั่งยืนมีอะไรบ้าง การประเมินการพึ่งตนเองและความสำเร็จ ตลอดจนมูลค่าของการทำเกษตรยั่งยืนมีอะไรบ้าง การประเมินการพึ่งตนเองและความสำเร็จ ตลอดจนมูลค่าของการทำเกษตรยั่งยืน และการพัฒนาเกษตรยั่งยืนสู่ธุรกิจ โดยมีรายละเอียดคือ

1) โครงสร้างการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรยั่งยืนในพื้นที่

โครงสร้างในพื้นที่ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรยั่งยืนสามารถแบ่งได้ 2 ส่วนคือ คนและชุมชน ทั้งในความหมายของชุมชนตามเขตการปกครองหรือชุมชนของคนที่มีแนวคิดหรือความสนใจต้องการอยากรู้และพัฒนาในเรื่องเดียวกัน กลุ่ม และเครือข่าย ตลอดจนกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาไปสู่เกษตรยั่งยืน ซึ่งมีโจทย์ย่อยของแต่ละส่วนดังนี้

1.1 สถานภาพคนและชุมชนในการการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรยั่งยืน

เพื่อทราบถึงสถานภาพหรือภาพของคนและชุมชนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องความเป็นมา การใช้ชีวิตของคนในชุมชนในปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวโน้มของชุมชนในอนาคต ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญของชุมชน แม้ว่าหน่วยงานของรัฐได้มีการจัดทำข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช 2 ค.) และข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมา แต่คนในชุมชนมิได้มีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูลดังกล่าว และมิได้นำผลของข้อมูลสะท้อนกลับ (Feed Back) ให้ชุมชนได้รับทราบแต่อย่างใด นอกจากนี้ชาวบ้านหรือคนในชุมชนยังเกิดความสงสัยในความน่าเชื่อถือของข้อมูล ดังนั้นการศึกษาในเรื่องนี้จะต้องเป็นการศึกษาหรือวิจัยตามยุทธศาสตร์การวิจัยที่ได้กล่าวแล้ว ส่วนสิ่งที่คนในชุมชนต้องการทราบ ได้แก่

- ข้อมูลพื้นฐานชุมชน เช่น โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ภูมิศาสตร์แต่ละพื้นที่ พืชและสัตว์ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศในชุมชน รูปแบบการผลิต ความต้องการของตลาดในชุมชน ฯลฯ
- สิทธิชุมชนต่อทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนและโดยรอบในวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนผลกระทบจากกฎหมายของรัฐ
- การประเมินภาวะหนี้สินของเกษตรกรในชุมชนทั้งในส่วนของปริมาณที่มีอยู่ และสาเหตุที่ทำให้เกิดหรือที่มาของหนี้สิน
- การประเมินศักยภาพของชุมชนหรือการรู้จักตนเอง ทั้งในเรื่องความสามารถหรือความถนัด และความชอบของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า การวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน ตลอดจนโอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาของชุมชน (SWOT Analysis)

- การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตรทั้งหมด และครอบคลุมถึงการหาวิธีในการสืบทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาดังกล่าว

- วิธีการหรือแผนปฏิบัติการในการปรับเปลี่ยนวิถีคิด ทั้งในเรื่องการเคารพสิทธิมนุษยชน การรับฟังความคิดเห็น การผลิตเพื่ออยู่ การสร้างจิตสำนึกและจิตวิญญาณให้เกิดความรักในอาชีพเกษตร เกิดศรัทธาต่อแนวคิด การบริโภคตามวิถีไท และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

1.2 กลุ่ม เครือข่าย และกระบวนการกลุ่มในการพัฒนาไปสู่เกษตรยั่งยืน

ลักษณะสำคัญของการพัฒนาเกษตรยั่งยืนซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาที่ผ่านมาคือ เน้นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมทั้งในรูปของการทำงานเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย ถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐซึ่งอยู่ในกระทรวงเดียวกัน และต่างกระทรวง ตลอดจนการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำ และเกษตรกร ซึ่งทุกฝ่ายต่างต้องการเห็นการเกษตรยั่งยืนเกิดขึ้นในภาคใต้ด้วยกันทั้งสิ้น แต่เนื่องจากการบริหารงานของประเทศที่รวมศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ ทำให้เจ้าหน้าที่ในภูมิภาคไม่มีความจำเป็นต้องประสานความร่วมมือระหว่างกัน ตลอดจนการขาดโอกาสในการฝึกที่จะสร้างงานให้กับตนเอง ในขณะที่ประเทศได้มีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น แต่วิธีการปฏิบัติงานและความเคยชินของเจ้าหน้าที่ภาครัฐยังไม่ได้รับการเปลี่ยน จึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ คือ

- การทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาคีเดียวกันหรือต่างภาคี ซึ่งอาจเป็นการสรุปบทเรียนความร่วมมือระหว่างกันเมื่อกิจกรรมร่วมกันหรือเป็นการศึกษาด้วยวิธีแลกเปลี่ยนดูงานระหว่างกัน
- วิธีการบริหารจัดการภายในกลุ่มและเครือข่าย กระบวนการทำงานของกลุ่ม/การจัดการกับความขัดแย้งเชิงอำนาจ ตลอดจนรูปแบบการดำเนินงานที่ทำให้กลุ่มเกิดความยั่งยืน
- กระบวนการพัฒนาผู้นำรุ่นต่อไปควรมีรูปแบบอย่างไร หลังจากที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มได้ระดับหนึ่งแล้ว
- การบริหารจัดการโครงการสาธารณะโดยองค์กรชาวบ้านจะอย่างไร ซึ่งที่ผ่านมาหน้าที่ในการจัดสรรการบริหารสาธารณะทั้งหมดจะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น โดยประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใด เมื่อมีการกระจายอำนาจการบริหารงาน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะโครงการซึ่งดำเนินการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้ประชาชนสามารถบริหารจัดการโดยผ่านองค์กรชาวบ้านได้หรือไม่และทำอย่างไร เช่น โครงการนาร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย เป็นต้น

2) องค์ความรู้ / ภูมิปัญญาที่เหมาะสมในการจัดการกระบวนการผลิต

เนื่องจากเกษตรยั่งยืนมิได้เน้นที่รูปแบบการผลิตที่ตายตัวคือ สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเงื่อนไขในแต่ละพื้นที่ ซึ่งพบว่ารูปแบบการเกษตรของแต่ละพื้นที่ในอดีตนั้นเป็นรูปแบบการเกษตรซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขพื้นที่ จึงจำเป็นที่ต้องศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน ดังนั้นจึงสนใจอยากรู้ในประเด็น

- ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการพึ่งตนเองทั้งในอดีตและที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบัน ในเรื่องเทคนิคการจัดการดิน น้ำ การดูแลพืชผล ตลอดจนพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ และการแปรรูปสินค้าเกษตร
- การผสมผสานภูมิปัญญาเข้ากับเทคโนโลยีและระบบการตลาดสมัยใหม่นั้นเป็นไปได้หรือไม่ และจะเป็นไปในรูปแบบใด

- ข้อจำกัดและเงื่อนไขของการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมนั้นกลับมาใช้หรือการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเงื่อนไขในปัจจุบัน

- เทคนิค / การจัดการ ในการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นหรือของเสียมาทดแทนปัจจัยการผลิตที่นำมาจากภายนอก การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ การใช้แรงงานอย่างคุ้มค่าต้นทุน ตลอดจนการเตรียมดินและระบบการจัดการเกษตรยั่งยืน

- ประโยชน์และความเหมาะสมในการใช้ของพันธุ์พืชและสัตว์ท้องถิ่นตามเงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่นทั้งในรูปการฟื้นฟูอนุรักษ์ และการขยายการผลิตเพื่อป้อนตลาดนอกชุมชน

- แนวคิด นิยาม รูปแบบ เทคนิคเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมของภาคใต้ ตลอดจนรูปแบบเกษตรยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคควรเป็นอย่างไร

- การสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่เดิมของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ว่า สอดคล้องกับการพัฒนาเกษตรยั่งยืนหรือไม่ เพื่อนำมาส่งเสริมให้กับเกษตรกรได้ใช้ประโยชน์

3) ปัจจัยเอื้อ / อุปสรรคต่อการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

เพื่อให้การพัฒนาเกษตรยั่งยืนมีความเป็นไปได้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาปัจจัยที่ช่วยในการสนับสนุนหรือปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งในระดับชุมชน สังคม และประเทศคือ

- ปัจจัยเอื้อ ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม สิทธิชุมชน สิทธิในที่ดิน ตลอดจนปัจจัยด้านแรงจูงใจที่ไม่ใช่แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการรักษาทรัพยากรให้กับลูกหลาน ฯลฯ

- ปัจจัยอุปสรรค เช่น โครงสร้างทางสังคม (อำนาจ) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แนวดิ่งหรือแบบอุปถัมภ์ ระบบราชการในส่วนของการบริหารงบประมาณและการคอร์รัปชัน

- กฎหมายต่างๆ ตลอดจนทิศทางการพัฒนาของสังคมระดับโลก

- นโยบายภาครัฐ ทั้งในด้านการหนุนช่วยจากภาครัฐ (ที่ผ่านมา) และโครงสร้างพื้นฐานที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ เช่น เชื้อเพลิง ถนน ตลอดจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

4) การประเมินการพึ่งตนเอง ความสำเร็จ และมูลค่าการทำเกษตรยั่งยืน

เนื่องจากเกษตรยั่งยืนในความหมายข้างต้นเป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย และมีเกษตรกรหรือชุมชนจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่มีการพัฒนาเกษตรยั่งยืนอย่างจริงจัง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ให้กับสังคมทั่วไปเห็นว่าเกษตรยั่งยืนดังกล่าวสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน โดยพิสูจน์ในประเด็นเหล่านี้คือ

- การประเมินความสำเร็จ การพึ่งตนเองในการทำเกษตรยั่งยืนของชุมชนหรือเกษตรกรตัวอย่าง (ประสบการณ์ในการพึ่งตนเอง ความศรัทธา การรวมกลุ่ม และโครงสร้างชุมชน) ทั้งในส่วนของข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ

- การประเมินมูลค่าหรือผลกระทบของการทำเกษตรยั่งยืนของชุมชนหรือเกษตรกรตัวอย่าง ตลอดจนความมั่นคงและรายได้ที่เพียงพอ ทั้งในส่วนของข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ

- การประเมินความเป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจและสังคมของการทำเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรว่าจะอยู่ได้หรือไม่ในสังคมปัจจุบัน ตลอดจนความสามารถในการลดภาระหนี้สินที่มีอยู่ก่อนการปรับเปลี่ยนรูปแบบ

- ดัชนีชี้วัดการพึ่งตนเอง และความสำเร็จในการทำเกษตรยั่งยืนประกอบด้วยอะไรบ้าง และมีวิธีการประเมินอย่างไร

5) การพัฒนาเกษตรยั่งยืนสู่ธุรกิจ

แม้ว่าหลายฝ่ายอาจมองว่า เกษตรยั่งยืนเป็นการหวนคืนสู่วิถีการผลิตแบบเดิม แต่มิได้หมายความว่าให้กลับไปดำเนินชีวิตแบบวิถีเดิมหรือในยุคเก่า สิ่งที่น่าสนใจก็เฉพาะภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่าซึ่งเราต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันดังที่กล่าวไว้แล้วในโจทย์วิจัยในข้อที่ 2 เท่านั้น และเมื่อชุมชนเกษตรชุมชนใดมีความพร้อมในการผลิตก็สามารถขยายการผลิตเพื่อป้อนตลาดภายนอกได้ แต่ทั้งนี้รูปแบบของตลาด ตลอดจนการเพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรยั่งยืนเป็นอย่างไร

- ตลาดรองรับผลผลิตจากระบบเกษตรยั่งยืนจะเป็นตลาดสินค้าเกษตรในปัจจุบันหรือไม่ หรือควรมีตลาดรูปแบบใหม่ และมีลักษณะเป็นอย่างไร
- วิทยาศาสตร์อาหาร (การแปรรูป) เกษตรเชิงธุรกิจหรือธุรกิจต่อเนื่องจากการผลิตเกษตรยั่งยืนในไร่นาหรือชุมชน ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร
- มาตรฐานการผลิตหรือผลผลิตทางเกษตรในระบบเกษตรยั่งยืนของไทย ควรมีหรือไม่ และเป็นอย่างไร

บทสรุป

งานวิจัยและพัฒนาการเกษตรยั่งยืนของภาคใต้ที่ผ่านมายังมีอยู่น้อยมาก และอยู่ในแวดวงจำกัด ดังนั้น การศึกษาวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนของภาคใต้ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้ทันกับกระแสการพัฒนาของสังคมไทย แต่เนื่องจากเกษตรยั่งยืนไม่ใช่เทคโนโลยีการผลิตหรือนวัตกรรมใดนวัตกรรมหนึ่ง แต่เป็นการพัฒนาที่ต้องมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (ระบบคิดในการมองโลกมองสังคม) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองปัญหาแบบองค์รวมและการร่วมมือกันในการแก้ไขหรือการวิจัย แลพัฒนาการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการวิจัยและพัฒนา นอกจากนี้การที่เกษตรยั่งยืนไม่ใช่รูปแบบที่ตายตัวสามารถปรับเปลี่ยนไปตามข้อจำกัดของลักษณะพื้นที่ ทำให้ยุทธศาสตร์การวิจัยต้องเน้นที่การศึกษาเรื่องของท้องถิ่นและหรือชุมชน เพื่อให้เห็นถึงศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการวิจัยต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเกษตรยั่งยืนของภาคใต้สามารถบรรลุความยั่งยืนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้ โดยมีโจทย์วิจัยหรือประเด็นที่อยากรู้ โดยเรียงลำดับจากความสำคัญมากไปหาน้อยคือ โครงสร้างการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร องค์ความรู้ / ภูมิปัญญาที่เหมาะสมในการจัดการกระบวนการผลิตทั้งที่มีอยู่แล้วหรือนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง ปัจจัยเอื้อ / อุปสรรคต่อการพัฒนาเกษตรยั่งยืน และการพัฒนาเกษตรยั่งยืนสู่ธุรกิจ

เราจะไปทางไหนกันในเกษตรยั่งยืนภาคใต้

สรุปโดย อารมณ จันทรสมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.
และภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาและการวิจัยเกษตรยั่งยืน

ที่มา : การเสวนาเวทีสังเคราะห์เกษตรยั่งยืนภาคใต้ ครั้งที่ 1/ 2544

เรื่อง "เราจะไปทางไหนกันในเกษตรยั่งยืนภาคใต้"

เมื่อวันพุธที่ 12 กันยายน 2544

ณ โรงแรมไดมอนด์พลาซ่า อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี

การแลกเปลี่ยนแนวคิด/ ประสบการณ์การทำงานขององค์กรสมาชิกภาคใต้ ผ่านกรณีศึกษา

การเสวนาครั้งนี้ มีกรณีศึกษาที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ วิพากษ์ และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนชุดประสบการณ์จากหลายๆ ฝ่าย ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาในวิถีเกษตรยั่งยืน 2 กรณี คือ

- 1) กรณีไร่นาสวนผสม ของกลุ่มเกษตรกรตำบลเกาะทวด อ.ปากพะนัง จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นกรณีศึกษาภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน ที่มีสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 7 เป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและร่วมดำเนินการระดับหน่วยงาน กับทั้งภาครัฐ เอกชน และกลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้อง
- 2) กรณีการจัดการสวนปาล์มอย่างยั่งยืน ของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ที่ตำบลพะตง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน โดย สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 7

วัตถุประสงค์ของโครงการนี้คือ 1. เพื่อพัฒนารูปแบบของระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่เหมาะสม และ 2. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาทางการเกษตรยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม หลักสำคัญในกระบวนการทำงานคือ จะเน้นให้ชาวบ้านคิด วิเคราะห์ปัญหาของตนเองว่าจะหาทางออกอย่างไร ผ่านการจัดทำแผน การทำแปลงสาธิต ความสำคัญในส่วนนี้คือ การปรับตัว ปรับวิธีการทำงาน ทั้งในส่วนของชาวบ้าน ชุมชน และในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ต่างคนต่างเรียนรู้ไปด้วยกันจากการปฏิบัติจริง ในด้านรูปแบบเกษตรยั่งยืนที่เหมาะสมจะพิจารณาถึงศักยภาพของพื้นที่ สำหรับที่เกาะทวด พบว่า สามารถทำกิจกรรมการเพาะปลูกได้หลากหลายในรูปเกษตรผสมผสาน เช่น ปลูกผัก ไม้ผล เพาะเห็ด เลี้ยงปลาตก ไก่ชน โดยชาวบ้านมีอาชีพทำนาเป็นหลัก

ประเด็นที่ชี้ให้เห็นในกรณีคือ เป็นการทำงานวิจัยที่ใกล้ชิดของเกษตรกร สิ่งที่ชาวบ้านต้องการคือ การเป็นเพื่อน ดังนั้นบทบาทของวิทยาการกระบวนการหรือหน่วยงานรัฐ คือ เข้าไปทำหน้าที่เป็นเพื่อนชาวบ้าน เขาไม่ได้ต้องการงานวิจัยหรือความรู้ที่ซับซ้อน แต่เงื่อนไขสำคัญของกระบวนการทำงานในลักษณะนี้คือ ความต่อเนื่อง การรู้จักคิดพลิกแพลงผสมผสานภูมิปัญญาเก่ากับใหม่ เช่น การทำน้ำส้มจากน้ำมะพร้าว เรื่องไก่ชน และ

พบว่า กระบวนการเรียนรู้จากการดูงานมีความสำคัญ เพราะชาวบ้านได้สื่อสารกันเอง เช่น เรื่องการใช้น้ำสกัดชีวภาพในนาข้าว ซึ่งพบว่าช่วยลดปัญหาโรค-แมลง ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการจัดเวทีเสวนาในเรื่องนี้ขึ้น และกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ของคนในพื้นที่อื่นๆ ก่อให้เกิดการทดลอง และขยายผลในเรื่องน้ำสกัดชีวภาพและการเพาะพันธุ์ปลา กล่าวได้ว่า เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในพื้นที่ ทั้งฟื้นฟูภูมิปัญญาเดิม และเชื่อมต่อกับความรู้จากภายนอกมาผสมผสาน รวมทั้งมีการประสานการทำงานร่วมกับ อบต. และที่สำคัญคือ ชาวบ้านทำแล้วมีความสุข

ประเด็นต่อเนื่องที่พูดถึงกันมากในเรื่องนี้ เพราะเชื่อมโยงกับบทบาทของคนภายนอกที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนก็คือเรื่อง ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบล ซึ่งโดยหลักการแล้วดี แต่ทำในลักษณะปุ๋ยมเร็วเกินไป ทำให้เกิดการปักป้าย และไม่เกิดประโยชน์กับชาวบ้าน แม้กรมส่งเสริมการเกษตรจะพยายามสร้างวิทยากรกระบวนการเข้าไปทำงานกับชุมชน แต่ไม่สามารถสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของให้กับชาวบ้านได้ เพราะผู้ปฏิบัติงานขาดความเข้าใจ เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ต้องปรับบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจของชุมชน ให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากศูนย์ฯ ได้จริงเช่น ให้ข้อมูลจากภายนอก มีการฝึกอบรมการใช้ข้อมูล ทำหน้าที่ถอดบทเรียนภูมิปัญญาชาวบ้านและขยายผล การทำให้ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นของชาวบ้านอย่างแท้จริง ยังมีความหมายในแง่ที่เป็นการกระจายอำนาจให้ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐควรจะต้องฟังปัญหา/ความต้องการของชาวบ้านมากกว่าเบี่ยงเบน

การจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน โดย สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.)

สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน ภายใต้ข้อกำหนดหรือมาตรฐาน ที่เรียกว่า FSC (Forest Stewardship Council) ซึ่งเรื่องนี้มีความสำคัญต่อการค้าไม้ ตลอดจนอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ของไทย เพราะกลุ่มผู้บริโภคในประเทศอียูจะไม่ซื้อเฟอร์นิเจอร์ไม้ที่มาจากป่าเขตร้อนที่ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานนี้ โดยอ้างถึงปัญหาเรื่องโลกร้อน มีผลทำให้ผู้ส่งออกไทยประสบปัญหา และในอนาคตจะต้องเจอกับคู่แข่งสำคัญอย่างอินโดนีเซีย มาเลเซีย การผลักดันในเรื่องนี้ของไทยเป็นความร่วมมือของ 5 ส่วนคือ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ ผู้ประกอบการเฟอร์นิเจอร์ ผู้ค้าไม้ สำนักงานสงเคราะห์การทำสวนยาง ขณะนี้ในภาคใต้มีโครงการศึกษาเพื่อให้การรับรองมาตรฐาน FSC อยู่ 2 จุด คือ ที่ ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี และที่ ต.พะตง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา โดยทางบริษัทเอกชนขอให้ทางสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเข้ามาช่วยเหลือ โดยมี ออป.เป็นที่ปรึกษา (เพราะ ออป. บางแห่งก็ได้ รับการรับรองมาตรฐาน FSC บ้างแล้ว เช่นที่ทองผาภูมิ พิชณุโลก) และทางบริษัทเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย

มาตรฐาน FSC จะมีการพิจารณาใน 3 องค์ประกอบ คือ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้กำหนดหลักการบริหารจัดการสวนยางพาราไว้ 10 ประการด้วยกัน คือ (1) ความสอดคล้องระหว่างกฎหมายกับหลักการต่างๆ ของ FSC เช่น ต้องไม่ละเมิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายป่าไม้ ต้องจ่ายภาษีให้ อบต. เป็นต้น (2) สิทธิการถือครอง การใช้ประโยชน์ และความรับผิดชอบ (3) สิทธิของชนพื้นเมือง (4) ความสัมพันธ์ต่างๆ กับชุมชนและสิทธิของคนงาน เช่น การได้รับค่าแรงที่เป็นธรรม (5) ผลประโยชน์จากป่าไม้ เช่น ทุกต้นที่ตัดไปต้องได้รับการปลูกทดแทน (6) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ใช้สารเคมี ไม่ล่าสัตว์ป่า ให้ไม้พุ่มพื้นเมืองอยู่ได้ (7) แผนการจัดการเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จะตัดไม้อย่างไร จะแก้ไข/จัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไร (8) การตรวจตราดูแลและการศึกษาวิเคราะห์ เช่น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม พืชสัตว์ ป้องกันไม้แปลกปลอมเข้ามาปะปนอย่างไร (9) การฟื้นฟูป่าไม้ที่มีคุณค่าสูงต่อการอนุรักษ์ เช่น ไม้พื้นเมือง (10) วางแผนจัดการสวนป่าให้สอดคล้องกับหลักในข้อ 1-9 ตั้งแต่เริ่มปลูก

กรณีของสวนยางนั้น ที่ประชุมมีการแลกเปลี่ยนกันค่อนข้างจะกว้างขวาง เมื่อนำมาโยงกับความหมายของเกษตรยั่งยืน ว่าสวนยางเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนได้หรือไม่ หากดูจากกรอบในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ครอบคลุมอ่อน ชุมชนเข้มแข็ง ก็ดูจะไม่สอดคล้องนัก แถมยังมีการใช้สารเคมีอยู่ จะอย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้ยางพาราก็ได้กลายเป็นวัฒนธรรมการทำมาหากินของคนได้ไปแล้ว ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ทำอย่างไรให้มีการพัฒนารูปแบบการผลิตที่ลดความเสี่ยง และต้องมองเชื่อมโยงเรื่องนี้ไปมากกว่าแค่พืชที่เป็นยางพารา ซึ่งมีการเสนอว่า เกณฑ์พิจารณาจะต้องคำนึงถึง การเพิ่มฐานเรื่องอาหาร ซึ่งชี้ประเด็นไปสู่เรื่องการปลูกพืชร่วมยาง เป็นการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และเป็นวิถีการผลิตที่เอื้อต่อการสร้างกลุ่ม/ชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นต้น ซึ่งการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนในเรื่องนี้ อาจจะนำไปพิจารณาเรื่องความยั่งยืนกับการปลูกพืชชนิดอื่นๆ ด้วย จุดสำคัญก็คือ จะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล เรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่เกษตรยั่งยืนมากขึ้นอย่างไร เพราะทุกวันนี้ แบบแผนการผลิตที่เกษตรกรทำก็จะทำไปตามแนวทางของตนเอง ซึ่งแต่ละฝ่ายอาจจะมีมุมมองในเรื่องความยั่งยืนแตกต่างกัน แต่พื้นฐานของข้อเท็จจริง ต้องร่วมกันคิดว่า จะพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนหรือลดความเสี่ยงให้มากขึ้นอย่างไร

ประเด็นข้อคิดเห็น ข้อเรียนรู้ร่วมกันจากกรณีศึกษา และอภิปรายทั่วไป

จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวที มีประเด็นหรือโจทย์ที่เป็นข้อถกเถียง ข้อโต้แย้งหลายระดับ ซึ่งน่าจะนำไปสู่การทำความเข้าใจ การแสวงหาความรู้เพื่อตอบโจทย์เหล่านี้ต่อไป อาทิ

โจทย์ในเรื่องแนวคิด/ทิศทางการพัฒนา-ผลกระทบ

- เกษตรยั่งยืนเป็นทิศทางของนโยบายรัฐหรือยัง ถ้าเราคิดว่าเป็นทิศทางที่ถูกต้อง ต้องคิดเป็นทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ มิฉะนั้นจะทำให้ขัดแย้ง ทั้งโดยวิธีคิด ปรัชญา แนวทาง ความเข้าใจ ทำให้เกิดความแตกแยก และภาคเกษตรก็เดินไปในทิศทางเดิม

- การใช้มาตรฐาน FSC จะเหมาะสม คุ่มค่าหรือไม่ เพราะการจะได้ใบรับรอง FSC ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และการที่ภาคเกษตรถูกกำหนดจากระเบียบ มาตรฐานของประเทศตะวันตก มองได้ว่าเป็นเครื่องมือกีดกันทางการค้าอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง สิทธิบัตร สิทธิบัตร เราถูกบังคับให้เดินตาม ถูกริดลอนสิทธิ เป็นไปได้หรือไม่ที่ประเทศเราจะสร้างมาตรฐานขึ้นภายในด้วยตัวของเราเองก่อน ถ้าทำเช่นนั้นจะทำให้เรามีอำนาจต่อรองหรือไม่ เราต้องดูว่า อันไหนควรตาม อันไหนคือตัวเรา และประเด็นที่ต้องมองคือ พฤติกรรมของคนในสังคมที่เอากฎเกณฑ์ไปใช้ แต่ไม่ได้ดูว่า กระบวนการมันอยู่อย่างไร เช่น เรามักเอาแต่ตัวเลข มาตรฐานมาสร้างความชอบธรรม

- ทิศทางการพัฒนาประเทศ กับความเสี่ยงต่อ เกษตรยั่งยืน เป็นอย่างไร เราต้องเจออะไร จะจัดการความเสี่ยงอย่างไร

- เกษตรยั่งยืนจะยั่งยืนหรือไม่ ต้องเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภค เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และต้องพูด เรื่องการศึกษาด้วย

โจทย์เชิงเทคนิค (การผลิต-การแปรรูป)

- นอกจากสวนยาง มีผู้เสนอว่า ต่อไปอาจมีการพูดถึงพืชอื่นๆ เช่น พืชน้ำมัน จะนำมาทำไบโอดีเซล เพื่อใช้ทดแทนการนำเข้าน้ำมันอย่างไร เป็นต้น

- พัฒนาเทคโนโลยีการแปรรูปยาง (ควรผลิตนักเทคโนโลยีแปรรูปยางให้มาก)

- การตัดไม้หลายๆ รอบ (กรณีของสวนยาง) ความยั่งยืนจะลดลงไหม (มวลชีวภาพอยู่ในต้นไม้) จะมีปัญหากับระบบนิเวศอย่างไร

ทิศทาง/แนวทางเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืน

ทิศทางของเกษตรยั่งยืน หนทางเดินต่อไปข้างหน้าของเกษตรยั่งยืน จะต้องคำนึงถึงประเด็นต่างๆ

อาทิ

1. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2. แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ มีความสำคัญแค่ไหน (อาจไม่ใช่เรื่องหลักเสมอไป)

3. การพัฒนาเทคโนโลยีอย่างมีส่วนร่วม

4. ความน่าเชื่อถือ และมีตัวอย่างของจริง ที่สามารถพิสูจน์ได้

5. เพิ่มพูนความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชน เช่น กรณีของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี ประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการที่คนภายนอกเข้าไปทำงานกับชุมชน ที่จำเป็นจะต้องเรียนรู้จากประชาชน ในแง่ของความต้องการหรือปัญหาของชุมชน เพื่อที่จะหนุนเสริมได้ถูกทาง มากกว่าจะทำงานในลักษณะ top down

6. การพัฒนาข้อมูล/ ความรู้ให้รอบด้าน เพื่อช่วยให้เกิดการคิด วิเคราะห์บนฐานของข้อมูลที่ต้องการเป็นจริง เพราะชาวบ้านมักจะเป็นผู้ตามและมักตามด้วยความคาดหวัง ดังนั้นนักวิชาการจำเป็นจะต้องช่วยทำความเข้าใจในเรื่องความรู้ ข้อมูลที่ชาวบ้านจะเอาไปใช้ได้ ซึ่งในขณะนี้การมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดขึ้น น่าจะถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือตอบสนองความต้องการของชุมชน

7. การมองจากภายในประเทศก่อน (กำหนดตนเอง) เช่น เรื่องการระบบมาตรฐานต่างๆ ที่กำหนดขึ้นเองมากกว่าจะทำตามกรอบที่ถูกกำหนดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องมาตรฐาน FSC หรือ ISO เป็นต้น

สรุปการประชุมเวทีสัญจรเกษตรยั่งยืนภาคใต้ ครั้งที่ 2

เรียบเรียงโดย อาภรณ์ จันทรสมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

9 พ.ย. 2544 ภาควิชาความร่วมมือเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนภาคใต้ได้จัดรวมพลกันเป็นครั้งที่ 2 คราวแรกพวกเราเจอกันที่ไผ่มอน พลาซ่า จ.สุราษฎร์ธานี เป็นเวทีของภาคใต้ตอนบน เรื่อง “เราจะไปทางไหนกันในเกษตรยั่งยืนภาคใต้” เราคุยกันหลายเรื่อง โดยเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานขององค์กรสมาชิกภาคใต้ โดยเฉพาะเรื่องโครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่ดำเนินงานโดย สวพ. 7 และการจัดการสวนปาล์มอย่างยั่งยืน ซึ่งเวทีก็มีคำถามอยู่พอสมควร นอกเหนือจากประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนแนวคิด มุมมอง เราก็ได้โจทย์มาอีกหลายเรื่อง ทั้งในเชิงแนวคิด/ทิศทางการพัฒนา โจทย์ในเชิงเทคนิค เป็นต้น

ส่วนเวทีสัญจรเกษตรยั่งยืนภาคใต้ตอนล่าง มีผู้เข้าร่วมประมาณ 38 ท่าน เราพูดกันเรื่องพืชร่วมยางและการเลี้ยงโคนมแบบยั่งยืน ที่จริงแล้วเรื่องพืชร่วมยาง อาจถือเป็นประเด็นสืบเนื่องจากเวทีที่สุราษฎร์ เพราะตอนนั้น ก็มีคำถามทำนองที่ว่า สวนยางเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนหรือไม่ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม สภาพความเป็นจริงก็คือ การทำสวนยางได้กลายเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนใต้ไปแล้ว ดังนั้นคำถามสำคัญน่าจะอยู่ที่ว่าเราจะทำให้มันยั่งยืนมากขึ้นได้อย่างไร ก็นำมาสู่เรื่องพืชร่วมยาง ซึ่งคราวนี้ศูนย์วิจัยยางสงขลา โดยคุณไวยวิทย์ บุรณธรรม มาฉายภาพให้เห็นว่า ได้มีการทำงานความรู้ตรงนี้ไปพอสมควร ในเรื่องการปลูกพืชแซมยางหรือการเสริมกิจกรรมต่างๆ ในสวนยาง เรียกได้ว่า ความรู้มีอยู่แล้ว ซึ่งในแง่ของการทำงานส่งเสริมเรื่องนี้ โดยหลักการแล้วต้องเป็นไปในลักษณะที่ทำให้เกษตรกรสามารถลดหรือกระจายความเสี่ยง ฟังตนเองได้ และเกิดความยั่งยืนในการทำเกษตร ดังนั้นการสนับสนุนเรื่องนี้ทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติจริงในพื้นที่ควรมีลักษณะดังนี้

- สร้างโอกาส/ ทางเลือกให้เกษตรกรได้หลายทาง
- ให้อำนาจในการตัดสินใจแก่เกษตรกร เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้
- ศึกษารูปแบบของพืชร่วมยางที่เหมาะสมกับพื้นที่
- ศึกษาเงื่อนไขและลดขั้นตอน ที่อาจทำให้เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริม เช่น อาชีพที่มีความละเอียดอ่อนหรือกระทบกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชน

- นโยบายของรัฐต้องไม่ก่อให้เกิดอุปทานเทียม เนื่องจากเกษตรกรขาดข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง นโยบายรัฐขาดความชัดเจนในการจัดการอย่างยั่งยืน เช่น มักส่งเสริมให้ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียว ทำให้เสี่ยงต่อราคาผลผลิตตกต่ำ

- ศึกษาเงื่อนไขและข้อจำกัดของเกษตรกรในการรับเทคโนโลยี
- การวิจัยซึ่งคำนึงถึงตลาดในอนาคต เพื่อส่งเสริมอย่างมีระบบและมีทิศทางชัดเจน
- ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลของเกษตรกรและท้องถิ่น โดยร่วมกันศึกษาปัญหาและศักยภาพของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ส่วนร่วมกับเกษตรกรในชุมชน

ดูเหมือนว่า ความรู้/ เทคโนโลยีในเรื่องพืชร่วมยางจะมีอยู่มากพอสมควร แต่การนำไปใช้ของเกษตรกรอาจจะยังน้อย ซึ่งก็เป็นคำถามใหญ่ในเวทีและเป็นโจทย์ร่วมของหน่วยงานส่งเสริมภาครัฐเหมือนกันว่า นักวิชาการที่คิดค้น ทดลอง วิจัย ได้ความรู้ เทคโนโลยีมาชุดหนึ่ง แล้วทำไมเกษตรกรไม่นำไปใช้ ในเรื่องนี้จึงเป็นข้อ

เสนอให้พิจารณาบทบาทบทบาทของทั้ง หน่วยงาน/ สถาบันที่ทำการทดลองวิจัย และกับลักษณะของเกษตรกร ในประเด็นต่างๆ อาทิ ความสอดคล้องเหมาะสมของเทคโนโลยีนั้นๆ กับเงื่อนไขของเกษตรกรหรือปัญหาที่แท้จริงของเกษตรกร ที่พวกเขาควรจะเป็นผู้บอกความต้องการของตน แต่ที่ผ่านมา การสำรวจข้อมูลเกษตรกร มักกระทำโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ขณะที่เกษตรกรอยู่ในฐานะเป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น การตั้งโจทย์ก็มาจากการไปคิดแทนเกษตรกร ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่จะเป็นผู้ร่วมคิดค้นพัฒนาความรู้/ เทคโนโลยีนั้นด้วย จึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งขณะนั้นก็มีความตื่นตัวของชาวบ้าน/ เกษตรกรอยู่ในพื้นที่หลายๆ แห่งทั่วประเทศ ที่พยายามรวมตัวกัน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนตนเอง และนำไปสู่การสร้างแผนแม่บทชุมชน เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมมากขึ้น ปะหรน หมัดหลี่ และนายวาด มะกรุตทอง เกษตรกรชาวสงขลา ซึ่งมีประสบการณ์จากการปลูกพืชร่วมยาง ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีครั้งนี้ด้วย ได้แสดงทัศนะตรงกันว่า เทคโนโลยีด้านการเกษตรต้องเป็นเรื่องที่เรียนรู้โดยเกษตรกร หรือศึกษาร่วมกันกับนักวิชาการเท่านั้น

อีกหนึ่งเรื่องคือ การเลี้ยงโคนมแบบยั่งยืน สหกรณ์โคนมของพัทลุง โดยคุณสนัย สุขเกษม มาเล่าประสบการณ์ให้เราฟังถึงศักยภาพ โอกาสในการเลี้ยงโคนมของพัทลุง รวมถึงภาพรวมในภาคได้ด้วย

กรณีของพัทลุง หากมองสถานการณ์การเลี้ยงโคนมแล้วพบว่า มีศักยภาพหลายอย่าง อาทิ ตลาดมีชัดเจน ความต้องการในการบริโภคมีสูง โดยเฉพาะตลาดนมโรงเรียน เป็นสินค้าเกษตรที่มีการประกันราคา ส่วนอาหารโคนม กรณีอาหารหยาบ ได้แก่ ฟางข้าว ข้าวโพด หญ้า สามารถหาได้จากพื้นที่หรือสามารถปลูกเป็นพืชแซมในสวนยางได้

อย่างไรก็ตาม การที่เกษตรกรจะก้าวเข้าสู่อาชีพนี้ ยังต้องเผชิญกับปัญหาอีกหลายเรื่อง อาทิ แม่พันธุ์การขาดแคลนอาหารหยาบหรือพืชอาหารสัตว์ ปัญหาเรื่องมลภาวะจากมูลโค จากฟาร์มที่อยู่กระจัดกระจายทำให้จัดการยาก เป็นต้น

สำหรับความคาดหวังต่ออาชีพการเลี้ยงโคนม คือ การเลี้ยงโคนมเป็นการสร้างวินัยที่ดีให้แก่เกษตรกร หากได้ลูกโคนมตัวผู้ก็สามารถขุนเป็นโคเนื้อได้ และทำอย่างไรให้พัทลุงสามารถผลิตอาหารโคได้คุณภาพดีตลอดปี และเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติในสิ่งที่คาดหวัง ทาง สนง.กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สทย.) รับไปประสานกับกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางในจังหวัดพัทลุง เพื่อส่งเสริมการปลูกหญ้าเป็นอาหารหยาบส่งให้กับสหกรณ์โคนมต่อไป ซึ่งทาง สทย. จะมานำเสนอความคืบหน้าของการประสาน เพื่อให้เกิดการสนับสนุนระหว่างเกษตรกรชาวสวนยางและเกษตรกรที่เลี้ยงโคนมในจังหวัดพัทลุงอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ทาง สทพ. 8 ก็จะไปจัดเวทีย่อยในจังหวัดพัทลุง เพื่อสรุปปัญหาของเกษตรกรที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนและเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรที่ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

สิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นประเด็นร่วมจากทั้งสองกรณี ที่สำคัญคือ การขยายผลและความเชื่อมโยงงานส่วนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งสองเรื่องนี้ เช่น เรื่องการทำไม้ผล ประมง มาเชื่อมกับเรื่องการทำสวนยาง หรือเชื่อมโยงเรื่องการทำนา การปลูกข้าวโพดหวาน การทำสวนยาง กับการเลี้ยงโค พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเชื่อมโยงกิจกรรมทางการเกษตรที่มีผลพลอยได้ที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

เวทีภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน มีเป้าหมายสำคัญอันหนึ่งก็คือ การมุ่งสร้างระบบคุณค่าร่วมกัน ที่จะก้าวข้ามกรอบคิดของการทำงานตามสายงาน หรือกลไกอำนาจที่มีลักษณะเป็นแท่งๆ เพื่อละลายกรอบจำกัด ให้เกิดการทำงานได้สะดวก เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน เพราะบางทีทำเรื่องเดียวกัน แต่ไม่รู้กันก็มี ทั้งๆ ที่อาจเชื่อมโยงไปสู่การแก้ปัญหาในงานที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ได้ ดังนั้นในเวทีจึงอาจเป็นทั้งการตั้งคำถามและตอบโจทย์ไปในทีเดียวกัน

หลายครั้งเราจึงพบว่า เวทีที่จัดกันมา แม้ยังไม่มีความร่วมมือระหว่างองค์กรในการทำวิจัยร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม แต่อาจเกิดการประสานงานร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ในเวทีครั้งนี้ก็เกิดการประสานงานกันอย่างไม่เป็นทางการระหว่าง สทย. กับสหกรณ์โคนมพัทลุง และในส่วนของ สทพ. 8 ดังกล่าวข้างต้น และที่

สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเรียนรู้บทเรียนจากที่อื่น ซึ่งอาจไม่ได้เป็นบทเรียนสำเร็จรูป แต่ก็เป็นแง่คิด ให้สติ ตระหนักคิด รวมทั้งเป็นเวทีที่เปิดกว้างให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกั้ประเด็นในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนเข้ามาสู่ เครือข่ายมากหน้าหลายตาขึ้น อันถือเป็นการปรับความสัมพันธ์ระหว่างภาคีต่างๆ ในสังคม ให้มาเรียนรู้จากกัน และกันมากขึ้น นับเป็นการสร้างความร่วมมือจากฐานของพื้นที่ ที่พยายามหาวิธีการว่า จะทำอะไรให้การ กำหนดนโยบายซึ่งมักไม่ตรงกับความเป็นจริงพื้นที่ ให้มาเป็นการสร้างการเรียนรู้ของภาคประชาชนให้มากขึ้น และไม่ให้การแก้ปัญหาในพื้นที่เป็นไปในลักษณะลองผิดลองถูกไปเรื่อย ๆ แบบถูกปล่อยปละละเลย

แม้เวทีที่ผ่านๆ มา ที่ประชุมจะสะท้อนว่า สัดส่วนของเกษตรกรยังเข้ามาน้อย และเรื่องที่พูดคุยกันอาจ จะออกไปในเชิงเทคนิค แต่ขาดการตั้งคำถามในเชิงกระบวนการ หรือมิติทางสังคม แต่ถ้าประเด็นดังกล่าว เป็น ข้อที่ต่างตระหนักร่วมกัน และปรับแต่งความคาดหวังซึ่งกันและกัน ตามที่ได้แสดงความเห็นร่วมกันในทำนองที่ ว่า เพื่อเข้ามาเรียนรู้ประสบการณ์จากกรณีศึกษา การนำประสบการณ์ไปสู่การปฏิบัติ และการเชื่อมโยงขยายผล ไปสู่ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันเพื่อนำไปสู่แนวทางในการทำวิจัยหรือแก้ ไขปัญหาต่อไป ก็เชื่อได้ว่า จะนำไปสู่การออกแบบการทำงานร่วมกันของภาคีต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนามากขึ้น เป็นลำดับ และต่างก็จะได้ประโยชน์ที่จะนำไปปรับใช้กับการทำงาน ทั้งโดยงานที่ต่างฝ่ายต่างรับผิดชอบ และ ส่วนที่ต้องเข้าไปเชื่อมโยงกับผู้อื่นให้ยังผลสัมฤทธิ์ได้มากขึ้น

รายงานความเคลื่อนไหวเกษตรยั่งยืนภาคใต้

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

การเสวนาเวทีสัญจรเกษตรยั่งยืนภาคใต้ โดยภาคีความร่วมมือเพื่อวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้ ครั้งที่ 3/ 2545 มีการพูดคุยกันในเรื่อง “พืชสมุนไพร-พืชพื้นบ้าน-เศรษฐกิจชุมชน” ซึ่งสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตนครศรีธรรมราชเป็นเจ้าภาพ จัดขึ้นที่ห้องประชุมใหญ่ของวิทยาเขตในอำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช ผู้เข้าร่วมการเสวนาประกอบด้วยกลุ่มนักวิชาการ นักส่งเสริมและพัฒนาด้านการเกษตร รวมทั้งในส่วนของผู้นำเกษตรกร องค์กรธุรกิจชุมชน และเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งสิ้นจำนวน 43 คน

เรื่องพืชสมุนไพร-พืชพื้นบ้าน-เศรษฐกิจชุมชนนั้นทางสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต นครศรีธรรมราชได้ดำเนินงานอยู่กับเกษตรกรในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีประเด็นในการแลกเปลี่ยน ดังนี้ (จากเอกสารสรุปเนื้อหาการประชุมโดยสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตนครศรีธรรมราช)

1. โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

โดย อ.จิรวิทย์ จำปา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ได้เริ่มดำเนินการในปี 2540 เป็นโครงการ 5 ปี (พ.ศ. 2540 - 2544) โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

(1) เพื่อรวบรวมสกุล (genus) และชนิด (species) ของพืชพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น พืชที่หายาก และ/หรือ พืชที่มีลักษณะใกล้เคียงกับพันธุ์พืชปลูกในปัจจุบันที่ใกล้จะสูญพันธุ์

(2) เพื่อสร้างแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืชในสถานศึกษาและสถาบันวิจัยทางการเกษตรในสังกัด สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลที่กระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศ

(3) เพื่อศึกษาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพรรณไม้ชนิดต่างๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้

(4) เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและแลกเปลี่ยนทรัพยากรเชื้อพันธุ์พืช ทั้งระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของสถาบันฯ และหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจ

(5) เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างนักวิชาการหรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ

(6) เพื่อเป็นการแสวงหาแนวทางและวิธีการที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืชอย่างมีประสิทธิภาพ

พื้นที่ดำเนินงาน 14 หน่วยงาน (วิทยาเขต, คณะ, และสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตร) ในสังกัด สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ได้แก่

ภาคเหนือ : 1) วิทยาเขตน่าน 2) วิทยาเขตลำปาง 3) สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง
4) วิทยาเขตพิษณุโลก

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : 5) วิทยาเขตสุรินทร์ 6) วิทยาเขตกาฬสินธุ์ 7) สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรสกลนคร

ภาคใต้ : 8) วิทยาเขตนครศรีธรรมราช 9) คณะเกษตรศาสตร์ นครศรีธรรมราช 10) คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง จังหวัดตรัง

ภาคตะวันออก : 11) วิทยาเขตจันทบุรี 12) คณะเกษตรศาสตร์บางพระ ชลบุรี

ภาคกลาง : 13) วิทยาเขตปทุมธานี 14) วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา

การดำเนินงานในช่วง 2 ปีแรก (2540 - 2541) ส่วนใหญ่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการวิธีการทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมพืช ความหลากหลายของทรัพยากรพันธุ์พืช เทคนิคการศึกษาเฉพาะด้าน และแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ผลการดำเนินงาน มีดังนี้

1. การสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์พืชจากภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ สำรวจพรรณไม้ชนิดต่าง ๆ ได้ 610 ชนิด (species) โดยแบ่งย่อยๆ เป็นไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย ไม้ล้มลุก พรรณพืชที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น พืชสมุนไพร ไม้ผลพื้นเมือง และผักพื้นบ้าน

2. การเก็บตัวอย่างแห้ง (Herbarium) พรรณไม้บางชนิด เป็นงานที่แต่ละหน่วยงานกระทำควบคู่กันกับการสำรวจพรรณไม้ในป่าธรรมชาติ หรือถิ่นกำเนิดในท้องที่แต่ละแห่ง โดยเฉพาะพืชที่หายาก

3. การทำแปลงอนุรักษ์พันธุ์พืช โดยเฉพาะพรรณพืชที่หายากใกล้สูญพันธุ์ หรือพันธุ์ที่ใกล้ชิดกับพืชปลูก เช่น มังคุดป่า มะม่วงป่า ฯลฯ รวมทั้งพันธุ์พืชที่มีศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่นๆ

4. การสร้างสวนพฤกษศาสตร์หรือสวนป่าเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ขึ้นในสถานศึกษา เพื่อให้นักศึกษาได้รู้จักและคุ้นเคยกับพรรณไม้ทั่วไปของไทย เป็นการสร้างจิตสำนึกให้นักศึกษารักและเห็นคุณค่าของพรรณไม้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการอนุรักษ์ บางหน่วยงานได้เข้าไปศึกษาป่าธรรมชาติที่ใกล้เคียงด้วย ในส่วนของโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช (ส่วนกลาง) ได้จัดทำเป็นหนังสือ 1 เล่ม คือเรื่อง “ทรัพยากรพันธุ์พืชเพื่ออนุรักษ์”

การดำเนินงานในปี 2542 แต่ละหน่วยงานก็ยังปฏิบัติงานต่อเนื่องจากปี 2540-2541 คือ การสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์พืช การเก็บตัวอย่างแห้งพรรณไม้บางชนิด การทำแปลงอนุรักษ์พันธุ์พืช การสร้างสวนพฤกษศาสตร์หรือสวนป่าเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ ส่วนงานที่ปฏิบัติเพิ่มเติมอีก 2 ด้าน คือ

(1) การศึกษาคุณค่าทางเศรษฐกิจของพรรณไม้บางชนิดที่พบจากงานสำรวจ โดยเน้นพืชสมุนไพร ผักพื้นบ้าน และไม้ผลพื้นบ้าน ตัวอย่างเช่น สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรสกลนครได้จัดพิมพ์เอกสารชื่อ “ผักพื้นบ้านภาคอีสาน” ร่วมกับสถาบันการแพทย์แผนไทย (หนา 302 หน้าพร้อมภาพสีและรายละเอียดต่างๆ) วิทยาเขตจันทบุรีได้ศึกษาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรอย่างจริงจัง ผลิตยาสมุนไพรออกจำหน่ายสำหรับชุมชน

(2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ร่วมกันจัดทำหลักสูตรรายวิชาของวิชาพืชสมุนไพร วิชาอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช และวิชาความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อจัดสอนเป็นวิชาเลือกในระดับ ปวส. และระดับปริญญาตรี สายวิชาเกษตรศาสตร์วิทยาเขตปทุมธานีร่วมกับสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ได้เปิดสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ (การแพทย์แผนไทย)

นอกจากนั้น ในส่วนกลางของโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช ได้จัดทำหนังสือ 1 เล่ม คือ “ผักพื้นบ้านและพืชสมุนไพร”

การดำเนินงานในช่วงปี 2543 ยังคงเน้นงานปกป้องพันธุ์พืช งานสำรวจและเก็บรวบรวมพันธุ์ งานปลูกรักษาพันธุ์พืช งานสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์กรรมพืช ผลงานเด่นในช่วงนี้คือ

1. การศึกษานำพันธุ์พืชบางชนิดไปใช้ประโยชน์ด้านอุตสาหกรรมอาหาร เช่น

- วิทยาเขตน่าน พัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชพื้นบ้าน ได้แก่
 - มะพลอด ผลิตน้ำมะพลอด มะพลอดกวน มะพลอดสามรส ไวน์มะพลอด
 - มะไฟจีน ผลิตน้ำมะไฟจีน ไวน์มะไฟจีน มะไฟจีนกวน
- วิทยาเขตสุรินทร์ ศึกษาการทำแบ่งจากเห่ายายม่อม และผลิตไวน์จากผลเถาเปรี้ยว (องุ่นป่า)
- สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรสกลนคร ศึกษาปลูกและศึกษาลักษณะการเจริญเติบโตและการให้ผลผลิตของเม่าหลวงและเม่าไข-
- วิทยาเขตลำปาง ศึกษาการทำผลิตภัณฑ์จากผลมะเกี๋ยง
- คณะเกษตรศาสตร์ นครศรีธรรมราช ศึกษาการทำผลิตภัณฑ์จากผลลิ้นงา
- วิทยาเขตจันทบุรี ศึกษาการทำผลิตภัณฑ์จากผลสำโรง

2. การศึกษาและใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร เช่น

- วิทยาเขตจันทบุรี รวบรวมและศึกษาพืชสมุนไพรทดแทนสารเคมี เช่น หนอนตายหยาก
 - วิทยานิพนธ์ รำพัน
 - สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรสกลนคร ศึกษาการผลิตพืชสมุนไพรในสภาพไร่เพื่อการแปรรูป ได้แก่ ขมิ้นชัน ไพล
 - วิทยานิพนธ์ หนอนตายหยาก เชาคลอนและยางบัง และแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรดังนี้ ขี้ผึ้งจากหัว-
 - วิทยานิพนธ์ ไพล น้ำมันไพล ยาหม่องน้ำจากว่านมหาภาพ สบู่เหลวและสบู่ก้อนจากเมล็ดกระบก
 - วิทยาเขตลำปาง ศึกษารวบรวมตำรายาพื้นบ้านภาคเหนือ (จังหวัดลำปาง)
- ผลงานเด่นในปี 2543 ของโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช คือ การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไม้ผลพื้นบ้านของแต่ละหน่วยงาน ทำให้มีการจัดงานวิชาการและแสดงนิทรรศการในหัวข้อ “ไวน์ราชมงคล” และได้จัดทำหนังสือ 1 เล่ม คือ “ไม้ผลพื้นบ้าน”

2. งานวิจัยทางด้านพืชสมุนไพรของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

โดย ผศ.ดร.ปราณี รัตนานพวงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ นครศรีธรรมราช

งานวิจัยด้านพืชสมุนไพรของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ได้แยกมาจากกลุ่มงานวิจัยพืชสวน เริ่มในปี 2542 โดยขอทุนวิจัยจากสภาวิจัยแห่งชาติ ซึ่งมีทีมงานวิจัย 2-3 คน ปี 2544 ได้วิจัยในรูปแบบของชุดโครงการ เพื่อที่จะนำผลงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น

ชุดโครงการวิจัยของฟ้าทะลายโจร มีโครงการย่อย ดังนี้

- การศึกษาการเขตกรรมฟ้าทะลายโจร โดยเน้นเกษตรอินทรีย์
- การศึกษาวิธีการเก็บรักษาพืชสมุนไพร
- การทดสอบสารที่สกัดได้จากพืชสมุนไพร โดยร่วมกับอาจารย์ของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ชุดโครงการวิจัยของกระชาย มีโครงการย่อย ดังนี้

- การรวบรวมและเปรียบเทียบพันธุ์กระชายในประเทศไทย
- การใช้เทคนิค RAPD ในการจำแนกสายพันธุ์กระชายในประเทศไทย
- อิทธิพลของอัตราปุ๋ยและอายุการเก็บเกี่ยวที่มีต่อปริมาณสารฟลาโวนอยด์และผลผลิตกระชาย
- ผลของกระบวนการแปรรูปกระชายที่มีต่อสารฟลาโวนอยด์และคุณภาพบางประการในผลิตภัณฑ์กระชาย
- ความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจในการผลิตกระชาย

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยโครงการเดี่ยวของแต่ละวิทยาเขต เช่น

- การศึกษาการทำไวน์จากผลเถาเปรี้ยว (องุ่นป่า) ของวิทยาเขตสุรินทร์
- การศึกษาพืชสมุนไพรในป่าชายเลนของจังหวัดชลบุรี ของคณะเกษตรศาสตร์ บางพระ
- การศึกษาสารสกัดจากสะเดา แมงลักคา และตะไคร้หอม เพื่อยับยั้งการเจริญเติบโตของไรฟริกของวิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา หันตรา
- การศึกษาและรวบรวมพันธุ์ตองดึง ของคณะเกษตรศาสตร์ บางพระ

ในช่วง 3 ปี (พ.ศ. 2542-2544) ของงานวิจัยทางด้านสมุนไพร ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงของการดำเนินงานวิจัย คาดว่าคงจะมีผลงานวิจัยเพื่อนำมาเสนอในโอกาสต่อไป

3. พืชพื้นบ้านและการใช้ประโยชน์ กรณีตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดย นายณัฏฐร รักษ์สังข์ หัวหน้าศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลร่อนพิบูลย์

เนื่องจากตำบลร่อนพิบูลย์ มีสภาพพื้นที่ที่หลากหลาย คือ พื้นที่ทางด้านตะวันออกเป็นเทือกเขา ทางด้านตะวันตกเป็นที่ราบและราบลุ่ม เหมาะสำหรับการทำเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกยางพารา ไม้ผล สำหรับในพื้นที่ราบมีการทำนา ปลูกหมากและมะพร้าว จุดเด่นคือ

- เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับถนนเอเชีย (ช่วงทุ่งสง-พัทลุง) สามารถพัฒนาเป็นศูนย์จำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรของอำเภอธวัชบุรีได้ โดยใช้พื้นที่ของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
- มีทรัพยากรทางด้านพันธุ์พืชหลากหลาย โดยเฉพาะพืชหลักที่เป็นพืชเศรษฐกิจของตำบล ได้แก่ ยางพารา เงาะ มังคุด ทุเรียน มะพร้าว และยังมีการปลูกพืชอื่นๆ เช่น จันทน์เทศ ขมิ้น หอม กระวาน และพืชผักพื้นบ้านอื่นๆ อีกหลายชนิด
- มีแหล่งท่องเที่ยว เช่น น้ำตก วัด ซึ่งเป็นจุดท่องเที่ยวของอำเภอธวัชบุรี และสามารถพัฒนาให้เป็นจุดท่องเที่ยวของจังหวัดได้

งานส่งเสริมและพัฒนากาเกษตรของตำบลธวัชบุรี ที่เกี่ยวข้องกับพืชพื้นบ้านและสมุนไพร ได้แก่

(1) การส่งเสริมและพัฒนากาปลูกขมิ้นเป็นอาชีพเสริม ตำบลธวัชบุรีมีเกษตรกรที่ปลูกขมิ้น 183 ครัวเรือน โดยปลูกมากในพื้นที่ราบเชิงเขา ปลูกแซมในสวนยาง ปลูกใหม่และพื้นที่บุกเบิกใหม่ เฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 10 ไร่ มีผลผลิตออกจำหน่ายทุกเดือน แต่จะมีมากในช่วงเดือนมีนาคม-มิถุนายน ของทุกปี ผลผลิตออกสู่ตลาดประมาณ 4-5 ตันต่อวัน ราคาจำหน่ายในหมู่บ้าน 13-17 บาทต่อกิโลกรัม ขึ้นอยู่กับอายุและลักษณะเหง้าของขมิ้น

ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกขมิ้น เนื่องจากเป็นพืชที่ปลูกง่าย ไม่ยุ่งยากในการปฏิบัติดูแลรักษา ให้ผลผลิตต่อไร่สูง คือเฉลี่ย 3,000 กิโลกรัมต่อไร่ เก็บเกี่ยวเมื่ออายุประมาณ 7 เดือน ในช่วงเก็บเกี่ยว เกษตรกรจะเก็บเกี่ยวได้ทุกวันประมาณวันละ 100 กิโลกรัม ซึ่งจะมีรายได้ถึง 1,300-1,700 บาทต่อวัน อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาในปัจจุบันที่พบ คือ

- เกษตรกรขาดการรวมกลุ่ม ไม่มีการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่าย ต่างคนต่างขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่น ทำให้ขาดอำนาจต่อรองเรื่องราคา
- เกษตรกรขายในรูปผลผลิตขมิ้นสดเท่านั้น ยังไม่มีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ
- ราคาตกต่ำ ในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมาก
- ปัญหาโรคเน่า ทำให้ได้รับความเสียหายมาก

(2) การส่งเสริมและพัฒนากาปลูกจันทน์เทศเป็นพืชเศรษฐกิจของอำเภอธวัชบุรี

เกษตรกรปลูกจันทน์เทศในพื้นที่เชิงเขาร่วมกับไม้ผลอื่นๆ มีต้นจันทน์เทศที่ให้ผลผลิตแล้วประมาณ 2,000 ต้น และเกษตรกรเริ่มปลูกมากขึ้นในปัจจุบัน เพราะนำผลจันทน์เทศมาแปรรูปเป็นจันทน์เทศเส้น และจันทน์เทศแช่อิ่ม สำหรับเมล็ดจันทน์เทศและเยื่อหุ้มเมล็ด (รก) ยังนำมาตากแห้งจำหน่ายเป็นเครื่องเทศได้ด้วย ข้อดีของจันทน์เทศที่ชัดเจน คือ

- เจริญเติบโตได้ดีเมื่ออยู่ภายใต้ร่มเงาของพืชอื่น จึงสามารถปลูกผสมผสานกับไม้ผล หรือไม้ยืนต้นอื่นๆ ได้ เช่น ทุเรียนพื้นเมือง สะตอ เหยียง มังคุด เป็นต้น
- ไม่ต้องการการดูแลรักษามากนัก เกษตรกรที่ปลูกในปัจจุบันไม่มีการใส่ปุ๋ย และไม่พบปัญหาของโรคและแมลงรบกวน
- ออกดอกได้เรื่อยๆ ตลอดทั้งปี ทำให้ผลผลิตทยอยเก็บเกี่ยวได้ทุกเดือน ไม่มีปัญหาผลผลิตมากเกินไป
- นำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย คือ พืชอาหาร พืชเครื่องเทศ และพืชสมุนไพร

(3) กิจกรรมข้าวแกงพื้นบ้านอิมละ 10 บาท เป็นกิจกรรมที่ช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวของเกษตรกร และยังเป็นการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชผักพื้นบ้านในครัวเรือนของเกษตรกรเพื่อไว้บริโภคและจำหน่ายเพิ่มรายได้ด้วย โดยมีแม่บ้านเกษตรกรเข้าร่วมโครงการประมาณ 12 คนต่อวัน นำแกงที่มีผักพื้นบ้านเป็นส่วนประกอบมาจำหน่ายประมาณ 20 ชนิดต่อวัน พืชพื้นบ้านหลักๆ ที่นำมาใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ มะละกอ หยวกกล้วยอ่อน ผลขนุนอ่อน หน่อไม้ ฯลฯ นอกจากนั้นก็มีการนำพืชผักพื้นบ้านมาใช้เป็นผักเหนาะอีกหลายชนิด ผลที่ได้รับจากกิจกรรมดังกล่าวคือ

- ทำให้แม่บ้านเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ มีรายได้ต่อเนื่อง อาชีพหลักของเกษตรกรคือ การทำสวนยางพารา ซึ่งจะมีรายได้น้อยในช่วงฤดูฝน เนื่องจากกรีดยางได้ไม่เต็มที่ และไม่มีรายได้ในช่วงฤดูแล้งซึ่งเป็นช่วงปิดกรีด สำหรับเกษตรกรที่ปลูกไม้ผลก็จะมีรายได้ในปีที่ไม่ผลให้ผลผลิต เพราะไม้ผลจะให้ผลผลิตได้เป็นบางปีเท่านั้น กิจกรรมนี้ทำให้แม่บ้านเกษตรกรมีรายได้ประมาณ 3,000 บาทต่อเดือน (ประมาณวันละ 100 บาท) ซึ่งคิดเป็นค่าพืชผักพื้นบ้าน ค่าเครื่องแกง และมะพร้าวที่นำมาประกอบอาหาร และรวมถึงค่าแรงงานในการประกอบอาหารด้วย

- มีการปลูกพืชผักพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้น ผักพื้นบ้านที่เกษตรกรปลูกไว้เริ่มไม่พอใช้ ต้องไปหาซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้เกษตรกรปลูกพืชผักพื้นบ้านมากขึ้น ปัจจุบันมีพืชผักพื้นบ้านที่เกษตรกรปลูกและนำมาใช้ในกิจกรรมนี้ไม่น้อยกว่า 35 ชนิด นอกจากนั้นยังมีเกษตรกรบางรายที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้นด้วย

- นำเศษเหลือจากการประกอบอาหาร/จำหน่ายอาหารไปทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ เพื่อจะได้นำไปใช้ในการปลูกพืชผักพื้นบ้าน หรือพืชเศรษฐกิจของเกษตรกรด้วย

- เพิ่มช่องทางการตลาดให้กับผลผลิตของเกษตรกร เนื่องจากมีผู้บริโภคเข้ามาใช้บริการที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรมากขึ้น ทำให้สามารถจำหน่ายผลผลิตเกษตรอื่นๆ ของเกษตรกรได้มากขึ้นด้วย

- ทำให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นศูนย์กลางของแหล่งธุรกิจชุมชน และศูนย์กลางของการเรียนรู้ทางด้านเทคโนโลยีการเกษตรชัดเจนขึ้น

นอกจากนั้นแล้ว ในเวทีเสวนาครั้งนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาการเกษตรและธุรกิจชุมชนจากผู้เกี่ยวข้องในหลายๆ ส่วนด้วย อาทิ เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนนครศรีธรรมราช ศูนย์ธุรกิจชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มเลี้ยงผึ้งฟาร์มผึ้งจันดี บริษัทพันธุ์ทิพย์ไวน์ จำกัด แพทย์อายุรเวทประจำโรงพยาบาลทุ่งสง ผู้จัดการรายการ Focus เมืองนคร อีกด้วย

องค์กรชาวบ้านกับการบริหารจัดการโครงการนาร่อง : ก้าวอย่างสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ของเกษตรกรรายย่อย

เขียนโดย ชลิตา บัณฑวงศ์

ที่มา : (1) ชลิตา บัณฑวงศ์. 2545. 'องค์กรชาวบ้านกับการบริหารจัดการโครงการนาร่อง :

ก้าวอย่างสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ของเกษตรกรรายย่อย'

(2) เกษตรยั่งยืน. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2545) : 20-24.

(3) <http://www.thaingo.org>

นับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ถือกันว่าเป็นช่วงวิกฤติแห่งรัฐชาติ เพราะไม่เพียงแต่จะถูกแทรกแซงและครอบงำจาก ระบบเศรษฐกิจโลก จนมีสถานะคล้ายเพียงนายหน้าเสนอขายแรงงานราคาถูก ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพอนามัยที่ดีของประชาชน เพื่อดึงดูดทุนข้ามชาติให้เข้ามาลงทุนในประเทศตนเท่านั้น แต่ยังอ่อนด้อยประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการจัดการปัญหาสังคมที่ซับซ้อน เนื่องจากยังอาศัยกลไกของระบบราชการในการบริหารรัฐกิจเป็นหลัก ยิ่งไปกว่านั้น ยังพยายามปฏิรูปตนเองตามแบบอย่างธุรกิจเอกชน โดยละเลยการถ่วงดุลอำนาจและการจัดสวัสดิการแก่ประชาชนผู้ยากไร้ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2540: 75 -81)

สถานการณ์เหล่านี้ จึงเป็นที่มาของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ที่เรียกร้องให้รัฐลดการแทรกแซงและครอบงำกำหนดความเป็นไปของสังคมลง และเปิดโอกาสให้ประชาชนธรรมดา ซึ่งเดิมมักถูกกีดกันออกจากความเป็นผู้มีบทบาทแข่งขันทางการเมือง หรือถูกกำหนดให้เป็นเพียงผู้ชมหรือหุ่นเชิดทางการเมือง ที่คอยไปลงคะแนนเลือกตั้งตามเวลาที่กำหนดเท่านั้น ให้มีส่วนร่วมตัดสินใจทางการเมืองมากขึ้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แบบใหม่ให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาที่กว้างไกลและหลากหลาย อยู่พ้นไปจากทั้งการช่วงชิงอำนาจรัฐและจากพรมแดนของรัฐชาติ โดยจะมีปริบทของการเคลื่อนไหวอยู่ที่เรื่องราว อาทิ สุขภาพอนามัย เพศ ความรู้ ภาษา วัฒนธรรม สิทธิของคนกลุ่ม น้อยและผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น และแม้จะเป็นการเคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่นหรือระดับย่อย แต่ก็ล้วนเป็นประเด็นทางการเมือง ที่มีโลกทัศน์ร่วมกันในระดับโลก (ดูรายละเอียดใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542: 83 - 128)

อย่างไรก็ตาม ยังมีความแตกต่างกันระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ใน "ประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า" กับ "ประเทศโลกที่สาม" เพราะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในกลุ่มประเทศแรก ดำเนินการโดยชนชั้นกลางใหม่ที่ใส่ใจในคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำลง ปัญหาที่เคลื่อนไหวเรียกร้องจึงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและรสนิยมของคนกลุ่มนี้ ขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวในกลุ่มประเทศโลกที่สาม มีตัวแสดงหลักเป็นประชาชนระดับล่าง เช่น ชาวนาชาวไร่ คนยากคนจน ผู้ด้อยโอกาส คนชายขอบ อย่างชนพื้นเมืองดั้งเดิม เป็น

การเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมักเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ "ความเป็นความตาย" หรือความอยู่รอดของผู้คนและชุมชนท้องถิ่น ที่ผ่านมากลุ่มคนระดับล่างนี้ ถูกปิดกั้นมิให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและไม่ได้รับการดูแลปกป้องจากรัฐ เนื่องจากไม่มีอำนาจต่อรอง ในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ ทั้งนี้โดยมีสาเหตุมาจากการที่ถูกรัฐปราบปรามขัดขวางไม่ให้รวมกลุ่ม และจากวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก ที่ไม่มีที่ว่างให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ลักษณะเด่นที่สำคัญยิ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในประเทศโลกที่สามคือ การให้ความสำคัญกับประเด็นทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ ด้วยการเรียกร้องให้เคารพในคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และการจัดการการบริหารทรัพยากรธรรมชาติแบบพื้นบ้านท้องถิ่น ชุมชน อันถือได้ว่าเป็นการสลายพรมแดนระหว่างเมืองกับชนบท สมัยใหม่กับสมัยเก่า เพราะหากมีการยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เท่าเทียมกับวัฒนธรรมเมืองแล้ว ความเหนือกว่าของเมืองที่มีต่อชนบทก็ย่อมถูกสั่นคลอน รวมถึงเป็นการเคลื่อนไหว เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยมหรือความหมายชุดใหม่ให้กับ "การพัฒนา" หรือสิ่งที่คนต่อสู้ เรียกร้อง เคลื่อนไหวด้วย (ดูรายละเอียดใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2542: 83 - 128)

ในประเทศไทยมีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนับเป็นจำนวนมาก โดยมีทั้งขบวนการเคลื่อนไหวแบบเดิม ที่ปรับเปลี่ยนเป้าหมายและยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวเรียกร้องใหม่ และขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นใหม่ภายใต้เงื่อนไขและปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นสมัชชาคนจน เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายสลัม 4 ภาค สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนยากคนจนและคนด้อยโอกาส ที่ประสบปัญหาหรือได้รับผลกระทบจากนโยบาย การพัฒนาประเทศของรัฐโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นในด้านที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การจัดสรรทรัพยากร นโยบายการค้าและการตลาด ฯลฯ โดยก่อนหน้านี้จะรวมตัวกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนับเป็นแบบต่างๆ ดังกล่าว ผู้คนเหล่านี้ต่างได้ร้องเรียนและขอความช่วยเหลือผ่านทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาแล้วหลายครั้งหลายหน แต่มักไม่ได้รับการตอบสนองด้วยข้ออ้างต่างๆ นานา จนกระทั่งต่างเห็นว่า กลไกรัฐและระบบราชการที่ดำรงอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็พวกตนประสบอยู่ได้ จึงหันมารวมตัวเป็นกลุ่มเครือข่าย เพื่อเคลื่อนไหว เรียกร้อง กดดันให้มีการแก้ไขปัญหาในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและกฎหมาย (อนุสรณ์ อุณโณ 2544: 17)

กล่าวเฉพาะในด้านการเกษตรนั้น ผลกระทบของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและแบบแผนการผลิตสู่ระบบเกษตรแผนใหม่ ที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมีนานาชนิดเพิ่มผลผลิตเพื่อการส่งออก ที่เริ่มตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ได้ก่อให้เกิดปัญหานานัปการต่อตัวเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ด้านปัจจัยการผลิต การขาดทุนและภาวะหนี้สิน รวมทั้งแนวโน้มที่จะล้มละลาย เนื่องจากต้องเผชิญกับความเสี่ยงของราคาพืชผลตกต่ำ จากการขายผลผลิตเพียงชนิดเดียว ตลอดจนการขาดความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพทรุดโทรม รวมถึงการลดลงของวัฒนธรรมการร่วมมือกันในการเกษตร การสูญเสียความหลากหลายของพันธุกรรมพืชและสัตว์ท้องถิ่น ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ดิน น้ำ ป่า รวมทั้งการผลิตอาหารปนเปื้อนสารเคมีที่จะเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคต่อไป

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาที่รุนแรงดังกล่าว กลับพบว่ายังมีเกษตรกรรายย่อยบางครอบครัวที่สามารถรักษาระบบการผลิตแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้ ขณะที่อีกบางครอบครัวได้หันหลังให้กับระบบการเกษตรแผนใหม่ โดยหันมาเพาะปลูกแบบหลากหลาย เพื่อตอบสนองการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งผลปรากฏว่า ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ มีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ มีรายได้จากการขายผลผลิตที่เหลือ อีก

ทั้งยังสามารถลดละเลิกสารเคมีได้ในที่สุด เนื่องจากการเกื้อกูลกันของระบบการผลิตในแปลง ดังนั้น ระบบเกษตรกรรมแบบดังกล่าว จึงได้ถูกพัฒนาและส่งเสริมในฐานะทางเลือกเพื่อที่จะไปให้พ้นจากปัญหาและผลกระทบจากระบบการเกษตรแผนใหม่ การพัฒนาและส่งเสริมเริ่มต้นจากสนับสนุนการปรับระบบการผลิตอย่างง่ายก่อน ดังกรณีภาคตะวันออกเฉิยงเหนือ ที่เริ่มต้นจากการเลี้ยงปลาในนาข้าว ก่อนที่จะมาสู่การพัฒนาแบบอื่นๆ ที่หลากหลายซับซ้อนขึ้น เช่น วนเกษตร เกษตรกรรมถาวร เกษตรกรรมอินทรีย์ เกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมด้านการแปรรูป การตลาด งานด้านผู้บริโภคดังในปัจจุบัน ทั้งนี้ โดยผ่านการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในระดับพื้นที่ และมีองค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs) ช่วยส่งเสริมสนับสนุน นอกจากนี้ การที่ชาวบ้านผู้ทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ต่าง ๆ ได้มีโอกาสพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนบทเรียน ประสบการณ์และขยายแนวคิดให้แกกัน ได้นำมาสู่การตั้งกลุ่มเพื่อหนุนช่วยกันทำงาน ในรูปของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในระดับต่างๆ ทั้งระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ และได้มีการพัฒนาจัดปรับโครงสร้างเครือข่ายเรื่อยมา โดยมีแนวโน้มในการหลอมละลายองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เป็นฝ่ายเลขาฯ กับองค์กรชาวบ้านที่รวมเป็นสมาชิก ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน (ดูรายละเอียดในคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคอีสาน 2540: 25 – 44)

จากการดำเนินงานนับตั้งแต่ช่วงราวปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมาเครือข่าย เกษตรกรรมทางเลือกพบว่า แม้จะได้รับการหนุนช่วยจากองค์กรพัฒนาเอกชน แต่ด้วยทรัพยากรที่มีจำกัดจึงทำได้เพียงแค่การสร้างแบบอย่างทางเลือกเท่านั้น ทำให้เป้าหมายหลัก ที่จะส่งเสริมระบบเกษตรกรรมทางเลือก ให้เป็นการเกษตรกระแสหลักของสังคมไทยเป็นไปได้ยาก อีกทั้งยังเห็นว่า รัฐบาลควรเข้ามามีบทบาทส่งเสริม และขยายผลแบบอย่างเกษตรกรรมทางเลือก เพราะเพียบพร้อม ด้วยงบประมาณและบุคลากร (ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคอีสาน 2540: 25 -44)

ดังนั้น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จึงได้เสนอเรียกร้องและผลักดัน โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยต่อรัฐ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่เหมาะสมกับ แต่ละชุมชน และแต่ละระบบนิเวศ อันจะนำมาสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของเกษตรกร และเป็นแบบอย่างสำหรับการขยายต่อไป ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญของการดำเนินงานโครงการนำร่องฯ คือ เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและองค์กรชาวบ้านในทุกระดับ ในการกำหนดนโยบาย ทิศทางแผนงาน และการบริหารจัดการ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามประเมินผล โดยรัฐมีหน้าที่เพียงการอำนวยความสะดวกและสนับสนุนงบประมาณเท่านั้น เนื่องจากเห็นว่าหน่วยงานรัฐยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องเกษตรกรรมทางเลือก เกษตรกรรมยั่งยืนดีพอ แผนงานโครงการ นอกจากจะให้ความสำคัญกับการปรับระบบการผลิตให้เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งการศึกษาวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนแล้ว แผนงานที่สำคัญประการก็คือ การพัฒนาองค์ความเข้มแข็งขององค์กรและเครือข่ายของเกษตรกรรายย่อย เพื่อให้สามารถเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนได้ต่อไป โดยมีกิจกรรม ได้แก่ การเสริมกระบวนการเรียนรู้และแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน การฝึกอบรมเพื่อทักษะการบริหารจัดการ การศึกษาดูงาน การประชุม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสรุปบทเรียน เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยขององค์กรชาวบ้านในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ที่ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย รวมถึงการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน ที่เดิมถูกรวบครองและจัดการโดยรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ให้มีการจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งมาพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน แทนที่จะ

มุ่งใช้เพื่อพัฒนาการเกษตรกระแสหลักหรือเกษตรกรรมเคมีดังที่เป็นมา ที่สำคัญ ไม่เพียงแต่เรียกร้องในระดับนโยบายเท่านั้น แต่ยังพยายามมีบทบาทในการบริหารจัดการหรือในระดับปฏิบัติด้วย เพื่อเป็นแบบอย่างหรือบทพิสูจน์ถึงศักยภาพในการบริหารจัดการขององค์กรชาวบ้าน เมื่อเปรียบกับการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ เพราะที่ผ่านมาพบว่า ปัญหาต่างๆ ไม่ได้เกิดจากการกำหนดนโยบายเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาในระดับปฏิบัติจากฝ่ายราชการอีกด้วย

นอกจากนั้น การดำเนินงานโครงการนำร่องฯ ไม่ได้กระทำเพื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม "ชนชั้น" เพราะได้มีการประสานความร่วมมือกับกลุ่มทางสังคมอื่นๆ เช่น นักวิชาการ ข้าราชการ สื่อมวลชน และนักพัฒนาเอกชน หากกล่าวเฉพาะในกลุ่มองค์กรชาวบ้านนี้ ก็จะพบว่า ไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่เฉพาะแต่ปัญหาของกลุ่ม องค์กรชาวบ้านในเครือข่ายเกษตรกรรายย่อยเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นเนื้อเดียวกับประเด็นปัญหาอื่นๆ ดังจะเห็นจากการที่มีกลุ่ม องค์กรในเครือข่ายอื่นมาร่วมกันดำเนินงานโครงการนำร่องฯ ด้วย อาทิ เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าไม้ที่ดิน เป็นต้น โดยกลุ่มเหล่านี้ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า เกษตรกรมัยยืนจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหาของตน ที่สำคัญจุดมุ่งหมายหลักของโครงการฯ ไม่ได้จำกัดเฉพาะที่การแก้ปัญหาของเกษตรกรรายบุคคล แต่การดำเนินงานโครงการฯ จะต้องนำไปสู่ "เกษตรกรรมแห่งความเอื้ออาทร" ที่ประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ

- 1) เกษตรที่เอื้ออาทรต่อตนเองและครอบครัว
- 2) เกษตรที่เอื้ออาทรต่อชุมชนและสังคม และ
- 3) เกษตรที่เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ (ดูรายละเอียดใน บัญชี แก้วส่อง และคณะ 2544)

อันเป็นการเชื่อมโยงเป้าหมายไปสู่สังคม ระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรวม นอกจากนั้น การดำเนินงาน โครงการนำร่องฯ ยังมีลักษณะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ตรงที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้วยการพยายามรื้อฟื้น สืบสร้างภูมิปัญญาด้านการเกษตรในอดีตของแต่ละพื้นที่ แต่ละภูมิภาค ตลอดจนการรณรงค์และเผยแพร่ ข้อมูลเพื่อให้สาธารณะตระหนักถึงความสำคัญ และความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของระบบการเกษตรแบบดั้งเดิม ลักษณะทางชาติพันธุ์ที่ส่งผลต่อระบบเกษตรในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

แม้การดำเนินงานโครงการนำร่องฯ ในภาพรวมจะมีความก้าวหน้าพอสมควร โดยเฉพาะในแง่การเปิดมิติใหม่ของรูปแบบการบริหารจัดการ โครงการพัฒนาโดยภาคประชาชน ซึ่งผลปรากฏให้เห็นแล้วว่า มีหลายกิจกรรมที่ประชาชนสามารถเรียนรู้และจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น กระบวนการประชุม และชุดสระที่ประชุมได้ในราคาถูกกว่า ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐหรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาก จนสามารถขยายผลประโยชน์กับชาวบ้านรายอื่นได้เพิ่มขึ้น หรือการจัดซื้อจัดหาพันธุ์พืชด้วยตนเอง ซึ่งสร้างความพึงพอใจให้กับเกษตรกรเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นการจัดสรรงบประมาณที่ผลประโยชน์ตกถึงมือเกษตรกรสมาชิก อย่างแท้จริง ขณะที่กระบวนการกลุ่มและกระบวนการมีส่วนร่วม ที่ดำเนินการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ก็มีแนวโน้ม ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ในระยะยาว ทั้งในด้านการบริหารจัดการสำหรับผู้นำ และด้านการจัดการในระดับแปลงสำหรับเกษตรกร สมาชิก (ดูรายละเอียดใน บัญชี แก้วส่องและคณะ 2544) อย่างไรก็ตาม มีข้อที่ควรคำนึงหรือควรระมัดระวังอยู่บางประการ ที่ผู้เกี่ยวข้องกับโครงการควรตระหนัก เพื่อให้โครงการนำร่องฯ สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างแท้จริง

ประการแรก เป็นข้อควรคำนึงในเชิงการบริหารจัดการโครงการ ซึ่งนอกจากจะต้องตระหนักถึงแนวคิดและอุดมการณ์หลักของโครงการ และความโปร่งใสในการบริหารจัดการแล้ว ยังต้องการที่จะจัดตั้งองค์กรชาวบ้านขึ้นมาใหม่ ในรูปของคณะกรรมการภูมินิเวศน์ แต่โครงการนาร่องฯ มีสถานะเป็นเพียงโครงการพัฒนา ที่มีระยะเวลาดำเนินการจำกัด ซึ่งกลุ่มและองค์กรชาวบ้านเดิมในพื้นที่ต้องเข้ามาบริหารจัดการควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้านอื่นๆ ของตน ทั้งนี้ กลุ่มและองค์กรในระดับพื้นที่จะต้องกำหนดความคาดหวังที่มีต่อโครงการนาร่องฯ ให้ชัดเจน จัดวางให้ได้ว่า โครงการนาร่องฯ จะมาช่วยเสริมความเข้มแข็งของกลุ่ม องค์กรหรือหนุนเสริมการดำเนินงานโดยรวมของตนได้อย่างไร เตรียมความพร้อมจัดบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่มและองค์กรให้ชัดเจน ในการเข้ามาจัดทำแผนงาน โครงการ รวมทั้งการดำเนินงานและบริหารจัดการโครงการ

ขณะที่คณะกรรมการภูมินิเวศน์ควรมีบทบาทแก่การกลั่นกรองแผนงาน โครงการ ที่เสนอขึ้นมาจากกลุ่ม ติดตามงาน ตรวจสอบและสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินงานต่างๆ เท่านั้น เพื่อให้การบริหารจัดการโครงการ เป็นโครงสร้างแนวราบ ไม่ซ้ำรอยการผูกขาดการรวบอำนาจ ตามแบบระบบราชการ อันจะกระจายอำนาจหน้าที่ลงไปในกลุ่มองค์กรระดับพื้นที่อย่างแท้จริง นอกจากนั้น จะต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนในระยะยาว เพื่อให้โครงการนาร่องฯ มีประโยชน์อย่างแท้จริงต่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน อาทิ การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนของกลุ่ม องค์กร ชุมชนที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากสมาชิกโครงการนาร่องฯ หรือคนจนที่มีที่ดินน้อยหรือไม่มีที่ดิน ได้รับผลประโยชน์จากโครงการกองทุนเหล่านี้ด้วย ทั้งนี้ ทีมสนับสนุนโครงการต้องพยายามสนับสนุนให้กลุ่ม องค์กรและภูมินิเวศน์ได้แลกเปลี่ยนและนำเสนอปัญหาและบทเรียนจากการดำเนินงานของตน เพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานเพิ่มเติมอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพื่อนำมาสู่การค้นหารูปแบบการบริหารจัดการโครงการพัฒนา โดยภาคประชาชนที่หลากหลายเหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศน์ของแต่ละพื้นที่ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยการกระจายอำนาจ และการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ต่อไป

ประการต่อมา เป็นข้อควรคำนึงในเชิงวาทกรรม เพราะแม้ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เกษตรกรรมยั่งยืนจะถูกยอมรับมากขึ้นจากหน่วยงานรัฐ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดเป้าหมายพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน 25 ล้านไร่ ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 การประกาศให้บางจังหวัด เป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ การจัดตั้งสถาบันเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การประกาศนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ว่า จะส่งเสริมระบบเกษตรกรรมทางเลือก หรือในการวางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่กำหนดให้ส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างชัดเจน ควบคู่กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการอนุมัติโครงการนาร่องฯ รวมถึงการมอบหมายให้คณะนักวิชาการศึกษาวิจัยเกษตรยั่งยืนในภูมิภาคต่าง ๆ ที่ผลการวิจัยชี้ว่า เกษตรยั่งยืนไม่ว่าจะในรูปแบบใดให้ผลตอบแทนทุกด้านสูงกว่าเกษตรเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมี จนถึงกับมีการกล่าวกันว่า "ฐานะของเกษตรยั่งยืน ในระดับนโยบายชาติได้มั่นคงไม่มีข้อสงสัยหรือถูกปฏิเสธได้อีกแล้ว" (เดชา ศิริภัทร 2544: 10 - 11) อย่างไรก็ตาม พึงระวังว่า "เกษตรกรรมยั่งยืน" ที่ถูกพูดถึงโดยหน่วยงานรัฐนั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของการช่วงชิงการนำ (hegemony) ซึ่งวาทกรรมที่ว่านี้ ได้ถูกตั้งข้อสังเกตมานานแล้วว่า เป็นความพยายามที่จะทำให้สิ่งที่ขัดแย้งกัน คือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบที่ดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นกลไกตลาดระบบ เศรษฐกิจทุนนิยม การทำให้เป็นอุตสาหกรรม ลัทธิบริโภคนิยม และแนวทางการพัฒนาโดยรวม ทำให้ "การพัฒนาแบบยั่งยืน" รวมถึง "เกษตรกรรมยั่งยืน" ไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ

นอกจากนั้น การที่หน่วยงานรัฐหันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเพื่อประมวลเรื่องราวและผลิต "ความรู้" (knowledge) ว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืน อาจมองได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของการช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการสร้างและกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืน และเป็นส่วนหนึ่งในการปรับตัว เพื่อรักษาบทบาท

และอำนาจของหน่วยงานรัฐเอง ที่ต้องเผชิญกับการท้าทายจากเคลื่อนไหวทางสังคมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น มากกว่าที่จะพัฒนาการเกษตรกรรมยั่งยืนหรือการกระจายอำนาจลงสู่ภาคประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่การดำเนินการต่าง ๆ ในโครงการนาร่องฯ จึงยังคงประสบปัญหาอุปสรรคมากมายจากฝ่ายรัฐ อาทิ การไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรจากเจ้าหน้าที่รัฐ การกดดันให้โครงการฯ ต้องดำเนินการภายใต้กรอบข้อบังคับตามแนวทางปฏิบัติของระบบราชการ เป็นต้น

จับกระแสข่าวเกษตรรายเดือน (ตั้งแต่เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2545)

อาภรณ์ จันทรสมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ต้นปี 45 หลายสถานการณ์ยังคงต่อเนื่องข้ามปี เช่นเรื่องสิทธิบัตรข้าวหอมมะลิ หลายเรื่องเป็นกระแสหรือแนวโน้มที่ทวีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะความห่วงใยในเรื่องสุขภาพและความปลอดภัยในอาหารของผู้บริโภค เป็นผลให้การทำการเกษตรในนามของ "เกษตรปลอดภัย" มาแรง รวมทั้งประเด็นเรื่องสมุนไพร อาหารไทย ซึ่งยังคงดำเนินต่อไปภายใต้ภาพของการส่งเสริมการผลิตพืชเพื่อการค้าแบบเข้มข้นและใช้สารเคมีที่ยังคงครองกระแสหลักอยู่นั่นเอง

ประเด็นข่าวใหญ่ในช่วง 2 เดือนที่ผ่านมา (ม.ค.-ก.พ.) มักจะเกี่ยวข้องกับนโยบายรัฐ ที่เน้นการเจรจาต่อรองทางการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งทำให้เห็นว่า การส่งออกสินค้า (เกษตร) ไทย นั้นต้องเจอกับมาตรการกีดกันทางการค้าต่างๆ อยู่ไม่น้อย และหากประเทศเรายังคงมุ่งเน้นการส่งออกเป็นหลักในทิศทางเดิมๆ โดยไม่ปรับตัวแล้วละก็ ดูเหมือนว่าอนาคตสินค้าเกษตรไทยจะไม่แจ่มใสเท่าที่ควร เพราะทุกวันนี้ ประเทศไทยก็เจอกับมาตรการที่เข้มงวดในเรื่องมาตรฐานคุณภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ในกรณีของการคุมเข้มการใช้สารคลอแรมเฟนิคอลในกุ้งส่งออก (ผู้จัดการออนไลน์, 20 ม.ค. 45)

นอกจากนี้สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปก็ชี้ให้เห็นว่า บรรษัทข้ามชาติก็มีโอกาสจะเข้ามารุกแย่งชิงธุรกิจการเกษตรของไทยมากขึ้น โดยเปลี่ยนกระบวนการดำเนินธุรกิจ จากเดิมเป็นผู้ซื้อวัตถุดิบจากประเทศที่ผลิตสินค้าเกษตรเพื่อนำไปแปรรูปจำหน่าย มาเป็นการเข้าไปผลิตวัตถุดิบในพื้นที่เกษตรของประเทศนั้นๆ เอง ซึ่งปัจจุบันจะเห็นว่า อุตสาหกรรมเกษตรมีบริษัทข้ามชาติ 6 บริษัทที่ครอบคลุมเครือข่ายการเกษตรไปทั่วโลก ดังนั้นถ้าอุตสาหกรรมเกษตรของไทยไม่ปรับตัว ต่อไปก็อาจจะไม่สามารถแข่งขันได้ (กรุงเทพธุรกิจ, 5 ก.พ. 45, น. 20) ยิ่งเมื่อผนวกเข้ากับการที่จีนได้เข้าเป็นสมาชิกของ WTO ด้วยแล้ว ในระยะยาวจีนจะกลายเป็นคู่แข่งในการส่งออกสินค้าเกษตรกับไทย เพราะสินค้าส่งออกหลายชนิดของจีนได้เปรียบไทย จากการมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า

นอกจากนี้ แนวโน้มตลาดสินค้าเกษตรระดับโลกที่น่าจับตามองอีกเรื่องหนึ่งคือ ตลาดสินค้าจีเอ็มโอ ซึ่งมีข่าวว่าสหรัฐฯ ได้มีความพยายามเข้าไปล๊อบบี้สหภาพยุโรปให้เปิดการค้าขายสินค้าจีเอ็มโออย่างเสรี โดยอ้างว่า สมาชิกอียูไม่ควรต่อต้านประโยชน์ของอาหารจีเอ็มโอที่จะใช้แก้ปัญหาความอดอยาก โดยเฉพาะสำหรับเด็กชาวแอฟริกาหลายร้อยล้านคน แต่หลายฝ่ายมองว่า น่าจะมาจากความต้องการขยายตลาดสินค้าจีเอ็มโอของสหรัฐฯ เอง (กรุงเทพธุรกิจ, 23 ม.ค. 45, น.1-4)

ทิศทางการพัฒนาภาคเกษตรของรัฐ.....ภาพที่แตกต่างชัดเจน

ในช่วงที่ผ่านมา การพัฒนาภาคการเกษตรของไทยส่วนใหญ่ให้ภาพว่า รัฐได้มีความพยายามจะวางนโยบายมากมายเพื่ออุดหนุนช่วยเหลือ ให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างทางการเกษตร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบน้ำใช้เพื่อ

การเกษตร ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดิน การทำบัตรเกษตรกร การแบ่งโซนหรือเขตการเพาะปลูกพืช การส่งเสริมระบบไอทีเพื่อหนุนศักยภาพของเกษตรกรไทย การฟื้นฟูอาชีพให้เกษตรกรหลังพื้ชาระหนี้ เป็นต้น แต่หลายอย่างดูจะเป็นภาพที่สะท้อนถึงความขัดแย้งหรือไม่ชัดเจนในเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตรว่าจะมุ่งเน้นไปทางใด ระหว่างการเกษตรเพื่อการค้าแบบเข้มข้นตามกระแสการค้าโลก การสนับสนุนพืชตัดต่อหรือดัดแปลงพันธุกรรม การปลูกพืชเพื่อขายแบบใช้สารเคมี

กับอีกทิศทางหนึ่งคือ การเกษตรแบบพึ่งตนเอง เกษตรอินทรีย์เพราะปรากฏว่าปริมาณการนำเข้าสารเคมีไม่ได้ลดลงเลย ขณะที่รัฐบาลบอกว่า ส่งเสริมการเกษตรปลอดสารพิษ ซึ่งแนวทางการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองนั้นก็ได้รับไว้ในแผนพัฒนาการเกษตรในแผนฯ 9 (2545-2549) ด้วยว่า จะสร้างความเข้มแข็งตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และรัฐเองก็มีนโยบายสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์พันธุ์พืช-สัตว์พื้นเมือง เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภาพของความแตกต่างขัดแย้งกันนี้เรามักจะเห็นได้อย่างชัดเจนในงานเกษตรแห่งชาติที่สะท้อนภาพระหว่างเกษตรกรที่ก้าวหน้าด้วยนวัตกรรมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมพันธุ์พืช-สัตว์พื้นเมือง อันดูเหมือนจะเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาที่สวนทางกัน แม้จะมีความพยายามในการผสมผสาน พัฒนาต่อยอด แต่ยังไม่มีความไม่ชัดเจน อาจจะมีให้เห็นบ้างในกรณีการส่งเสริมการผลิตอาหารสัตว์สมุนไพร การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่หลายเรื่องก็มองเพียงผิวเผินไม่ได้ ต้องลงไปดูในรายละเอียดว่า ได้ผลมากน้อยเพียงใด ใครได้-ใครเสียประโยชน์ หรือใครต้องแบกรับต้นทุนอะไรไว้อย่างไม่เป็นธรรมบ้าง

ขณะที่ในอีกด้านหนึ่ง การพัฒนาภาคการเกษตรของไทยที่เป็นกระแสหลักอยู่ ยังคงสะท้อนปัญหาหัวใจของรัฐบาลอยู่ ไม่ว่าจะเป็นกรณีปัญหากองทุนฟื้นฟูเกษตรกร ปัญหาเรื่องทุจริตโครงการรับจำนำข้าวและการรับจำนำไม่บรรลุเป้าหมาย และปีนี้ยังจะต้องเจอกับปัญหายุ่งยากจากปรากฏการณ์ “เอล นินโญ” ซึ่งจะเกิดในช่วงเม.ย. และ พ.ค. นี้ (กรุงเทพธุรกิจ, 13 ก.พ. 45)

เกษตรปลอดสารยังมาแรง

เราเห็นกระแสเรื่องการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษกำลังมาแรง ที่มีเอกชนจำนวนไม่น้อยที่หันมาสนใจเรื่องนี้ ซึ่งบางแห่งก็มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต เพื่อประสานเชื่อมโยงการตลาด และส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตรไปพร้อมกัน บางกลุ่มก็เน้นไปที่การปลูกพืชผักเมืองหนาวในโรงเรือน เป็นสายพันธุ์ที่นำเข้าจากต่างประเทศ ประเภทผักสลัด โดยหวังตลาดระดับบน คือโรงแรมทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด รวมทั้งสายการบิน และห้างสรรพสินค้า บางรายก็ทำแบบ “ปลูกพืชระบบไรต์ดิน” หรือที่เรียกว่า ไฮโดรโปนิคส์ อันเป็นการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการผลิตมาจากต่างประเทศ ซึ่งอุปกรณ์และวัตถุดิบ เมล็ดพันธุ์พืชส่วนใหญ่ต้องนำเข้าแทบทั้งสิ้น และนับเป็นการลงทุนที่สูงมาก ซึ่งการเกษตรแบบนี้ก็มีข้อวิพากษ์กันว่า อาจจะไม่ปลอดภัยจริงๆ เพราะยังมีการใช้สารเคมีอยู่ บางรายก็มีการทำสวนส้มแบบชีวภาพ ซึ่งก็น่าสนใจเช่นกันว่ามีแนวคิดและวิธีดำเนินการอย่างไร โดยเฉพาะในช่วงปีที่ผ่านมา ปัญหาเกษตรกรผู้ปลูกส้มทั้งจังหวัดปทุมธานี สระบุรี แพร่ ต่างประสบปัญหาการระบาดของโรคใบเหลือง ผลร่วง สร้างความเสียหายอย่างหนัก แต่เกษตรกรบางรายได้รับความเสียหายน้อยกว่าเพื่อน สาวไปสาวมาเป็นเพราะสวนนั้นหันมาทำสวนส้มปลอดสารพิษ ใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ทำขึ้นเองทดแทนการใช้สารเคมีที่เคยทำมาอย่างหนัก นอกจากจะช่วยลดต้นทุนแล้ว ยังเป็นการปรับระบบนิเวศของสวนให้ดินกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง ทำให้ต้นส้มแข็งแรงต้านทานโรคแมลงได้ดี

สังคมไทยได้บทเรียนอะไรจากกรณี...สิทธิบัตรข้าวหอมมะลิ อาหาร-สมุนไพรไทย จนถึงกัญชงได้ตะกั่ว?

ในช่วงที่ผ่านมา กรณีของการที่นักวิจัยสหรัฐฯ ได้นำพันธุ์ข้าวหอมมะลิ 105 ของไทย ไปทำวิจัย กรณีดังกล่าวได้เกิดความตื่นตัวในสังคมไทยอยู่ไม่น้อย ที่เกรงว่าต่างชาติจะมาฉกฉวยประโยชน์จากต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาไทย รวมไปถึงทำให้มีการคิดเรื่องการเอาอาหารไทยไปจดสิทธิบัตรด้วย ล่าสุดก็เกรงว่าจะทำโดยผ่านเงื่อนไขให้มีการตั้งกองทุนป่าเขตร้อนเพื่อแลกกับการปลดหนี้เงินกู้ของไทย

ความมั่นคงทางอาหาร?

ที่ผ่านมา มีการพูดกันมากกว่า ประเทศไทยเรามีของดีอยู่เยอะ โดยเฉพาะเรื่องอาหาร ผู้บริหารรัฐบาลก็ออกมาบอกว่า จะทำให้ประเทศเราเป็นครัวของโลก ขณะที่ภาพรวมของประเทศเองก็ขาด “ความมั่นคงทางอาหาร” จนถึงขั้นวิกฤติ! ด้วยอาหารที่ปนเปื้อนสารพิษและสารปลอมปน ที่จริงวิกฤติเรื่องนี้ใช้ว่าเป็นเรื่องใหม่ ทว่าที่ฮือฮาขึ้นมาเห็นจะได้แก่คอนเทนต์ที่ชาวออกมาเรื่องการใส่สารเร่งเนื้อแดงในหมู และล่าสุดมีข่าวเรื่องกัญชงได้ตะกั่ว อันส่งผลของเรื่องเหล่านี้ก็คือทำให้วงการผู้บริโภคตื่นตัวขึ้นมาอีกครั้ง ให้ได้มาทบทวนกันว่า อาหารการกินที่เราบริโภคกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันนั้น ชีวิตของเราต้องเสี่ยงขนาดไหน กัญชงได้ตะกั่วอาจจะนำกลัวน้อยกว่าสารเคมีที่ซึมซาบอยู่ในกัญ แต่ที่คนตื่นตัวอาจเป็นเพราะรู้สึกว่าจะต้องเสียค่าไถ่ (อีกแล้ว) ถูกโกงน้ำหนักรู้สึกมากกว่า

ข่าวคราวเรื่องการปนเปื้อนสารพิษในอาหารมักจะมียูเป็นระยะๆ ว่ากันว่า ความเสี่ยงของอาหารที่ไม่ปลอดภัยมีอยู่ในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อาหาร ตั้งแต่วัตถุดิบ การผลิต การปรุง การแปรรูปเบื้องต้น การกระจายสินค้า การเก็บรักษาการขนส่ง การจำหน่าย จนถึงมือผู้บริโภค ขณะที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องดูเหมือนจะก้าวไม่ทันสถานการณ์ จนไม่สามารถเป็นกลไกที่คุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างเต็มที่ หลายฝ่ายจึงเห็นว่า ถึงเวลาที่จะต้องมารื้อระบบความปลอดภัยอาหารแห่งชาติกันใหม่ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวในเรื่องสิทธิผู้บริโภคก็เกิดขึ้นอย่างคึกคักในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดตั้ง “องค์กรอิสระผู้บริโภค” ตามมาตรา 57 ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งภาคประชาชนพยายามผลักดันให้เป็นองค์กรที่ปราศจากการแทรกแซงจากทั้งฝ่ายการเมือง ธุรกิจ และระบบราชการอย่างแท้จริง

รวมทั้งมีความเคลื่อนไหวของหลายๆ กลุ่ม เช่น ความเคลื่อนไหวของเครือข่ายเภสัชภาคอีสานที่หวังจะสร้างพลังผู้บริโภค ด้วยการดันสโลแกน “หุบโง้งโฆษณา ตาอ่านฉลาก ปากร้องเรียน” เป็นการสร้างพลังเชิงป้องกัน อาศัยกลไกอาสาสมัครผู้บริโภค 19 จังหวัดๆ ละ 50 คน รณรงค์กระตุ้นผู้บริโภคภาคอีสานให้เฝ้าระวังปัญหาและกล้าออกมาร้องเรียนปกป้องสิทธิของตนเอง โดยคาดว่าในอนาคตจะเกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายผู้บริโภคระดับภาค เพื่อสร้างพลังต่อรองปัญหาสุขภาพการค้าเสรี ที่ทำให้ปัญหาผู้บริโภคมีความสลับซับซ้อนจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและพฤติกรรมกรรมการบริโภคของประชาชน โดยเฉพาะที่ผ่านสื่อโฆษณาต่างๆ ทำให้ผู้บริโภคหลงผิด สร้างความเสียหายต่อทรัพย์สิน และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ (ผู้จัดการรายวัน, 28 ก.พ. 45, น. 13)

เทคโนโลยีชีวภาพยังมาแรง

ในรอบปีที่ผ่านมา กระแสความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพได้ก่อให้เกิดประเด็นถกเถียงกันมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการติดฉลากอาหารจีเอ็มโอ ปัญหาการเอาพันธุกรรมของข้าวหอมมะลิไทยไปปรับปรุงเพื่อเตรียมจดสิทธิบัตร การคัดค้านของเทคโนโลยีพันธุวิศวกรรมด้วยการนำเอายีนจากสิ่งมีชีวิตอื่นใส่เข้าไปในสิ่งมีชีวิตที่ต้องการทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตใหม่ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะการตัดต่อยีนของพืชและสัตว์ แต่รวมถึงการทำโคลนนิ่งมนุษย์ และในอนาคตการค้นพบแผนที่จีโนมมนุษย์ด้วยการถอดรหัสยีน จะนำไปสู่การไขปริศนาการรักษาโรคที่ไม่สามารถรักษาได้หลายโรค อาทิ มะเร็ง ธาลัสซีเมีย อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรมนี้ก็เป็นที่หวังและปัญหาท้าทายมนุษยชาติ เช่น เป็นเรื่องที่คาบเกี่ยวกับเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์ ปัญหาจริยธรรม เป็นต้น

ในเรื่องอาหารนั้น พืชภัยจากพืชและอาหารตัดแต่งพันธุกรรมยังไม่มีบทสรุปชัดเจนว่า มีผลกระทบต่อมนุษย์เพียงใด ขณะที่อเมริกาก็พยายามสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม แต่หลายประเทศก็ไม่เห็นด้วย จึงมีการเรียกร้องให้ติดฉลากอาหารจีเอ็มโอ ส่วนประเทศไทยยังมีปัญหาคาราซังในเรื่องนี้ สถานการณ์อาหารปนเปื้อนจีเอ็มโอเป็นปัญหาถกเถียงกันมากที่สุดในรอบปีที่ผ่านมา แต่มาตรการการจัดการปัญหายังไม่มีบทสรุปที่ชัดเจน จึงเป็นที่น่าจับตามองและติดตามกระบวนการติดฉลากอาหารจีเอ็มโอของ ออ. ที่เลื่อนมาจากเดือนตุลาคม 44 ว่าดำเนินการไปถึงไหน อย่างไร (กรุงเทพธุรกิจ, 23 ม.ค. 45, น. 4) นอกจากนี้ รวมถึงปัญหาคาราซังที่ยังไม่ช้อยุติอย่างการออกกฎหมายเทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม การทดสอบวิจัยเกี่ยวกับความปลอดภัยของจีเอ็มโอ เป็นต้น

กรณีของข้าวหอมมะลินั้น มองกันว่าน่าจะเป็นอุทาหรณ์ให้ประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะรู้เท่าทันต่างชาติที่มาเอาเปรียบ รวมทั้งมีมาตรการในการป้องกันไม่ให้ทรัพยากรถูกขโมยไปโดยประเทศไทยเราไม่ได้อะไรเลย ทางด้านฝ่ายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (ไบโอเทค) ก็เปิดเผยว่า เรื่องราวของสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมจะยังคงมาแรงต่อไป เพราะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งเพราะปัจจัยหนุนทางการตลาด และแนวทางการพัฒนาที่ไปเกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยของมนุษย์มากขึ้น ซึ่งงานเด่นของไบโอเทคที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรตอนนี้คือ เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่นศึกษายีนเพื่อปรับปรุงสายพันธุ์ด้วยยีนทนน้ำท่วม, ป้องกันโรค และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ รวมทั้งงานวิจัยพัฒนาสายพันธุ์สัตว์และเห็ดถั่งหอยที่ระบุว่ามีเป้าหมายเพื่อจะส่งเสริมให้กับกลุ่มเกษตรกร (กรุงเทพธุรกิจ, 24 ม.ค. 45, หน้าพิเศษ 7)

หัวนสหรรัฐ อุบสมุนไพรไทยผ่านกลไกกองทุนป่าไม้เขตร้อน

ชาวร้อนส่งท้ายเดือนกุมภาพันธ์ เห็นจะไม่มีเรื่องไหนเท่ากับเรื่องกองทุนป่าไม้เขตร้อน ที่สื่อมวลชนนำมาเปิดเผยและหลายฝ่ายออกโรงคัดค้านด้วยเกรงว่าจะเป็นการเสียค่าโง่ที่ทำให้สหรรัฐ สามารถเข้าถึงข้อมูลเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งก็มีการโยงไปถึงเรื่องก่อนหน้านี้คือ การที่สหรรัฐนำชาวไทยไปวิจัย หรือกรณีของเป็ดน้อยที่ทางญี่ปุ่นนำกลับไปประเทศแล้วสกัดเป็นยารักษาโรคกระเพาะ นำกลับมาขายที่บ้านเรา ประเด็นที่มีการมองกันก็คือ เรื่องนี้เป็นการผิดพลาดในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล แม้ขณะนี้รัฐบาลจะสั่งระงับเรื่องนี้ไว้ชั่วคราว แต่กรณีเหล่านี้จะเป็นเพียงบทเรียนชั่วคราวซ้ำๆ และทำให้เกิดพฤติกรรมมั่วหยาบล้มคอก ในอนาคตสังคมไทยยังต้องเผชิญกับวิกฤติที่เข้มข้นมากขึ้น หากไม่ได้เรียนรู้และป้องกันอะไรเลย ถึงเวลานั้นก็ไม่ว่า คนไทย ลูกหลานไทยจะต้องเผชิญกับอะไรบ้าง เรื่องนี้จึง

เป็นเรื่องที่ดูจะแยบยลและซับซ้อนจนไม่อาจมองข้ามไปได้ง่ายๆ หรือมองเพียงการได้ปลดหนี้ที่ไทยมีกับยูเอสเอนั้น หลายคนมองว่า เรื่องแบบนี้ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่ชาติมหาอำนาจได้วางแผน วางกฎกติกาสากล และใช้เป็นข้ออ้างในการยัดตราเข้ามายึดครองฐานทรัพยากรพันธุกรรมที่อุดมสมบูรณ์ในดินแดนชาติอื่นอย่างชอบธรรม

ประเด็นที่มีการพูดถึงกันคือ ประเทศไทยควรจะเอาเรื่องนี้เป็นกรณีตัวอย่างเพื่อเรียนรู้ให้เกิดความเท่าทันและไม่สร้างความผิดพลาดซ้ำอีกในยุคแห่งการแข่งชิงทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีประเทศกำลังพัฒนาเป็นประเทศดั่งรับ และมีประเทศที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเป็นผู้กราน ประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างความแข็งแกร่งให้ตัวเอง โดยเฉพาะการจะไปทำความตกลงระหว่างประเทศ ต้องให้หน่วยงานที่เป็นศูนย์รวมองค์ความรู้เรื่องนั้นๆ เข้าไปมีส่วนร่วมแสดงความเห็นอย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้ประเทศไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบในเวทีเจรจา (มติชน, 8 มี.ค.45, น. 18) ซึ่งมีการวิพากษ์ว่า กลุ่มคนที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้น้อยที่สุดก็คือ กลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการปกป้องดูแลทรัพย์สินสมบัติของชาติ จึงเป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่ง

กล่าวได้ว่า ภาพรวมของปัญหาที่ทำนายอยู่ทุกวันนี้ก็คือ แนวคิดเดิมที่เชื่อว่า หากยังทำการเกษตรแบบเข้มข้น เกษตรกรก็ยังร่ำรวยและมีอาหารเข้าสู่ตลาดมากขึ้น แต่ในความเป็นจริงกลายเป็นว่า กำไรยิ่งลดลงและผู้บริโภคกลับจ่ายเงินซื้อในราคาแพงขึ้น เกษตรกรกลับไม่ได้รับประโยชน์จากการค้าขายในตลาดเท่าที่ควร ด้วยโครงสร้างราคาที่ไม่ได้ถูกกำหนดจากพื้นฐานที่อยู่บนผลประโยชน์ของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค แต่ขึ้นกับองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการค้าโลก เช่น WTO รวมทั้งข้อตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้า เป็นหนึ่งในมาตรการของระบบการค้าโลกที่กำหนดขึ้นมาเพื่อกีดกันสินค้าเกษตรในประเทศกำลังพัฒนา

ในขณะที่การเปิดเจรจาในเวทีการค้าโลก ทำให้เกิดการแข่งขันที่ไม่เสมอภาค รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการผลิตด้านเกษตรกรรม เช่น พืชจีเอ็มโอ ก็ไม่ได้อยู่ในความควบคุมของนักวิชาการ ทว่าเป็นเรื่องของบรรษัทข้ามชาติที่แสวงหากำไร และพยายามผลักดันเพื่อผลิตอาหารป้อนตลาดโลก ประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องท้าทายขบวนการภาคประชาชนที่จะต้องช่วยเป็นแรงหนุน เนื่องจากลำพังเพียงรัฐไม่อาจรับมือได้ไหวในการเจรจาต่อรองในเวทีการค้าโลก (ผู้จัดการรายวัน, 25 ต.ค. 44, น. 13) ที่มักจะบอกเราว่า ต้องแข่งขันเสรี การเปิดเสรีการค้าคือกระบวนการที่ดีที่สุดในการต่อต้านการกีดกันการค้า ดังที่ประธานาธิบดีจอร์จ บุช กล่าวไว้ในการประชุมสุดยอดของกลุ่มเอเปค ที่นครเซี่ยงไฮ้ว่า การค้าคือพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้รุดหน้า ช่วยยกระดับโอกาสและอนาคตของประชากร “จงเลือกเปิดกว้างทางการค้า แล้วคุณจะพบความมั่งคั่ง เสรีภาพและความรู้ หรือจะเลือกแยกตัวออกไปอีกฉาบ ไม่พอใจแล้วคุณก็จะพบกับความยากจน เฉื่อยชา และความเพิกเฉย การค้านำมาซึ่งพลังของตลาดซึ่งจำเป็นต่อประเทศยากจน...” ซึ่งก็ถูกสวนกลับจากถ้อยแถลงของ ดร.มหาเธร์ โมฮัมหมัด นายกรัฐมนตรีมาเลเซียว่า “ยังมีหนทางอื่นที่ดีกว่าการเดินตามคำสั่งสอนของตัวการใหญ่ในลัทธิทุนนิยมและตลาดเสรีอย่าง WTO” (ผู้จัดการรายวัน, 9 พ.ย. 44, น. 1, 19)

ดังนั้นสิ่งที่ทำให้เห็นแนวโน้มอีกด้านก็คือ กระแสต่อต้านการค้าเสรีหรือโลกาภิวัตน์ที่ควบคุมโดยทุนข้ามชาตินับวันจะเข้มข้นมากขึ้นทุกที เพราะมีคนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ถูกคุกคามเอาเปรียบจากกลไกโลกาภิวัตน์ ล่าสุดคงจะเห็นได้จากเวทีประชุมองค์การการค้าโลก ครั้งที่ 4 ที่เมืองโดฮา ประเทศกาตาร์ เมื่อช่วงปลายปีที่แล้ว ในบ้านเราเองก็เห็นแนวโน้มว่า ภาคประชาชนมีการเรียกร้องสิทธิและขอเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการนโยบายสาธารณะ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขา รวมทั้งคนในประเทศโดยรวมกำลังเกิดขึ้นอย่างมีพลวัต ซึ่งจำ

เป็นที่รัฐจะต้องปรับตัว ไม่ให้ผูกขาดการจัดการไว้ทั้งหมด เพราะแน่นอนว่า การพัฒนาในทิศทางแบบคุณพ่อรัฐนั้นจะถูกตั้งคำถามและถูกเรียกร้องให้แสดงความโปร่งใสมากขึ้น

ภาคผนวก : สรุปสาระข่าว

ตลาด/ ผู้บริโภค

๑) สิทธิบัตรข้าวหอมมะลิ

กรณีที่น่ายคริช เดเรน (Chris Deren) นักวิจัยสหรัฐฯ นำเอาพันธุ์ข้าวไทยไปวิจัยและอาจถึงขั้นมีการจดสิทธิบัตรสำเร็จนั้น ที่ผ่านมามีไทยได้ทำหนังสือคัดค้านและยื่นเรื่องต่อผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายทั้งไทยและสหรัฐ พร้อมทั้งกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ทำการร่างข้อตกลงการรับโอนเชื้อพันธุ์ข้าว (Material Transfer Agreement : MTA) ที่จะนำไปเซ็นสัญญากับสหรัฐ เพื่อป้องกันสหรัฐ นำข้าวของไทยไปวิจัยและปรับปรุงพันธุ์ รวมถึงนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ คาดว่าจะได้ข้อยุติในเร็วๆ นี้ ล่าสุดอยู่ในระหว่างการติดต่อให้สหรัฐ มาพิจารณา ร่างข้อตกลงร่วมกันก่อนที่จะมีการเซ็นสัญญา การทำข้อตกลงนี้จะทำเป็นสัญญาทวิภาคีระหว่างไทย-สหรัฐ โดยครอบคลุมไปถึงการห้ามจดสิทธิบัตร และหากเกิดกรณีการนำพันธุ์ข้าวไทยไปปรับปรุงจนได้พันธุ์ใหม่ก็ไม่สามารถนำไปใช้ได้ หรือหากนำไปใช้ก็ต้องแบ่งผลประโยชน์ให้ไทย (ไทยรัฐ, 7 ก.พ. 45) เพราะที่ผ่านมา พบว่า นักวิจัยสหรัฐได้ทำสัญญาเตรียมมอบเชื้อพันธุ์หอมมะลิที่วิจัยได้ให้บริษัทเอกชนไปปลูกเชิงพาณิชย์แล้วอย่างน้อย 1 ราย

โดยหลักการแล้วนักวิจัยสหรัฐฯ สามารถที่จะไปจดสิทธิบัตรได้ เนื่องจากได้มีการนำไปทำการวิจัยโดยการฉายรังสี แล้วได้ข้าวพันธุ์ใหม่ ซึ่งตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของสหรัฐจะให้การคุ้มครองพันธุ์พืชที่เกิดขึ้นใหม่ จะด้วยกรรมวิธีใดก็ตาม และผู้ที่ทำการจดสิทธิบัตรจะเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว ที่สามารถนำไปผลิตและจำหน่ายได้ ฝ่ายไทยจึงต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดข้อผูกพันที่นักวิจัยจะไม่นำพันธุ์ที่วิจัยได้ไปใช้ในเชิงพาณิชย์ โดยยกข้ออ้างว่า ไทยเป็นเจ้าของข้าวหอมมะลิ 105 โดยที่ทั่วโลกยอมรับ แต่จุดอ่อนที่บ้านเรามีคือ เรื่องกฎหมายทั้งกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชและกฎหมายสิทธิบัตรที่คุ้มครองเฉพาะภายในประเทศ หากจะให้คุ้มครองในต่างประเทศ ต้องไปจดสิทธิบัตรไว้ ซึ่งหากไปจดในสหรัฐ กฎหมายจะเปิดช่องว่า จะไม่ให้การคุ้มครองพันธุ์เก่า แต่จะคุ้มครองเฉพาะพันธุ์ใหม่ที่เกิดขึ้นเท่านั้น ฝ่ายไทยจึงต้องหาวิธีการให้เกิดข้อผูกพันขึ้น โดยให้เขาเซ็นสัญญารับโอนเชื้อพันธุ์ เพราะถึงอย่างไรเขาคงต้องนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์แน่นอน แต่ก็ต้องถือว่าเป็นเจ้าของร่วมกันกับเรา จึงต้องแบ่งผลประโยชน์ให้เรา ต้องเจรจาเรื่องผลประโยชน์ให้ตกลงกันได้

ด้านนายกสมาคมปรับปรุงพันธุ์และขยายพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย มองว่า ปัญหาที่นักวิจัยสหรัฐนำพันธุ์ข้าวหอมมะลิไปดำเนินการวิจัยจนเกิดปัญหาในขณะนี้ เชื่อว่ารัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทราบดี แต่ไม่ได้ดำเนินการอะไรมากนัก ปลดปล่อยเรื่องนี้เกิดขึ้นจนยากต่อการแก้ไข พร้อมเสนอว่าควรตั้งองค์กรเอกชน เข้ามาร่วมหาทางออกแก้ไขปัญหาคือผลจากการเกษตรของไทยทั้งระบบ เพื่อเป็นการปกป้องพันธุ์พืชของไทย เพราะในอนาคตเป็นเรื่องที่น่ากลัว ด้วยต่างชาติมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและทันสมัย คงจะไม่หยุดทำการวิจัยแค่นี้

๑) ข้าวหอมเงิน คุณสมบัติใกล้ของไทย

กระทรวงเกษตรฯ มีการเปิดเผยว่า ขณะนี้ประเทศจีนมีการพัฒนาข้าวหอมพันธุ์ Chaotaimin ซึ่งมีคุณสมบัติใกล้เคียงข้าวขาวดอกมะลิ 105 อันเลื่องชื่อของไทย ขณะนี้อยู่ในขั้นของการตรวจดีเอ็นเอเพื่อให้ทราบว่ามีสายพันธุ์ใด แม้ตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์จะมีข้าวอื่นปนอยู่ด้วย แสดงให้เห็นว่ามาตรฐานยังไม่แน่นอน แต่ก็สามารถพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งอาจเป็นคู่แข่งทางการค้ากับไทยได้ ด้านกรมวิชาการเกษตรเปิด

เผยถึงสถานการณ์การปลูกข้าวหอมของประเทศในเอเชียว่า จีน และเวียดนาม มีการพัฒนาเรื่องนี้มานาน แม้ขณะนี้รสชาติจะยังสู้ข้าวหอมมะลิไทยไม่ได้ แต่ก็ไม่น่าประมาท (ผู้จัดการออนไลน์, 15 ก.พ. 45)

◎ ไทยขอสิทธิอียูคืน GSP

ประเทศไทยถูกสหภาพยุโรป (อียู) ตัดสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร (จีเอสพี) มาตั้งแต่ปี 2539 โดยอียูพิจารณาระดับการพัฒนาประเทศและความสามารถในการส่งออกสินค้ากลุ่มต่างๆ เป็นเงื่อนไขในการตัดสิทธิจีเอสพี ในกรณีของไทยที่ได้รับผลกระทบได้แก่สินค้าเกษตร 3 กลุ่ม คือ สินค้าประมง อาหารปรุงแต่ง และผัก-ผลไม้ โดยใช้ข้ออ้างว่าไทยไม่มีการปราบปรามยาเสพติด (Drug Regime) อย่างเข้มงวด แต่ไม่ตัดจีเอสพีในสินค้าชนิดเดียวกันของกลุ่มแอนเดียและอเมริกากลาง ทั้งนี้ยู่ถือเป็นตลาดใหญ่อันดับสามของไทยรองจากสหรัฐฯ และญี่ปุ่น ที่ผ่านมามีไทยได้หยิบยกปัญหาดังกล่าวมาหารือกับอียู เพื่อชี้ให้เห็นว่า เงื่อนไขในการตัดสิทธิจีเอสพีเป็นการเลือกปฏิบัติ ขัดกับหลักการของ WTO ที่กำหนดให้ไม่สามารถเลือกปฏิบัติได้ ถ้าระดับการพัฒนาประเทศเท่ากัน ทำให้ไทยสูญเสียความสามารถในการแข่งขัน ได้รับความเสียหายจากการเสียโอกาสในการส่งออก จึงขอให้อียูพิจารณาปรับมาตรการให้สอดคล้องกับข้อตกลงหรือเขตผลประโยชน์ดังกล่าวกับไทย มิฉะนั้นประเทศไทยจะดำเนินการภายใต้กระบวนการรับข้อพิพาทของ WTO และขอให้มีการจัดตั้งคณะผู้พิจารณาขึ้นมาตัดสินคดีนี้ โดยไทยได้ยกตัวอย่าง กรณีที่บราซิลได้ฟ้องร้องอียู กรณีเลือกปฏิบัติโดยตัดจีเอสพีสินค้ากาแฟของบราซิล ขณะที่ไม่ตัดจีเอสพีสินค้ากาแฟจากกลุ่มแอนเดียและอเมริกากลาง ซึ่งบราซิลสามารถชนะคดีดังกล่าวโดยหวังว่าเรื่องนี้อาจทำให้ไทยได้รับจีเอสพีในสินค้าที่ถูกตัดสิทธิไปแล้วกลับคืนมา ไม่ถูกตัดจีเอสพีเพิ่ม และอาจได้รับแรงสนับสนุนจากประเทศกำลังพัฒนาที่เสียประโยชน์เช่นเดียวกับไทย และเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองในประเด็นการค้าระหว่างไทยกับอียูด้วย (นสพ.ผู้จัดการออนไลน์, 4 ก.พ.45)

◎ จีนเข้า WTO

จากการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกของจีน ไม่ว่าไทยจะพร้อมหรือไม่ก็ตาม ชอบหรือไม่ก็ตาม ขณะนี้ไทยคงไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้รายงานผลการศึกษาผลกระทบจากการเข้าเป็นสมาชิก WTO ของจีนต่อภาคเกษตรของไทยเมื่อเร็วๆ นี้ว่า มีสินค้าเกษตรกรรมที่จีนผูกพันและลดภาษีให้แก่ไทยจำนวน 39 รายการ โดยคาดว่า สินค้าเกษตรของไทยที่มีโอกาสจะขยายการส่งออกไปยังจีน ได้แก่ ข้าว น้ำตาลทราย ยางพารา มันสำปะหลัง และกุ้งแช่แข็ง และผลไม้จำพวก ลำไย ทุเรียน กล้วยไข่ ส้มโอ มังคุด แต่โอกาสนั้นขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิตภายในประเทศจีนและการแข่งขันกับประเทศสมาชิกอื่นซึ่งได้รับสิทธิประโยชน์จากข้อผูกพันการลดภาษีและขยายปริมาณโควตาภาษีนำเข้าเช่นเดียวกับไทย

ส่วนสินค้าที่จีนมีโอกาสขยายตลาดส่งออกมายังไทย ได้แก่ เส้นไหมดิบและสำเร็จรูป ชาใบ-ผงกระเทียม และในระยะยาวจีนจะกลายเป็นคู่แข่งในการส่งออกสินค้าเกษตรกับไทย ซึ่งสินค้าหลายชนิดของจีนได้เปรียบไทย เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า เช่น สับปะรดกระป๋อง น้ำสับปะรด หน่อไม้กระป๋อง เส้นไหม ผลไม้สด/แปรรูป ผักสด ผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพ อาหารทะเลแช่แข็ง อาหารทะเลกระป๋อง เป็นต้น ทำให้การส่งออกสินค้าเกษตรของไทยไปยังตลาดโลกต้องเผชิญกับการแข่งขันมากขึ้นและต้องเสียส่วนแบ่งตลาดสำคัญให้กับจีน โดยเฉพาะกลุ่มสินค้าที่ปัจจุบันไทยสามารถครองส่วนแบ่งสูงกว่าสินค้าของจีน เช่น ไข่สดแช่แข็งและผักสดแช่แข็งในตลาดญี่ปุ่น และกุ้งสดแช่แข็งในตลาดสหรัฐฯ (เอ็กซ์-ไซท์ไทยโพสต์, ฉบับ 1944)

๑๐ บรรษัทข้ามชาติรุกแย่งชิงธุรกิจการเกษตรไทย

ทุกวันนี้บรรษัทข้ามชาติมีโอกาสจะเข้ามารุกแย่งชิงธุรกิจการเกษตรของไทยมากขึ้น โดยเปลี่ยนกระบวนการดำเนินธุรกิจ จากเดิมเป็นผู้ซื้อวัตถุดิบจากประเทศที่ผลิตสินค้าเกษตรเพื่อนำไปแปรรูปจำหน่าย มาเป็นการเข้าไปผลิตวัตถุดิบในพื้นที่เกษตรของประเทศนั้นๆ เอง ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยลดต้นทุนการผลิต สามารถเลือกสินค้าได้ตามต้องการโดยไม่ต้องต่อรองราคากับผู้ผลิตอีกต่อไป ดังจะเห็นได้ว่า ห้างค้าปลีกอย่างท็อป โลตัส ขณะนี้มีสินค้าที่ใช้แบรนด์ของตัวเอง ทำให้สามารถขายสินค้าได้ราคาต่ำกว่าสินค้าชนิดเดียวกัน ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับทิศทางการเกษตรด้วย เพราะปัจจุบันอุตสาหกรรมเกษตรมีบริษัทข้ามชาติ 6 บริษัทที่ครอบคลุมเครือข่ายการเกษตรไปทั่วโลก ได้แก่ การ์กิว อะโกร ของเนเธอร์แลนด์ เอพีเอ็มและเทสโก้ โลตัส ที่เข้ามาจับมือกับเครือเจริญโภคภัณฑ์ เป็นต้น ถ้าอุตสาหกรรมเกษตรของไทยไม่ปรับตัว ต่อไปก็อาจจะไม่สามารถแข่งขันได้ (กรุงเทพธุรกิจ, 5 ก.พ. 45, น. 20)

นโยบายรัฐ

๑๐ นโยบายข้าวไทย

เริ่มต้นปี 45 ข้าวที่มาแรงต่อเนื่องจากปลายปีที่แล้ว คงจะหนีไม่พ้นเรื่อง โรงสีสต็อกลมจำนำข้าว ที่ผ่านมารัฐบาลได้พยายามผลักดันโครงการรับจำนำข้าวอย่างมาก โดยตั้งเป้าหมายที่จะรับจำนำข้าวเปลือกไว้รวม 8.7 ล้านตัน อันเป็นจำนวนที่สูงที่สุดและไม่เคยดำเนินการมาก่อน ซึ่งได้มีกระแสข่าวโจมตีนโยบายนี้ออกมาเป็นระยะๆ ว่ารัฐบาลเอาเงินมาเทให้กับชาวนาจำนวนมาก โดยไม่รู้ว่าจะได้ผลหรือไม่ โดยมีการมองกันว่า การที่รัฐจะช่วยให้เกษตรกรขายสินค้าเกษตรในราคาที่สูงขึ้น และทำให้ราคาพืชผลมีเสถียรภาพ ซึ่งอยู่บนความคิดความเห็นและจุดยืนบนพื้นฐานของผลประโยชน์และความเชื่อของแต่ละฝ่าย ที่ยังหาจุดลงตัวได้ยาก ไม่ว่าจะเป็นของพ่อค้าข้าว โรงสี หน่วยราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ ชาวนา นักวิชาการ ทำให้นโยบายนี้ไม่ประสบความสำเร็จ

ด้านสมาคมโรงสีข้าวมองว่า รัฐบาลขาดการเตรียมการล่วงหน้าและไม่มีการรอบหรือความชัดเจนในการคัดเลือกคุณสมบัติของโรงสีเข้าร่วมโครงการรับจำนำ จนทำให้เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในเกือบทุกพื้นที่ และรับจำนำข้าวได้เพียง 2 ล้านตันกว่า คิดเป็น 26 % จากเป้าหมายรวม ด้านคณะกรรมการการเกษตร (กมช.) ก็ออกมาแนะว่า งบรับจำนำข้าวสูญเสียไปกับการทุจริตของโรงสีร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐในแต่ละครั้งถึง 60 % (กรุงเทพธุรกิจ, 7 ก.พ. 45, น. 5) มากกว่าจำนวนเงินที่ไปถึงมือชาวนาเสียอีก โดยระบุว่า ปัญหาสำคัญที่ทำให้โครงการรับจำนำข้าวเปลือกนาปีและข้าวหอมมะลิในปีการผลิต 2544/45 ของรัฐไม่เป็นไปตามเป้าหมาย คือปริมาณข้าวของเกษตรกรบางรายสูงกว่าปริมาณข้าวที่ได้แจ้งไว้ตอนมาขึ้นทะเบียนเกษตรกร ซึ่งในส่วนที่เกินไป ธกส. จะไม่รับจำนำ ราคาข้าวหอมมะลิในท้องตลาดจึงไม่สูงขึ้นตามที่รัฐบาลต้องการจะให้ราคาจำนำข้าวไปกระตุ้นราคาตลาด นอกจากนี้ก็มีปัญหาสต็อกลม เพราะมีปริมาณข้าวในโกดังน้อยกว่าปริมาณที่รับจำนำไว้ ซึ่งมีหลักฐานใบประทวนออกมาว่า มีเกษตรกรนำข้าวมาจำนำไว้หลายพันตัน โดยที่โรงสีมีการชั่งกับเกษตรกร ให้เกษตรกรมาแจ้งปริมาณข้าวเกินจริงและเจ้าหน้าที่รัฐรู้เห็นเป็นใจ เพื่อจะนำไปประทวนนี้ไปขึ้นเงินที่ ธกส.

ในเรื่องข้าวนั้น กระทรวงเกษตรฯ ก็กำลังเร่งเสนอ กรมให้พิจารณาแผนยุทธศาสตร์ข้าว ปี 45-49 ซึ่งได้ผ่านการหารือกับผู้แทนกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาแล้ว โดยกำหนดยุทธศาสตร์ดำเนินการไว้ 4 ด้าน คือ 1. ควบคุมและจัดการผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ เป้าหมายให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีรายได้เพิ่มขึ้นปีละ 20,000 บาทต่อครัวเรือน 2. ปรับปรุงสินค้าข้าวให้มีมาตรฐาน เป้าหมายคือ ผลิตข้าวคุณภาพดีจากเดิม 80 % เป็น 90 % 3. ขยายการส่งออกข้าว โดยมีเป้าหมายการส่งออกข้าวและผลิตภัณฑ์ประมาณ 7.5 ล้านตัน และ 4. การส่งเสริมวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรส่งออกข้าวแปรรูปเพิ่มขึ้น 100 % โดยกลยุทธ์ที่จะมีการดำเนินงานใน 2 แผนงานหลักได้แก่ แผนการรักษารายได้เกษตรกร โดยการจัด

โซนนิ่งการปลูกข้าวแต่ละชนิดและการจดทะเบียนเกษตรกรปลูกข้าว รวมถึงการปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าว การรับรองคุณภาพข้าว และ แผนงานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะเทคโนโลยีการผลิตข้าว การเก็บเกี่ยวและการรักษามลผลผลิต การแปรรูปข้าว และรวมถึงการส่งเสริมการปลูกข้าวปลอดสารพิษ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ด้วย

๑) มือบกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร

มูลนิธิเกษตรกรไทย (โดยนายอโศก ประสานสอน) นำตัวแทนสมาชิก 2 พันคนจาก 51 จังหวัด (ภาคเหนือ กลาง อีสาน ได้ สมาชิกกว่า 3.4 ล้านคน) ทั่วประเทศบุกทำเนียบ กดดันให้รัฐบาลเร่งจัดสรรงบสู่มือชาวนา โดยด่วน เพราะตั้งมาแล้ว 3 ปี (2542) ยังไม่ได้ปล่อยเงินเลย เหตุเพราะการเมืองแทรก ซึ่งที่ผ่านมาก็มีปัญหาขัดแย้งมาโดยตลอด ถึงขั้นโละคณะกรรมการบริหารทั้งคณะ ท่ามกลางข้อครหาว่าใช้งบไม่โปร่งใส รัฐบาลแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ โดยมีนายสมใจนึก เองตระกูล ปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธานบอร์ด และให้นายสมาน เลิศวงศ์รัตน์ เข้ารักษาการเลขาธิการกองทุนฯ เมื่อ 14 ม.ค. นี้ แต่กลุ่มเกษตรกรมองว่า นายสมาน เป็นคนใกล้ชิดฝ่ายการเมือง และกลัวเจตนาถ่วงมือกองทุนบิดเบือนไปรับใช้การเมือง จึงเรียกร้องโดยมีข้อเสนอหลัก 5 ประเด็นคือ (1) เร่งดำเนินการให้สิทธิแก่เกษตรกรตาม พรบ.กองทุนฯ และระเบียบประกอบกฎหมายในระยะเวลาที่กำหนด โดยอนุมัติเงินกองทุนฯ สู่แผนและโครงการด่วน พร้อมจัดงบอุดหนุนกองทุนฯ จากงบกระตุ้นเศรษฐกิจปี 45 ไม่น้อยกว่า 15,000 ล้านบาท (2) ให้ตั้งสำนักงานจัดการหนี้ของเกษตรกร คณะกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกรนี้ให้เป็นไปตาม พรบ.กองทุน (ฉ.2) 2544 โดยเร็ว (3) ให้การเมืองยุติบทบาทการแทรกแซงกองทุน (4) ให้นำแนวทางในหลวงเป็นยุทธศาสตร์การฟื้นฟูและพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม และ (5) การดำเนินการตามข้อ 1.-3. ให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน ส่วนข้อ 4. ให้เป็นรูปธรรมใน 90 วัน (ผจก.รายวัน, 22 มกราคม 45, น. 15-16) พร้อมให้แบ่งงบกระตุ้นเศรษฐกิจมาเพิ่มในกองทุนอีก 1.5 หมื่นล้าน

ทางด้านนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รมช.กระทรวงเกษตรฯ กล่าวว่า การที่ยังไม่มีการจัดงบให้กองทุนฯ เพราะมีปัญหาภายในขัดแย้ง คิดว่าควรให้มีคณะกรรมการถาวรอีกชุดดำเนินการจะดีกว่า อีกทั้งมีรายชื่อเกษตรกรที่ส่งมามีปัญหาซ้ำซ้อน จึงต้องดูแลไม่ให้ปล่อยเงินกู้ซ้ำซ้อนกับโครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังพักชำระหนี้ของกระทรวงเกษตรฯ เพราะจะทำให้เกษตรกรเป็นหนี้มากขึ้น และไม่สามารถชำระได้

๑) นโยบายรัฐกับเกษตรกรอินทรีย์

หากมองถึงนโยบายรัฐที่หนุนเรื่องเกษตรกรอินทรีย์ ที่ผ่านมากกระทรวงเกษตรฯ ก็ออกมาเปิดเผยเมื่อปลายปีที่แล้วว่า รัฐมีนโยบายสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ โดยในปี 2545 จะดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์สินค้าเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะประกอบไปด้วย การขึ้นทะเบียนเกษตรกร การจัดทำระบบการตรวจสอบมาตรฐานสินค้าเกษตร การค้นคว้าวิจัยสินค้าแต่ละชนิด การจัดทำเขตเกษตรเศรษฐกิจ ตลอดจนการจัดตั้งสถาบันเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรื่องเกษตรอินทรีย์ (เดลินิวส์, 28 พ.ย. 44)

นอกจากนี้ แบงก์กรุงไทยก็เดินเครื่องเรื่องธนาคารชุมชน นำร่องปล่อยเงินกู้ล็อตแรก 200 ล้านบาท เพื่อช่วยขยายศักยภาพเชิงการตลาดและกำลังการผลิตให้ชุมชน โดยเน้นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เช่น กลุ่มสหกรณ์กรีนเน็ต การผลิตข้าวโพดฝักอ่อนส่งออกที่เชียงใหม่ โครงการสมุนไพรที่ปราจีนบุรี ข้าวอินทรีย์ที่สุรินทร์และยโสธร ไข่ไก่และผักปลอดสารพิษที่อุดรธานี ขอนแก่น รวมทั้งผ้าพื้นเมืองที่พัทลุง โดยธนาคารมีแนวทางในการปล่อยสินเชื่อธนาคารชุมชนให้กับธุรกิจที่มีเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ เป็นการผลิตเพื่อการค้า มีตลาดแน่นอน และมีการรวมตัวกันมาระยะหนึ่ง แต่ต้องการขยายสภาพคล่อง นอกจากนี้ยังร่วมมือกับเอ็นจีโอดังๆ ใน

การพัฒนาความรู้ให้ชุมชน เพิ่มศักยภาพกลุ่ม โดยโครงการแรกที่ปล่อยกู้คือ กลุ่มโรงสีข้าวที่ สุรินทร์ ยโสธร ประมาณ 3 พันกว่าครัวเรือน ซึ่งในกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรอินทรีย์ประมาณ 1 พันกว่า ครัวเรือน เพราะเห็นว่า เป็นกลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพและมีตลาดที่แน่นอน เพราะกรีนเนตมารับซื้อข้าวไปส่งออกต่างประเทศ แม้กลุ่มจะมีหนี้ก็ตาม การให้กู้เพิ่มจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการผลิต โดยจะนำเงินไปปลูกสร้างโรงสีเพิ่ม และใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้าน (กรุงเทพธุรกิจ, 9 พ.ย. 44, น. 18)

ด้านจังหวัดศรีสะเกษซึ่งเป็นจังหวัดทดลองแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา หรือจังหวัด CEO ก็มีการสนองตอบนโยบายรัฐ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับเกษตรกร ทางสหกรณ์จังหวัดจึงเสนอโครงการปลูกข้าวหอมมะลิ 105 ปลอดสารพิษแบบครบวงจร พร้อมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบเกษตรกรอินทรีย์ให้สมาชิกสหกรณ์ โดยมีเป้าหมาย 6,000 ไร่ ใน อ.เมือง อ.กันทรารมย์ อ.กันทรลักษณ์ มีสมาชิกสหกรณ์เข้าร่วม 600 คน โดยจะเริ่มดำเนินการปีการผลิต 2545/2546 และใช้งบจากรัฐบาลกลาง 12 ล้านบาท คาดหวังว่าสมาชิกจะรู้กระบวนการผลิตข้าวแบบปลอดสาร และขยายผลสู่สมาชิกอื่น และช่วยลดต้นทุนการผลิตไร่ละ 300บาท ลดการใช้ปุ๋ย 180 ตัน และช่วยเพิ่มผลผลิตต่อไร่ด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ชีวภาพ และข้าวพันธุ์ดี (เอ็กซ์-ไฮท์ไทยโพสต์ ฉ. 1917, น. 21)

นอกจากนี้ ก็มีการผลักดันจะให้ ออก. เป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน เพราะถือเป็นหนึ่งในแหล่งเลือกซื้อสินค้าที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ การสร้างมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร จึงไม่เพียงแต่จะสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นการประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตรไทยให้เป็นที่รู้จักและยอมรับมากขึ้นด้วย (เอ็กซ์-ไฮท์ไทยโพสต์, ฉบับ 1944)

ในอีกด้านหนึ่งนั้น มีการมองกันว่านโยบายรัฐเรื่องเกษตรอินทรีย์เป็นการสร้างภาพเสียมากกว่า ด้วยว่ายังมีการนำเข้าสารเคมีเพิ่มสูงขึ้นกว่าที่ผ่านมา แหล่งข่าวกรมวิชาการเกษตรระบุว่า การนำเข้าสารเคมีในปี 2543 มีการนำเข้าจำนวน 44,000 ตัน มูลค่า 7,000 กว่าล้านบาท พอมาปี 2544 ปริมาณนำเข้าเพิ่มขึ้นเป็น 53,000 ล้านตัน มูลค่ากว่า 8,000 ล้านบาท นั้นแสดงว่า การรณรงค์ให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีของภาครัฐตลอดหลายปีที่ผ่านมาไม่ได้ส่งผลอะไรเลย ตัวเลขการนำเข้าสารเคมีกลับสูงขึ้นทุกปี สวนทางกับนโยบายเกษตรอินทรีย์ของกระทรวงเกษตรฯ ที่กำลังทุ่มงบประมาณโครงการนี้ 350 ล้านบาท (ไทยรัฐ, 25 ธ.ค. 44)

๑๐ ยุทธศาสตร์พัฒนาที่ดินในแผน 9

กรมพัฒนาที่ดินมีการหารือและระดมความคิดเห็นพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดินในแผนฯ 9 โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงกัน 6 ยุทธศาสตร์คือ (1) การสำรวจ จำแนกประเภทที่ดิน กำหนดเขตการใช้ที่ดินและติดตามสถานการณ์การใช้ที่ดิน (2) ปรับปรุงการจัดการทรัพยากรที่ดินในเชิงบูรณาการ (3) พัฒนาแนวทางการวิจัยการจัดการทรัพยากรที่ดินให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) พัฒนาระบบถ่ายทอดเทคโนโลยีและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการบริการการพัฒนาที่ดิน ข้อมูลดิบ และการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เข้าถึงเป้าหมาย (5) การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศด้านทรัพยากรที่ดินกลุ่มเป้าหมาย และ (6) ปรับระบบงานและพัฒนาขีดความสามารถบุคลากร ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายทุกระดับที่เกี่ยวข้อง (เอ็กซ์-ไฮท์ไทยโพสต์, ฉบับที่ 1940, น. 21)

อีกด้านหนึ่งกรมพัฒนาที่ดินเดินหน้าพัฒนาสารเร่ง พด.2 ที่เป็นกลุ่มจุลินทรีย์ที่จะนำมาใช้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์-น้ำสกัดชีวภาพ พร้อมเตรียมจัดสิทธิบัตรกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา ก่อนถ่ายทอดเทคโนโลยีให้

ภาคเอกชนนำไปผลิตขยายผลให้เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกรต่อไป โดยในเบื้องต้นจะทำการผลิต แจกจ่ายให้กับหน่วยงานของกรมฯ จำนวน 20,000 ชุด เพื่อทดสอบ (เดลินิวส์, 14 ม.ค. 45)

และล่าสุดมีข่าวว่า เกษตรกรเมืองเพชรและประจวบฯ แห่กันทำปุ๋ยหมัก โดยใช้สารเร่ง พด. 1 กันมาก จนทำให้วัตถุดิบในการทำปุ๋ยหมักขาดแคลน โดยมีรายงานว่า หลังจากที่กรมพัฒนาที่ดินเข้ามาส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักโดยใช้สารเร่ง พด.1 ตั้งแต่ปี 2541 ปรากฏว่าตอนนี้มีเกษตรกรทำปุ๋ยหมักขึ้นใช้เองเป็นจำนวนมาก จนทำให้วัตถุดิบ โดยเฉพาะกากน้ำตาลเริ่มขาดแคลน เพราะเห็นผลว่าปุ๋ยหมักช่วยปรับปรุงดิน สามารถพลิกฟื้นดินที่เต็มไปด้วยสารเคมีตกค้างให้กลายเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชสร้างรายได้จากผลผลิตที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็น มะนาว กล้วย มะละกอ นอกจากนี้ยังมีการตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตปุ๋ยหมักบ้านไร่หลวง เพื่อรวมกันผลิตปุ๋ยหมัก ซึ่งสามารถผลิตได้ 4,000 ตันต่อปี (ผู้จัดการรายวัน, 2-3 มี.ค. 45, น. 3)

๐ โครงการระบบน้ำใช้เพื่อการเกษตร 30 จังหวัด

สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) เดินหน้าโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ เพื่อการเกษตรด้วยระบบชลประทานจุลภาคในพื้นที่ปฏิรูปที่ดิน 30 จังหวัด เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ อันเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิตสินค้าเกษตร โดยอาศัยเงินกระตุ้นเศรษฐกิจที่ กรม.อนุมัติในวงเงิน 363.80 ล้านบาท กิจกรรมคือ การขุดสระและบ่อน้ำดิน ตั้งเป้าทั้งสิ้น 5,000 แห่ง (เดลินิวส์, 1 ก.พ. 45) รวมทั้งเน้นงานวางระบบและติดตั้งอุปกรณ์ระบบชลประทานจุลภาคให้กับเกษตรกร ซึ่งโครงการนี้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2542 โดยได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่น (OECF) ในการติดตั้งอุปกรณ์ระบบน้ำหยดเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดย สปก.ระบุว่า เป็นระบบที่เหมาะสมกับการนำไปใช้กับพืชผักซึ่งมีอายุสั้น ทำให้เกษตรกรวางแผนการผลิตต่อเนื่องได้ตลอดปี และช่วยลดปัญหาวัชพืช ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเรื่องสารเคมีน้อยลง (ผู้จัดการรายวัน, 2-3 มี.ค. 45, น. 3) พร้อมทั้งจะอนุมัติเงินกองทุนปฏิรูปที่ดินให้เกษตรกรกู้ซื้อเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิตต่างๆ ในลักษณะเงินกู้ระยะยาวดอกเบี้ยต่ำ วงเงินรายละ 10,000 บาท มีเงื่อนไขชำระคืนภายใน 2 ปีให้กับเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน 30 จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการ (ผู้จัดการรายวัน, 2-3 มี.ค. 45, น. 3)

๐ เงินกู้ปรับโครงสร้างเกษตร 150 ล้านดอลลาร์

กรม.มีมติให้กระทรวงการคลังทบทวนการใช้เงินกู้ในโครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างทางการเกษตร วงเงิน 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมีการทำสัญญาไว้กับธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) และรัฐบาลญี่ปุ่น (เจบิค) โดยมีระยะเวลาชำระคืน 15 ปี และระยะปลอดหนี้ 3 ปี ซึ่งเงินกู้ในโครงการดังกล่าวได้มีการเบิกมาแล้วจำนวน 150 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ขณะนี้มีการใช้เงินจริงเพียง 1-2 % ของวงเงินเท่านั้น โดยมองว่า กระทรวงเกษตรฯไม่มีความพร้อมในการใช้เงิน กระทรวงการคลังจึงไม่ได้เบิกจ่ายเงินที่เหลือเข้ามา ซึ่งทำให้ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการรักษาวงเงินกู้ที่เหลือมาเป็นเวลา 2 ปี (0.75 % ของวงเงินที่เหลือทุก ๆ 3 เดือน) เมื่อกรม.มีมติให้ทบทวนการใช้เงินกู้นี้ กระทรวงการคลังก็จะทำหนังสือแจ้งไปยังแหล่งเงินกู้เพื่อระงับการกู้เงินส่วนที่เหลือ เงินกู้ก่อนนี้มีการเบิกจ่ายมาตั้งแต่เดือนกันยายน 2543 และจะครบกำหนดเบิกจ่ายงวดสุดท้ายในเดือนเมษายนนี้ ซึ่งมีการเสนอให้ทบทวนยกเลิกเงินกู้มาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ไม่เป็นผล ส่วนที่กู้มาแล้ว 150 ล้านดอลลาร์ หากกระทรวงเกษตรฯ ไม่สามารถใช้ได้ตามเป้าหมายก็สามารถจัดสรรไปใช้ในโครงการอื่นได้ เพราะไม่สามารถจ่ายเงินก่อนกำหนดได้ ด้านกระทรวงเกษตรฯ ก็ระบุว่าต้องรอปรึกษาเรื่องนี้กับ ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกฯ และ

รมต.ว่าการกระทรวงการคลังก่อน และระบุว่าที่ผ่านมาก็มีแผนจะใช้เงินอยู่แล้ว โดย รม. ให้ความเห็นชอบในการดำเนินโครงการ 6 แผนงาน จำนวน 20 โครงการแล้ว (กรุงเทพธุรกิจ, 11 ก.พ. 45)

๑ ทดสอบพีซีเอ็มโอ

เมื่อวันที่ 12 ก.พ. 44 ได้มีการประชุมเชิงวิชาการเรื่อง “ความปลอดภัยทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม” นายบรรพต ณ ป้อมเพชร ประธานคณะกรรมการนโยบายระดับชาติด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ กล่าวเปิดงานว่า การดูแลความปลอดภัยและพัฒนาสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม หรือจีเอ็มโอของประเทศไทยถือว่าอยู่ในระดับแนวหน้า ปัจจุบันมีการจัดทำแนวทางการปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพสำหรับการทดลองทางพันธุวิศวกรรมในระดับห้องปฏิบัติการและภาคสนาม และมีการจัดตั้งคณะกรรมการกลางความปลอดภัยทางชีวภาพ เพื่อกำหนดนโยบาย แนวทาง มาตรการ และแผนความปลอดภัยทางชีวภาพ รวมทั้งมองว่า กระแสการต่อต้านจากนักการเมือง นักวิชาการ ผู้ไม่รู้หลายรูปแบบ ทำให้การพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพต้องหยุดชะงัก

ดร.นเรศ ดำรงชัย จากศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (ไบโอเทค) มองว่า ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะด้านที่ดูแลความปลอดภัยเรื่องจีเอ็มโอบ้างคับใช้ มีแต่นักกฎหมายอื่นมาปรับใช้ มีเพียงการจัดทำแนวทางปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพ ซึ่งไม่มีหลักประกันว่าจะถูกนำไปใช้ปฏิบัติจริง ๆ โดยระบบที่จะสร้างขึ้นมาดูแลความปลอดภัยในเรื่องนี้จะต้องปฏิบัติกับจีเอ็มโอทั้งในและต่างประเทศเหมือนกัน โดยมีองค์กรกลางที่ประสานงานเรื่องนี้

ด้านกรมวิชาการเกษตร ซึ่งได้ศึกษากรณีฝ้ายจีเอ็มโอเมื่อปี 40 ระบุว่า ไม่มีปัญหาต่อแมลงศัตรูพืชตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่การประเมินในระดับไร่นายังไม่ได้มีการทดลองก็ถูกระงับไปก่อน ส่วนข้าวโพดได้มีบริษัทเอกชนนำข้าวโพดจีเอ็มโอที่มีการใส่ยีนต้านยาฆ่าวัชพืช นำมาให้กรมวิชาการเกษตรทดสอบความปลอดภัย ด้านไบโอเทคที่กำลังทดสอบความปลอดภัยของมะละกอจีเอ็มโอที่ใส่ยีนโปรตีนห่อหุ้มอนุภาคไวรัสโรคใบด่างจุดวงแหวน เพื่อให้ต้านทานโรคดังกล่าว โดยดูการผสมระหว่างพีซีเอ็มโอกับพืชปกติ และมีนักวิจัยอีกทีมกำลังศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าทางอาหารของมะละกอจีเอ็มโอกับมะละกอปกติด้วย นอกจากนี้จะเริ่มการทดลองความปลอดภัยของพริกจีเอ็มโอด้วย คาดว่าต้องใช้เวลาอีก 3 ปี จะประเมินความปลอดภัยของพีซีเอ็มโอได้ (ผู้จัดการออนไลน์, 13 ก.พ. 45)

๑ ทำบัตรเกษตรกร

กระทรวงเกษตรฯ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) มีนโยบายทำบัตรเกษตรกรมุ่งหวังให้เกิดฐานข้อมูลที่เป็นระบบ สำหรับการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาการเกษตร การตลาดสินค้าเกษตรแต่ละด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการดำเนินการตามมาตรการต่างๆ ของภาครัฐ ทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐในภาคเกษตรในอนาคตสามารถทำได้ตรงกับเกษตรกรเป้าหมาย ตลอดจนให้ประชาชนมีหลักฐานใช้แสดงในการติดต่อประสานงานและได้รับความสะดวกในการรับบริการจากภาครัฐมากขึ้น อันจะนำไปสู่การวางแผนช่วยเหลือเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การส่งเสริมสนับสนุนปัจจัยการผลิต การตลาดและราคาสินค้า ได้เหมาะสม และติดตามประเมินผลได้ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลอื่นๆ ได้อย่างเป็นระบบ โดยจะเริ่มเปิดให้ขึ้นทะเบียนและทำบัตรตั้งแต่ 13 ก.พ.-29 มีนาคม 45 นี้ รวมเวลา 45 วัน ณ ที่ทำการเกษตรอำเภอ หากเกษตรกรไม่มาขึ้นทะเบียนในปีนี้ได้ จะต้องรอไปจดในปีต่อไป ทำให้เสียโอกาส เพราะหากรัฐมีมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรในปีนี้ เกษตรกรที่ไม่มีบัตรจะไม่ได้รับสิทธิในการช่วยเหลือนั้น และมีกำหนดออกบัตรให้

เกษตรกรได้ในเดือนมิ.ย. 45 นี้ (ไทยรัฐ, 5 ; 12 ก.พ. 45) สำหรับข้อมูลที่จัดเก็บ ได้แก่ ชื่อ ที่อยู่ เลขประจำตัว จำนวนสมาชิกแรงงาน สมาชิกองค์กร อาชีพหลัก อาชีพรอง จำนวนที่ดินที่ถือครอง ปริมาณการผลิตพืช-สัตว์ เป็นต้น

๑๐ สวนยางภาคอีสาน

ที่ผ่านมาภาครัฐมีการสนับสนุนให้อีสานปลูกยางมากขึ้น เป็นผลให้ยุทธศาสตร์ยางจะเปลี่ยนไปอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ปลูกเริ่มขยายตัว และคุณภาพยางดีกว่าภาคใต้ และมีการรื้อยางได้บ่อยครั้ง เพราะฝนไม่ตกมากเหมือนภาคใต้ เป็นผลให้โรงงานผลิตยางทะยอยเข้าสู่ภาคอีสานมากขึ้น เพื่อรองรับวัตถุดิบ และยังเป็นประตูขยายการค้าสู่จีนที่เป็นผู้บริโภครายใหญ่ของโลก (ผู้จัดการออนไลน์, 6 ก.พ. 45)

๑๑ ไอทีกับเกษตรไทย

ที่ผ่านมา มีความพยายามในการส่งเสริมระบบไอทีเพื่อหนุนศักยภาพของเกษตรกรไทย ในด้านการดำเนินงานของภาครัฐ กรมส่งเสริมการเกษตรได้เตรียมเดินทางแผนแม่บท ระยะที่ 2 (2546-2548) ใช้ไอทีหนุนเกษตรกร-เจ้าหน้าที่ เบื้องต้นคิดหนุนกลุ่มยุวเกษตรกรเป็นฐาน เสริมศักยภาพให้เข้าถึงข้อมูลทั้งผ่านเน็ต ซีดี-รอม คีออส เน้นการสร้างความรู้บนพื้นฐานเทคโนโลยีดิจิทัลและเชื่อมโยงระบบงานผ่านโครงการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (E-Government) อีกส่วนเป็นงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งที่ผ่านมา สกว.มีการจัดระดมสมองภาครัฐ-เอกชนเรื่อง "ไอทีจะเพิ่มศักยภาพการเกษตรไทยได้อย่างไร" โดยที่ประชุมมีการเสนอความคิดเห็นต่างๆ อาทิ บัณฑิตสำคัญคือการประสานสิ่งที่จะนำออกมาเผยแพร่ให้กับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน จะต้องเสนอผลที่เห็นได้ชัดว่า เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้รัฐสามารถวางยุทธศาสตร์การเกษตรได้ตรงกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และสกว. น่าจะเป็นศูนย์ที่ดีที่จะช่วยให้มีการวางแผนเชิงนโยบายการเกษตรระดับประเทศในระยะยาวได้ ด้านนักวิจัยก็วิจัยให้เชื่อมโยงและรับมือกับการแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น แต่ปัจจุบันภาพการพัฒนาให้เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติยังมองไม่ค่อยเห็น โดยเฉพาะในอนาคต ภาคเกษตรต้องมีการปรับตัวมากเพื่อรับมือกับการแข่งขัน สกว.จึงมีบทบาทสำคัญในการศึกษาข้อมูลให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะข้อมูลสนับสนุนการผลิตและการตลาด ไม่ใช่การเสนองานวิจัยย้อนหลัง แต่ต้องศึกษาล่วงหน้า รวมทั้งการจะนำไปสู่การปฏิบัติได้นั้นจำเป็นต้องให้เกษตรกรมีทางเลือกและเห็นภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ให้เกิดการสร้างเครือข่ายที่มีผลในทางปฏิบัติ และมีการปรับข้อมูลให้ทันสมัย รับกับสถานการณ์ตลอดเวลา รวมทั้งการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชน

นอกจากนี้ สกว.ยังสนับสนุนโครงการจัดทำระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Systems : DSS) โดยเน้นการทำโมเดลข้อมูลใน 3 ระบบคือ ระบบ DSS เพื่อการเกษตร, ระบบ DSS เพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำ และระบบ DSS เพื่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อช่วยสนับสนุนการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทั้ง ระดับนโยบาย กระทรวง จังหวัด จนถึงระดับตำบล หวังช่วยให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยใช้ระบบดังกล่าวตัดสินใจด้านการประกอบอาชีพ และสร้างรายได้ โดยมีมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นโหนดเชื่อมโยงข้อมูล (กรุงเทพธุรกิจ, 28 ก.พ. 45, หน้าพิเศษ 6)

๑๐ แผนพัฒนาเกษตรไทยในแผนฯ 9

คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ได้ให้ความเห็นชอบกรอบวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาการเกษตรตั้งแต่ราวปลายปีที่แล้ว และได้มีการตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติและทำการสัมมนาระดมความคิดเห็นจากฝ่ายที่เกี่ยวข้องเมื่อกันยายนปีที่แล้ว และจะมีการนำเสนอกรม.เร็ว ๆ นี้ โดยวิสัยทัศน์ ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ (1) ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารและแหล่งอุตสาหกรรมเกษตรที่มีคุณภาพ และมีความสามารถในการแข่งขัน เกษตรกรไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคง ก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ (2) องค์การเกษตรมีความเข้มแข็งและมีเอกภาพ เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการเกษตร (3) การผลิตการเกษตรอยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยการจัดวางยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุผลของแผนฯ คือ 1. การพัฒนาคุณภาพคนและองค์กรในภาคเกษตร 2. การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตร 3. การสร้างความเข้มแข็งแนวเศรษฐกิจพอเพียง และ 4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้รัฐบาลยังสั่งให้จัดทำ 5 ยุทธศาสตร์ด้านการเกษตร ซึ่งเป็นการมองภาพรวมใน 5 ปี ประกอบด้วย

1. ยุทธศาสตร์ด้านการผลิตและการสร้างรายได้ เช่น แผนปรับปรุงพันธุ์ และเขตเกษตรกรรม
2. ยุทธศาสตร์ด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และพลังงาน เช่น แผนอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากร แผนพัฒนาการท่องเที่ยว
3. ยุทธศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น แผนงานเทคโนโลยีชีวภาพ นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ยุทธศาสตร์ด้านการบริการสังคมและชุมชน เช่น แผนฟื้นฟูอาชีพเกษตรกร
5. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาประชากร รวมถึงสุขภาพของเกษตรกรทั้งหมด (กรุงเทพธุรกิจ, 1 มี.ค. 45, น. 20)

๑๑ พื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้

รัฐบาลตั้งงบประมาณให้กระทรวงเกษตรฯ จำนวน 4,628 ล้านบาทเพื่อฟื้นฟูอาชีพให้เกษตรกร 951,000 คน ในโครงการพักชำระหนี้ โดยเริ่มมาตั้งแต่เมษายนที่ผ่านมา โดยประกาศว่าจะอัดฉีดงบประมาณไม่อัน เพราะอยากเห็นเกษตรกรไทยมีรายได้ครบครวละ 1.2 แสนบาทต่อปี เพื่อให้เกษตรกรไม่เป็นคนจนของแผ่นดินอีกต่อไป โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกชุมชนในการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ ซึ่งจะมีการดำเนินงานก่อสร้างให้ครบทุกตำบล เพื่อรวมการให้บริการของภาคการเกษตรทั้งหมดไว้เพียงจุดเดียว และทำหน้าที่เป็นคลินิกหาแนวทางแก้ไขช่วยเหลือเกษตรกรในการเพิ่มรายได้ ทั้งในด้านการเปลี่ยนอาชีพ อาชีพเสริม รวมทั้งเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอาวุธในการพัฒนา (กรุงเทพธุรกิจ, 28 ก.พ. 45, น. 20)

ด้านสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ก็ทุ่มงบ 140 ล้าน ช่วยเกษตรกรในโครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ในเขตปฏิรูปที่ดินใน 51 จังหวัด เพื่อช่วยในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ขุดสระน้ำขนาดเล็ก ปรับปรุงดิน ปัจจัยการผลิต อบรมให้ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร

๑๒ กองทุนป่าไม้เขตร้อน

กรณีนี้ กรม.มีมติให้ทบทุนเรื่องการจัดกองทุนอนุรักษ์ป่าไม้เขตร้อนร่วมกับสหรัฐฯ เพื่อแลกกับการลดหนี้เงินกู้ของประเทศไทย เรื่องนี้เป็นเรื่องระหว่างประเทศ นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รมว.ต่างประเทศจึงนัด

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ กระทรวงการคลัง กระทรวงต่างประเทศ หรือเพื่อหาข้อยุติ แล้วแจ้งให้ ครม.ทราบ จากนั้นจึงจะหารือกับทางสหรัฐฯ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการออกมาแสดงจุดยืน คัดค้านในเรื่องนี้หลายฝ่าย เช่น นักวิชาการ เครือข่ายเอ็นจีโอ กรรมการสิทธิ สภาทนายความ กรรมการต่าง ประเทศวุฒิสภา สถาบันการแพทย์แผนไทย เป็นต้น

ด้าน สว. เตือนใจ ดิเทศน์ ชี้ว่า เป็นเรื่องที่น่าวิตกยิ่ง เพราะทรัพยากรป่าเขตร้อนเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง ในโลก และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อประเทศชาติได้มากมาย เช่น อาหาร ยาสมุนไพร การทำข้อตกลงน่าจะเป็นการแอบแฝงไว้ซึ่งผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง เพราะประเทศตะวันตกมักทำทุกอย่างภายใต้หลักคิดแบบทุนนิยม การค้าเสรี ทุกอย่างต้องจัดสิทธิบัตร ขณะที่สังคมไทยแบบเดิมเน้นการพึ่งพาอาศัยกัน เรื่องนี้จึงต้องรู้เท่าทัน และ ไม่เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาแสวงหาทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ ด้าน ศ.เสนห์ จามริก กรรมการ สิทธิมนุษยชน กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การที่ไทยจะทำสัญญากับสหรัฐฯ เพื่อตั้งกองทุนอนุรักษ์ป่าเขตร้อน เพื่อแลกกับการลดหนี้เงินกู้ของประเทศ และมีเงื่อนไขของการจะเข้ามาวิจัยสมุนไพรไทยว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการ ละเมิดสิทธิและทรัพยากรของคนทั้งชาติ จากที่ค่อยๆ คืบคลานเข้ามาอย่างไม่โจ่งแจ้ง ก็ถึงขั้นชัดเจนในครั้งนี้อย่างยิ่ง พร้อมระบุว่า ขณะที่ในระดับชุมชนมีการเคลื่อนไหวในการปกป้องสิทธิเหล่านี้ แต่ระดับนโยบาย ผู้มีการศึกษา หรือคนเมือง กลับมองข้ามและมุ่งหวังเพียงผลประโยชน์เป็นตัวเงินเพียงน้อยนิด แลกกับทรัพยากรที่ประเมินค่ามิได้ (ผู้จัดการออนไลน์, 21 ก.พ. 45)โดยหวังว่าหากสามารถจัดตั้งกองทุนฯ ได้แล้วเสร็จก่อนวันที่ 1 มี.ค. 45 ซึ่งเป็นวันชำระหนี้งวดแรก ประเทศไทยจะได้รับเงินจากส่วนดอกเบี้ยเป็นสกุลเงินบาทเท่ากับเงินสหรัฐฯ จำนวน 9,507,500 เหรียญ สำหรับใช้ในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าเขตร้อนในประเทศไทย (ผู้จัดการรายวัน, 27 ก.พ. 45, น. 15-16)

ที่ผ่านมาเรื่องนี้ได้ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเป็นมหามิตรและมิตรที่ซุกซ่อนอยู่เบื้องหลัง สัญญานี้ โดยมองว่า การจัดตั้งกองทุนของสหรัฐฯ นั้นก็เพื่อใช้เป็นข้ออ้างในการแก้ข้อกล่าวหาของประชาคมโลก ที่มองว่า สหรัฐฯ ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมและเป็นตัวการก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกขณะนี้ใน 3 เรื่องใหญ่ๆ คือ 1) การที่สหรัฐฯ ปฏิเสธ ไม่ลงนามในพิธีสารเกียวโต (สนธิสัญญาลดการปล่อยก๊าซที่ทำให้ อุณหภูมิโลกร้อนขึ้นหรือเรียกรวมๆ ว่าก๊าซเรือนกระจก) ซึ่งประเทศส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดในโลกเตรียมให้ สัตยابัน สหรัฐฯ เป็นประเทศที่มีปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากที่สุด แต่สหรัฐฯ ปฏิเสธที่จะให้สัตยابัน กับโปโตคอลนี้ การที่สหรัฐฯ เข้ามาช่วยเหลือก็น่าจะเป็นเครดิตอ้างว่าตัวเองไม่จำเป็นต้องลดก๊าซ/มลพิษ ตามเกียวโตโปรโตคอล ก็สามารถดำเนินกิจกรรมที่ช่วยบรรเทาแก้ไขปัญหาลอกร้อนได้ อันเป็นการปกป้องอุตสาหกรรมของตนเอง 2) ไม่ยอมรับหลักการที่ตกลงกันในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ 3) ไม่ยอมรับอนุสัญญาว่าด้วยเรื่องทรัพยากรพันธุกรรมที่เกี่ยวกับอาหารและเกษตรของ FAO ซึ่งเป็นอนุสัญญาฉบับ ใหม่ที่เพิ่งออกเมื่อ พ.ย. 44 นี้เอง ผลจากทั้ง 3 ข้อนี้ทำให้สหรัฐฯ ค่อนข้างอยู่ในภาวะโดดเดี่ยวจากข้อตกลง

* พิธีสารเกียวโต เกิดขึ้นเมื่อปี 2540 เนื่องจากสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเห็นว่า ประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ ไม่สามารถดำเนินการลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้เป็นไปตามอนุสัญญาได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด จึงได้ทบทวนพันธกรณีและกำหนดมาตรการที่เข้มงวดมากกว่าเดิม (พิธีสารเกียวโตจึงเป็นข้อผูกพันทางกฎหมาย) พิธีสารเกียวโตจะมีผลบังคับใช้ก็ต่อเมื่อมีประเทศภาคีอนุสัญญาให้สัตยابันไม่น้อยกว่า 55 ประเทศ ซึ่งในจำนวนนั้นต้องมีประเทศในภาคผนวกที่ 1 (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศอุตสาหกรรม) ที่มีปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่าร้อยละ 55 ของกลุ่มประเทศในภาคผนวกที่ 1 ที่ปล่อยในปี 2533 ทั้งหมด ดังนั้นการให้สัตยابันในพิธีสารเกียวโตของสหรัฐฯ แคนาดา ญี่ปุ่น รวมทั้งประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป จึงมีผลต่อการทำให้พิธีสารเกียวโตมีผลบังคับใช้เป็นอย่างยิ่ง เพราะสหรัฐฯ ประเทศเดียวที่มีสัดส่วนการปล่อยก๊าซเรือนกระจกถึงกว่าร้อยละ 30 แล้ว แต่สหรัฐฯ ก็ปฏิเสธจะเข้าร่วมในพิธีสาร เพราะนั่นหมายถึงการที่จะต้องลดปริมาณการปล่อยก๊าซฯ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อภาระต้นทุนของอุตสาหกรรมและผลประโยชน์ของสหรัฐฯ สหรัฐฯ จึงไม่ยอมให้สัตยابันแม้ว่าจะถูกประณามจากประชาคมโลกก็ตาม (กรุงเทพธุรกิจ, 27 ก.พ. 45, น. 15)

ระหว่างประเทศ จึงเกี่ยวข้องกับกาตั้งกองทุนต่างๆ ที่จะช่วยเหลือประเทศต่างๆ ในเรื่องสิ่งแวดล้อม (ผู้จัดการรายวัน, 28 ก.พ. 44, หน้า 1-2) เรื่องนี้จึงมีการเสนอว่า ต้องมีตัวแทนจากนักวิชาการ เอ็นจีโอ เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวนโยบายเรื่องนี้ เพราะที่ผ่านมา ตัวแทนของราชการได้เสียค่าใช้จ่ายให้กับเรื่องต่างๆ มาตลอด

เศรษฐกิจชุมชน

◎ สมุนไพรไทย....นิชมาร์เก็ต (Niche Market) ที่กำลังเติบโต

เก็บตกจากงานชุมนุมการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรแห่งชาติ ครั้งที่ 4 ที่จัดขึ้นเมื่อปลายเดือนมกราคมนี้ งานนี้มีบริการนวดไทยและอบประคบสมุนไพรไทยให้แก่ประชาชนกันอย่างคึกคัก รวมทั้งผลิตภัณฑ์จำพวกสมุนไพร โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจและได้รับความนิยมมากอันหนึ่งก็คือ “ลูกประคบสมุนไพร” ของโครงการดอยน้ำซับ (ผู้ประกอบการเอกชน) ซึ่งผลิตขึ้นจากสมุนไพร 9-14 ชนิด ที่ผ่านกระบวนการที่สะอาดถูกอนามัย ตั้งแต่การปลูกที่ไม่ใช้สารเคมีและเก็บรักษาด้วยยาอย่างถูกหลักวิชาการ ซึ่งได้ยืนยันว่า ความนิยมไปไกลถึงต่างแดน ไม่ว่าจะเป็นไต้หวัน ญี่ปุ่น เกาหลี แคนาดา เยอรมัน สหรัฐฯ หมู่เกาะมัลดีฟ นับเป็นเรื่องน่าภาคภูมิใจของคนไทย ที่เรามีต้นทุนภูมิปัญญาทางการแพทย์ ที่นอกจากจะเป็นที่พึงพยายามเจ็บป่วย ยังสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศด้วย

นอกจากนี้ สมุนไพรไทยยังมีอนาคตแจ่มใสในตลาดเครื่องสำอางค์ด้วย บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย ให้ข้อมูลว่า ตลาดเวชสำอางค์ที่ใช้สมุนไพรหลากหลายชนิดเป็นวัตถุดิบได้รับความนิยมมากขึ้น จากกระแสธรรมชาติ อีกทั้งความนิยมของสถานเสริมความงาม ทำให้ตลาดเครื่องสำอางค์สมุนไพรขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยประเทศไทยได้เปรียบในแง่ความหลากหลาย และความอุดมสมบูรณ์ของวัตถุดิบประเภทสมุนไพร ปัจจุบันตลาดเวชสำอาง มีมูลค่าการตลาดสูงถึง 2,000 ล้านบาทต่อปี และอัตราการขยายตัวร้อยละ 30 ต่อปี ตลาดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มยี่ห้อต่างประเทศ จุดขายสำคัญคือ การสร้างภาพลักษณ์สินค้าให้สอดคล้องกับกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนกลุ่มยี่ห้อที่ใช้ในประเทศราคาต่ำกว่า ส่วนมากผลิตโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยลักษณะการผลิตแบบครัวเรือน แต่มีบางรายขยายกิจการเป็นระดับอุตสาหกรรม ทั้งเพื่อขายในประเทศและส่งออก ผู้ผลิตมีการปรับตัวในการผลิตโดยผสมผสานทั้งวัตถุดิบในและต่างประเทศ เป็นการพลิกแพลงเพื่อแก้ปัญหาการไม่รู้จักสมุนไพรไทย เช่น เอา ขมิ้น ไพล มาผสมกับ ที่ทรี ออยหรืออีฟวีนิงพริมโรส เป็นต้น (ผู้จัดการรายวัน, 15 ม.ค. 45, น.24)

การที่คนไทยหันมาใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายการซื้อยาต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลของสถาบันการแพทย์แผนไทยกับมหาวิทยาลัยมหิดลพบว่า สมุนไพรไทยและการแพทย์แผนไทยสามารถใช้รักษาโรคพื้นฐาน เช่น ปวดหัว ลดไข้ เจ็บคอ ท้องร่วง และทดแทนยาจากต่างประเทศได้ถึงปีละ 1.5 หมื่นล้านบาทเลยทีเดียว อีกทั้งช่วยเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนเกษตร และสนับสนุนภูมิปัญญาพื้นบ้านอีกด้วย (ผู้จัดการรายวัน, 28 ก.พ. 45, น. 2 และไทยรัฐ, 13 ธ.ค.44)

◎ อาหารไทยในตลาดโลก

ใช้จะมีแต่เรื่องสมุนไพรไทยเท่านั้นที่ก้าวไกลในตลาดต่างประเทศ แต่ยังมีรวมถึงอาหารไทยด้วย ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาได้มีการพูดถึงเรื่องนี้กันมาก อาจเป็นเพราะรัฐบาลมองว่าเรื่องนี้เป็นจุดขาย ที่ผ่านมารมต.กระทรวงพาณิชย์ นายอดิศักดิ์ โพธารามิก ก็ได้เสนอแนวคิดในการส่งเสริมร้านอาหารไทย โดยมีแผนที่จะโปรโมทข้าวหอมมะลิไทยและการท่องเที่ยวไทย โดยใช้ร้านอาหารไทยในต่างประเทศจัดเป็นเจ้าเล็ดไว้หน้าร้านให้คำแนะนำข้าวหอมมะลิและการท่องเที่ยว รวมทั้งรัฐบาลมีแผนจะให้เงินอุดหนุนเบี้ยต่ำสำหรับการตั้งร้านอาหารไทยรายใหม่ด้วย

เพราะพบว่ามีศักยภาพในการเติบโตสูง เช่นที่ อังกฤษมีร้านอาหารไทยประมาณ 600 ร้าน เฉพาะในกรุงลอนดอน มี 250 ร้าน และคาดว่าอัตราการเติบโตจะเพิ่มอีกเท่าตัวใน 5 ปีข้างหน้า แต่ยังมีปัญหาเรื่องการนำเข้าสินค้าวัตถุดิบ เช่น ข้าว กะทิ น้ำปลา และซอส เพราะต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้ต้นทุนสูง ขณะที่ต้องแข่งขันกับร้านอาหารจีน อินเดีย อิตาลีien ทางกลุ่มร้านอาหารไทยจึงมีการรวมตัวกันนำเข้าวัตถุดิบเพื่อตัดปัญหานี้ (ผู้จัดการออนไลน์, 11 ก.พ. 45)

ที่ผ่านมา สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ได้ขอยื่นจดสิทธิบัตรสูตรอาหาร 15 รายการ ได้แก่ แกงเขียวหวานไก่ แกงแดงเผ็ดไก่ แกงส้ม แกงป่า ต้มยำกุ้ง แกงเลียง ยำวันแสน ก๋วยเตี๋ยวผัดไท เป็นต้น ส่วนอาหารหวานได้แก่ บัวลอยสามสี และปลาก림 เป็นต้น ซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญายู่ระหว่างการพิจารณาคำขอจะทะเบียนอยู่ โดยก่อนหน้านี้มีการยื่นจดทะเบียนสูตรอาหารมาแล้ว 2 รายการ คือ ก๋วยเตี๋ยวผัดไท และสูตรต้มยำกุ้งแบบพิเศษ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ต่างประเทศมายื่นจดสิทธิบัตรสูตรอาหารของคนไทยเหมือนกับที่เคยเกิดขึ้นกับผัดไท (ผู้จัดการออนไลน์, 20 ม.ค. 45)

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิเคราะห์เรื่องนี้ไว้น่าสนใจว่า “...เรามักจะได้ยินคนตั้งความหวังว่า เราจะเป็นอยู่ชั่วอู่หน้าของโลกมาหลายทศวรรษหลายคน แต่ไม่ค่อยมีใครพูดถึงคุณภาพอาหาร....” ซึ่งอาจารย์มองว่า ตรงนี้แหละที่น่าจะเป็นจุดขายที่ยั่งยืนของอาหารไทย ซึ่งไม่ควรจะมีแต่ความอร่อย แต่ต้องทั้งอร่อย สะอาด ปราศจากสารพิษ ทำให้สุขภาพดีและคำนึงถึงความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมโลกไปพร้อมกัน (มติชนสุดสัปดาห์, 14-20 ม.ค. 45, น. 47)

เพราะที่ผ่านมา ประเด็นเรื่องอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษและสิ่งแปลกปลอมทั้งหลาย รวมไปถึงการปนเปื้อนจีเอ็มโอ นั้นเป็นเรื่องที่น่าวิตกอย่างยิ่ง มูลนิธิเพื่อผู้บริโภคได้เปิดเผยข้อมูลถึงสภาพความเสี่ยงอันตรายของบริโภคออกมา โดยเฉพาะมีเรื่องร้องเรียนเข้ามา 380 เรื่องในรอบ 1 ปี (2544) ในจำนวนนี้ 40 % เป็นปัญหาเรื่องสุขภาพโดยเฉพาะอาหารและยา ระบุว่าสาเหตุเป็นเพราะระบบบริการสุขภาพและวงจรอาหารของคนเราเป็นการค้ามากขึ้น เปิดโอกาสให้มีการหาผลประโยชน์มากมาย ทั้งราคาและคุณภาพ (ไทยโพสต์, 23 ส.ค. 44, น. 10)

ที่จริงวิกฤติอาหารปนสารพิษ ใช่ว่าจะเป็นเรื่องใหม่ ทว่าที่เป็นข่าวฮือฮาขึ้นมา เห็นจะได้แก่การใช้สารเร่งเนื้อแดงในหมู ซึ่งกรมปศุสัตว์ออกมาเปิดเผยเองว่า หมูที่เลี้ยงและกินกันอยู่ทุกวันนี้ ผ่านการใช้สารเร่งเนื้อแดงกว่า 90 % ขณะเดียวกันผลพวงของข้อมูลเรื่องนี้ได้นำไปสู่การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับสารปนเปื้อนในอาหารอีกหลายชนิด ทั้ง กุ้ง ไก่ ปลา พืชผักผลไม้ เรียกได้ว่า อาหารการกินของคนไทยเวลานี้จะหาที่ปลอดภัย สบายใจเมื่อบริโภคเป็นเรื่องที่ยากเย็น ยิ่งเมื่อเราขายอาหารไทยในตลาดโลกอย่างที่อาจารย์นิธิพูดถึงว่า เรากำลังเป็นอยู่ อาหารพิษของโลกกันรีเปลา ว่ากันว่าความเสี่ยงของอาหารที่ไม่ปลอดภัยนั้น มีอยู่ในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อาหาร ตั้งแต่วัตถุดิบ การผลิต การแปรรูปเบื้องต้น การปรุง การกระจายสินค้า การขนส่ง การจำหน่าย ไปจนถึงมือผู้บริโภค เรื่องนี้กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่กระทบความมั่นคงทางอาหารของชาติเลยทีเดียว และถึงเวลาที่จะต้องรื้อระบบความปลอดภัยอาหารแห่งชาติกันใหม่ ขณะที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องดูเหมือนจะก้าวไม่ทันสถานการณ์ จนไม่สามารถเป็นกลไกที่คุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างเต็มที่เรื่องสิทธิผู้บริโภคจึงเป็นเรื่องที่มีการเคลื่อนไหวกันอย่างคึกคักในช่วงที่ผ่านมา รวมทั้งเรื่องการจัดตั้งองค์กรอิสระผู้บริโภคตามรัฐธรรมนูญ

◎ รัฐหนุนท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างมาก รัฐจัดงบประมาณ 69 ล้านบาทให้กรมส่งเสริมการเกษตรสานต่อโครงการท่องเที่ยวชุมชนเกษตรกร หลังจากระบุว่า โครงการนำร่อง 33 พื้นที่ใน 29 จังหวัด

ประสบผลสำเร็จ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายผลผลิตและงานฝีมือ อันจะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้า โดยกรมส่งเสริมการเกษตรทำแผน 5 ปี (2545-2549) ภายใต้โครงการ "ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวการเกษตร" จำนวน 105 แห่ง ใน 60 จังหวัด วงเงิน 270 ล้านบาท และขณะนี้ได้รับงบประมาณในปี 2545 จำนวน 69 ล้านบาท เพื่อดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวทางการเกษตร 54 แห่ง โดยมีการทำงานร่วมกับ ททท. ในการอบรมเพิ่มทักษะให้เกษตรกรในชุมชนทำหน้าที่เป็นวิทยากรในพื้นที่ และการบูรณะพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านต่างๆ (นสพ.เดลินิวส์, 25 ธ.ค. 44) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถเชื่อมโยงเรื่องการผลิต การแปรรูป และการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้และอุดหนุนสินค้าพืชผลการเกษตรและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากพื้นที่นั้นๆ หลายพื้นที่จึงมีการจัดโปรแกรมนี้ขึ้นมา

การผลิต-แปรรูป

๑ การผลิตอาหารสัตว์สมุนไพร

กลุ่มผลิตอาหารสัตว์สมุนไพร ต.ศาลา อ.เกาะคา จ.ลำปาง เป็นกลุ่มเกษตรกรที่รวมตัวกันมาได้ 5 ปีแล้ว ความน่าสนใจของกลุ่มคือ การหาหนทางแก้ไขปัญหาคาอาหารสัตว์ในท้องตลาดที่มีราคาแพง โดยนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นอาหารสัตว์เพื่อจำหน่ายในสมาชิกในราคาถูก ได้แก่ อาหารสำหรับเลี้ยงไก่ หมู กบ ปลา ทำให้เกิดการหมุนเวียนซื้อขายแลกเปลี่ยนวัตถุดิบกันเองในท้องถิ่น ลดปัญหาการกดขี่จากพ่อค้าคนกลาง เพราะสามารถประกันราคาพืชผลของกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพด ถั่วเหลือง ส่วนเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ก็สามารถลดต้นทุนค่าอาหารสัตว์ได้ถึง 30 % และลดปัญหาการใช้สารปฏิชีวนะในสัตว์ได้เกือบ 100 % นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไปสู่การส่งเสริมการปลูกสมุนไพรเพื่อป้องกันผลผลิตให้กับกลุ่มด้วย เช่น ฟักทลายโจร ขมิ้นชัน พร้อมทั้งพยายามสร้างเครือข่ายออกไปตามจังหวัดต่างๆ เพราะปัจจุบันกลุ่มมีกำลังการผลิตอาหารสัตว์ได้เพียงวันละ 1,500 กก.หรือเฉลี่ยเดือนละ 10 ตัน ซึ่งยังไม่เพียงพอกับความต้องการของเพื่อนเกษตรกรในท้องถิ่น สำหรับสูตรอาหารสัตว์นี้ได้รับการควบคุมการผลิตโดย สำนักงานปศุสัตว์ จ.ลำปาง และผ่านการตรวจสอบจากสถาบันวิจัยอาหารสัตว์ลำปางว่าเป็นผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์สมุนไพรที่ไม่มีผลข้างเคียงเมื่อนำไปให้สัตว์กินอย่างต่อเนื่อง จะสามารถลดการเกิดโรคระบาดได้ถึง 80 % และทำให้สัตว์มีสุขภาพสมบูรณ์ โตเร็วกว่าสัตว์ที่กินอาหารทั่วไป

ศักยภาพของกลุ่มนี้นับเป็นที่น่าสนใจทีเดียว บนหนทางที่จะก้าวเดินไปในรูปแบบธุรกิจเกษตรโดยเกษตรกร หรือทำกันในรูปแบบสหกรณ์ได้อย่างประสบความสำเร็จ และเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนเกษตรกรที่ร่วมไม้ร่วมมือกันในการแก้ปัญหา ร่วมกันพัฒนาอาชีพ โดยไม่นั่งรอให้ภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือแต่อย่างเดียว (เดลินิวส์, 4 ก.พ. 45)

ด้านสถาบันพัฒนาเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตรก็มีนโยบายจะร่วมมือกับกรมปศุสัตว์ ตั้งที่มวิจัยสมุนไพรไทยเพื่อใช้รักษาโรคในสัตว์ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลดีเสียต่อไป หวังพัฒนาต่อยอดให้เป็นสินค้าเวชภัณฑ์ส่งออกที่มีมูลค่าสูงได้ อาทิ สมุนไพรที่ใช้กับโค-กระบือ เพื่อฆ่าพยาธิ เช่น ใบเฒ่า บอระเพ็ด ใบชุมเห็ดเทศ เครือบอระเพ็ด ลูกมะเกลือ ใบ ยอดและเมล็ดสะแก เป็นต้น (เดลินิวส์, 29 ม.ค. 45)

จับกระแสข่าวเกษตรรายเดือน (ประจำเดือนมีนาคม 2545)

สรุปโดย อาจารย์ จันทรมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

มีนาคมอากาศเริ่มร้อนแล้ว ปีนี้บ้านเราต้องเตรียมรับมือแล้งกันอย่างหนักจากปรากฏการณ์
เอลนีโญ ในหลายจังหวัดโดยเฉพาะภาคอีสานตอนล่าง

ข่าวคราวแวดวงเกษตรส่วนใหญ่ช่วงเดือนมีนาคม ในส่วนของนโยบายรัฐจะเน้นหนักไปที่เรื่องสินค้า
เกษตรหลักอย่างเคย เช่น ข้าว ยางพารา โดยเฉพาะเรื่องการรับจำนำข้าวนาปรังที่จะเริ่มรับจำนำในวันที่ 20 มี.
ค. นี้ และเรื่องการโค่นยางพาราเพื่อปลูกทดแทน เรื่องใหญ่อีกเรื่องคือ นโยบายเทคโนโลยีชีวภาพ-จีเอ็มโอ ที่
นายอนันต์ ตาโลดม ประธานคณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา ออกโรงจัดเวทีเพื่อหยิบยกเรื่อง
นี้ขึ้นมาเป็นประเด็นอีกครั้ง หลังจากที่ ครม.มีมติให้ยุติการทดสอบความปลอดภัยทางชีวภาพของพืชจีเอ็มโอทุก
ชนิดในระดับไร่นา เมื่อวันที่ 3 เม.ย. 44 ตามข้อเรียกร้องของกลุ่มสมัชชาคนจน ด้วยเหตุผลที่ว่าระบบการควบคุม
ตรวจสอบการทดสอบหละหลวม จนทำให้พันธุ์พืชจีเอ็มโอคือ ฝ้ายบีบี หลุดรอดไปสู่แปลงเพาะปลูกทั่วไปของ
เกษตรกร ขณะเดียวกันสหพันธ์องค์กรผู้บริโภคและเครือข่าย ก็ออกมาทวงถามเรื่องการติดตามอาหารจีเอ็มโอ
ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขให้คำมั่นสัญญามาตั้งแต่ปี 2544 ก็ยังไม่คืบหน้า นอกนั้นก็ยังมีเรื่องบีโอไอจับมือกับ
กระทรวงเกษตรฯ หนุนวิสาหกิจชุมชน และกรณีวิพากษ์กองทุนป่าไม้เขตร้อนอีกยก

ในด้านตลาด/ กระแสผู้บริโภค ยังคงมีข่าวต่อเนื่องของกรณีสิทธิบัตรข้าวหอมมะลิ สหรัฐฯ สัญญา
เป็นมั่นเหมาะว่า จะไม่มีการนำเอาพันธุ์ข้าวที่ทำการวิจัยได้ไปทำการจดสิทธิบัตร แต่ฝ่ายไทยเราก็น่าจะมีความ
กังวลว่า นักวิจัยอาจจะไม่ได้นำไปแสวงหาประโยชน์ แต่คนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยก็ไม่แนเหมือนกัน ดัง
นั้นการทำสัญญารับโอนเชื้อพันธุ์ (MTA) จึงต้องให้ครอบคลุมบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งหมด

เมื่อหันมาดูฝากที่เป็นมิติที่เกี่ยวกับการผลิต-การแปรรูป เชื่อมโยงกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชน
และภูมิปัญญาไทย ซึ่งหลายกรณีสามารถพัฒนาสู่การค้า-การส่งออกได้ด้วย ก็มีกรณีตัวอย่างให้เห็นว่า กระแส
เรื่องเกษตรอินทรีย์ได้ขยายตัวในระดับชาวบ้าน เช่นกรณีบ้านม่วงสามสิบ จ.อุบลฯ นอกนั้นก็จะเป็นประเด็นที่
เกี่ยวข้องกับการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นน้ำมันหอมระเหยจากพืชผัก
สมุนไพร กรณีขนมจีนก็สำเร็จรูป การผลิตไวน์สมุนไพรที่ตลาดสดไปถึงชั้นส่งออก และไก่พื้นเมือง สะท้อนให้
เห็นฐานต้นทุนภูมิปัญญาไทย ซึ่งสามารถจะโกอินเตอร์ได้สบาย เพียงแต่ต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนา คัดสรร
ปรับปรุง ให้ดีขึ้นเท่านั้น

นโยบายรัฐ

◎ วิพากษ์กองทุนป่าไม้เขตร้อน

กรณีกองทุนป่าเขตร้อนที่ รมว.กระทรวงการต่างประเทศแถลงเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 45 ว่าจะยังไม่มีการลงนามจัดตั้งโดยยื้อออกไปอีก 1 ปี มีการสะท้อนมุมมองว่า เรื่องจบแบบทิ้งเงื่อนปม ทำให้คราวนี้เรื่องถึงจบง่ายตาย และเหตุใดรัฐจึงยอมควักเงิน 70 ล้านบาทให้สหรัฐ เพื่อซื้อเวลาออกไป

ว่ากันว่ารัฐบาลพลาดเรื่องนี้เอง เพราะไม่ได้ดูรายละเอียด ปลอมให้อเมริกาอ้างถึงระดับกรม (ป่าไม้) โดยตรง กระทรวงการคลังและกระทรวงการต่างประเทศไปเจรจากับอเมริกาเพื่อเข้าโครงการผ่อนปรนภาระหนี้เงินกู้ที่มีกรอบข้อตกลงให้ไทยจัดตั้งกองทุนป่าเขตร้อนก็ไม่ได้คิดอะไรมากกว่าเรื่องเงิน และอเมริกาคือผู้กำหนดทิศทางของกองทุนนี้มาตั้งแต่ต้น พอกรมป่าไม้เสนอมาที่กระทรวงเพื่อให้เร่งเอาเรื่องเข้า ครม. โดยอ้างว่าต้องรีบทำให้ทันก่อน 1 มีนาคม ไม่เช่นนั้น เรื่องการผ่อนปรนหนี้เงินกู้ ไทยก็จะหมดสิทธิ์ เรื่องนี้จบง่าย เพราะฝ่ายรัฐบาลเอง รัฐจึงยกประเด็นขึ้นมาแล้วให้เอ็นจีโอกับสื่อช่วยจุดกระแส แต่ถ้าเอ็นจีโอและชาวบ้านยกประเด็นขึ้นมาเอง ไม่ว่าจะลงเอยแบบนั้น อาจจะต้องออกแรงอีกมาก เช่นกรณีมีการพยายามเอาพันธุ์พืชจีเอ็มโอมาปลูกในไทย เรื่องนี้มองกันว่าหากจะแก้ไขปัญหาเรื่องโจรสลัดชีวภาพอย่างเป็นระบบ รัฐบาลจะต้องจัดตั้งองค์กรหรือกระบวนการที่สาธารณะจะได้มีส่วนร่วม มีส่วนตรวจสอบ และข้อตกลงระหว่างประเทศที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนต้องได้รับการเปิดเผย (ผู้จัดการออนไลน์, 8 มี.ค. 45)

◎ บีโอไอจับมือกระทรวงเกษตรฯ พัฒนาวิสาหกิจชุมชน

บีโอไอ (BOI) ได้หารือร่วมกับปลัดกระทรวงเกษตรฯ ในการกำหนดอุตสาหกรรมเกษตรเป้าหมายให้ไปในแนวทางเดียวกัน และหาแนวทางการร่วมมือในการพัฒนาส่งเสริมความแข็งแกร่งของวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบสหกรณ์การเกษตร โดยบีโอไอจะเข้ามาทำหน้าที่ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับกระทรวงอุตสาหกรรมให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน การฝึกอบรม และดึงเอสเอ็มอีต่างประเทศมาช่วยในด้านเทคโนโลยี การตลาดและการจัดการ โดยเบื้องต้นกระทรวงเกษตรฯ จะคัดเลือกสหกรณ์ที่เข้มแข็งและมีวินัยในการบริหารจัดการที่ดี รวมทั้งโครงการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพให้เป็นโครงการนำร่องในการส่งเสริม ซึ่งคาดว่าจะคัดเลือกได้ประมาณปลายมีนาคมนี้ นอกจากนี้บีโอไอยังมีการเชื่อมโยงข้อมูลด้านการเกษตรของกระทรวงเกษตรฯ ลงในเว็บไซต์ด้านการลงทุนระดับจังหวัดของบีโอไอด้วย (www.investmentthailand.com) (ผู้จัดการ, 7 มี.ค. 45)

◎ รับจำนำข้าวนาปรัง

ที่ประชุม กนช. อนุมัติให้องค์การคลังสินค้า (อคส.) องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อ.ต.ก.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ดำเนินโครงการรับจำนำข้าวเปลือกนาปรังปีนี้เริ่ม 20 มี.ค.-ก.ค. โดยตั้งเป้ารับจำนำประมาณ 1.5 ล้านตันจากจำนวนผลผลิตข้าวในตลาดประมาณ 5.7 ล้านตัน และระบุว่าโรงสีที่ตรวจสอบว่ามีการทุจริตการรับจำนำข้าวในปีที่ผ่านมาที่ตรวจพบจะห้ามเข้าร่วมโครงการ

◎ โค่นยางพาราปีละ 3 แสนไร่

5 องค์กรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมไม้ยาง ได้แก่ สมาคมไม้ยางพาราไทย สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องเรือน กลุ่มเฟอร์นิเจอร์ สมาคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมเครื่องเรือนไทย และชมรมกรอบ

รูป ผืนที่กำลังยื่นหนังสือถึงนายกฯ ให้อนุมัติเงินโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจ 58,000 ล้านบาท สนับสนุนให้มีการไถ่ถอนเพื่อปลูกทดแทน รองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมไม้ยางพาราที่ขยายตัวและป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบ รวมทั้งขอให้รัฐลดภาษีเครื่องจักรและอะไหล่

โดยทั้งหมดมีความพยายามหาแนวทางความร่วมมือกันระหว่างผู้ประกอบการเพื่อสนับสนุนการส่งออกให้ได้ตามเป้าหมาย 100,000 ล้านบาทใน 5 ปี โดยมีข้อสรุปว่า จะมีการตั้งคณะทำงานขึ้นมา 1 ชุดดูแลอุตสาหกรรมไม้ยางทั้งระบบ และเสนอให้รัฐสนับสนุนการไถ่ถอนและปลูกทดแทนปีละ 300,000 ไร่ เพราะปัจจุบันรัฐไถ่ถอนเพื่อปลูกทดแทนได้เพียงปีละ 135,000 ไร่ เพราะจากแนวโน้มการเติบโตอุตสาหกรรมไม้ยางพารามีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้นมีโอกาสจะขาดแคลนวัตถุดิบ ซึ่งการไถ่ถอนแล้วปลูกทดแทนยังเป็นการทำตามเงื่อนไขในการลดค่าการลงทุนผลิตยางที่ไทยตกลงกับมาเลเซีย อินโดนีเซีย เพื่อแก้ปัญหาผลผลิตยางล้นตลาดด้วย

ตอนนี้ตัวเลขส่งออกสินค้าทั้งระบบมีมูลค่า 50,000-60,000 ล้านบาท และจะตั้งเป้าส่งออกให้ได้ 100,000 ล้านบาทใน 5 ปี ปัญหาในอดีตคือ ปริมาณไม้ที่ไถ่ถอนเพื่อปลูกทดแทนแต่ละปีไม่สามารถระบุได้ว่ามีจำนวนเท่าไร ทำให้เกิดปัญหากระทบกระทั่งระหว่างผู้ผลิตวัตถุดิบกับผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์มาตลอด เรื่องไม้ขาดแคลนและราคาไม้ที่สูง(กรุงเทพฯธุรกิจ, 13 มี.ค. 45)

๕) กระทรวงเกษตรฯ รับมือวิกฤติภัยแล้ง

จากที่มีสัญญาณบ่งชี้ถึงแนวโน้มความรุนแรงของภาวะภัยแล้งในปีนี้ กระทรวงเกษตรฯ ออกมาเปิดเผยการรับมือว่า ได้ดำเนินการเพิ่มฐานปฏิบัติการฝนหลวงจาก 7 ฐานเป็น 12 ฐาน ครอบคลุม 6 กลุ่มลุ่มน้ำทั่วประเทศ เพื่อสำรองปริมาณน้ำต้นทุนในเขื่อนและอ่างเก็บน้ำต่างๆ และบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกร และเตือนว่าเกษตรกรที่อยู่นอกเขตชลประทานควรเตรียมเก็บกักน้ำและวางแผนการใช้น้ำอย่างประหยัด ควรชะลอหรือเปลี่ยนไปปลูกพืชไร่น้ำน้อยแทนการทำนาปรัง (ผู้จัดการออนไลน์, 14 มี.ค. 45)

ด้านนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ในฐานะประธานคณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติเปิดเผยว่า ได้มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำแผนเชิงรุกเพื่อเตรียมรับมือกับปรากฏการณ์เอลนีโญภายหลังกรมพัฒนาที่ดินได้ประเมินความเสียหายทางเศรษฐกิจโดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศพบว่าพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากปรากฏการณ์นี้เพิ่มขึ้น 17 ล้านไร่ จากพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบภัยแล้งปกติ 57 ล้านไร่ สำหรับพื้นที่เป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบคือ ภาคอีสานตอนล่างและตอนกลาง ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร สุรินทร์ อุบลราชธานี มุกดาหาร ร้อยเอ็ด บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ส่วนภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ พิจิตร โขงคาย ลำปาง และภาคกลางตอนบน ได้แก่ อุทัยธานีและกาญจนบุรี (ผู้จัดการออนไลน์, 12 มี.ค. 45)

ด้านสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคอีสาน เตือนว่าเขตอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะนครราชสีมาถือเป็นพื้นที่ที่น่าเป็นห่วงต่อการจัดการส่งเสริมการปลูกพืชช่วงหน้าแล้งมากที่สุด เพราะน้ำในอ่างเก็บน้ำสำคัญ เช่น ลำพระเพลิง ลำตะคอง มูลบอง ลำแะมีปริมาณต่ำ นอกจากนี้ยังวางกรอบการปลูกพืชฤดูแล้งลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังทั่วทั้งภาค เพราะใช้น้ำมาก โดยคณะกรรมการการปลูกพืชฤดูแล้งปี 2545 วางกรอบให้ลดพื้นที่เพาะปลูกทั่วประเทศลงประมาณ 1 ล้านไร่ เนื่องจากปัญหาราคาข้าวตกต่ำมาตั้งแต่ปีที่ผ่านมา หากปลูกโดยไม่มีการควบคุมเกรงว่าปริมาณข้าวจะเกินความต้องการของตลาดมาก ส่งผลกระทบต่อกลไกราคาข้าวทั้งประเทศตกต่ำลงอีก โดยพืชที่ส่งเสริมให้ปลูกในฤดูแล้งปี 45 ได้แก่ ถั่วเหลืองและถั่วเขียว (ผู้จัดการออนไลน์, 12 มี.ค. 45)

๑ นโยบายเทคโนโลยีชีวภาพ-จีเอ็มโอ

นายอนันต์ ดาโลดม ในฐานะประธานกรรมการการเกษตร วุฒิสภา ได้เคลื่อนไหวจัดสัมมนาเรื่อง “นโยบายเทคโนโลยีชีวภาพ-จีเอ็มโอของประเทศไทย” เมื่อวันที่ 11 มี.ค. นี้ ที่รัฐสภา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางอันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายของประเทศ ที่มีการมองกันว่าเป็นการผลักดันให้มีการทดลองพืชจีเอ็มโอในระดับไร่นาอีกครั้งนั่นเอง หลังจากที่ กรม.มิตติให้ยุติการทดสอบความปลอดภัยทางชีวภาพของพืชจีเอ็มโอทุกชนิดในระดับไร่นา เมื่อวันที่ 3 เม.ย. 44 ตามข้อเรียกร้องของกลุ่มสมัชชาคนจน ด้วยเหตุผลที่ว่าระบบการควบคุมตรวจสอบการทดสอบหาละหลวมจนทำให้พันธุ์พืชจีเอ็มโอคือ ฝ่ายบีที หลุดลอดไปสู่แปลงเพาะปลูกทั่วไปของเกษตรกร ซึ่งมิตติ กรม. ดังกล่าว ทำให้กรมวิชาการเกษตรมิตติเมื่อวันที่ 9 เม.ย. 44 ว่าหากมีผู้ยื่นขออนุญาตนำเข้าพืชจีเอ็มโอจะอนุญาตได้เฉพาะขั้นตอนที่ 1 คือ ให้ศึกษาทดลองในโรงเรือนหรือห้องปฏิบัติการเท่านั้น ทำให้ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยยื่นหนังสือร้องเรียนต่อคณะกรรมการการเกษตรฯ ให้พิจารณาปัญหานี้ เพราะทำให้เกิดความสับสนแก่ส่วนราชการ สถาบันการศึกษา และภาคเอกชน และก่อให้เกิดการชะงักงันในการวิจัยและพัฒนาเรื่องนี้ โดยเห็นว่า การทดสอบความปลอดภัยทางชีวภาพของพืชตัดต่อพันธุกรรมมีความจำเป็นต่อการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพ เพียงแต่ให้มีกลไกในการกำกับดูแลที่เข้มงวดมากขึ้น ซึ่งนายอนันต์ ได้บรรยายว่า ประเทศไทยมีกลไกและมาตรการควบคุมดูแลด้านความปลอดภัยทางชีวภาพเป็นอย่างดีทั้งในระดับห้องปฏิบัติการและภาคสนามจัดอยู่ในชั้นแนวหน้าและทัดเทียมในระดับสากลกับประเทศที่พัฒนาแล้ว และระบุว่ากระแสคัดค้านและไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพ เป็นเพียงความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ของกลุ่มองค์กรเอกชนบางกลุ่ม อันนำไปสู่การชะงักงันของการพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า งานนี้ล้วนประกอบไปด้วยนักวิชาการที่ให้การสนับสนุนเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น นายบรรพต ฒ ป้อมเพชร ประธานคณะอนุกรรมการนโยบายระดับชาติด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ นายสุทัศน์ ศรีวัฒนพงษ์ ผอ.ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ และรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวิทยาศาสตร์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรฯ เป็นต้น คำถามก็คือ ประเทศไทยมีกลไก มาตรการควบคุมดูแลด้านความปลอดภัยทางชีวภาพเป็นอย่างดี จริงหรือไม่ และประเด็นที่สังคมไทยต้องตอบให้ชัดเจนคือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศจะมุ่งไปทางใด เพราะท้ายที่สุดการผลักดันเชิงนโยบายให้ประเทศไทยยอมรับเทคโนโลยีชีวภาพ-จีเอ็มโอ ก็อาจจะกลายเป็นช่องทางและการเปิดประตูให้บรรษัทข้ามชาติซึ่งผูกขาดเทคโนโลยีชีวภาพของโลกเพียงไม่กี่บริษัทเข้ามาบ่อนทำลายความมั่นคงด้านอาหารของชาติ

เพราะที่ผ่านมามีบทเรียนที่สะท้อนความอ่อนด้อยในกลไกการควบคุมและตรวจสอบความปลอดภัยทางชีวภาพที่ชัดเจนในช่วงที่ผ่านมาคือ การอนุญาตให้มีการทดสอบฝ่ายบีทีขึ้น ซึ่งเป็นพืชตัดแต่งพันธุกรรมพันธุ์แรกที่มีการขออนุญาตกระทรวงเกษตรฯ นำเข้ามาปลูกในไทยโดยบริษัทมอนซานโต้ (ไทยแลนด์) จำกัด ซึ่งกระทรวงเกษตรฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการทดสอบฝ่ายพันธุบีที แต่คณะกรรมการฯ ที่แต่งตั้งขึ้นมาถึง 2 ครั้ง ล้วนถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่โปร่งใส เพราะรายชื่อคณะกรรมการ ปรากฏว่ามีตัวแทนของบริษัทมอนซานโต้ได้ถึง 3 คน กระทรวงเกษตรฯ เผชิญแรงกดดันจากเครือข่ายเอ็นจีโอจนต้องแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาแทน โดยมีผู้แทนภาคเอกชนจากบริษัทโนวาร์ตีสเข้าร่วมเป็นกรรมการด้วย ซึ่งก็เป็นบริษัทที่กำลังอยู่ระหว่างการทดลองปลูกข้าวโพดบีทีที่ไร่นาทดลองของบริษัทที่อำเภอตากฟ้า จ.นครสวรรค์ และมีแนวโน้มจะนำเข้าเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดบีทีมาปลูกในประเทศไทย

การปล่อยให้มีการทดสอบฝ่ายบีทีในระดับไร่นา ทำให้ฝ่ายบีทีรั่วไหลไปสู่แปลงเพาะปลูกทั่วไป เครือข่ายเอ็นจีโอและภาคประชาชนจึงกดดันให้มีการตรวจสอบเรื่องนี้ ซึ่งกระทรวงเกษตรฯ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรื่องนี้ ต่อมาได้แถลงผลการทดสอบว่า จากตัวอย่าง 100 ตัวอย่างจากไร่ฝ่าย 11 แปลง ใน 4 จังหวัด ตรวจพบฝ่ายจีเอ็มโอจำนวน 9 ตัวอย่าง แต่กระทรวงเกษตรฯ ไม่มีการดำเนินการใดๆ

ในการเอาตัวผู้กระทำผิดกฎหมายมาลงโทษ เหล่านี้คือข้อเท็จจริงเมื่อ 2 ปีก่อนที่นำไปสู่ข้อเรียกร้องให้หยุดการทดลองพีซีเอ็มโอในระดับไรนา เพื่อหันกลับมาสร้างกลไกการควบคุมตรวจสอบกันใหม่ ซึ่งเวลานี้การสร้างกลไกดังกล่าวภายใต้คำสั่งจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อร่างกฎหมายว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพยังไม่มีวี่แวงคืบหน้า ขณะที่มีความเคลื่อนไหวของข้าราชการระดับสูงในกระทรวงเกษตรฯ ผลักดันให้มีการทบทวนมติ ครม. วันที่ 3 เม.ย. 44 อย่างต่อเนื่อง โดยอ้างเหตุผลว่า ประเทศไทยจะล่าช้าหากไม่พัฒนาจีเอ็มโอ จะตามไม่ทันประเทศอื่นๆ (ผู้จัดการออนไลน์, 11 มี.ค. 45)

ด้านนักวิชาการก็ออกมาจากรัฐ นักวิทยาศาสตร์ไทยว่าทุ้มเทกำลังคน งบประมาณ เพื่อตอบโจทย์ผิดๆ ซึ่งเป็นผลประโยชน์ของบรรษัทข้ามชาติ ที่เป็นเจ้าของเทคโนโลยีชีวภาพเพียงไม่กี่ราย และเป็นความมั่งคั่งในทางวิชาการที่อ้างเหตุผลเพื่อความก้าวหน้าในด้านการวิจัยและพัฒนา เป็นการดูถูกประชาชนว่าโง่เขลา ไม่รู้ประเทศไทยพัฒนาการเกษตรมากกว่า 40 ปี มีวิทยาศาสตร์อะไรไปสร้างผลผลิต ไปสร้างความหลากหลาย มีแต่ทำลายเกษตรกรโดยการปฏิวัติเขียว อนาคตของรัฐบาลแม้ไปสนใจเรื่องของบริษัทมอนซานโต ทั้งๆ ที่มีปัญหาของเกษตรกรอีกมากมายที่ควรทำ เมื่อตอบโจทย์ไม่ถูกก็อย่าคิดว่าจะได้คำตอบที่เป็นการพัฒนาการเกษตรในระยะยาว การจัดการนโยบายด้านความหลากหลายทางชีวภาพมีความหละหลวม และเป็นปัญหาโครงสร้างที่ต้องถูกสังคายนาโดยคนที่มีความเป็นกลางและเปิดให้มีส่วนร่วม

ขณะที่เอ็นจีโอ เกษตรกร เรียกร้องให้สอบพฤติกรรมที่น่าเคลือบแคลงของประธาน กมธ. เกษตรฯ โดยระบุว่า การประชุมครั้งนี้เชิญเฉพาะฝ่ายที่ดูแลนโยบาย เช่น รมต.กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ รวมทั้งข้าราชการที่มาจากฝ่ายที่มีนโยบายสนับสนุนเรื่องจีเอ็มโอแทบทั้งสิ้น โดยอาศัยกลไกของรัฐสภาเพื่อใช้ผลสรุปการสัมมนาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของประเทศ แต่กลับกีดกันการเสนอความเห็นของภาคประชาชน (ผู้จัดการออนไลน์, 12 มี.ค. 45)

ด้านนายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ผอ.องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (ไบโอไทย) ได้เปิดเผยเช่นเดียวกันว่า ขณะนี้มีความเคลื่อนไหวของกระทรวงเกษตรฯ และหน่วยงานรัฐที่ส่งเสริมเรื่องจีเอ็มโอที่ต้องการให้ทบทวนมติเมื่อวันที่ 3 เม.ย. 44 ดังกล่าว เช่น อดีต รมต.กระทรวงเกษตรฯ นายเนติ ขลิบทอง และนายปิติพงศ์ พิ้งบุญ ณ ออยุธยา ปลัดกระทรวงเกษตรฯ ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการนโยบายสินค้าเทคโนโลยีชีวภาพของคณะกรรมการนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (กนค.) ทั้งๆ ที่การเรียกร้องให้มีการยุติการทดลองจีเอ็มโอในภาคสนามเอาไว้ชั่วคราวของเกษตรกรนั้นมีเหตุผลรองรับหลายประการ อาทิ 1) การไม่สามารถควบคุมการทดลองในระดับไรนาได้นั้น ในที่สุดจะเป็นการทำลายกระบวนการทดสอบความปลอดภัยทางชีวภาพ เพราะจะเป็นช่องทางสำคัญในการกระจายพีซีเอ็มโอเสียเอง 2) ขณะนี้กฎหมายที่มีอยู่ เช่น พ.ร.บ.กักพืช พ.ร.บ.คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ก็ไม่สามารถควบคุมดูแลเกี่ยวกับการทดสอบจีเอ็มโอได้ เช่น ไม่ครอบคลุมการทดลองเกี่ยวกับสัตว์ ไม่ครอบคลุมการวิจัยที่ทำขึ้นในประเทศ ไม่มีการจ่ายค่าชดเชยสำหรับความเสียหาย เช่น บริษัทต่างชาติก็ไม่ต้องรับผิดชอบกับการทำให้เกิดความเสียหายเมื่อมีการปนเปื้อนของพีซีเอ็มโอ 3) การปล่อยให้มีการทดสอบพีซีเอ็มโอในไรนา โดยปราศจากกฎหมายและมาตรการที่เข้มงวด จะเป็นการทำให้เกิดการปนเปื้อนต่อแหล่งผลิตปลอดภัยจีเอ็มโอของประเทศ และยังทำลายนโยบายเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลด้วย เพราะไม่สามารถควบคุมการผสมข้ามและการปนเปื้อนได้ การทดสอบจีเอ็มโอและทำให้เกิดการปนเปื้อนนั่นเป็นการทำลายสิทธิของเกษตรกรในการใช้พันธุ์พืชท้องถิ่น และทำลายสิทธิของผู้บริโภคชาวไทยที่จะได้รับผลผลิตจากอาหารปลอดภัยจีเอ็มโอ เนื่องจากพีซีเอ็มโอสามารถผสมเกสรข้ามมายังสายพันธุ์พืชท้องถิ่น เกษตรกรในหลายประเทศได้ฟ้องร้องบริษัทเมล็ดพันธุ์ที่ละเมิดสิทธิของตน และบางกรณีเกษตรกรก็ถูกบริษัทฟ้องร้องเนื่องจากเอาเมล็ดพันธุ์ที่เกิดจากการผสมข้ามไปปลูก (ผู้จัดการออนไลน์, 11 มี.ค. 45)

ตลาด/ กระแสผู้บริโภค

◎ โภชนาการไทยยุคเศรษฐกิจใหม่

คอลัมน์ “ตลาดบริโภค” ในเนชั่นสุดสัปดาห์ฉบับ 18–24 มี.ค. 45 ตั้งประเด็นที่น่าสนใจว่า โภชนาการไทยจะอยู่ตรงไหน จะเอาตัวรอดได้อย่างไรในยุคเศรษฐกิจใหม่ ที่อาหารการกินของทั้งโลกกำลังจะกลายเป็นอเมริกันฟาสต์ฟู้ดไปหมด ด้วยว่าอาหารและโภชนาการในยุคนี้ จะไม่ถูกจำกัดอยู่ในกรอบแค่การบริโภคและสุขภาพเท่านั้น แต่จะเป็นเรื่องที่ต่างชาติจะนำมาใช้เป็นอาวุธทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจฐานชาวบ้านด้วย

กรณีของประเทศไทย ผู้เขียน (ดร.วินัย ดะห์ลัน) มองว่า หากความนิยมอาหารไทยเผยแพร่ข้ามพรมแดนไปได้ไกลเท่าใด ก็จะมีเอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประชาชนคนไทยมากขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งออกวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ แต่การที่จะก้าวไปสู่จุดที่ทำให้อาหารไทยกลายเป็นแฟชั่นแบบเดียวกับอาหารฟาสต์ฟู้ดนั้นทำได้หลายแนวทาง ได้แก่ การเริ่มต้นภายในบ้านเราเอง ให้คนไทยภาคภูมิใจกับอารยธรรมของอาหารและโภชนาการไทยให้ได้ ทั้งรัฐและเอกชนต้องเร่งสนับสนุนการดำเนินงานทั้งด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านอาหารและโภชนาการไทยให้มากขึ้น อาทิ การจัดทำศูนย์ประวัติศาสตร์อาหารและโภชนาการไทย พิพิธภัณฑ์อาหารไทย การจัดการเรียนการสอนทางด้านไทยศึกษาว่าด้วยอาหารและโภชนาการไทย การสนับสนุนงานวิจัยการแพทย์แผนไทย สมุนไพรไทย สร้างเครือข่ายอาหารและโภชนาการไทยกับสุขภาพให้เป็นที่ยอมรับกว้างขวางทั่วโลก

การจะทำให้อาหารไทยเป็นอาหารสุขภาพได้ นักโภชนาการจะต้องผสมผสานเทคโนโลยีเข้ากับโภชนาการให้ได้อย่างชาญฉลาด โดยยืนหยัดอยู่บนแนวทางโภชนาการอาหารไทยและให้กระทบต่อพฤติกรรมบริโภคของคนในสังคมยุคใหม่น้อยที่สุด ตัวอย่างเช่น การพัฒนาอาหารไขมันต่ำทดแทนกะทิ น้ำตาลผลไม้ทดแทนน้ำตาลทราย การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารไทยสะดวกบริโภค ฯลฯ รวมทั้งจะต้องสร้างพันธมิตรหรือแนวร่วมทางอาหารและโภชนาการภูมิภาคที่มีอารยธรรมทางอาหารใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นปราการด้านทानวัฒนธรรมอาหารแบบตะวันตกหรือทำให้สมดุลในการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจมีมากขึ้น ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างนักวิชาชีพต่าง ๆ ให้ทำงานสอดประสานกันเพื่อช่วยสร้างค่านิยมอาหารและโภชนาการไทยให้เกิดขึ้น โลกไร้พรมแดนในยุคเศรษฐกิจใหม่ หมดเวลาที่นักโภชนาการจะทำตัวเป็นนักวิชาการอยู่บนหอคอยงาช้างแยกตนเองจากการรับรู้ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมไม่ได้แล้ว จะต้องเรียนรู้และเข้าใจพื้นฐานกฎหมายระหว่างประเทศ ทรัพย์สินทางปัญญา แกดดส์ องค์การการค้าโลก ข้อตกลงทางด้านชีวภาพ ฯลฯ ด้วย (เนชั่นสุดสัปดาห์, 18–24 มี.ค. 45, น. 76–77)

◎ สิทธิบัตรข้าวหอมมะลิ

รมช.กระทรวงพาณิชย์เปิดเผยว่า กระทรวงเกษตรสหรัฐฯ ได้มีจดหมายลงวันที่ 22 ก.พ. 45 ถึงรัฐบาลไทย กรณีนักวิจัยสหรัฐฯ ได้นำพันธุ์ข้าวหอมมะลิของไทยไปวิจัย ซึ่งระบุว่า สหรัฐจะปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งการนำพันธุ์ข้าวตัวอย่างไปจากอิตาลี ตามกฎของอิตาลีกำหนดในเรื่องการรับโอนเชื้อพันธุ์ (MTA) เอาไว้ว่า ห้ามทำการจดสิทธิบัตรในพันธุ์ข้าวที่ได้นำไปจากอิตาลี และสหรัฐฯระบุว่า จะไม่มีการนำเอาพันธุ์ข้าวที่ทำการวิจัยได้ไปทำการจดสิทธิบัตร และจะส่งสำเนายืนยันการเซ็นสัญญา MTA ที่ได้ทำกับอิตาลีมาให้ไทยดูด้วย ส่วนการร่างสัญญาการรับโอนเชื้อพันธุ์ (MTA) ของไทยนั้น ขณะนี้ร่างเสร็จแล้ว ล่าสุดกรมทรัพย์สินทางปัญญากำลังประสานไปทางชุดฝ่ายการพาณิชย์ให้ติดต่อกับนักวิจัยสหรัฐฯ เพื่อมาลงนามใน MTA กับไทย นอกจากห้ามไม่ให้มีการจดสิทธิบัตรในพันธุ์ข้าวของไทยแล้ว ยังห้ามไม่ให้นำไปใช้เชิงพาณิชย์ ห้ามนำไปเผยแพร่ ซึ่ง

ไทยมีความกังวลว่า แม้จะห้ามไม่ให้นักวิจัยนำเอาพันธุ์ข้าวที่วิจัยได้ไปใช้ แต่คนอื่นๆ จะนำไปหาประโยชน์ได้ จึงต้องทำสัญญาให้ครอบคลุมถึงบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยข้าวทั้งหมด (ผู้จัดการออนไลน์, 12 มี.ค. 45)

ความเคลื่อนไหวภาคประชาชน

◎ องค์การผู้บริโภค สธ. ตัดฉลากจีเอ็มโอ

สหพันธ์องค์การผู้บริโภคและตัวแทนองค์การผู้บริโภค 7 องค์การ ร่วมกันยื่นหนังสือถึงปลัดกระทรวงสาธารณสุข ขอให้เร่งรัดการออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่องการแสดงฉลากอาหารที่ได้จากการดัดแปลงพันธุกรรม ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้ให้คำมั่นสัญญากับประชาชนว่า จะเร่งให้มีการออกกฎหมายการติดฉลากภายในปี 2544 เมื่อเห็นว่า เวลาล่วงเลยไปนาน จึงได้เสนอข้อเรียกร้องผ่าน รมต.สาธารณสุขให้เร่งรัดออกประกาศกระทรวงสาธารณสุขออกมาบังคับใช้โดยเร็วที่สุด

ทั้งนี้โดยระบุว่า ร่างประกาศของกระทรวงสาธารณสุขเรื่องการแสดงฉลากอาหารที่ได้จากเทคนิคการดัดแปลงพันธุกรรม ที่นำเสนอโดย อย.นั้น ยังมีช่องโหว่ ไม่ได้ตอบสนองสิทธิผู้บริโภคในการรับรู้และเลือก จึงไม่ได้เป็นการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างแท้จริง องค์การผู้บริโภคจึงเสนอร่างข้อเสนอนี้เพื่อแก้ไขร่างประกาศกระทรวงสาธารณสุขฉบับนี้ โดยระบุว่า ผลิตภัณฑ์ใดก็ตามทั้งในรูปผลิตภัณฑ์อาหารและวัตถุดิบสำหรับผลิตอาหารและอาหารสัตว์ ที่เอามาจำหน่ายในประเทศไทยควรติดฉลากจีเอ็มโอทุกส่วนประกอบ และไม่ควรกำหนดว่ามีปริมาณก็เปอร์เซ็นต์ รวมทั้งต้องระบุให้ชัดเจนว่า ผู้ผลิตรายย่อยคือใคร ครอบคลุมแค่ไหน เพราะอาจทำให้เกิดความสับสนและเป็นช่องโหว่ให้ผู้ผลิตหลีกเลี่ยงการติดฉลากได้ นอกจากนี้หากผู้ผลิตพิสูจน์ได้ว่าไม่มีส่วนประกอบใดๆ ของอาหารดัดแปลงพันธุกรรม ก็อนุญาตให้ระบุข้อความในทำนองที่ว่า อาหารหรือผลิตภัณฑ์ปลอดจากอาหารดัดแปลงพันธุกรรมได้โดยสมัครใจ แต่หากว่าตรวจพบว่าไม่เป็นความจริงตามที่ระบุให้ลงโทษตามบทของกระทรวงสาธารณสุข

ด้านปลัดกระทรวงสาธารณสุขอ้างว่า การติดฉลากจีเอ็มโอ นั้นทำได้ค่อนข้างลำบาก เพราะห้องปฏิบัติการมีจำกัด และอาจมีศักยภาพไม่เพียงพอ (ผู้จัดการออนไลน์, 12 มี.ค. 45)

มิติที่เกี่ยวข้องกับการผลิต-แปรรูป และเศรษฐกิจชุมชน/การค้า-การส่งออก

◎ การปลูกข้าวอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรบ้านม่วงสามสิบ จ.อุบลฯ

การปลูกข้าวอินทรีย์นับวันจะได้รับความนิยมจากเกษตรกรมากขึ้น เพราะข้อดีที่ไม่เพียงเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ตามเงื่อนไขของประเทศผู้รับซื้อ ที่ตั้งข้อกำหนดเรื่องความปลอดภัย ทั้งต่อผู้ผลิตบริโภค ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ยังรวมถึงต้นทุนการผลิตที่ลดลง และการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม คำนึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำการเกษตรของเกษตรกรเอง

ที่อำเภอม่วงสามสิบ จ.อุบลฯ มีกลุ่มเกษตรกรรวมตัวกันหลายร้อยคน หันมาทำข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ปี 41 รวมพื้นที่หลายพันไร่ โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งนำหมักชีวภาพ สารสกัดสมุนไพรป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช โดยชาวบ้านระบุว่า การปรับวิธีการมาทำนาข้าวอินทรีย์จะได้ผลชัดเจนในปีที่ 3 ขึ้นไป เพราะ ระบบนิเวศจะสมดุลขึ้น ช่วยควบคุมโรคและศัตรูพืชตามธรรมชาติ ดินดีขึ้น ส่งผลให้ข้าวงามและแข็งแรง ผลผลิตสูงขึ้น จากเดิมที่เป็นข้าวไร่สารเคมี 1 ไร่ได้ข้าว 300-350 กก. แต่พอมาทำนา

อินทรีย์ผลผลิตเพิ่มเป็น 375–400 กก. และใช้ต้นทุนเพียง 80 บาท/ไร่ จากแต่เดิมที่ต้องใช้ต้นทุน 500 บาท/ไร่ แม้จะเห็นผลช้า แต่เกษตรกรยืนยันว่า ต้นทุนต่ำกว่ามาก และคุ้มในระยะยาว เพราะเป็นการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน (เดลินิวส์, 4 มี.ค. 45)

◎ น้ำมันหอมระเหย

สำนักวิจัยและพัฒนาพืชน้ำมันและผลิตภัณฑ์จากน้ำมันพืชเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม กรมวิชาการเกษตร ได้ศึกษาวิจัยการกลั่นน้ำมันหอมระเหยจากพืชหอม โดยน้ำมันเหล่านี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการแต่งเติม กลิ่นกับเครื่องสำอางค์และยารักษาโรค รวมทั้งเป็นส่วนผสมสำหรับยาฆ่าแมลง หวังว่าจะเป็นหนทางสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรไทย รวมทั้งนำมาเป็นส่วนประกอบสำหรับทำอโรมาเทอราปี (การบำบัดร่างกายด้วยความหอม)ที่กำลังได้รับความนิยม โดยพืชที่เอามาสกัดตอนนี้มีหลายสิบกลิ่นจากพืชสวนครัว เช่น ตะไคร้ ผล-ใบมะกรูด ใพล ชিং ข่า กระชายดำ ซึ่งกำลังได้รับความนิยม น้ำมันหอมระเหยเหล่านี้บ้านเรามีปัญหาเรื่องปริมาณการผลิต ที่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด และคุณภาพยังไม่ได้มาตรฐานเท่าใด

◎ ไวน์สมุนไพรไทยตลาดมาแรง

บริษัทไบโอ-แนชเชอรัล จำกัด ผู้จำหน่ายไวน์สมุนไพร ได้แก่ ไวน์กระเทียม ไวน์โศมนิ และไวน์กระชายดำ เปิดเผยว่า สินค้าไวน์ดังกล่าวได้รับการตอบรับจากผู้บริโภคเกินเป้าหมาย โดยมียอดขายถึงเดือนละ 1.7 -2 ล้านบาท แสดงให้เห็นถึงความนิยมของผู้บริโภค ที่บริษัทชูจุดขายเรื่องผลิตภัณฑ์ที่เป็นสมุนไพร โดยเฉพาะกระชายดำ ซึ่งปัจจุบันขายในห้างสรรพสินค้าในประเทศ แต่มีแผนจะส่งออกตลาดอเมริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น ด้วย รวมทั้งมีแผนเพิ่มรสชาติของไวน์ด้วยการผลิตไวน์ลูกยอ เพราะเป็นสมุนไพรที่กำลังได้รับความนิยม

สำหรับสถานการณ์การแข่งขันของตลาดไวน์ปีนี้มีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ทางบริษัทฯ ระบุว่าตนเองไม่มีคู่แข่ง เพราะในท้องตลาดไม่มีการทำตลาดไวน์ที่ผลิตจากผลไม้ที่เป็นสมุนไพร ไวน์ในตลาดส่วนใหญ่เป็นไวน์องุ่น (ผู้จัดการออนไลน์, 12 มี.ค. 45)

◎ ไก่พื้นเมืองส่งออก

กรมปศุสัตว์ร่วมมือกับ สกว. สมาคมส่งเสริมการเลี้ยงไก่แห่งประเทศไทยส่งเสริมและพัฒนาไก่พื้นเมืองไทยให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจส่งออกต่างประเทศ เพราะมีคุณลักษณะพิเศษคือ เป็นไก่มีคุณภาพทั้งคุณภาพซาก กลิ่นรสชาติดี นอกจากนี้ไทยยังมีระบบมาตรฐานฟาร์ม มาตรฐานอาหารสัตว์ที่นานาประเทศให้การยอมรับ (ไทยรัฐ, 12 มี.ค. 45)

◎ ขนมหินกึ่งสำเร็จรูป....เตรียมโกอินเตอร์

ขนมหินกึ่งสำเร็จรูปเป็นผลงานของอาจารย์สิริชัย ส่งเสริมและคณะ แห่งภาควิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะอุตสาหกรรมเกษตร ม.เกษตรศาสตร์ เนื่องจากเห็นว่าขนมหินเป็นอาหารที่นิยมบริโภคทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ แต่อายุการเก็บสั้นเพียง 1-2 วัน (หากไม่ใส่สารกันบูด) ไม่สามารถส่งไปจำหน่ายยังพื้นที่ห่างไกลหรือส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้ การพัฒนาให้เป็นขนมหินกึ่งสำเร็จรูปก็เพื่อช่วยถนอมรักษาให้ผลิตภัณฑ์เก็บไว้ได้นาน มีน้ำหนักเบา สะดวกในการขนส่งและเก็บรักษา เป็นสปีดในการเดินทางไกลหรือส่งออกต่างประเทศ โดยเริ่มศึกษามาตั้งแต่ปี 2543 โดยตอนแรกศึกษารูปแบบเส้น ซึ่งตอนนี้มี 2 แบบคือ

เส้นตรงและแบบก้อน ที่ทำจากทั้งข้าวขาวและข้าวกล้อง นอกจากนี้ยังพัฒนาให้สามารถคืนรูปได้เร็วขึ้นจากการต้มในน้ำเดือด 5 นาที เหลือเพียง 3 นาที และพัฒนาจนยืดอายุการเก็บรักษาได้นานถึง 2 ปีแล้ว นอกจากนี้ยังพัฒนา “น้ำยาผงกึ่งสำเร็จรูป” บรรจุของอลูมิเนียมฟอยล์ เพื่อใช้รับประทานร่วมกับขนมจีนด้วย โดยใช้การละลายในน้ำร้อนเพียง 1 นาทีก็รับประทานได้ รวมไปถึงการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อเตรียมส่งออกด้วย ขณะนี้ทางมหาวิทยาลัยมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยการจัดฝึกอบรมให้กับภาคอุตสาหกรรม เกษตรกร และประชาชนทั่วไป (ไทยรัฐ, 11 มี.ค. 45)

จับกระแสข่าวเกษตรรายเดือน เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน 2545

อาภรณ์ จันทน์สมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ช่วงเดือน พ.ค.-มิ.ย. 45 ประเด็นที่ยังคงตกค้างมาจากเดือนก่อนๆ คือ กรณีของการปลอมปนข้าวหอมมะลิส่งออก รวมทั้งประเด็นเรื่องกระทรวงพาณิชย์จะลงตามบรรดาห้างค้าปลีก-ค้าส่ง โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติที่ผุดขึ้นมาเป็นดอกเห็ด และถูกกล่าวหาว่า ทำลายร้านค้าปลีกรายย่อยหรือโชห่วยของคนไทย เพราะมีพฤติกรรมขายอย่างที่ว่า มีการขายสินค้าในราคาต่ำกว่าต้นทุนที่เป็นจริง

ในด้านการส่งออกนั้น ภาครัฐได้ทำทุกวิถีทางที่จะผลักดันเรื่องนี้ ล่าสุดได้เปิดศูนย์บริการส่งออกแบบเบ็ดเสร็จ รวมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกไปอนุญาตสินค้ามาอยู่จุดเดียวกัน เริ่มต้นจากสินค้าอาหาร ก่อนที่จะขยายไปสู่สินค้าสิ่งทอ โดยคาดว่าจะช่วยลดเวลาในการติดต่อหน่วยงานราชการจาก 8-10 วัน เหลือ 1-2 วัน เท่านั้น ซึ่งจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเอกชนมากขึ้น โดยมีการประมาณการว่า ค่าเดินทางติดต่อหน่วยงานราชการจะลดลงถึง 26 ล้านบาท (ผู้จัดการ, 6 มิ.ย. 45) ด้านสินค้าอาหารส่งออกของไทยก็เชื่อว่า จะราบรื่น เพราะมีการเปิดเผยว่า บริษัทไทยไกลสินค้าอยู่ในอียู จากปัญหาการส่งออกอาหารที่ปนเปื้อนเชื้อและสารต้องห้าม ทำให้ยอดตักกลับพุ่งสูงขึ้น แต่เชื่อว่าปัญหานี้จะเกิดแต่ในบ้านเราเท่านั้น ล่าสุด สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร รายงานสถานการณ์การนำเข้าสัตว์ปีกของญี่ปุ่นว่า ตอนนี้ญี่ปุ่นระงับการนำเข้าสัตว์ปีกจากจีน เพราะตรวจพบเชื้อไวรัสนิวคาสเซิล ซึ่งเป็นโรคติดต่อในสัตว์ปีก โดยไก่จะอ่อนแอมากที่สุด ถ้าป้องกันไม่ทันก็จะตายยกฝูง ข้าวนี้อาจส่งผลกระทบต่อไทยที่จะส่งออกเนื้อไก่ เพราะญี่ปุ่นเป็นตลาดหลักของไทย และญี่ปุ่นนำเข้าจากบ้านเรา มากเป็นอันดับสอง รองจากจีน ขณะที่ตลาดอียู ไทยเราก็ได้รับผลกระทบจากการตรวจพบสารในโตรฟูแรน ทำให้การส่งออกชะงักงัน (ไทยรัฐ, 7 พ.ค. 45) ซึ่งการแก้ปัญหากรณีอียูตรวจพบการตกค้างของยาปฏิชีวนะกลุ่มในโตรฟูแรนส์ในสินค้าไก่และกุ้งจากไทย ล่าสุด กระทรวงพาณิชย์ได้ออกประกาศควบคุมการนำเข้ายา 16 ชนิดแล้ว ถ้าใครต้องการจะนำเข้า จะต้องขออนุญาตผ่านทั้งจากกระทรวงพาณิชย์และทาง ออย. และต้องแจ้งวัตถุประสงค์การใช้ รวมทั้งที่จัดเก็บด้วย (ไทยรัฐ, 6 มิ.ย. 45)

ปัจจุบันสังคมโลกตื่นตัวและห่วงใยเรื่องสิ่งแวดล้อม การเกษตรเคมีเริ่มถูกปฏิเสธและกีดกันมากขึ้น รวมทั้งการห่วงใยในสุขภาพได้รับความสนใจและทวีความสำคัญ โดยเฉพาะเกษตรอินทรีย์ ซึ่งนานาชาติยอมรับว่าเป็นการผลิตที่เป็นมิตรกับผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยเราพูดเรื่องเกษตรอินทรีย์กันมากขึ้น แต่สิ่งที่ดูจะสวนทางกันคือ การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชก็ไม่มีทีท่าว่าจะลดลง กรมวิชาการเกษตรเปิดเผยว่า ในปี 44 มีการใช้ถึง 31,454 ตัน มูลค่า 7,294 ล้านบาท นอกจากนี้โรงงานผลิตก็เพิ่มมากขึ้นจาก 22 โรงเป็น 77 โรง ในปี 44 ร้านจำหน่าย จากเดิม 2,000 กว่าร้าน เพิ่มขึ้นเป็น 5,000 กว่าร้าน และเกิดปัญหาสารเคมีด้อยคุณภาพขึ้น จนต้องมีการจัดทำโครงการผู้ผลิตสารเคมีคุณภาพขึ้นเพื่อจะตรวจสอบและออกใบรับรองจากกรมวิชาการเกษตร เป็นการยืนยันให้เกษตรกรมีความมั่นใจในสินค้าสารเคมีที่ซื้อไป (ไทยรัฐ, 2 พ.ค. 45)

ในอีกด้านหนึ่งกระแสความตื่นตัวดังกล่าว ทำให้ทุกวันนี้มีผู้คนหันมาสนใจเรื่องสมุนไพร พืชพื้นบ้าน เพื่อนำมาเป็นอาหารเสริมสุขภาพกันมาก เช่น กรณีของน้ำลูกยอที่กำลังฮิตกันขณะนี้ ด้วยสรรพคุณที่เป็น ประโยชน์ ทำให้มีผู้คนสนใจกันมาก แม้จะมีราคาแพง นับว่าถ้านำเข้าจากต่างประเทศ ขนาด 900 ซี.ซี. ราคาถึง 1,500 บาท แต่มีข่าวดีว่า ปัจจุบันโรงพยาบาลอภัยภูเบศรมีการนำมาผลิตเป็นอาหารเสริมในรูปน้ำลูกยอและ ชนิดแคปซูลจำหน่ายแล้ว ทำให้เห็นว่า บ้านเรายังมีของดีอยู่เยอะ โดยเฉพาะพืชพื้นบ้าน พืชสมุนไพร ที่จะนำมา เป็นประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจได้ เพียงแต่ต้องอาศัย ความรู้ หรืองานวิจัยที่จะเป็นเครื่องมือนำไปสู่การคิดค้น กระบวนการผลิต-การแปรรูป เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และบางอย่างก็พัฒนาก้าวไปสู่การส่งออกได้ เช่น กรณีเส้น ขนมหินอบแห้งและน้ำยาผงกึ่งสำเร็จรูป โดยการคิดค้นของภาควิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร ม. เกษตรศาสตร์ หรือกรณีการทำซอสผลไม้จากกล้วย-มะละกอ ของสถาบันค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร ม. เกษตรศาสตร์ เช่นเดียวกัน

ประเด็นข่าวที่น่าสนใจอีกเรื่องได้แก่ การขยายผลทฤษฎีใหม่สู่ขั้นที่ 2 ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการ พิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้จัดตั้งคณะทำงานโครงการทฤษฎีใหม่เพื่อ ขยายผลสู่ขั้นที่ 2 โดยเฉพาะสำหรับพื้นที่ที่ดำเนินการทฤษฎีใหม่ไปแล้วระยะหนึ่ง และมีศักยภาพจะดำเนินการ ต่อในขั้นที่ 2 ได้ เช่นโครงการพัฒนาบริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.สระบุรี และโครงการทฤษฎี ใหม่ อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ ที่ได้ดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 มาเกือบ 10 ปีแล้ว โดยมีการวางแผนด้านการ ผลิต การตลาด การนำสินค้ามาแปรรูปให้เหมาะสม อีกทั้งเน้นการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อเตรียมความพร้อมต่อ ไป

ท้ายสุด แนวนโยบายในการพัฒนาภาคการเกษตรของภาครัฐ ตอนนี้จะเห็นว่ามีความพยายามในการ ใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลเป็นศูนย์กลาง ล่าสุด กรมส่งเสริมการเกษตรก็ออกมาบอกว่า ภายในปี 48 เกษตรกรจะสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ตผ่านทางศูนย์ฯ ได้ทั่วประเทศ นอกจากนี้ โครงการคลินิกเคลื่อนที่ เพื่อแก้ไขปัญหาของพี่น้องเกษตรกรในระดับไร่นา ก็จะช่วยศูนย์ฯ เป็นสถานที่ดำเนินการ เช่นกัน ซึ่งจะทำหน้าที่ให้บริการ ให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหาการผลิต การบริหารจัดการในระดับไร่นา ในลักษณะการทำงานร่วมกันของหน่วยงานวิชาการและหน่วยงานส่งเสริม โดยเบื้องต้นจะคัดเลือกพื้นที่นำร่องที่มี ปัญหาด้านการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งด้านพืช สัตว์ ประมง โดยกรมพัฒนาที่ดิน กรมปศุสัตว์ และกรมประมง จะไปหารือร่วมกันเพื่อคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ จัดส่งทีมไปสำรวจและเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ปัญหาและ วางแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป (เดลินิวส์, 1 พ.ค. 45)

สรุปข่าวสำคัญ

ด้านการตลาด-การค้าต่างประเทศ และความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลก

อียู ดันตั้งองค์กรควบคุมความปลอดภัยอาหาร

รายงานข่าวจากกระทรวงพาณิชย์แจ้งว่า เมื่อเร็วๆ นี้อียูได้ดำเนินการจัดตั้งองค์กรควบคุมความปลอดภัย อาหารของสหภาพยุโรป หรือ เรียกว่า EFSA โดยมีสำนักงานที่กรุงบรัสเซล ประเทศเบลเยียม มีหน้าที่หลักใน การให้คำแนะนำด้านวิทยาศาสตร์และสนับสนุนการออกกฎระเบียบและนโยบายที่จะมีผลต่ออาหารและความ ปลอดภัย รวบรวมข้อมูลด้านสุขอนามัยอาหาร ประเมินความเสี่ยงด้านความปลอดภัยอาหารของผู้บริโภค รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลด้านสุขอนามัยอาหารแก่ผู้บริโภค โดยมีระบบเครือข่ายข้อมูลเชื่อมโยงไปยังประเทศสมาชิก ต่างๆ ทั้งนี้ที่พบอาหารมีพิษ โดยทางประเทศไทยมีความเห็นว่า EFSA ต้องเป็นหน่วยงานอิสระ ไม่ขึ้นกับองค์

กรหรืออิงกับกฎระเบียบใดๆ ของอียู เพื่อให้การทำงานโปร่งใสเป็นธรรม ไม่เช่นนั้นอาจเอื้อให้มีโอกาสใช้เป็นข้อกีดกันทางการค้าได้ (ผู้จัดการ, 1 พ.ค. 45)

ข้าวพันธุ์ผสม

ในการประชุมนานาชาติที่จัดโดยสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ (IRRI) ที่เวียดนาม เมื่อเร็วๆ นี้ อันเป็นการหารือกันเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของการพัฒนาและเผยแพร่เทคโนโลยีข้าวพันธุ์ผสม ที่นับว่าเป็นไปเพื่อความปลอดภัยของอาหาร การแก้ปัญหาความยากจน และปกป้องสิ่งแวดล้อม งานนี้ได้มีการเปิดเผยถึงข้าวพันธุ์ผสม ที่เกิดจากการปรับปรุงสายพันธุ์ใหม่ โดยนักปรับปรุงพันธุ์ชาวจีน ซึ่งเป็นรุ่นที่ 2 และคาดว่าจะเปิดตัวได้ภายใน 5 ปี ตามข่าวระบุว่า เทคโนโลยีข้าวพันธุ์ผสมประสบความสำเร็จในจีนมาตั้งแต่เมื่อ 25 ปีก่อน นับจากนั้นก็ถูกนำไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกกว่า 50 % ของแดนมังกร และเผยแพร่ไปยังประเทศต่างๆ อีกกว่า 20 ประเทศทั่วโลก อาทิ เวียดนาม อินเดีย ฟิลิปปินส์ บังกลาเทศ พม่า และสหรัฐฯ รวมพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 700,000 เฮกตาร์ อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันว่า การใช้ข้าวพันธุ์ผสม มีจุดอ่อนในเรื่องราคาแพงกว่าเมล็ดพันธุ์ปกติ นอกจากนี้ ก็ไม่สามารถแพร่พันธุ์ได้ ทำให้เกษตรกรจำต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุกฤดูไถหว่าน (ผู้จัดการ, 15 พ.ค. 45)

ไก่ซีพีและอาหารฟาสต์ฟู้ดส์

มีรายงานข่าวว่า กลุ่มบริษัทไทรคอนจากต่างประเทศ รวมทั้งประเทศไทย มีการสั่งซื้อเนื้อไก่ เพื่อใช้ปรุงอาหารในร้าน KFC และ PIZZA HUT จากบริษัทกรุงเทพโปรนิวส์ ในเครือซีพี คิดเป็นมูลค่าประมาณ 3,000 ล้านบาท หรือเป็นสัดส่วนการส่งออก 1,200 ล้านบาท และคาดว่าจะมีอัตราการเติบโตขึ้นอีก 10-15 % โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวโน้มของการผลิตเนื้อไก่ปรุงสำเร็จรูปมีอัตราการเติบโตสูง ในช่วง 8 ปีที่ผ่านมาเติบโตเฉลี่ยปีละ 30 % โดยทางซีพีมีการเตรียมขยายโรงงานเลี้ยงไก่และแปรรูปเพิ่มอีกแห่งที่โคราช เพื่อส่งออกอย่างเดียว โดยสามารถเลี้ยงไก่ได้ปีละ 1 ล้านตัว หรือคิดเป็นปริมาณเนื้อไก่แปรรูป 1,000 ตันต่อเดือน สิ่งที่จะท่อนภาพการเติบโตนี้คือ ภาพรวมของตลาดฟาสต์ฟู้ดที่ตลาดมีขนาดใหญ่ขึ้น และมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา แม้จะไม่ใช้ตัวเลข 2 หลัก เหมือนก่อนก็ตาม (ผู้จัดการ, 15 พ.ค. 45)

ปลอมปนข้าวหอมมะลิส่งออก

สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศที่ซิดนีย์ ได้รับการร้องเรียนจากผู้นำเข้าข้าวของออสเตรเลียว่า ผู้ส่งออกไทยที่ส่งสินค้าข้าวหอมมะลิแจ้งกับผู้นำเข้าว่า ตนประสบปัญหาการส่งออกข้าวหอมมะลิที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบมาตรฐานใหม่ที่กระทรวงพาณิชย์กำหนด (ข้าวที่จะเรียกว่าเป็นข้าวหอมมะลินั้น จะต้องมีความหอมมะลิ 92 % และมีข้าวชนิดอื่นปนได้ไม่เกิน 8 % โดยมีผลบังคับใช้เมื่อ 22 มี.ค. 45 หากเกินกว่านี้จะเรียกหอมมะลิไม่ได้) โดยต้องผ่านการทดสอบใช้เวลา 5 วัน ทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูง ผู้ส่งออกจึงหลีกเลี่ยงปัญหาด้วยการส่งออกข้าวหอมมะลิ แต่ไม่ประทับตราเป็นข้าวหอมมะลิ และขอให้ผู้นำเข้าจ่ายค่าข้าวในราคาข้าวหอมมะลิ ทำให้ผู้นำเข้าเข้าใจผิด ว่าเป็นข้าวขาวและนำไปจำหน่ายแก่ผู้ขายส่งหรือขายปลีกในราคาข้าวขาว ซึ่งถูกกว่าข้าวหอมมะลิ ผู้นำเข้าจึงรู้สึกเหมือนถูกเอาเปรียบ สับสน อันเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของข้าวหอมมะลิไทย และทำให้ผู้นำเข้าข้าวบางรายหันไปนำเข้าข้าวขาวจากประเทศอื่นที่ราคาถูกกว่าไทย เช่น เวียดนาม (ผู้จัดการ, 20 พ.ค. 45)

ขณะที่ผู้ส่งออกข้าวร้องเรียนว่า มาตรฐานที่รัฐกำหนดเป็นอุปสรรคต่อการส่งออก และทำให้ต้นทุนส่งออกเพิ่มขึ้น เพราะส่วนใหญ่ผู้ซื้อไม่ได้ต้องการซื้อข้าวหอมทั้งหมด แต่ต้องการซื้อข้าวผสม ผู้ส่งออกจึงต้องแจ้งเป็นข้าวขาว เพราะไม่สามารถส่งออกในนามของข้าวหอมได้ หากแจ้งขายเป็นข้าวหอม ผู้นำเข้าจะไม่ยอมซื้อ เพราะราคาสูงมาก ตลาดที่รับได้มีน้อย แต่หากแจ้งเป็นข้าวหอมชั้นสอง ที่มีข้าวอื่นผสมสูงกว่ามาตรฐานที่

พาณิชย์กำหนด กระทรวงพาณิชย์ก็จะลงโทษอีก จึงต้องเสี่ยงไปส่งเป็นข้าวขาวแทน (ไทยรัฐ, 18 พ.ค. 45)
อย่างไรก็ตาม ล่าสุดได้มีการผ่อนปรนเพื่อแก้ไขปัญหากรณีที่ผู้ส่งออกเรียกร้องเรียนดังกล่าว กระทรวงพาณิชย์จึงยอม
ให้ปนได้ แต่เวลาขอใบอนุญาตส่งออกต้องระบุให้ชัดเจนว่า ผสมข้าวชนิดใดบ้าง ที่เปอร์เซ็นต์ ส่งออกไปยังตลาด
ใด ราคาเท่าไร และขอให้คณะกรรมการมาตรฐานสินค้าส่งออก ที่มีปลัดกระทรวงพาณิชย์เป็นประธาน ตัดสินใจ
อีกทีว่า จะกำหนดมาตรการให้เป็นไปตามเกณฑ์เดิมหรือไม่ ผลเป็นอย่างไร ต่อไปผู้ส่งออกจะต้องกำหนดติดเป็น
ฉลากไว้ข้างถุงเพื่อให้ผู้บริโภคทราบข้อมูลที่ถูกต้อง ทั้งนี้กระทรวงพาณิชย์ยังยืนยันว่า ที่ต้องกำหนดมาตรฐาน
ข้าวหอมมะลิใหม่ ก็เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาการปลอมปน ซึ่งมีการร้องเรียนผ่านสำนักงานพาณิชย์ในต่าง
ประเทศจำนวนมาก และเพื่อแก้ไขปัญหาการข้าวหอมมะลิไม่ให้ตกต่ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเกษตรกร รวมทั้ง
ต้องการยกระดับข้าวหอมมะลิให้เป็นสินค้าพรีเมียมเกรด คุณภาพสูง ราคาดี ให้ชื่อเสียงข้าวหอมมะลิไทยติด
ตลาดโลก (ผู้จัดการ, 11 มิ.ย. 45)

อาหารจีเอ็มโอ

ตัวแทนกรีนพีซประเทศไทยและกรีนพีซสากลได้เดินทางไปเข้าพบกับบริษัทแม่ของเนสท์เล่ที่สวิตเซอร์
แลนด์ เพื่อเรียกร้องให้ยุติการขายอาหารที่มีส่วนประกอบจีเอ็มโอให้เหมือนกันทั่วโลก แต่ระหว่างนี้ให้ติดฉลาก
อาหารจีเอ็มโอจนกว่าจะเลิกใช้ เพราะเท่าที่ตรวจสอบมา กรีนพีซพบจีเอ็มโอในอาหารของเนสท์เล่ที่เป็นอาหาร
เสริมสำหรับเด็ก และมองว่าเนสท์เล่ไม่ได้ใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วโลก ถ้าที่ไหนประชาชนต่อต้านก็จะไม่ขาย
หรือจะติดฉลากต่อเมื่อถูกกฎหมายของประเทศนั้นๆ บังคับเท่านั้น ขณะที่เนสท์เล่จะไม่ขายอาหารจีเอ็มโอใดๆ
ในสวิตเซอร์แลนด์และหลายประเทศในยุโรป เพราะผู้บริโภคเรียกร้อง แต่ในเอเชียและประเทศไทย เนสท์เล่อ้างว่า
จากการสำรวจผู้บริโภคชาวเอเชียไม่สนใจเรื่องอาหารจีเอ็มโอ และยังไม่มีความรู้ที่เพียงพอในด้าน
ความปลอดภัยหรือไม่มีคุณภาพ ที่บริษัทจะนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจจำกัดการใช้พืชที่มาจากดัดแปลง
พันธุกรรมในการผลิตอาหาร ซึ่งกรีนพีซเรียกร้องว่าในฐานะที่เนสท์เล่เป็นบริษัทอาหารรายใหญ่อันดับสองของ
โลก และผลิตภัณฑ์ที่ขายในไทยส่วนใหญ่เป็นอาหารเด็ก เนสท์เล่ควรจะแสดงความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคมากกว่า
นี้ โดยไม่ต้องรอให้ผู้บริโภคเรียกร้อง (ผู้จัดการ, กรุงเทพธุรกิจ 17 พ.ค. 45)

Farm Bill

ได้มีการรายงานความเคลื่อนไหวเรื่องนโยบายการอุดหนุนภาคเกษตรของสหรัฐฯว่า ขณะนี้ทางสภาผู้
แทนราษฎรและวุฒิสภาของสหรัฐฯ กำลังพิจารณาร่างกฎหมายเกษตร Farm Bill ของคณะกรรมการการร่วมรัฐ
สภาสหรัฐฯ ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมาตรการในการช่วยเหลือเกษตรกร ทั้งนี้กฎหมายนี้จะมีผลบังคับใช้
เป็นเวลา 6 ปี (2545-2550) โดยคณะกรรมการฯ เสนอให้จัดงบดำเนินการในเรื่องดังกล่าวเพิ่มเป็นเวลา 10 ปี
จำนวน 170 พันล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งในจำนวนนี้กว่า 50 พันล้านเหรียญเป็นเงินอุดหนุนสินค้าเกษตร อาทิ กลุ่ม
ธัญพืช ผัก และข้าว ส่วนอีก 17.1 ล้านเหรียญเป็นรางวัลแก่เกษตรกรในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมาตร
การการอุดหนุนนี้ถ้ามีผลบังคับใช้ จะกระทบกับประเทศส่งออกสินค้าเกษตร อย่างไทยและประเทศกำลังพัฒนา
เพราะจะเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรสหรัฐฯ ขยายการผลิตในกลุ่มพืชไร่มากขึ้น จนผลผลิตล้นเกิน ต้องระบาย
ออกนอกประเทศ ส่งผลให้ราคาสินค้าในตลาดโลกลดลง (ไทยรัฐ, 18 พ.ค. 45)

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ทางกระทรวงพาณิชย์ได้ร่วมกับประเทศผู้ส่งออกสินค้าเกษตร (เกรนส์) ทำ
หนังสือคัดค้านไปยัง WTO รวมทั้งส่งจดหมายถึงสำนักงานคณะผู้แทนการค้าสหรัฐ (USTR) เพื่อชี้แจงว่า
กฎหมายดังกล่าวมีผลกระทบต่อไทย และการดำเนินการในลักษณะนี้ผิดข้อตกลง WTO ที่ให้แต่ละประเทศยก
เลิกการอุดหนุนสินค้าเกษตร ด้านสำนักงานโครงการข่าวสารนานาชาติ กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ได้ออก
มาแถลงการณ์เกี่ยวกับเนื้อหาของกฎหมาย “ฟาร์มบิล” ว่า นโยบายของสหรัฐฯ บิดเบือนการค้าน้อยกว่าของสห
ภาพยุโรป (เขตแดนเงินอุดหนุนตั้งอยู่ที่ 62,000 ล้านดอลลาร์) และญี่ปุ่น (กำหนดเงินอุดหนุนภาคเกษตรกรรมภายใน
ประเทศของตนอยู่ที่ 31,000 ล้านดอลลาร์) เสียอีก โดยกล่าวว่า เป็นพันธกรณีที่สหรัฐฯ เดินตามแนวทางสากลของ

WTO อย่างเคร่งครัดภายใต้ข้อตกลงการเจรจาอนุสัญญา สหรัฐฯ จะต้องไม่ให้เงินสนับสนุนแก่ภาคเกษตรกรรมภายในประเทศของตนเกินกว่า 1,900 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อปี ซึ่งเงินอุดหนุนภายใต้ฟาร์มบิลนี้ประมาณ 1,700-1,900 ล้านดอลลาร์ฯ นับว่าอยู่ในเขตแดนที่สหรัฐฯ ได้รับอนุญาตให้ทำได้ (ผู้จัดการ, 26 มิ.ย. 45)

ยอดอาหารส่งออกถูกตีกลับพุ่ง

แหล่งข่าวจากกระทรวงพาณิชย์เปิดเผยว่า รายการสินค้าอาหารไทยที่มีปัญหาด้านสุขอนามัย และไม่ผ่านการตรวจสอบให้เข้าอียู ซึ่งไทยได้รับแจ้งจากคณะกรรมการยุโรป ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2541 -มีนาคม 45 รวมระยะเวลา 44 เดือน มีการตรวจพบเชื้อและสารต้องห้ามและเอกสารไม่ครบถ้วนรวม 193 ครั้ง ซึ่งถือว่าเป็นปริมาณที่มาก แค่ 3 เดือนแรกของปี 2545 ผลการตรวจสอบของอียูพบว่า มีสินค้าไทยที่มีเชื้อและสารต้องห้ามสูงถึง 28 ครั้ง จากบริษัทส่งออกต่างๆ ของไทย โดยสินค้าที่มีปัญหาถูกตรวจพบว่ามีเชื้อและสารต้องห้ามบ่อย ได้แก่ กุ้งแช่เย็น-แช่แข็ง ข้าวโพดอ่อน ปลาหมึกในน้ำมัน ปลาหมึกแช่เย็น-แช่แข็ง ปูแช่แข็ง สับปะรดกระป๋อง กุ้งแช่เย็นแช่แข็ง ปลาทะเลแช่แข็ง เห็ดกระป๋อง ไก่สำเร็จรูป และซอสต่างๆ และมีการตั้งข้อสังเกตว่า สินค้าที่อียูตรวจพบเชื้อและสารต้องห้ามนี้ ส่วนใหญ่ได้มีการผลิตส่งออก และส่วนหนึ่งได้นำไปวางจำหน่ายภายในประเทศ จึงน่าเป็นห่วงว่า คนไทยที่บริโภคเข้าไปอาจได้รับอันตราย ปัญหาดังกล่าวเกิดจากผู้ส่งออกไทยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับคุณภาพ ขณะที่หน่วยตรวจสอบของไทยก็ไม่ได้ดูแลเท่าที่ควรก่อนออกใบอนุญาตหรือหนังสือรับรองให้ส่งออก (ผู้จัดการ, 16 มิ.ย. 45)

ด้านนโยบายรัฐ

ไทยสกัดต่างชาติโมยพันธุ์ข้าว

ช่วงที่ผ่านมา การแก้ไขปัญหาในประเด็นการสกัดไม่ให้ต่างชาตินำเอาพันธุ์ข้าวหอมมะลิของไทยไปใช้ประโยชน์นั้น แม้ว่าขณะนี้ จะยังพูดไม่ได้ชัดเจนว่า ไทยประสบความสำเร็จ ในการห้ามไม่ให้คนต่างชาตินำเอาพันธุ์ข้าวของไทยไปใช้ในเชิงพาณิชย์ หากไม่ได้รับการยินยอมจากไทยก่อน แต่อย่างน้อยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ก็ได้ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น จนเกิดการยกร่างข้อตกลงการรับโอนเชื้อพันธุ์ (MTA) ขึ้นมา และนำไปให้นักวิจัยสหรัฐฯ เช่น เพื่อให้มีผลผูกพันซึ่งกันและกัน ซึ่งกำหนดไว้ชัดเจนว่า สหรัฐฯ ไม่สามารถเอาพันธุ์หรือผลของพันธุ์ไปใช้ในเชิงพาณิชย์ โดยไม่มีการเจรจาเพื่อให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับไทย แต่ล่าสุดยังไม่สามารถลงนามกันได้ เกิดความล่าช้าจากการยื่นเรื่อง เพราะนักวิจัยสหรัฐฯ 2 คนอยู่คนละหน่วยงานกัน ทำให้ต้องยื่นเรื่องไปทั้งสองหน่วยงาน และที่สำคัญยังมีปัญหาในทำนองนี้เกิดขึ้นอีก เพราะพบว่ามีถึง 22 ประเทศที่ได้นำเอาพันธุ์ข้าวหอมมะลิไทยจากอีรีไปใช้ เช่น ญี่ปุ่น จีน อังกฤษ สหรัฐฯ เกาหลี และอินเดีย เป็นต้น กรมทรัพย์สินฯ เลยต้องดำเนินการในลักษณะเดียวกันกับสหรัฐฯ โดยใช้ MTA เป็นตัวนำ แล้วส่งให้ทูตพาณิชย์ของไทยในต่างประเทศ จำนวน 22 ประเทศไปดำเนินการ ซึ่งในจำนวนนี้พบว่า สหรัฐฯ มีเป้าหมายชัดเจนว่า จะผลิตข้าวเพื่อมาแข่งกับไทย ส่วนจีนเริ่มจะพัฒนาให้มีการปลูกข้าวหอมมะลิและน่าจะเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวในอนาคต ส่วนเขมรและอินเดียก็เริ่มปลูกเช่นเดียวกัน แม้ปัจจุบันจะยังไม่ใช้คู่แข่งก็ตาม

นอกจากนี้ ที่ผ่านมา ปัญหาที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการนำเอาพันธุ์ไปใช้ แต่เกิดจากการทำให้เกิดความสับสนในข้าวหอมมะลิของไทย ดังกรณีเรื่องข้าวจัสมานของสหรัฐฯ ที่ทำให้คนสับสนว่าเป็นข้าวหอมมะลิของไทย สำหรับเรื่องนี้ประเทศไทยได้ฟ้องร้องไป และล่าสุดคณะกรรมการการค้าสหรัฐฯ (Federal Trade Commission; FTC) ได้รับคำฟ้องของไทยแล้ว โดยเนื้อหาสาระนั้นไทยระบุว่า บริษัทไรซ์เทค ซึ่งเป็นบริษัทที่จดทะเบียนในสหรัฐฯ มีการทำให้เกิดความเข้าใจผิดในกลุ่มผู้บริโภคเกี่ยวกับข้าวหอมมะลิของไทย จากการใช้ชื่อจัสมานในการโฆษณาขายข้าว เพราะมีความหมายสอดคล้องกับคำว่า จัสมินของไทย ทำให้เกิดความสับสนว่า ข้าวจัสมานเป็นข้าวหอมมะลิของไทย ถือว่าบริษัทไรซ์เทคใช้ชื่อสินค้าที่ไม่เป็นธรรม และทำให้เกิดผลกระทบต่อการขายข้าวหอม

มะลิของไทย ดังนั้นจะต้องยกเลิกการใช้คำว่า จัสมาติ หรือถ้าจะใช้ชื่อนี้ ชาวที่อยู่ในทุ่งก็ต้องเป็นชาวหอมมะลิของไทย (ผู้จัดการ, 5 มิ.ย. 45)

โซนนิ่งเกษตร

คณะกรรมการนโยบายและแผนการเกษตร กระทรวงเกษตรฯ ได้เห็นชอบในการกำหนดเขตเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตร จำนวน 12 ชนิด ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง สับปะรดโรงงาน ถั่วเหลือง ยางพารา ทูเรียน ลำไย กาแฟ ปาล์มน้ำมัน และอ้อยโรงงาน โดยให้สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรไปดำเนินการ และนำเสนอ ครม. พิจารณาประกาศต่อไป การกำหนดเขตเศรษฐกิจสินค้าเกษตรดังกล่าวเพื่อที่จะกำหนดว่า พืชแต่ละชนิดควรปลูกจำนวนเท่าไร ในแหล่งไหน โดยมองว่าที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เกษตรกรจะทำการผลิตโดยมีแรงจูงใจจากเรื่องราคารายเดียว ทำให้ทำการผลิตในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ จึงแข่งขันในตลาดโลกลำบาก รวมทั้งการกระจายกระจายของแหล่งผลิต ทำให้การได้รับบริการถ่ายทอดเทคโนโลยีไม่ทั่วถึง (ไทยรัฐ, 21 พ.ค. 45)

ด้านกรมพัฒนาที่ดินก็ทุ่มงบประมาณ 6 ล้าน เร่งดำเนินโครงการกำหนดการใช้ที่ดินของประเทศ เช่น เขตเกษตรกรรม เขตป่าไม้ เขตทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เขตชุมชน เขตอุตสาหกรรม เป็นต้น หวังใช้เป็นฐานในการกำหนดกรอบนโยบายการใช้ที่ดินของรัฐ และกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมทั่วประเทศ (ผู้จัดการ, 6 มิ.ย. 45)

เกษตรเร่งตรวจป่า ก่อนประกาศเขตปฏิรูป

สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) เปิดเผยว่า สปก. ไม่สามารถประกาศเขตและจัดสรรพื้นที่ทำกินให้เกษตรกรได้ตามกำหนด และได้รับการร้องเรียนจากราษฎรกว่า 1,000 ราย ในพื้นที่ 5-6 จังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่คณะกรรมการกลั่นกรอง ได้เสนอให้มีการทบทวนการจัดสรรพื้นที่ดังกล่าว เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกรควบคู่กับการรักษาป่า ก่อนจะมีการประกาศเขตพื้นที่ปฏิรูป ซึ่งอยู่ระหว่างการพิจารณาตรวจสอบพื้นที่โดยกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม พื้นที่ที่รอให้มีการประกาศเป็นเขตปฏิรูปที่ดิน มีทั้งหมดขณะนี้ 5,748,361 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ภาคเหนือ 2,751,012 ไร่ ภาคใต้ 494,341 ไร่ ภาคอีสาน 2,035,841 ไร่ และภาคกลาง 467,167 ไร่ ในจำนวนพื้นที่ดังกล่าว ปัจจุบันกำลังรอตรวจสภาพป่ากับกระทรวงวิทย์ฯ พื้นที่ 1,314,328 ไร่ (ผู้จัดการ, 10 มิ.ย. 45)

นอกจากนี้ ส.ป.ก. ก็กำลังอยู่ในขั้นตอนการระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขร่าง พ.ร.บ.การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 โดยมีประเด็นสำคัญคือ องค์ประกอบของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินจังหวัด อำนาจหน้าที่การดำเนินงาน การบริหารจัดการที่ดินของรัฐ การพัฒนา การควบคุมสิทธิและการใช้ประโยชน์ที่ดิน การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมไปแล้ว 2 ครั้ง เมื่อปี 2519 และ 2532 ซึ่งมุ่งเน้นการปฏิรูปที่ดินในที่ดินของรัฐ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรที่เข้าถือครองที่ดินให้มีสิทธิในที่ดินอย่างถูกกฎหมาย แต่ปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนไป มีที่ดินของเอกชนที่รกร้างว่างเปล่ามาก แต่ในที่ดินของรัฐที่จะนำมาปฏิรูปที่ดินนั้น มีราษฎรเข้าถือครองเต็มพื้นที่แล้ว ทั้งที่เป็นเกษตรกรและไม่ใช่ ทำให้ไม่สามารถนำหลักการปฏิรูปที่ดินมาใช้แก้ปัญหาการจัดที่ดินให้กับเกษตรกรผู้ไร้ที่ดินทำกินได้ ดังนั้นการแยกเรื่องการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและการบริหารจัดการที่ดินของรัฐออกจากกัน จะทำให้สามารถซื้อที่ดินเอกชนมาดำเนินการได้รวดเร็วขึ้น และในการแก้ไขปัญหาที่ดินของรัฐนั้น ควรให้มีการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ และต้องควบคุมให้เป็นไปตามแผนการใช้ที่ดิน รวมทั้งการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและขนาดการถือครองที่ดิน ตลอดจนการเพิ่มบทบาทให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (ผู้จัดการ, 14 มิ.ย. 45)

พาณิชย์แคะรอย... พฤติกรรมการค้าที่ไม่เป็นธรรม

รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการติดตามพฤติกรรมการแข่งขันการค้าที่ไม่เป็นธรรมขึ้น โดยมีนายเนวิน ชิดชอบ เป็นประธาน ที่ผ่านมาก็มีการหารือกันในเรื่องค้าปลีก-ค้าส่ง ซึ่งมีการตรวจพบว่า มีการขายลดราคาสินค้า

จำนวนมาก และอาจมีการขายต่ำกว่าต้นทุนที่เป็นจริง และที่น่าเป็นห่วงคือ การขายสินค้าเกษตร เช่น ข้าวถุง ที่ ห้างค้าส่งตั้งราคาขายต่ำมาก ซึ่งจะมีผลทำให้ราคาข้าวในตลาดของเกษตรกรถูกลงราคาให้ต่ำลง ถ้าเกษตรกร ขายข้าวราคาสูงกว่า ก็จะขายไม่ออก สุดท้ายก็ต้องขายให้ห้างค้าส่งเหล่านั้น โดยประทับตราซื้อหรือซื้อห้านั้นๆ และในที่สุดก็ถูกกำหนดราคาซื้อ เพราะไม่มีอำนาจต่อรองและหาตลาดขายข้าวไม่ได้ จึงเป็นเพียงผู้ผลิตข้าว ป้อนให้กับห้างค้าส่งเท่านั้น ซึ่งถ้ามองผิวเผิน ผู้บริโภคจะได้รับสินค้าราคาถูก แต่ในอนาคตอาจจะเกิดความเสียหาย ทำให้ชาวนาขายข้าวไม่ได้ ส่งผลกระทบต่อประเทศ เมื่ออำนาจอยู่ในมือยักษ์ใหญ่ค้าส่ง ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็น ว่า เมื่อค้าส่งได้จ้างซัพพลายเออร์ผลิตสินค้าแฮสเบอร์รี่ หรือซื้อสินค้าของตนเอง ปรากฏว่า ซัพพลายเออร์ก็ ขยายกิจการเพื่อรองรับออเดอร์ที่ถาโถมเข้ามา แต่สุดท้ายก็ถูกกำหนดมาร์จิ้นหรือกำไรสำหรับค่าการผลิตสินค้า ให้แก่ห้างค้าส่ง (ผู้จัดการ, 15 พ.ค. 45)

อบรมครูบัญชีเกษตรอาสา

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์จัดโครงการอบรมครูบัญชีเกษตรอาสาทั่วประเทศกว่า 35,000 คน หวังเดินหน้า ให้ประชาชนรู้จักการทำบัญชี โดยเมื่อโครงการสร้างครูบัญชีอาสาเสร็จสิ้นลง จะไปประจำอยู่ที่คลินิกบัญชี ณ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรประจำตำบลต่างๆ ทั่วประเทศ โดยครูบัญชีเกษตรอาสา จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ และคำแนะนำทางการบัญชีแก่เกษตรกรในท้องถิ่นต่อเนื่องเป็นเวลา 2 ปี คาดหวังว่าจะช่วยให้เกษตรกรพ้นจากภาระหนี้สิน โดยเอาความรู้มาบริหารการเงินของตน ทั้งรายรับ-จ่าย การออม (เดลินิวส์, 24 มิ.ย. 45)

สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่จับมือสหกรณ์ผู้ผลิตข้าวโพด

กรมส่งเสริมสหกรณ์ ได้รับการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนจากกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร จำนวน 66 ล้านบาทตามโครงการส่งเสริมและช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิต และลดต้นทุนการผลิตไข่ไก่ โดยได้นำไปให้สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ภูมิแปร์ปรีซ์ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากสหกรณ์การเกษตรต่างๆ ที่เป็นผู้ผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยไม่ต้องผ่านคนกลาง ซึ่งจะทำให้ซื้อได้ในราคาที่ยุติธรรม เพื่อนำมาจำหน่ายให้สมาชิกได้ การที่กรมส่งเสริมสหกรณ์สนับสนุนให้สหกรณ์ต่างๆ เชื่อมโยงธุรกิจซึ่งกันและกัน ทำให้สหกรณ์ผู้ผลิตข้าวโพดสามารถวางแผนการผลิตได้ล่วงหน้า เพราะมีตลาดรองรับแน่นอน ขณะที่สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่ก็ซื้อข้าวโพดในราคายุติธรรม (เดลินิวส์, 25 มิ.ย. 45)

ต้นเกษตรกรไทยเลิกใช้ปุ๋ยสูตรสำเร็จ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เผยแพร่ว่า ที่ผ่านมาเกษตรกรไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีไม่ถูกต้อง ทำให้ต้นทุนสูง แต่ผลผลิตน้อยลง และความเป็นจริงแล้ว ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีต้องใช้ควบคู่กันไป ไม่ใช่อย่างที่เราทำ คือ มีนโยบายออกมาว่า ไม่ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยเคมี แต่ให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพแทน ทั้งๆ ที่ปุ๋ยอินทรีย์มีหน้าที่ในการปรับปรุงคุณภาพดิน แต่ตัวที่ให้ธาตุอาหารคือ ปุ๋ยเคมี แต่ปัญหา คือเกษตรกรมักใช้ปุ๋ยเคมีไม่ถูกต้อง มีการใช้มากเกินไป หรือใช้สูตรเสมอ เช่น 15-15-15 เป็นผลให้เมื่อใช้ไปนานๆ ฟอสฟอรัสจะสะสมในดินมาก เป็นผลให้ธาตุอาหารตัวอื่นขาดแคลน นอกจากนี้ทำให้ไทยต้องเสียเงินจากการนำเข้าปุ๋ยละ 30,000 ล้านบาท และมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลับไม่ได้ประสิทธิภาพ โดยมองว่าต่อไปควรจะยกเลิกใช้ปุ๋ยเคมีสูตรสำเร็จ แต่เกษตรกรจะต้องใช้ปุ๋ยตามความต้องการของพืชและคุณสมบัติของดิน ซึ่งจะช่วยให้ประหยัดต้นทุนได้ ขณะที่ผลผลิตไม่ได้ลดลง โดยการผลักดันเรื่องนี้กับเกษตรกรได้ร่วมมือกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในกลุ่มเกษตรกรสวนผลไม้ และจะขยายไปยังกลุ่มผู้ปลูกข้าวโพด ข้าว อ้อยต่อไป (ผู้จัดการ, 19 พ.ค. 45)

ด้านการผลิต-การแปรรูป และมิติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

น้ำลูกยอ

กรณีของพืชพื้นบ้าน สมุนไพร ที่กำลังขึ้นฮอตมากในขณะนี้คือ น้ำลูกยอ นัยว่ามีฤทธิ์เป็นสารต้านมะเร็งและกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันในร่างกาย สารในยอไปกระตุ้นการสร้างเม็ดเลือดขาว ที่ทำหน้าที่กำจัดเชื้อโรคในร่างกายและสามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเซลล์มะเร็ง ปัจจุบันคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลและคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล โดยการสนับสนุนของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ทำวิจัยเกี่ยวกับต้นยอที่ปลูกในประเทศไทย และเบื้องต้นพบว่า มีแนวโน้มในเรื่องการกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันได้เป็นที่น่าพอใจ เมื่อทดลองกับคนไข้ในเรื่องภูมิแพ้และโรคทางเดินหายใจ นอกจากนี้ปัจจุบันโรงพยาบาลอภัยภูเบศร จ.ปราจีนบุรี ก็ได้พัฒนาวิธีเตรียมน้ำยอขึ้นมาและได้ผลผลิตออกขายแล้ว ในขนาด 300 ซี.ซี. ราคา 80 บาท และขนาด 900 ซี.ซี. ราคา 240 บาท รวมทั้งได้ผลผลิตเป็นแคปซูลส่งไปขายยังออสเตรเลียและญี่ปุ่นด้วย (ผู้จัดการ, 13 พ.ค. 45)

น้ำยาผงกึ่งสำเร็จรูป

จากที่ได้เคยนำเสนอถึงความสำเร็จของนักวิจัยไทยในการวิจัยและพัฒนาเส้นขนมจีนอบแห้งเพื่อการส่งออกเป็นผลสำเร็จ โดยอาจารย์ภาควิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร ม.เกษตรศาสตร์ โดยการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คราวนี้จึงมีการวิจัยต่อเรื่องทำน้ำยาผง น้ำพริกผง น้ำยาผักชีได้ผงขึ้นมา การวิจัยครั้งนี้ถือเป็นการวิจัยพัฒนาแบบห่วงโซ่ เพื่อให้การบริโภคเป็นไปอย่างครบวงจร ซึ่งที่ผ่านมา ได้มีการอบรมเผยแพร่ด้วย และพบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้ไปคิดค้นทำน้ำยาปลา น้ำยาแกงไตปลา แกงเขียวหวาน ทำให้เกิดการกินที่หลากหลายขึ้น (ไทยรัฐ, 24 มิ.ย.45)

ไวน์กระชายดำ

ปัจจุบัน พืชสมุนไพรที่มีการตื่นตัวบริโภคกันมาก เพราะเชื่อกันว่า สามารถเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ คือ กระชายดำ ทำให้มีการปลูกกันแพร่หลาย โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือ ซึ่งหากปริมาณมากก็อาจส่งผลกระทบต่อราคา แต่ด้วยสรรพคุณทางยา จึงน่าจะส่งเสริมการแปรรูปเพื่อให้บริโภคง่ายและมีความหลากหลาย เพราะปกติเวลากินจะรู้สึกมีรสขื่นๆ ติดอยู่บริเวณโคนลิ้น ซึ่งการบริโภคหรือแปรรูปสามารถทำได้หลายวิธี เช่น กระชายดำแห้งบดเป็นผงบรรจุในซองชา นำมาชงกินแบบชา หรือกระชายดำแคปซูล ส่วนการบริโภคของชาวบ้านทั่วไปจะนำหัวไปแช่ในเหล้ายาต้องบำรุงกำลัง นอกจากนี้ไวน์กระชายดำก็เป็นอีกทางเลือกของการแปรรูป ซึ่งตอนนี้ทางสถาบันวิจัยและพัฒนาการเกษตรลำปาง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลได้พัฒนากรรมวิธีการผลิตขึ้น (อ.อภิชาติ ชิดบุรี) เรียกว่า เครื่องดื่มสมุนไพรกระชายดำ (เดลินิวส์, 14 มิ.ย. 45)

ทดลองปลูกข้าวหอมมะลิเป็นนาปรังสำเร็จ

ข้าวหอมมะลิ 105 ได้ชื่อว่าเป็นข้าวคุณภาพดี และปลูกได้ดีในภาคอีสาน แม้ถิ่นกำเนิดพันธุ์จะมาจากบางคล้า

จ.ฉะเชิงเทรา แต่ก็พันธุ์ที่มีความต้านทานต่อโรคใบแห้งได้ปานกลาง และไม่สามารถต้านทานโรคใบไหม้ โรคใบจุดสีน้ำตาล โรคใบไหม้สีเหลืองส้มและโรคจุลินทรีย์ รวมทั้งเพลี้ย หนอน แมลงบางชนิด นอกจากนี้ในแง่วิชาการ ก็ระบุว่าไม่สามารถปลูกเป็นข้าวนาปรังหรือปลูกนอกฤดูได้ จะมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตเพราะแสงไม่พอ แต่ทุกวันนี้ได้มีการทดลองปลูกข้าวหอมมะลิเป็นข้าวนาปรังได้แล้ว และได้ผลดี จากการทดลองของเกษตรกรและสหกรณ์อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ

จับกระแสข่าวเกษตรรายเดือน (เดือนกรกฎาคม – ตุลาคม 2545)

เรียบเรียงโดย อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว.

ข้อเขียนนี้เป็นเพียงการประมวลให้เห็นกระแสข่าวหลักๆ จากหนังสือพิมพ์

ซึ่งโครงการฯ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

ช่วง 3 เดือนที่ผ่านมา เรื่องราวข่าวสารหลักๆ ในแวดวงเกษตร ส่วนหนึ่งยังคงชี้ให้เห็นปัญหาเรื่องการส่งสินค้าเกษตรของบ้านเราในตลาดโลก ว่าต้องเจอกับอุปสรรคอะไร แล้วนโยบายของรัฐบาลไทยพยายามแก้ไข ปัญหาในเรื่องเหล่านั้นอย่างไร ซึ่งในด้านหนึ่งนโยบายรัฐก็พยายามจะช่วยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางในหลายๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นครัวของโลก เป็นศูนย์กลางการต้มของโลก มีศักยภาพจะเป็นฐานการผลิตและแปรรูปปศุสัตว์สำคัญของโลก เป็นศูนย์กลางการค้ายาง และอาจจะมียื่นๆ ตามมา ซึ่งหลายๆ เรื่อง บ้านเราก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ เพราะมีฐานต้นทุนในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ แต่หลายเรื่องก็ต้องอาศัยนำเข้าความรู้และเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาก โดยสิ่งที่จะหันมาพัฒนาจากภายในของตนเอง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ของตนเอง เพื่อจะนำมาพัฒนาต่อยอดจากฐานต้นทุนที่มีอยู่ การหวังเพียงเรื่องการส่งออกเพื่อหารายได้เป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว ทำให้คิดแต่จะขายทุกอย่าง โดยสิ่งที่จะหันกลับมาพัฒนาบนฐานที่สร้างการพึ่งพาตนเองได้ของคนไทย ทำให้เป็นการพัฒนาที่ทำลายต้นทุนฐานลงไปเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ หรือภูมิปัญญาไทย เพราะการพัฒนาที่ผ่านมา ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพที่ตัวคนเท่าที่ควร สิ่งที่เคยภูมิใจว่าเป็นความได้เปรียบของประเทศเรา ถึงวันหนึ่งก็จะมีคนอื่นที่ทำได้และขึ้นมาเป็นคู่แข่ง หรือต่างชาติอาจจะลดอัตราเข้ามาช่วงชิงประโยชน์จากฐานต้นทุนที่เรามี โดยเราไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ วันนี้เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เราจึงไม่ค่อยจะเท่าทัน และมีแนวโน้มจะตกเป็นเบี้ยล่าง เพราะเราไม่ได้เตรียมตัวอะไรไว้เท่าที่ควร และมีแต่จะสูญเสียศักยภาพไปได้ง่ายๆ ขณะที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นมักจะเกิดขึ้นกับคนยากคนจน คนเล็กคนน้อยในสังคมก่อนเสมอ

ช่วงที่ผ่านมา บริษัทศูนย์วิจัยกสิกรรมไทยเปิดเผยว่า ในปี 2546 คาดว่ามูลค่าการส่งออกสินค้าอาหารไทยจะเพิ่มขึ้นเป็น 10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 430,000 ล้านบาท แม้การส่งออกสินค้าอาหารยังคงมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ดำเนินไปท่ามกลางปัญหานั้นคือการ และทิศทางการส่งออกจะยังไม่สดใส เพราะปริมาณผลผลิตสินค้าเกษตร ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตสินค้าอาหารในตลาดโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อันเป็นผลจากนโยบายความมั่นคงด้านอาหาร ทำให้แต่ละประเทศเร่งผลิตอาหารให้เพียงพอกับปริมาณการบริโภคภายในประเทศ ความต้องการในการนำเข้าจึงลดลง ดังนั้นปัญหาการแข่งขันในการส่งออกจะรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการตัดราคาแข่งขันในการส่งออกสินค้าอาหารหลายประเภท ปัญหาการกีดกันทางการค้า โดยเฉพาะมาตรการด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมที่จะมีความรุนแรงขึ้นด้วย (ผู้จัดการออนไลน์, 15 ต.ค. 45)

กระแสเกษตรอินทรีย์มาแรง... แต่ฝ่ายสนับสนุนต้องช่วยเสริม

ทุกวันนี้เกษตรอินทรีย์เริ่มเข้าสู่การยอมรับของสังคมมากขึ้น เพราะผู้บริโภคคาดหวังถึงอาหารที่ปลอดภัยและสุขภาพที่ดี ในเรื่องนี้ก็มีการดำเนินงานที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย ส่วนหนึ่งก็ดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการด้านนโยบายของรัฐบาลด้วย ที่หันมาส่งเสริมเกษตรแบบผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ อันจะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถด้านการแข่งขันของภาคเกษตรในตลาดโลกได้ทางหนึ่ง เพราะภาครัฐมองว่า ประเทศไทยน่าจะมีโอกาสในการมีบทบาททางด้านเกษตรอินทรีย์ของโลก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นคงต้องดำเนินการอีกหลายเรื่องไปพร้อมกัน

การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ คงหนีไม่พ้นเรื่องการปรับเปลี่ยนการใช้ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืช มาสู่การใช้สารชีวภาพ ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ระบบนิเวศดินสู่สมดุลแล้ว ยังช่วยลดต้นทุนการผลิต ซึ่งนับเป็นแรงจูงใจอันดับต้นๆ ของการปรับเปลี่ยนมาสู่วิถีของเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรทั่วไปเลยทีเดียว ที่ผ่านมามีการพูดถึงเรื่องการปฏิวัติการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิต รูปแบบการผลิตพืชปลอดสาร การทำปุ๋ยชีวภาพ การจัดทำแปลงนาสาธิตเกษตรชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้ยังเกิดคำถามกับสังคมทั่วไปอีกหลายเรื่องที่ต้องการทำความเข้าใจ เช่น การปลูกพืชแบบเกษตรอินทรีย์จะมีผลผลิตออกมาได้เป็นจำนวนมากตามที่ตลาดต้องการหรือไม่ และผลผลิตที่ออกมาจะมีคุณภาพที่สามารถทำราคาได้เท่ากับที่ปลูกโดยใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีเข้าช่วยหรือไม่

ในส่วนของภาครัฐ หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ด้านกรมส่งเสริมการเกษตร ที่ผ่านมามีการตั้งกรมการ และคณะทำงานในระดับกรมขึ้นมาทำเรื่องส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ มีกิจกรรมในหลายด้าน เช่น การจัดทำแปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์ จัดอบรมนักวิชาการเกษตร ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน (โดยให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 1,250 โรงเรียน) การผลิตศัตรูธรรมชาติ ได้แก่ ตัวห้ำ ตัวเบียน การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับน้ำสกัดชีวภาพ ส่งเสริมให้ชุมชนผลิตเมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ยพืชสด ทำโครงการส่งเสริมการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ 3,000 ไร่ และจัดฝึกอบรมการผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยโดยวิถีเกษตรอินทรีย์แก่ชุมชนเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทุกจังหวัดทั่วประเทศ

นอกจากนี้เป้าหมายในปี 2546 จะดำเนินการร่วมกับกรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมสหกรณ์ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ผลิตพืชอินทรีย์รวม 8 ชนิด ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดฝักอ่อน หน่อไม้ฝรั่ง ขิง พริก กระเจี๊ยบเขียว ผักกาดขาวและถั่วเหลืองฝักสด ในพื้นที่ 13 จังหวัด พื้นที่ดำเนินการ 82,420 ไร่ มีเกษตรกรเข้าร่วม 17,160 ราย ทั้งนี้เพราะมองว่า ปัจจุบันการซื้อขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ในตลาดโลก มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่ปริมาณสินค้าที่มีอยู่ในตลาดกลับมีเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น (เดลินิวส์, 20 สิงหาคม 45)

ในวิถีสู่เกษตรอินทรีย์ มีการพูดถึงเรื่องกระบวนการชีวภาพมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการผลิตปุ๋ยชีวภาพจากวัสดุ หรือวัตถุดิบต่างๆ ตลอดจนการควบคุมแมลงศัตรูพืชโดยชีววิธี สำหรับในเรื่องปุ๋ยนั้น มีการใช้วัตถุดิบต่างๆ มากมายมาทำกัน และต้องยอมรับว่า ในช่วง 2-3 ปีมานี้ ความนิยมในการใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพค่อนข้างแพร่หลายและเป็นรูปธรรม ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะเห็นผลชัดเจน พืชมีการเจริญเติบโตดีและผลผลิตมากขึ้น ที่สำคัญไม่มีสารตกค้างที่ทำอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค และสูตรการทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพก็มีทำกันออกมาหลาย

สูตร อาทิ สูตรที่ทำจากพืชสด ผลไม้ หอยเชอรี่ ปลา มูลสัตว์ ขยะในครัว รวมทั้งสูตรรวมมิตร ที่รวมเอาวัตถุดิบหลายๆ ชนิดเข้าด้วยกัน

ทั้งนี้ในแง่ของวิชาการ นักวิชาการเปิดเผยว่า พืชที่ได้รับปุ๋ยหมักชีวภาพ อาจเป็นไปได้หลายลักษณะ เช่น ในแง่แร่ธาตุอาหารที่จำเป็น พืชสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรง เพราะปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพมีปริมาณธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเป็นการเติมจุลินทรีย์ลงไปในดินด้วย ฉะนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกกระทำโดยจุลินทรีย์จะช่วยปรับสภาพแวดล้อมต่างๆ ของดินให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า มีสารเร่งการเจริญเติบโตของพืชที่สำคัญ 3 ชนิด เช่น สาร IAA จะไปกระตุ้นให้รากพืชแข็งแรงและเพิ่มจำนวนมากขึ้น สาร GA หรือจิบเบอเรลลิน จะช่วยกระตุ้นให้พืชแตกตาดีขึ้น รวมทั้งช่วยยืดช่วงผลไม้มิให้ผลร่วงง่าย สารไซโตไคนิน มีความจำเป็นต่อการเกิดตาข้าง เพื่อพัฒนาไปเป็นกิ่งก้านของต้นพืชต่อไป เป็นต้น (เดลินิวส์, 2 ก.ค. 45)

กล่าวเฉพาะสำหรับการนำขยะมาทำปุ๋ย ยังจะเป็นการช่วยลดปัญหาเรื่องขยะล้นด้วย เพราะอย่างเทศบาลขอนแก่นมีขยะมูลฝอยเทศบาลถึง 200 กว่าตันวัน ซึ่งกว่า 50 % เป็นเศษอินทรีย์สารที่นำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น เศษผักผลไม้ เศษอาหาร ตลอดจนอินทรีย์สารต่างๆ ดังนั้นเทศบาลนครขอนแก่นจึงมีโครงการคัดแยกเอาขยะอินทรีย์ไปผลิตปุ๋ยหมัก ทั้งในรูปปุ๋ยหมักแห้ง และปุ๋ยน้ำชีวภาพหรือ ปุ๋ยอีเอ็ม แล้วนำผลผลิตที่ได้ไปใช้ในกิจการของเทศบาล และแจกจ่ายฟรีแก่ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้ได้ร่วมกับเครือข่ายชุมชนเมืองนครขอนแก่น จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทำและใช้ปุ๋ยน้ำชีวภาพแก่ประชาชน ผู้ประกอบการในตลาดสด ครูนักเรียนสังกัดเทศบาล เพื่อเป็นการวางรากฐานให้ประชาชนหันมาใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อม และเป็นการส่งเสริมให้เป็นตลาดที่นำซื้อต่อไป (ผู้จัดการออนไลน์, 28 ส.ค. 45)

สำหรับเรื่องปุ๋ยนั้น แม้จะมีความพยายามหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น แต่สังคมก็ยังมีข้อถกเถียงกันถึงความจำเป็นในการใช้ปุ๋ยเคมี กับการเลิกใช้ไปเลย ซึ่งในความเป็นจริงก็คือ เกษตรกรจำนวนไม่น้อยยังไม่สามารถเลิกใช้ได้ และกลับเป็นปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรใช้กันอย่างฟุ่มเฟือย หรือใช้อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดการสะสมของธาตุอาหารจากปุ๋ยเคมีบางตัว ที่ไม่ตรงกับความต้องการของดินและพืช เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นโดยไม่จำเป็น และเมื่อเวลาผ่านไป ดินยังเสียอีกด้วย

รศ.ดร.พีรเดช ทองอำไพ ผอ.ฝ่ายเกษตร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กล่าวว่า ต้นทุนการใช้ปุ๋ยของเกษตรกรจะอยู่ที่ 20-30 % ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด แต่ที่ผ่านมา เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยอย่างขาดประสิทธิภาพ ซึ่งในงานวิจัยที่ สกว. สนับสนุน ได้มีการคิดค้นหาทางออกของปัญหา โดยคิดค้น “ชุดตรวจวิเคราะห์ดิน” (โดย ศ.ดร.ทัศนีย์ อัดตะนันท์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) เพื่อตรวจสอบว่า ดินบริเวณที่จะทำการเพาะปลูกนั้นๆ จะต้องใส่ปุ๋ยใดบ้างในสัดส่วนเท่าใด ซึ่งสามารถตรวจวิเคราะห์ได้ภายใน 30 นาที หากตรวจวิเคราะห์ดินอย่างถูกต้องแล้ว จะทำให้เกษตรกรประหยัดต้นทุนในเรื่องปุ๋ยได้ (ไทยรัฐ, 1 ก.ค. 45) ดังนั้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรในหมู่บ้านเดียวกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครื่องจักร และการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น เครื่องตรวจวิเคราะห์ดิน น่าจะเป็นหนทางหนึ่งในการหาหนทางแก้ไขปัญหของเกษตรกร

ในเรื่องชุดตรวจวิเคราะห์ดินนั้น กรมพัฒนาที่ดินก็ได้มีการลงนามในสัญญาจัดซื้อ ว่าจ้างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ผลิตชุดตรวจสอบดิน วัดค่า N, P, K อย่างง่าย จำนวน 10,000 ชุด เพื่อให้หมอดินอาสา ที่ประจำอยู่ที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทั่วประเทศ ซึ่งมีอยู่ 7,255 ตำบล (ตำบลละ 1

ชุด) นำไปใช้ในการวิเคราะห์สารอาหารในดิน และเลือกใช้ปุ๋ยให้ถูกต้องกับชนิดพืชและดิน โดยทางมหาวิทยาลัยฯ ได้จัดอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ของกรมฯ ตามเขตต่างๆ จำนวน 840 คนอีกด้วย เพื่อให้เจ้าหน้าที่นำไปถ่ายทอดให้กับหมอดินอาสาอีกทีหนึ่ง ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ทำให้เกษตรกรทราบว่า ในที่ดินของตัวเองขาดธาตุอาหารที่จำเป็นอะไรบ้าง ซึ่งหากวิเคราะห์ได้ถูกต้อง จะทำให้เกษตรกรลดการสูญเสียการใช้ปุ๋ยได้ถึง 1 ใน 3 ของการใช้ปุ๋ยในภาพรวม ซึ่งคิดเป็นมูลค่า 8,000 ล้านบาท/ปีเลยทีเดียว (ไทยรัฐ, 11 ก.ค. 45)

ทั้งนี้ในในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จะทรงมีพระชนมพรรษาครบ 50 ปี กรมพัฒนาที่ดิน ยังได้ดำเนิน โครงการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ หรือ “คลินิกดิน” เพื่อให้บริการตรวจสอบวิเคราะห์ดินแก่เกษตรกรและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่เกิดจากดิน เช่น ดินเสื่อมโทรม ดินเป็นดินทราย ขาดความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น รวมทั้งให้ความรู้แนะนำวิธีการปรับปรุงบำรุงดินอย่างเหมาะสม โดยภายในคลินิกฯ จะมีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (GIS) ข้อมูลดินในระดับตำบล ซึ่งแสดงข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์มาให้บริการด้วย ทั้งนี้ ตลอดจนจัดกิจกรรมฝึกอบรมให้คำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินด้านต่างๆ การจัดการทรัพยากร การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมี ระบบการปลูกพืชตระกูลถั่ว ผลิตภัณฑ์ ระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ การใช้ปุ๋ยพืชสดปรับปรุงบำรุงดิน การทำน้ำหมัก เป็นต้น

ทั้งนี้คลินิกฯ จะทำงานร่วมกับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ซึ่งภาครัฐมองว่า จะเป็นกลไกหนึ่งในการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพราะที่ผ่านมา หน่วยงานรัฐเป็นผู้ตัดสินใจให้เกษตรกรว่าจะเข้าสู่กระบวนการผลิตหรือปรับปรุงโครงสร้างการผลิตของตนได้อย่างไร แต่ในปัจจุบันภาครัฐ โดยกระทรวงเกษตรฯ จะทำหน้าที่จัดหาข้อมูลทางวิชาการต่างๆ และปัจจัยการผลิตต่างๆ ให้เกษตรกร ซึ่งถือเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาใหม่ของกระทรวงเกษตรฯ สำหรับในปี 2545 จะออกดำเนินการในพื้นที่ 28 จังหวัดทั่วประเทศ และจะดำเนินการในพื้นที่ที่เหลือ 47 จังหวัด ให้ครบในไตรมาสแรกของปีงบประมาณ 2546 (ผู้จัดการออนไลน์, 11 ก.ค. 45 ; เดลินิวส์, 30 ก.ค. 2545) นอกจากนี้ กรมพัฒนาที่ดินยังมีนโยบายที่จะผลักดันให้หมู่บ้านพัฒนาที่ดินทั่วประเทศ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 500 แห่ง ให้เป็นหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ โดยเริ่มจากการใช้ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ในการปรับปรุงดิน ตลอดจนใช้สารสกัดจากพืชในการกำจัดศัตรูพืช เพื่อเป็นหมู่บ้านตัวอย่างให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ต่อไป (ไทยรัฐ, 22 ส.ค. 45)

นอกจากเรื่องของปุ๋ยและคุณภาพดินแล้ว การส่งเสริมการเกษตรเพื่อเข้าสู่วิถีเกษตรอินทรีย์ ซึ่งบางคนอาจเรียกว่า เกษตรชีวภาพ หรือแบบชีววิถี การควบคุมศัตรูพืชก็เป็นเรื่องหลักอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งที่ผ่านมา กรมส่งเสริมการเกษตรได้มีการจัดตั้ง สถาบันส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกรขึ้น มีฐานะเทียบเท่ากอง และให้มีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพและโรงเรียนเกษตรกร ภายใต้การดูแลของสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาค รวม 9 ศูนย์คือ ชลบุรี ชัยนาท ราชบุรี เชียงใหม่ พิษณุโลก ขอนแก่น นครราชสีมา สุราษฎร์ธานี และสงขลา ซึ่งต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อศูนย์ดังกล่าวเป็น ศูนย์บริหารศัตรูพืชโดยชีวภาพ มีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมการใช้ชีววิธีที่มีประโยชน์ เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน เชื้อจุลินทรีย์ และพืชที่มีคุณสมบัติควบคุมศัตรูพืชในเขตที่ศูนย์รับผิดชอบ พุดง่าย ๆ คือ ศูนย์ทำหน้าที่ศึกษาเรื่องแมลงศัตรูพืชในเขตพื้นที่รับผิดชอบ แล้วผลิตแมลงที่จะเป็นตัวเข้าทำลายแมลงศัตรูพืชเหล่านั้น เพื่อแจกจ่ายให้เกษตรกรเอาไปปล่อยในแปลงเพาะปลูก (เดลินิวส์, 3 ก.ค. 45) ซึ่งการส่งเสริมแบบชีววิธีตามขบวนการโรงเรียนเกษตรกร ได้มีการส่งเสริมแล้วในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะเขตพื้นที่ภาคกลาง 9 จังหวัด ที่เห็นผลชัดคือ จ.ชัยนาท ซึ่งมีการนำไปใช้กับนาข้าว พืชผัก อ้อย ฝ้าย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้าไปศึกษา วิเคราะห์ และเรียนรู้ด้วยตนเองจากโรงเรียน

เกษตรกร ซึ่งก็คือแปลงนาที่ฝึกให้เกษตรกร เรียนรู้การควบคุมป้องกันและกำจัดศัตรูพืชด้วยชีววิธี หรือใช้แมลง
กำจัดแมลงด้วยกันเอง ทำให้ลดการใช้สารเคมี และทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง (ไทยรัฐ, 26 ส.ค. 45)

การลดการใช้สารเคมีดังกล่าว ในด้านหนึ่งย่อมเกี่ยวข้องกับมาตรฐานคุณภาพของผลผลิต ซึ่งเรื่องนี้
กระทรวงเกษตรฯ ได้มอบหมายให้กรมวิชาการเกษตรและกรมส่งเสริมการเกษตร ถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิต
ดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice; GAP) สู่กลุ่มเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกผัก ทั้งนี้เพื่อ
ส่งเสริมกระบวนการผลิตที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การดูแลรักษา ตลอดจนการเก็บเกี่ยว
ผลผลิต เนื่องจากที่ผ่านมา พบการตกค้างของสารเคมีในพืชผัก ซึ่งเมื่อเร็วๆ นี้การส่งออกผักกะฉาดของบ้านเรา
ก็ไปมีปัญหาที่ญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการของญี่ปุ่น ประกาศใช้มาตรฐานการ
ควบคุมดูแลการส่งออกพืชผักสดเข้าประเทศญี่ปุ่นอย่างเคร่งครัด ผักกะฉาดถือเป็นสินค้าผักสดรายการที่ 18 ที่ถูก
สั่งกักกันและจะต้องตรวจสอบทุกครั้งที่มีการนำเข้า เพราะมีการตรวจพบปริมาณสารเคมีตกค้างเกินมาตรฐานติด
ต่อกัน ดังนั้นการทำเรื่องมาตรฐานคุณภาพของผลผลิต นอกจากจะเป็นผลดีต่อภาพพจน์และความเชื่อมั่นของ
ผู้บริโภคแล้ว ยังเป็นเงื่อนไขในการสร้างอำนาจแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ด้วย (ผู้จัดการออนไลน์, 21 ส.ค. 45)
สำหรับการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ที่ผ่านมา กระทรวงเกษตรฯ มีการดำเนินโครงการเรื่องนี้ ในเรื่องการป้องกัน
กำจัดศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (IPM) ล่าสุด มีความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลไทยและเดนมาร์ก โดยได้รับความ
ช่วยเหลือด้านงบประมาณส่วนหนึ่งจากองค์กรช่วยเหลือและพัฒนาระหว่างประเทศ (DANIDA) กระทรวงการต่างประเทศ
เดนมาร์ก เพื่อดำเนินโครงการส่งเสริมการทำเกษตรดีที่เหมาะสม เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อม และ
สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพืชของสารกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนความปลอดภัยของเกษตรกรและผู้
บริโภค หรือที่เรียกว่า IPM DANIDA โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการใช้สารกำจัดศัตรูพืชปริมาณมาก

นอกจากนี้ ภาครัฐยังมีมาตรการจูงใจให้เกษตรกรหันมาเข้าระบบโซนนิ่ง และผลิตตามมาตรฐาน GAP
ด้วยการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ พร้อมประกันราคา ทั้งนี้โดยให้กรมวิชาการเกษตร (ดูเรื่องการผลิตพืช) กรม
ประมง (ดูเรื่องการผลิตสัตว์น้ำ) และกรมปศุสัตว์ (ดูเรื่องการผลิตสัตว์) ประสานกันจัดทำโมเดลการผลิตสินค้า
เกษตรชนิดต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรดูเป็นตัวอย่าง พร้อมทั้งจะจัดผู้เชี่ยวชาญลงไปให้การอบรม ซึ่งขณะนี้กรม
พัฒนาที่ดินและกรมวิชาการเกษตร ได้ทำโซนนิ่งสินค้าเศรษฐกิจ 12 ตัวหลักเสร็จแล้ว ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง
ยางพารา สับปะรด กาแฟ ลำไย พุรีเย็น กุ้งกุลาดำ กล้วยไม้ ข้าวโพด ปาล์มน้ำมัน และถั่วเหลือง ส่วนการทำ
มาตรฐาน GAP ก็มีการจัดทำไว้เกือบทุกตัวแล้ว โมเดลการผลิตเหล่านี้จะจัดทำขึ้นตามระบบโซนนิ่ง และ GAP
ซึ่งหากเกษตรกรสนใจ กระทรวงเกษตรฯ จะส่งเกษตรกรไปอบรมให้ความรู้ และหลังจากจัดทำโมเดลเสร็จแล้ว
ก็จะแจกให้ อบต. ด้วย (ผู้จัดการออนไลน์, 27 ต.ค. 45)

ในเรื่องเกษตรอินทรีย์ นอกจากด้านพืชแล้ว ยังมีการพูดถึงสัตว์อินทรีย์ด้วย เช่น ฟาร์มเปิดอินทรีย์ ซึ่ง
มีตัวอย่างที่ ต.หนองตำลึง อ.พานทอง จ.ชลบุรี โดยการใช้เอ็นไซม์จากพืชผสมในน้ำและอาหารให้เป็ดกิน ทั้งนี้
มีการระบุว่า ช่วยลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้ยาปฏิชีวนะต่างๆ ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงปีละหลายแสนบาท
ช่วยลดปัญหามลพิษ และเป็นผลดีต่อสุขภาพคนและเป็ดด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า ปริมาณคลอเรสเตอรอลในเป็ด
ก็ลดลง เป็ดแข็งแรง ไข่ตก อัตราการตายต่ำ และปัญหากลืนก๊าซแอมโมเนียจากขี้เป็ดและแมลงรบกวนลดลง
(เดลินิวส์, 15 ต.ค. 45)

ในเรื่องการเลี้ยงกุ้งก็เช่นกัน จากปัญหาเรื่องสารตกค้างในกุ้ง ภาครัฐได้มีมาตรการออกมาหลายอย่างที่จะแก้ไขปัญหา ทางภาคผู้ประกอบการเองก็พยายามจะช่วยเหลือตนเอง ล่าสุด นายกสมาคมผู้เลี้ยงกุ้งในพื้นที่น้ำจืดได้ทดลองใช้สารสกัดชีวภาพที่ได้จากพืชผักสมุนไพรมาบำบัดในฟาร์มกุ้ง พบว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ โดยสูตรที่ใช้คือ ใช้แตงกวาหรือสับปะรดหมักกับกากน้ำตาล สามารถนำไปใช้บำบัดเลนในพื้นที่บ่อเลี้ยงกุ้ง หรือใช้ฟอกน้ำในบ่อ และเมื่อนำมาหมักกับสมุนไพร กล้วย กระเทียม และมะขามเปียก และนำน้ำหมักที่ได้มาผสมในอาหารให้กุ้งกิน ยังช่วยป้องกันและรักษาโรคกุ้งได้อีกด้วย (ไทยรัฐ, 11 ก.ย. 45)

เหล้าพื้นบ้านเพื่ออง

ชาวที่มาแรงไม่แพ้กระแสเรื่องเกษตรอินทรีย์ก็คือ เหล้าพื้นบ้าน อย่างกรณีภาคอีสานมีการเปิดเผยว่า ตั้งแต่เริ่มอนุญาตให้กลุ่มเกษตรกรจดทะเบียนทำเหล้าพื้นบ้านได้ ตามนโยบายสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนของรัฐบาล เฉพาะ 9 จังหวัดภาคอีสาน ที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานสรรพสามิตเขต 3 (นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลฯ อำนาจเจริญ ยโสธร ร้อยเอ็ด และชัยภูมิ) มีผู้ขอผลิตถึง 195 ราย โดยผลิตออกสู่ตลาดแล้ว 110 ราย ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายนอกพื้นที่ ส่วนการขายในพื้นที่มักเป็นรายย่อยเท่านั้น ซึ่งสามารถเก็บภาษีได้กว่า 10 ล้านบาท โดยจังหวัดที่สามารถเก็บได้สูงสุดคือ บุรีรัมย์ นอกจากนี้มีรายงานข่าวว่า ที่จังหวัดอุบลฯ จังหวัดเดียวมีผู้ขออนุญาต 18 ราย และในจำนวนนี้ได้นำออกขายแล้วกว่าครึ่งหนึ่งที่ขออนุญาต และนับว่าประสบความสำเร็จพอสมควร เพราะพบว่า สุราแช่พื้นบ้านที่ส่งไปขายที่ตลาดภาคกลางและใต้ เช่น ตลาดนัดทองเที่ยวที่ภูเก็ต กลุ่มผู้ผลิตหลายราย ผลิตได้ไม่เพียงพอกับออเดอร์ สำหรับพื้นที่ของสรรพสามิตเขต 3 ดังกล่าว ได้รับการจัดอันดับด้านการผลิตสุราแช่พื้นบ้านและสุราแช่ผลไม้มาอันดับ 1 ของประเทศ ในจำนวนนี้ จ. บุรีรัมย์ ถือว่ามีผู้ผลิตและจำหน่ายมากที่สุดถึง 40-50 ราย รองลงมาคือ อุบลฯ (ผู้จัดการออนไลน์, 11 ก.ค. 45)

ภายใต้ความตึงเครียดในเรื่องนี้ ภาพหนึ่งคือการผลิตและจำหน่ายสุราพื้นเมืองกำลังกลายเป็นธุรกิจใหม่สำหรับ

สหกรณ์หลายแห่ง สิ่งที่เราได้เห็นกันตอนนี้ก็คือ การฝึกอบรมเพื่อให้ชาวบ้านทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎหมาย และขั้นตอนในการขออนุญาต การควบคุมปริมาณและคุณภาพผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการบริหารองค์กร วิธีการผลิตที่ได้คุณภาพมาตรฐาน เนื่องจากภาครัฐมองว่า ขณะนี้ขั้นตอนการขออนุญาตเพื่อผลิตค่อนข้างง่าย รวมทั้งมีผู้ขออนุญาตผลิตเพื่อออกไปขายต่างประเทศด้วย แต่ไม่ได้รับการอนุญาต เพราะเกรงปัญหาในเรื่องคุณภาพ สำหรับปัญหาที่พบในหลายพื้นที่ ได้แก่ การควบคุมดีกรีที่ผลิตได้ไม่คงที่ ทำให้เก็บไว้ไม่ได้นาน สำหรับการแก้ไขปัญหานี้ นายพันธ์ศักดิ์ วิญญรัตน์ ประธานที่ปรึกษาของนายกฯ ทักษิณ เปิดเผยว่า การส่งเสริมเรื่องนี้อยู่ภายใต้การดำเนินนโยบายโครงการส่งเสริม 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลผลักดันเพื่อให้ประชาชนระดับรากหญ้าได้มีอาชีพ และใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาผลิตสินค้า จนสามารถผลิตคิดค้นในจังหวัดต่างๆ มากกว่า 50 จังหวัด มีผลผลิตจากสินค้าเกษตร พืชท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบผลิตไวน์ประเภทต่างๆ หรือสุราแช่พื้นเมือง ซึ่งนับว่าโครงการนี้ประสบผลพอสมควร โดยเฉพาะโครงการผลิตสุราพื้นเมือง สุราผลไม้ โดยผลักดันให้มีการแก้กฎหมายเพื่อให้การผลิตสุราพื้นเมืองถูกต้องตามกฎหมาย จากเดิมที่ถูกผูกขาดกับผู้ผลิตรายใหญ่เพียงไม่กี่ราย

ทั้งนี้ที่ผ่านมา นับว่ามีความตึงเครียด ในช่วง 7 เดือน (ม.ค.-ก.ค. 45) รัฐเก็บภาษีได้เพิ่ม 51 ล้านบาท ทำให้รัฐมีรายได้จากภาษีสุราพื้นบ้านแบบไม่เคยมีมาก่อน และมีผู้ผลิตสุราพื้นบ้านส่งผลิตภัณฑ์ไปให้ทางสรรพสามิตตรวจสอบและขอใบอนุญาตนับ 1,000 ราย จนเจ้าหน้าที่ตรวจไม่ทัน ล่าสุดเตรียมขยายให้หน่วยงานอื่นๆ

ช่วย โดยให้สรรพสามิตไปอบรมให้หน่วยงานอื่น เช่น กรมวิชาการเกษตร กรมวิทยาศาสตร์ สถาบันอาหาร เพื่อจะอำนวยความสะดวกให้กับผู้ยื่นขออนุญาต ที่สำคัญมีนโยบายที่จะผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการค้าของโลก เพราะไทยมีเปลือกไม้ และผลไม้หลากหลายชนิดที่มีสารธรรมชาติอยู่ในตัว สามารถนำมาผลิตเป็นสุราพื้นเมืองได้ จึงมีแผนที่จะตั้งศูนย์มาตรฐาน มีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ พร้อมตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลโครงการนี้ โดยมอบหมายให้คณะนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เข้ามาดูแล ซึ่งที่ผ่านมา มีการก่อตั้งโรงงานหมักและมีโรงงานต้นแบบเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วย

นายพันธ์ศักดิ์ยังกล่าวอีกว่า เมื่อมีการจดลิขสิทธิ์สุราพื้นเมืองแล้ว อนาคตกำลังดำเนินการผลักดันให้ผู้ผลิตสามารถนำลิขสิทธิ์ที่ตนเองคิดค้นสูตรต่างๆ มาใช้ประกอบหลักฐานการกู้เงิน โดยนำวิธีแปลงสิทธิ์ให้เป็นทุนมาใช้ รวมทั้งระบุว่า เรื่องนี้ยังส่งผลดีต่อธุรกิจที่เกี่ยวข้องตามมา ไม่ว่าจะเป็น ชาวเดหล้า จุกกอก เครื่องตรวจอุณหภูมิ การจ้างงานต่างๆ รวมทั้งราคาข้าวเหนียวที่จะเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งล่าสุดต้องหันไปนำเข้าข้าวเหนียวจากลาวมาใช้ด้วย (ผู้จัดการออนไลน์, 13 ต.ค. 45)

ขบวนการสหกรณ์...หนุนเศรษฐกิจระดับรากหญ้า ก้าวสู่สหกรณ์ยุคใหม่

กรมส่งเสริมสหกรณ์ได้จัดทำเกณฑ์ชี้วัดคุณภาพสหกรณ์ เพื่อจัดชั้นสหกรณ์ทั่วประเทศ ทั้ง 6,142 แห่ง โดยกำหนดตัวชี้วัด 7 ตัว คือ (1) การปิดบัญชี (2) ไม่มีการทุจริต (3) การมีส่วนร่วมของสมาชิก (4) ทุนเรือนหุ้นและทุนสำรอง (5) ปริมาณธุรกิจ และการชำระหนี้ (6) กิจกรรมสาธารณประโยชน์ และ (7) การใช้เทคโนโลยี ซึ่งได้ออกมาเป็นสหกรณ์ชั้นดี 2,700 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 43.01 ของสหกรณ์ทั้งหมด สหกรณ์ปานกลาง 2,022 แห่ง (ร้อยละ 32.27) และสหกรณ์ที่ต้องปรับปรุง 878 แห่ง (ร้อยละ 14.01) และสหกรณ์ที่ไม่สามารถจัดชั้นได้ 542 แห่ง (ร้อยละ 8.56) เนื่องจากมีข้อบกพร่องต่างๆ เช่น หยุดดำเนินการ รอชำระบัญชี ปิดบัญชีไม่ได้ รวมทั้งที่เพิ่งตั้งใหม่ไม่ถึง 1 ปี ซึ่งหลังจากนี้กรมฯ จะมีการกำหนดแบบพัฒนาสหกรณ์ เกี่ยวกับเศรษฐกิจยุคใหม่ เพื่อให้สหกรณ์มีกรอบในการดำเนินงาน โดยสหกรณ์ชั้นดี มุ่งพัฒนาตัวสมาชิก กลุ่ม และสถาบันสหกรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน เป็นการเพิ่มฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพทางสังคมของสมาชิก และสร้างเครือข่ายระหว่างสหกรณ์ ส่วนชั้นปานกลาง มุ่งพัฒนาทั้งตัวสมาชิก กลุ่มและสถาบันสหกรณ์ เพื่อให้เกิดการจัดการภายใน การพัฒนาธุรกิจจากการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เป็นสหกรณ์ชั้นดี และสหกรณ์ที่ต้องปรับปรุง ต้องแก้ไขปัญหาภายใน และให้กลุ่มสมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารมากขึ้น (ไทยรัฐ, 2 ก.ค. 45)

นอกจากนี้ กรมฯ ยังมีการจัดทำสหกรณ์ต้นแบบ โดยการคัดเลือกสหกรณ์ที่มีขีดความสามารถในการพัฒนาธุรกิจได้ก้าวหน้าในทุกจังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 126 สหกรณ์ เพื่อให้เป็นแบบอย่างในการพัฒนาให้กับสหกรณ์ทั่วไป แบบระบบพี่สอนน้อง โดยให้เป็นทั้งที่ศึกษาดูงานและเรียนรู้วิธีการทำงานด้านธุรกิจ ว่าทำอะไรจึงประสบผลสำเร็จ สหกรณ์ต้นแบบนี้ กรมฯ จะทำการคัดเลือกจากสหกรณ์ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมจะพัฒนาไปสู่ระบบสากล โดยกรมฯ จะเข้าไปให้ความรู้และส่งเสริมด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ การศึกษาอบรมเกี่ยวกับวิธีการสหกรณ์ เทคโนโลยีที่ทันสมัย ส่งเสริมช่องทางการตลาด รวมทั้งการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างสหกรณ์ (เดลินิวส์, 18 ก.ค. 45)

ทั้งนี้ที่ผ่านมา มีการประสานเพื่อนำผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์สินค้าสหกรณ์ไปเปิดตัวในตลาดต่างประเทศเพื่อขยายตลาด ได้แก่ ข้าวสาร ไม้ผล (กล้วยหอม ส้มโอ มะนาว สับปะรด และมะพร้าวอ่อน) สินค้าหัตถกรรม (เช่น ผลิตภัณฑ์จากทองเหลือง กก กล้วยาแฝก กระดาษสา ย่านลิเภา ป่านครนารายณ์) และผ้าทอต่างๆ (เดลินิวส์, 18 ก.ค. 45) สำหรับตลาดภายใน ก็มีการอนุมัติงบกว่า 17 ล้านบาท สร้างศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตรและสหกรณ์ประจำจังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งในปี 2545 จะเปิดได้ 49 แห่ง ใน 47 จังหวัด โดยคัดเลือกทำเลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้กับสมาชิกสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ทั้งนี้กรมฯ จะเข้าไปแนะนำการวางแผนทางการบริหารธุรกิจ พร้อมทั้งจัดงบประมาณในการเช่าซื้อและตกแต่งสถานที่ และให้ทุนการดำเนินงานระยะแรก นอกจากนี้จะคัดเลือกสหกรณ์ของแต่ละจังหวัดที่มีศักยภาพและความพร้อมเข้ามาบริหารงาน หลังจากนั้นสหกรณ์จะดำเนินการต่อยอดด้วยทุนของสหกรณ์เอง โดยกรมฯ ได้วางแผนทางการดำเนินงานให้เป็นไปในลักษณะแฟรนไชส์สหกรณ์ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของสหกรณ์แบบสะดวกซื้อ (ไทยรัฐ, 13 ส.ค. 45)

ขณะที่ทางสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ก็มีนโยบายส่งเสริมธุรกิจในรูปแบบสหกรณ์ และกลุ่มธุรกิจระดับรากหญ้า โดยเปิดโอกาสให้สหกรณ์ สถาบันเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชน ยื่นเรื่องเพื่อขอรับการส่งเสริมการลงทุน ทั้งนี้สหกรณ์จะได้รับสิทธิประโยชน์ด้านภาษี และที่ไม่ใช่ภาษี เช่น สนับสนุนด้านเทคนิค โดยผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาดูงาน การส่งเสริมด้านการตลาด รวมทั้งด้านเทคนิคการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งขณะนี้ได้มีการคัดเลือกสหกรณ์ที่มีศักยภาพและความพร้อมจะพัฒนาขอรับการส่งเสริมการลงทุนได้ทันที 2 แห่งคือ ชุมชุมสหกรณ์ชาวสวนปาล์มน้ำมันกระบี่ จำกัด โดยลงทุนโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มมูลค่า 270 ล้านบาท และ สหกรณ์การเกษตรเมืองลับแล จำกัด ลงทุนสร้างโรงสีข้าวและโซโล มูลค่า 13 ล้านบาท (เดลินิวส์, 11 ก.ย. 45)

เรื่องขบวนการสหกรณ์นั้น อันที่จริงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการรวมกลุ่มของภาคประชาชน เพียงแต่ที่ผ่านมา อาจจะถูกจัดตั้งและไม่เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างแท้จริง กระบวนการที่ทำก็อาจไม่ได้ทำให้สมาชิกเข้าถึงอุดมการณ์สหกรณ์อย่างที่เราควรจะเป็น ทำให้สหกรณ์ไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร ปัจจุบันกรมฯ เลย์พุงเป้าหมายไปที่กลุ่มเยาวชนสหกรณ์ โดยมีการสนับสนุนการจัดค่ายเยาวชนสหกรณ์ เพื่อที่จะสนับสนุนและปลูกฝังให้เยาวชนก้าวขึ้นมาเป็นสมาชิกสหกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ จัดค่ายมีทั้งในลักษณะ ค่ายเยาวชนเปิดโลกทัศน์สหกรณ์ และการจัดอบรมหลักสูตรค่ายเยาวชนสหกรณ์ระดับชาติ เพื่อให้เยาวชนเรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ร่วมกันทำงานตามหลักการสหกรณ์ ให้เกิดความเอื้ออาทรต่อชุมชน ทั้งนี้เยาวชนที่ผ่านการอบรมสะท้อนว่า ควรมีการจัดอย่างต่อเนื่อง เพราะสิ่งที่เยาวชนต้องการคือโอกาส และต้องการให้มีเวทีเป็นของเยาวชนจริงๆ โดยไม่ต้องผ่านองค์กรใดๆ (ไทยรัฐ, 22 ตุลาคม 2545)

ปศุสัตว์-ประมงไทย ในวังวนของปัญหา...สารตกค้าง

ช่วงที่ผ่านมา ประเทศไทยเรามีปัญหาเรื่องการส่งออกอาหารมาก โดยเฉพาะในผลิตภัณฑ์กุ้งและไก่ เนื่องจากมีปัญหาสารตกค้าง ที่ผ่านมามีการดำเนินงานหลายๆ อย่าง เช่น กรมฯ ได้อนุมัติงบ 288 ล้านบาท จัดสรรให้กรมประมง 169 ล้าน และกรมปศุสัตว์ 118 ล้านบาท เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหา เช่น จัดหาเครื่องมือสำหรับใช้ตรวจสารตกค้าง จัดซื้อสารที่ใช้ตรวจหาสารตกค้างในห้องปฏิบัติการ ซึ่งคาดว่าจะทำให้การทำงานแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วขึ้น (ไทยรัฐ, 10 ต.ค. 45) ทางด้านกระทรวงเกษตรฯ ก็ได้มอบหมายให้นายเนวิน ชิดชอบ

รมช.เกษตรฯ ดำเนินการติดตามตรวจสอบการนำเข้าและจำหน่ายสารคลอแรมฟิโนคอล ไนโตรฟูแรนส์ของผู้ประกอบการที่เหลือให้แล้วเสร็จ นอกจากนี้กระทรวงเกษตรฯ ยังจะเชิญตัวแทนจากประเทศกลุ่มเป้าหมายในการส่งออกสินค้าไก่-กึ่ง อาทิ อียู ญี่ปุ่น สหรัฐฯ มาเยี่ยมชมมาตรฐานฟาร์ม โรงงานแปรรูปอาหารสัตว์ และห้องเย็น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่า ไทยมีมาตรการแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง นอกจากนี้จะดำเนินการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงเพื่อการส่งออก ที่เกษตรกรได้แจ้งความจำนงค์ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมประมง และกรมปศุสัตว์จำนวน 15,000 ฟาร์ม แบ่งเป็นฟาร์มกึ่งของกรมประมง 5,000 ฟาร์ม และฟาร์มไก่ของกรมปศุสัตว์ไทย 10,000 ฟาร์ม โดยฟาร์มที่ผ่านการตรวจสอบ กระทรวงจะมอบชุดตรวจสอบสารปนเปื้อนในอาหารสัตว์ เพื่อนำไปใช้ตรวจสอบ คาดว่าไม่เกินสิ้นปีนี้ อียูจะยกเลิกมาตรการตรวจเข้มไก่-กึ่งไทยอย่างแน่นนอน หลังจากนั้นจะมีมาตรการควบคุมป้องกันไม่ให้มีสารต้องห้ามที่ใช้ในการเลี้ยงไก่-กึ่ง เล็ดลอดเข้ามาในประเทศอีก (ผู้จัดการออนไลน์, 7 ต.ค. 45)

เฉพาะกรณีของกึ่ง กรมประมงก็ออกมาตรการเร่งด่วนให้เกษตรกรที่จะจับกึ่งจากบ่อเลี้ยงเพื่อจำหน่ายต้องแจ้งต่อประมงอำเภอท้องที่ เพื่อออกไปกำกับกับการจับกึ่ง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการส่งออก ซึ่งการแจ้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการตรวจยาตกค้างแต่ประการใด ทั้งนี้ได้ผ่อนผันให้สถาบันภาคเอกชน เช่น ชมรมผู้ซื้อ-ขายกึ่งตลาดกลางกึ่ง ชมรมผู้เลี้ยงกึ่งจังหวัดต่างๆ สามารถออกไปกำกับกับการจับกึ่งแทนกรมประมงได้ แต่ต้องส่งตัวอย่างลายเซ็นให้กรมประมงไว้เป็นหลักฐานด้วย (เดลินิวส์, 5 ก.ค. 45)

ในด้านต่างประเทศก็มีข่าวออกมาว่า วุฒิสภาสหรัฐฯ ได้นำร่างกฎหมาย Shrimp Importation Financing Fairness Act เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรเพื่อจัดทำเป็นกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือกลุ่มอุตสาหกรรมกึ่งของสหรัฐฯ ไม่ให้ได้รับผลกระทบจากกึ่งนำเข้าจากต่างประเทศ โดยประเทศที่ตกเป็นเป้าหมายในร่างกฎหมายฉบับนี้ ได้แก่ ไทย เวียดนาม อินเดีย จีน อินโดนีเซีย เอควาดอร์ และบราซิล การผลักดันดังกล่าวเป็นความพยายามของกลุ่มอุตสาหกรรมกึ่งในสหรัฐฯ ที่เรียกร้องให้รัฐบาลกลางสหรัฐฯ ช่วยเหลืออุตสาหกรรมกึ่งภายในประเทศ เพราะทั้ง 7 ประเทศดังกล่าว ส่งออกกึ่งมาสหรัฐฯ ประมาณ 80 % ของการนำเข้า และคิดเป็น 70 % ของกึ่งที่บริโภคในสหรัฐฯ สาระสำคัญของร่างกฎหมายคือ ให้รัฐบาลกลางสหรัฐฯ ยุติการช่วยเหลือทางการเงินกับประเทศเหล่านี้ผ่านทางธนาคารเพื่อการส่งออก ไอเอ็มเอฟ เป็นต้น จนกว่าประเทศเหล่านี้จะลดปริมาณการส่งออกกึ่งมาสหรัฐฯ ทางด้านกระทรวงพาณิชย์ของไทยคาดว่า ร่างกฎหมายฉบับนี้มีโอกาสจะผ่านออกมาเป็นกฎหมายได้น้อย เพราะเหตุผลไม่มีน้ำหนักพอ เนื่องจากกึ่งที่จับได้ในสหรัฐฯ เป็นคนละชนิดกับกึ่งนำเข้า ซึ่งเป็นกึ่งจากฟาร์ม และเพราะการนำเข้ากึ่งเป็นจำนวนมาก ทำให้มีราคาถูกและเป็นผลให้มีการเติบโตของการบริโภคกึ่งในสหรัฐฯ (ผู้จัดการออนไลน์, 15 ตุลาคม 45)

งานนี้เราจะเห็นว่า ต่างคนต่างก็ต้องการปกป้องการค้าภายในประเทศของตน แต่สำหรับบ้านเราก็ไม่น่าจะภูมิใจจนเกินไปนัก ที่เราส่งออกกึ่งไปได้มากๆ เพราะนอกจากจะต้องแข่งในเรื่องราคาแล้ว ต้นทุนในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เราไม่ได้คิดไว้ด้วย อาจทำให้ต้นทุนการผลิตแพงกว่าถ้าเราคิดว่าจะได้ก็เป็นได้

ข่าวไทยในสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน

จากกรณีที่ต่างชาตินำพันธุ์ข้าวหอมมะลิไทยไปวิจัยและนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ซึ่งพบว่า นอกจากสหรัฐฯ และอีก 22 ประเทศแล้ว ล่าสุดกระทรวงพาณิชย์พบว่า มีอีกหลายประเทศที่นำพันธุ์ข้าวจากสถาบัน

วิจัยข้าวนานาชาติ (อีรี) ไปวิจัย และที่ผ่านมา กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ทำหนังสือถึงอีรี ขอให้ส่งรายชื่อประเทศที่อีรีได้มอบพันธุ์ข้าวหอมมะลิไทยให้ไป จะต้องแจ้งให้ไทยทราบทั้งหมด เพราะอีรีเคยแจ้งว่า ในการส่งมอบพันธุ์ข้าวไปให้ใคร จะมีการเซ็นข้อตกลงรับโอนทรัพย์สิน (Material Transfer Agreement; MTA) ไว้ทุกครั้ง แสดงว่าต้องมีหลักฐานชัดเจน และไทยในฐานะเจ้าของพันธุ์ ควรจะรับรู้ว่ามีพันธุ์ข้าวกับใครไปบ้าง ทั้งนี้ จะมอบหมายให้สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ แจ้งให้ประเทศที่เอาพันธุ์ข้าวไทยไป มาเซ็นข้อตกลง MTA กับไทย โดยจะมีการระบุว่า ประเทศที่เอาพันธุ์ข้าวไทยไป ไม่สามารถเอาพันธุ์หรือผลที่ได้จากพันธุ์ข้าวหอมมะลิไทยไปใช้ในเชิงพาณิชย์ โดยไม่มีการเจรจาเพื่อให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับไทย สำหรับประเทศที่มีการนำเอาพันธุ์ข้าวของไทยไปจากอีรี เช่น ญี่ปุ่น จีน อังกฤษ สหรัฐฯ อินเดีย เป็นต้น โดยส่วนใหญ่เป็นนักวิจัยของมหาวิทยาลัยต่างๆ แต่มาเกิดปัญหาเมื่อนักวิจัยสหรัฐฯ นำเอาพันธุ์ข้าวของไทยไปวิจัย และมีข่าวว่าจะนำไปจดสิทธิบัตร ล่าสุดไทยเตรียมเจรจากับทุกประเทศที่นำเอาพันธุ์ข้าวไปไทยไป ให้มาลงนามใน MTA ทั้งหมด (ผู้จัดการออนไลน์, 2 ก.ค. 45)

ล่าสุดมีรายงานข่าวว่า ทางสหรัฐฯ กำลังเร่งวิจัยและผสมพันธุ์ข้าวหอมมะลิไทย จนได้เป็นข้าวหอมมะลิพันธุ์ใหม่ และนำออกสู่ตลาดโลก รวมทั้งแคนาดา ส่งผลให้ตลาดข้าวหอมมะลิไทยในแคนาดาอาจเสียส่วนแบ่งตลาดให้กับสหรัฐฯ และสร้างความสับสนระหว่างข้าวจัสมินกับข้าวจัสมิน ที่บริษัทไรซ์เทคของสหรัฐฯ นำชื่อ “จัสมิน” ไปจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า จนทำให้ผู้บริโภคสับสนว่า ข้าวจัสมิน คือข้าวหอมมะลิของไทย แม้ว่ารัฐบาลไทยจะใช้คำว่า Thai Hom Mali Rice แทน Jasmine Rice ในการส่งออกข้าวหอมมะลิแล้วก็ตาม

นอกจากนี้ มีรายงานข่าวว่า ภาคเอกชนผู้ส่งออกข้าวสนับสนุนให้รัฐบาลไทย ขอนำพันธุ์ข้าว “ซูเปอร์ไรซ์” จากอีรี มาปลูก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เพราะมีการระบุว่า ให้ผลผลิตมากขึ้นเท่าตัว และต้นทุนการปลูกถูกกว่าข้าวทั่วไป 4 เท่าตัว ขณะนี้อินเดีย และ จีน ได้นำไปทดลองปลูกแล้วประมาณ 2 ปี (ผู้จัดการออนไลน์, 12 ส.ค. 45) ซึ่งเรื่องนี้ ทางกรมวิชาการเกษตร ได้จัดส่งนักวิชาการไปศึกษาการปรับปรุงพันธุ์ข้าวลูกผสมของจีน ที่ระบุว่า ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาพันธุ์ข้าวหอมให้มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของไทย แต่ให้ผลผลิตสูงกว่า 3-4 เท่า และมีรายงานว่า จีนกำลังขยายพื้นที่ปลูกข้าวลูกผสมพันธุ์นี้ ที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยสูงถึง 2 ตันต่อไร่ ในพื้นที่ 150 ล้านไร่ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับความต้องการด้านอาหารภายในประเทศตามจำนวนประชากรที่สูงขึ้น ทั้งนี้เพื่อนำความรู้มาวิจัยพันธุ์ข้าวลูกผสมของไทย เพราะคาดว่า การพัฒนาพันธุ์ข้าวหอมของจีน จะส่งผลกระทบต่ออนาคตการตลาดข้าวหอมมะลิไทย เนื่องจากแนวโน้มผลผลิตโดยรวมของข้าวจีนจะเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 50 (ผู้จัดการออนไลน์, 31 ก.ค. 45 ; เดลินิวส์, 18 ก.ย. 45)

ข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ แต่ที่ผ่านมาประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะในเรื่องการตลาด

ล่าสุด 5 ประเทศ คือ ไทย อินเดีย ปากีสถาน เวียดนาม จีน ซึ่งมีปริมาณข้าวรวมกันมากถึง 20 ล้านตัน หรือคิดเป็นกว่าร้อยละ 80 ของมูลค่าการส่งออกทั่วโลก ได้มีการประชุมและลงนามความร่วมมือแลกเปลี่ยนข้อมูลข้าวร่วมกันอย่างเป็นทางการ เพื่อลดปัญหาการตัดราคาขายระหว่างกัน คาดว่าจะทำให้ราคาข้าวของแต่ละประเทศโดยรวมสูงขึ้น ในข้อตกลงดังกล่าวยังนำไปสู่การจัดตั้งคณะมนตรีว่าด้วยความร่วมมือค้าข้าวใน 3 ระดับ คือ ระดับ รมต. ระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส และฝ่ายเลขานุการของแต่ละประเทศ (ผู้จัดการออนไลน์, 9 ต.ค. 45) โดยมีสำนักงานเลขานุการตั้งอยู่ที่ประเทศไทย

สำหรับในบ้านเราเอง ได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ข้าว (2545-2549) ซึ่งระบุว่า จะต้องมีการใช้บประมาณถึง 90,000 ล้านบาท แต่เรื่องนี้รัฐบาลได้มีการทบทวนอีกครั้ง เพราะยังมีข้อห่วงใยในการจัดการและยังถูกท้วงติงอยู่มาก เช่น สมาคมโรงสีข้าวไทยมองว่า บทบาทและงบประมาณที่ใช้ จะให้น้ำหนักกับด้านส่วนประกอบการผลิต เช่น การสร้างไซโลเก็บข้าวเปลือกมากเกินไป แต่ควรหันไปเน้นด้านการตลาดให้มากขึ้น และระบุว่า การปลูกข้าวนาปรังมีมากเกินไปความต้องการและเป็นข้าวคุณภาพต่ำ อีกทั้งนโยบายจ่านาข้าวเปลือกของรัฐบาล ยังมีผลทำให้บิดเบือนและทำลายกลไกตลาด เป็นช่องทางให้เกิดการทุจริตได้ทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นผลให้ตลาดข้าวเสียหาย ส่วนภาครัฐ ทางด้านกระทรวงเกษตรฯ เสนอให้ปรับทิศทางการสนับสนุนการเพาะปลูกข้าวในเขตชลประทาน มาสู่ข้าวนาปีในเขตน้ำฝน ซึ่งจะเป็นข้าวคุณภาพดี และควรให้ความสำคัญกับการกำหนดเขตการปลูกข้าวและพันธุ์ข้าวอย่างจริงจัง ส่วนด้านการตลาด ควรมุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ข้าว ด้วยการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ (เดลินิวส์, 13 ส.ค. 2545)

ข้าวคราวเรื่องข้าวที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ การยุบตัวของโรงงานสยามอะโรนี ที่สุโขทัย ซึ่งเป็นโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปแป้งจากข้าวญี่ปุ่น มูลค่า 450 ล้านบาท พร้อมเดินเครื่องได้ในเดือนมีนาคม 46 นี้ และตั้งเป้าให้ชาวนาสุโขทัยปลูกข้าวเจ้า-ข้าวเหนียวญี่ปุ่น 1.5 แสนไร่ ป้อนโรงสีในระบบคอนแทรคฟาร์มมิ่ง โดยจะประกันราคาข้าวเปลือก 7,000-8,000 บาท ทั้งนี้ทางบริษัท เปิดเผยว่า ได้ทดลองปลูกข้าวพันธุ์เมล็ดสั้นหรือข้าวญี่ปุ่นมาแล้ว 6 ปี และพิสูจน์ให้เห็นว่า ผลผลิตต่อไร่สูงกว่า 100 ถัง เฉลี่ยประมาณ 80 ถังต่อไร่ โดยมีการนำเข้าเมล็ดพันธุ์ข้าวจากญี่ปุ่น ทั้งนี้ผลผลิตที่ได้จะแปรรูปส่งออกไปยังบริษัทคู่ค้าในประเทศญี่ปุ่นทั้งสิ้น ทั้งนี้ในปี 46 มีเป้าหมายปลูกข้าวจำนวน 10,186 ไร่ แยกเป็นพื้นที่สุโขทัย 5,000 ไร่ และอำเภออุเวียง จ.ขอนแก่น อีก 4,000 ไร่ ซึ่งต้องนำข้าวมายังสุโขทัย และในปี 2547 จะขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็น 116,118 ไร่ และปี 2548 เพิ่มขึ้นเป็น 158,491 ไร่ (ผู้จัดการออนไลน์, 7 ตุลาคม 2545) ซึ่งเรื่องนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า เครื่องจักรโรงสีที่ใช้เป็นเทคโนโลยีจากญี่ปุ่น รวมทั้งพันธุ์ข้าวก็ต้องนำเข้าจากญี่ปุ่นด้วย ถ้า ชาวนาไทยจะเป็นเพียงชาวนารับจ้าง และลูกจ้างในโรงสีข้าวและโรงผลิตแป้งโซเดียม

พ.ร.บ. พันธุ์พืช...ใครได้ประโยชน์?

ทางสำนักคุ้มครองพันธุ์พืชแห่งชาติ กรมวิชาการเกษตร ออกมาเปิดเผยว่า ในการดำเนินงานตาม พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 โดยได้มีการยกร่างกฎกระทรวงฉบับต่างๆ ขึ้นรองรับแล้วหลายฉบับ ซึ่งจะครอบคลุม ตั้งแต่การจดทะเบียน การกำหนดค่าธรรมเนียม ตลอดจนหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่จะใช้คุ้มครองทั้งพันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชป่า สำหรับพันธุ์พืชใหม่ คาดว่าอีกไม่นาน เกษตรกรสามารถนำพันธุ์พืชใหม่มาขอความคุ้มครองได้ เบื้องต้นเปิดให้พืช 4 กลุ่มมาขอสิทธิก็ก่อน ได้แก่ ข้าว อ้อย มะม่วง และกล้วยไม้สกุลหวาย สำหรับพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปและพันธุ์พืชป่า ได้ออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับเงื่อนไขการอนุญาตเก็บ จัดหา และรวบรวมพันธุ์ รวมทั้งข้อตกลงในการแบ่งปันผลประโยชน์ในการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชเหล่านี้ และกำหนดระเบียบว่าด้วยการศึกษา ทดลอง วิจัยพันธุ์พืชพื้นเมืองและพันธุ์พืชป่าที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า ส่วนพันธุ์พืชเฉพาะถิ่น ก็มีกฎกระทรวงฯ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการขึ้นทะเบียนชุมชน รวมทั้งวิธีการและเงื่อนไขการจดทะเบียนรองรับ (ไทยรัฐ, 6 ส.ค. 45)

ขณะที่ในอีกด้านหนึ่ง องค์กรเกษตรภาคประชาชนได้รวมตัวกันยื่นจดหมายคัดค้าน เพราะกลับมองว่า การประกาศคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ แทนที่จะปกป้องเกษตรกร กลับเป็นการให้อำนาจผูกขาดกับบริษัท เมล็ดพันธุ์ให้ได้รับประโยชน์ไปเต็ม ๆ หากไม่เร่งแก้ไข เกษตรกรจะต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ในการเพาะปลูก ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของไบโอไทยเปิดเผยว่า พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่รัฐบาลผลักดันให้เกิดขึ้น เพื่อรองรับข้อตกลงเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPs) ของ WTO เมื่อปี 2538 โดยยึดรูปแบบ การให้การคุ้มครองตามแบบของสหภาพเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV) เป็นหลัก แต่ด้วยการเคลื่อนไหวของ เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการเมื่อปี 2540 ทำให้รัฐบาลขณะนั้น ยินยอมให้มีการเพิ่มการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่าเข้าไว้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ในกฎหมายนี้ มาตราที่ 14 ได้กำหนดให้ รมต.โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ มี อำนาจในการประกาศรายชื่อให้พันธุ์พืชใดเป็นพันธุ์ใหม่ และพันธุ์พืชใดมีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศ เพื่อปกป้องมิให้เกษตรกรได้รับผลกระทบจากการผูกขาดของบริษัทเมล็ดพันธุ์ แต่การประกาศรายชื่อดังกล่าว ได้รวมเอา ข้าว อ้อย และมะม่วง เข้าไปด้วย ซึ่งพืชทั้ง 3 ชนิด เป็นพืชอาหารและพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ ต่อเกษตรกร และถือเป็นการเปิดโอกาสให้บริษัทเมล็ดพันธุ์และเอกชนรายใหญ่ สามารถเข้ามาผูกขาดพันธุ์พืชอีกด้วย เพราะเสมือนเป็นการสร้างกีดกันเพื่อเปิดประตูให้กับใครก็ได้ ที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเข้ามา พัฒนาพันธุ์ จากนั้นก็ใช้กลไกทางการตลาดสร้างพืชเชิงเดี่ยวมาขึ้นทะเบียนพันธุ์ใหม่ขอรับความคุ้มครอง ซึ่งหมายถึงทั้งการผลิต การนำเข้า และส่งออกทั้งหมด ทำให้เกษตรกรไม่สามารถแลกเปลี่ยน และขยายพันธุ์เองได้ แต่จะต้องเสียเงินไปซื้อเมล็ดพันธุ์จากบริษัทยักษ์ใหญ่ต่าง ๆ แทน (ผู้จัดการออนไลน์, 19 ก.ย. 45)

เรื่องพันธุ์พืชกับการตลาดนั้น เป็นเรื่องที่สังคมไทยคงต้องให้ความระมัดระวังและรอบคอบมากขึ้น ใน การพิจารณาผลดี-ผลเสีย เพื่อมิให้ตกไปอยู่ในความครอบครองของกลุ่มธุรกิจหรือกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใดกลุ่ม หนึ่ง และทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องเดือดร้อน อย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็มีกรณีที่กลุ่มนักธุรกิจชาวไต้หวันจะเข้ามา ขอรับการส่งเสริมการลงทุนในกิจการขยายพันธุ์และเลี้ยงกล้วยไม้ มูลค่า 33,000 ล้านบาท ซึ่งก็ได้รับการ คัดค้านจากหลายฝ่าย ด้วยผลสรุปว่า จะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี เพราะความจริงแล้วประเทศไทยได้ใช้เวลา 50 กว่าปี ในการพัฒนาสายพันธุ์กล้วยไม้ให้มีคุณภาพดี จนสามารถสร้างชื่อเสียงเรื่องการส่งออกไปทั่วโลกได้ แล้ว แต่ต่างชาติกลับกำลังจะมาใช้ประเทศไทยเป็นฐานการผลิตเพื่อการส่งออก ซึ่งย่อมจะกระทบทั้งต่อฐาน อาชีพและฐานภูมิปัญญาของไทย

การเคลื่อนไหวในเรื่องกล้วยไม้นี้อาจเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น ศ.ระพี สาคริก ให้ความเห็นว่า สังคม ไทยไม่ควรจะหยุดเพียงกล้วยไม้ แต่น่าจะมีการเข้าไปดูแลในอาชีพเกษตรกลุ่มอื่นๆ ด้วย การตรวจสอบกรณี ปัญหานี้ไม่ควรเป็นไปแบบไฟไหม้ฟาง แต่ควรจะต้องมีการวางแผนในระยะยาว ซึ่งในกลุ่มของผู้ประกอบการ กล้วยไม้ไทยเองเห็นพ้องกันว่า ควรจะต้องมีการตั้งคณะทำงานติดตามระแวดระวังในระยะยาว เพราะเชื่อว่า จะมี นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในลักษณะนี้อีกมาก ทางด้านรัฐบาล ตอนนี้ก็ประกาศชัดแล้วว่า จะไม่ให้บีโอไอแก่ กลุ่มทุนไต้หวันในกิจการกล้วยไม้ใดๆ ถ้ากลุ่มนักลงทุนยืนยันว่าจะมาลงทุน ก็จะต้องให้คนไทยถือหุ้นในกิจการ ร้อยละ 51 ต่างชาติร้อยละ 49 แต่ก็จะได้บีโอไอใดๆ (ผู้จัดการออนไลน์, 24 และ 30 กันยายน 2545)

จีเอ็มโอ...กับดักเทคโนโลยี ที่ประเทศไทยไม่เคยตั้งคำถาม

ที่ผ่านมา ประเด็นเรื่องจีเอ็มโอ ยังอยู่ในกระแสที่มีการพูดถึงกันอยู่เป็นระยะๆ ล่าสุด วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม ได้มีการจัดสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยมี รศ.ดร. จักรกฤษณ์ ควรพจน์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ ม.สุโขทัยธรรมมาธิราช, คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ผู้อำนวยการองค์การความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (ไบโอไทย) และ ดร.จิราภรณ์ คชเสนี ผู้อำนวยการบริหารกรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่วมสัมมนา โดยสรุปมีการชี้ให้เห็นว่า กฎหมายไทยไม่เข้มงวดเพียงพอ เปิดช่องให้จีเอ็มโอเข้าสู่สิ่งแวดล้อมได้ง่าย มีเพียง พ.ร.บ.กักพืช พ.ศ. 2507 ที่ปรับปรุงแก้ไขเพื่อควบคุมการนำเข้าพืชดัดแปลงพันธุกรรม 40 รายการ ซึ่งนั่นหมายความว่า หากนำเข้านอกเหนือจากนี้ ก็สามารถทำได้ นอกจากนี้ยังไม่มีกฎหมายควบคุมการปลูกพืช เป็นการเปิดช่องให้มีการลักลอบนำเข้าพืชดัดแปลงพันธุกรรมเข้ามาปลูกโดยไม่สามารถเอาผิดได้ ขณะที่กระทรวงสาธารณสุขซึ่งประกาศติดฉลากผลิตภัณฑ์ที่มีจีเอ็มโอปนเปื้อน ซึ่งจะเริ่มบังคับใช้ในเดือน พ.ค. 46 นี้ แต่กฎหมายที่ประกาศใช้นั้น ก็กำหนดให้ติดฉลากกรณีที่มีการปนเปื้อนเกิน 5 % ใน 3 ส่วนประกอบหลัก เท่ากับกฎหมายนี้ไม่ได้ให้ข้อมูลที่แท้จริงกับผู้บริโภค ที่ต้องการทราบว่าจีเอ็มโอหรือไม่ รวมทั้งควรจะห้ามนำเข้าและใช้ส่วนประกอบจีเอ็มโอในอาหารเด็ก และสตรีมีครรภ์ และป้องกันจีเอ็มโอเข้าสู่สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นทางที่ดีควรหันมาสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ดีกว่า (ผู้จัดการออนไลน์, 9 ก.ย. 45)

นอกจากนี้ มีรายงานข่าวว่า นักวิทยาศาสตร์ที่ปรึกษากรีนพีซ สหรัฐฯ ซึ่งเดินทางมาร่วมประชุมประจำปีส่วนการรณรงค์ด้านพันธุวิศวกรรมของกรีนพีซทั่วโลก ที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อเร็วๆ นี้ ชี้ว่า ผลทดสอบจีเอ็มโอที่บอกว่าปลอดภัยนั้น เชื่อถือไม่ได้ เพราะภาคเอกชนซึ่งเป็นเจ้าของอาหารจีเอ็มโอเป็นผู้ทดสอบเอง ซึ่งแน่นอนว่า ผลการทดสอบย่อมเป็นไปตามที่เขาต้องการ และการทดสอบมักใช้เวลาสั้นเกินไป ทั้งนี้ กรีนพีซพบว่า ผลการศึกษา 11 ชิ้น ที่มีการเผยแพร่ นั้น มีถึง 8 ชิ้น ที่ทำการศึกษาเรื่องความปลอดภัยของอาหารจีเอ็มโอในเวลาไม่ถึง 90 วัน ตามที่องค์การอาหารและยาสหรัฐฯ (FDA) กำหนด ทั้งๆ ที่จริงควรใช้เวลาศึกษามากกว่านี้ และยังใช้เวลานานเท่าใดก็ยิ่งดี นั่นหมายความว่า ผู้บริโภคไม่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลเลย พร้อมระบุว่า คนอเมริกาเมื่อได้รับทราบข้อเท็จจริง ก็ได้เกิดกระแสเรียกร้องเกี่ยวกับการติดฉลาก มีการเข้าชื่อแสดงความคิดเห็นไปที่รัฐบาลกลางมากมาย นอกจากนี้ เกษตรกรในรัฐแคลิฟอร์เนียก็ปฏิเสธเมล็ดพันธุ์ข้าวสาลีที่ผ่านการดัดแปลงพันธุกรรม เพราะไม่ต้องการสูญเสียตลาดข้าวให้กับญี่ปุ่น เหมือนที่เกษตรกรปลูกถั่วเหลืองและข้าวโพดดัดแปลงพันธุกรรมที่ต้องสูญเสียตลาดทางการค้าไป สิ่งเหล่านี้แสดงว่า ผู้บริโภคและเกษตรกรอเมริกาเริ่มปฏิเสธจีเอ็มโอมากขึ้น ทั้งๆ ที่อเมริกาเองเป็นผู้ผลิตจีเอ็มโอรายใหญ่ (ผู้จัดการออนไลน์, 21 ก.ค. 45)

ตั้งเมืองยาง : ปฏิรูประบบการพัฒนายางพาราไทย

เมื่อต้นเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา ได้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการปฏิรูประบบการพัฒนายางพาราไทย ที่นครศรีธรรมราช ได้ข้อสรุปถึงยุทธศาสตร์ใหม่ในการปฏิรูประบบยางพาราไทย อาทิ การปฏิรูประบบวิจัยและพัฒนายาง ปฏิรูประบบการตลาดยาง โดยผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้ายาง ผลิตภัณฑ์ยาง และผลิตภัณฑ์ไม่ยางพาราของโลก จัดตั้งองค์การความร่วมมือด้านยาง 3 ประเทศคือ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เพื่อช่วยรักษาเสถียรภาพราคายาง รวมทั้งการสร้างนิคมอุตสาหกรรมผลิตยางที่นิคมฯ ฉลุง จ.สงขลา รวมทั้งการตั้งเมืองยางต้นแบบ ที่ใช้ยางธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งในเมืองนี้จะมีสิ่งอำนวยความสะดวก

เช่น ถนนลาดยางมะตอยผสมยางธรรมชาติ พื้นอาคารปูด้วยกระเบื้องยาง เฟอร์นิเจอร์ไม้ยางพารา เชื้อนยาง และใช้จักรยานทั้งเมือง เป็นต้น

ทั้งนี้การประชุมที่ผ่านมาเป็นเพียงข้อสรุปเบื้องต้น จะต้องมีการประชุมและวางแผนระยะกลางและระยะยาวออกมาอีก แต่ที่ดำเนินการแล้วในขณะนี้คือ การเซ็นสัญญาเปิดบริษัทร่วมทุนระหว่างไทย มาเลเซีย และ อินโดนีเซีย ซึ่งทางไทยในฐานะผู้ถือหุ้นใหญ่จะต้องเร่งดำเนินการต่อ เพื่อให้ราคายางดีขึ้น และดึงศูนย์กลางการค้ายางให้กลับมาอยู่ที่ไทย แทนที่จะเป็นสิงคโปร์เช่นในปัจจุบัน เพราะที่ผ่านมา ทั้ง 3 ประเทศ สามารถผลิตยางพาราได้สูงถึงร้อยละ 80 ของโลก แต่ตัดราคากันเองจนเกินไป แต่หลังจากลงนามร่วมทุนกันแล้ว จะมีการปฏิรูปอุตสาหกรรมยางพาราทั้งระบบ โดยจะเพิ่มการแปรรูปอีกร้อยละ 20 ซึ่งถ้าทำได้ ราคายางจะดีขึ้น เพราะยางจะถูกนำมาใช้มากกว่า 2 แสนตัน (ผู้จัดการออนไลน์, 2 ส.ค. 45)

ล่าสุดได้มีการเรียกประชุมคณะกรรมการกำกับการดำเนิน โครงการนิคมอุตสาหกรรมแปรรูปยางครบวงจร (rubber city) โดยมี ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ เป็นประธาน ซึ่งคาดว่าจะใช้งบประมาณ 1,000 ล้านบาท และดำเนินการแล้วเสร็จในต้นปี 2547 โดยจะให้เป็นโครงการนำร่อง 4 ส่วน ได้แก่ โครงการการบริหารจัดการ อาทิ การจัดตั้งสำนักงาน สร้างตลาดค้ายาง การก่อสร้างวิทยาลัยเทคโนโลยีการยาง สร้างศูนย์แสดงสินค้าที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ยาง โครงการที่สองคือ การสร้างแปลงสาธิตการปลูกยางที่ทันสมัยให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี โครงการที่สามคือ การตั้งโรงงานขนาดใหญ่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยางทั้งในและต่างประเทศมาลงทุน และโครงการสุดท้ายคือ การตั้งโรงงานขนาดกลางและย่อมเข้ามาอยู่ในนิคมฯ (ผู้จัดการออนไลน์, 12 ส.ค. 45)

อำนาจอธิปไตยด้านอาหาร

ที่มา : วารสารแลได้ ฉบับที่ 97

(มิถุนายน 2545) น.48-53

คำว่า “อำนาจอธิปไตย” (sovereignty) เป็นศัพท์ทางการเมืองการปกครอง หมายถึง การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งมีอำนาจในการปกครองตนเอง ไม่ได้อยู่ภายใต้ประเทศอื่นหรือเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น เป้าหมายสูงสุดของสงครามและการต่อสู้ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์โลกหลายร้อยปีที่ผ่านมา คือการที่รัฐใดรัฐหนึ่ง ประเทศใดประเทศหนึ่งต้องการให้ประเทศของตนมีอิสรภาพในการปกครองตนเองที่ว่านั้น เกือบทุกประเทศล้วนผ่านการพัฒนาดังนี้มาแล้วทั้งสิ้น จนกระทั่งปัจจุบันการต่อสู้เพื่อให้ได้ประเทศที่อิสระก็ยังคงดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้ว่าปัจจุบันประเทศส่วนใหญ่มีอำนาจอธิปไตยทางด้านอื่น ๆ มากขึ้นทุกที รวมทั้งอำนาจอธิปไตยทางด้านอาหารที่จะเลี้ยงพลเมืองของตนเอง

ถ้าสาระสำคัญของคำว่า “อำนาจอธิปไตย” คือการที่ประเทศใดประเทศหนึ่งสามารถกำหนดการบริหารการเมืองการปกครองและแนวทางการพัฒนาของตนเอง กระแสโลกาภิวัตน์และการขยายตัวของสิ่งที่เรียกว่า การค้าเสรี ทำให้อำนาจที่ว่านั้นของรัฐลดน้อยลงทุกที เห็นได้ชัดในข้อตกลงในองค์การการค้าโลก (WTO)

องค์การการค้าโลก จัดตั้งขึ้นมาในปี 2537 เพื่อเป็นเวทีเจรจาการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ลดข้อกีดกันทางการค้าต่าง ๆ ลงให้มากที่สุด ด้วยความเชื่อว่า เมื่อมีการค้าอย่างเสรีระหว่างประเทศ สินค้าและบริการต่าง ๆ จะถูกลง คุณภาพดีขึ้นเพราะมีการแข่งขันกัน ผู้บริโภคจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ การเจรจาการค้าดังกล่าวมีมากมายหลายประเด็น รวมทั้งเรื่องสินค้าเกษตรด้วย เป้าหมายของการเจรจาก็ไปในทางเดียวกับสินค้าอื่น ๆ คือต้องการขจัดข้อกีดกันทางการค้าต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป ไม่มีกำแพงภาษี ไม่มีการอุดหนุนสินค้าเกษตรในประเทศที่จะทำให้สินค้าเกษตรในประเทศใดประเทศหนึ่งมีข้อได้เปรียบกว่าสินค้าของประเทศอื่น ๆ ที่ไม่มีการอุดหนุน เป้าหมายดังกล่าว ดูเผิน ๆ น่าจะดี ผู้บริโภคจะได้ซื้อสินค้าจากทั่วโลกในราคาที่ถูกลง เพราะถ้าสินค้าเกษตรในประเทศราคาแพง ก็จะถูกตีตลาดด้วยสินค้าเกษตรนำเข้าจากต่างประเทศที่ราคาถูกลง ตามกลไกการตลาดของระบบทุนนิยม

แต่มีความจริงที่ต้องพิจารณาอีกหลายประเด็นเกี่ยวกับเรื่องนี้

ประเด็นแรก สินค้าเกษตรเป็นสินค้าอาหาร เป็นปัจจัยเพื่อการยังชีพ การค้าขายกันเสรีจะมีผลกระทบกับการจัดสรรอาหารให้พลเมืองอย่างไร

ประเด็นที่สอง ปัจจุบันนั้นการผลิตอาหารของโลก ส่วนหนึ่งไม่ได้ถูกควบคุมโดยเกษตรกร แต่ถูกควบคุมโดยบริษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่เพียงไม่กี่บริษัท การเปิดเสรีสินค้าเกษตร หมายถึงการสร้างตลาดให้บริษัทที่มุ่งกอบโกยกำไรเหล่านี้ ไม่ใช่ตัวเกษตรกรอย่างที่มีการกล่าวอ้างกัน

ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “อธิปไตยด้านอาหาร”

ในอดีต ทุกประเทศจะมีการผลิตอาหารประจำวันให้เพียงพอกับความต้องการของพลเมืองในประเทศ ด้วยวิธีการ เทคโนโลยี ภูมิปัญญาของตนเอง มีน้อยมากที่ต้องสั่งอาหารมาจากต่างประเทศมาเลี้ยงพลเมือง ยกเว้นในช่วงเวลาที่ไม่ปกติ เช่น เกิดสงคราม ความแห้งแล้งหรือภัยธรรมชาติอื่นๆ เท่านั้น นั่นหมายความว่า แต่ละประเทศได้พัฒนาระบบต่างๆ จนกระทั่งสามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ คือ ประชาชนลงแรงผลิตเอง ด้วยความรู้และทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศ จัดสรรกระจายไปยังกลุ่มคนต่างๆ ทั่วประเทศ แม้ว่าหลายชุมชนจะไม่สามารถผลิตอาหารได้เองทั้งหมด แต่ก็พึ่งพิงอาหารในท้องถิ่นใกล้เคียงหรือภายในประเทศ

ยิ่งสืบค้นยาวนานไปในอดีตมากเท่าไร เราจะพบว่า ชุมชนต่างๆ สามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหาร หรือมีความมั่นคงทางด้านอาหาร (food security) มากเท่านั้น แต่ยิ่งมีการ “พัฒนา” มากขึ้นเท่าไร ความมั่นคงด้านอาหารดูจะยิ่งลดน้อยลงเท่านั้น

กิจกรรมหลักในชุมชนดั้งเดิมทั่วโลก คือการผลิตข้าวหรืออาหารอย่างอื่น ทั้งการทำไร่ ทำนา หรือหาห้วม้นห้วยกลอยในป่า ชุมชนในภาคใต้ดั้งเดิมทุกชุมชน แม้ว่าจะมีอาชีพอย่างอื่น แต่จะไม่ทิ้งการทำนาทำไร่ เพื่อให้ได้ข้าวมาเป็นอาหารประจำวัน เราจึงพบว่า ชาวสวนผลไม้จะทำไมไร่ปลูกข้าว ชาวสวนยางพาราจะทำนาไปพร้อมกัน ชาวประมงก็ทำนา ไม่ว่าจะมีอาชีพอื่นๆ ทางไหน นาหรือไร่จะไม่ทิ้ง เพื่อเป็นหลักประกันว่า ทุกครอบครัวจะมีข้าวกิน ทุกครอบครัวจึงมีความมั่นคงทางด้านอาหาร หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า ทุกครอบครัวมีอำนาจอธิปไตยทางด้านอาหาร คือไม่ต้องพึ่งคนอื่น หรือพึ่งน้อยมากในรูปของการแลกเปลี่ยนกัน เช่น ชาวบ้านป่าเอาน้ำผึ้ง ผลไม้ ของป่า ไปแลกกะปิ เกลือ จากชาวประมง แลกข้าวจากชาวนา เป็นต้น เมื่อแต่ละครัวเรือนมีอำนาจอธิปไตยทางด้านอาหาร ประเทศก็มีอำนาจอธิปไตยในเรื่องนี้ไปโดยปริยาย คือไม่ต้องสั่งอาหารจากประเทศอื่น พลเมืองจะกินอะไร กินเท่าไร จะผลิตอะไร ผลิตแค่ไหน ผลิตแบบไหน ล้วนอยู่ในการตัดสินใจของครอบครัวหรือท้องถิ่นทั้งสิ้น ผู้คนในประเทศอื่นไม่สามารถมากำหนดได้ การตัดสินใจเรื่องอาหารที่วันนั้นจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อ ทรัพยากร ภูมิปัญญา รสนิยม ของคนในท้องถิ่นของแต่ละประเทศ

การพึ่งตนเองทางด้านอาหาร หรืออำนาจอธิปไตยทางด้านอาหารที่วันนั้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเกิดสิ่งที่เราเรียกว่า การปฏิวัติเขียว (green revolution) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรขนาดใหญ่ ทั้งเป้าหมาย วิธีการผลิตและการกระจายผลผลิตทางการเกษตร เป้าหมายเดิมของการเกษตร แม้จะไม่มีใครเขียนไว้ แต่ก็รู้กันชัดแจ้งว่า เพื่อให้คนที่ผลิตมีอาหารกิน เมื่อมีเหลือจึงขาย ทุกคนจึงปลูกสิ่งที่ตนเองกินก่อน เช่น ข้าว ดังกล่าวมาแล้ว แต่เป้าหมายของการเกษตรสมัยใหม่ที่เรียกว่า การปฏิวัติเขียวคือการปลูกเพื่อขาย คือปลูกให้คนอื่นกิน เพื่อที่คนขายจะได้เงิน วิธีการผลิตก็เปลี่ยนไปจากเดิม ที่อาศัยธรรมชาติ อาศัยความรู้ ทรัพยากร พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในท้องถิ่นมาเป็นการอาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกทุกอย่าง ตั้งแต่พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ความรู้ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งเริ่มต้นมาหลังปี 2500 ในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับสังคม ชุมชน และทรัพยากรอย่างกว้างขวาง คือ ทำลายดิน น้ำ ป่า อากาศ ผลิตสินค้าที่เต็มไปด้วยสารพิษออกมา พืชพันธุ์ท้องถิ่น ความรู้ท้องถิ่นถูกละทิ้งทำลาย และสุดท้ายคือ การเกษตรสมัยใหม่ทำลายความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนและประเทศ เราจึงพบว่า ชาวนาผลิตข้าวขายมากมายมหาศาล แต่ไม่มีข้าวกิน เพราะต้องเอาเงินทั้งหมด ไปจ่ายค่าปัจจัยการผลิตที่กู้มาจากพ่อค้า และเกษตรกรจำนวนมากละทิ้งการผลิตเพื่อกิน ไปสู่การผลิตเพื่อขาย ผลิตของเพื่อขายก่อนผลิตเพื่อกิน

เมื่อความมั่นคงด้านอาหารถูกทำลาย อำนาจอธิปไตยด้านอาหารก็ถูกทำลาย เมื่อเกษตรกรไม่มีข้าวกิน ก็ต้องสั่งซื้อข้าวมาจากชุมชนอื่นหรือประเทศอื่น เมื่อมีการส่งเสริมการเกษตรสมัยใหม่กันทั่วโลก ความมั่นคงด้านอาหารทั่วโลกก็ถูกทำลาย อำนาจอธิปไตยด้านอาหารที่เคยมีอยู่ในมือเกษตรกรก็ไปอยู่ในมือคนอื่น ซึ่งก็คือบริษัทยักษ์ใหญ่ทางการเกษตรทั้งหลาย

นอกเหนือจากการปฏิบัติแล้ว การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการบริโภคด้วยการโฆษณา ก็มี ส่วนสร้างการพึ่งพิงอาหารจากภายนอก เดิมคนไทยกินข้าว ปัจจุบันคนรุ่นใหม่กินข้าวน้อยลง กินขนมปัง กินอาหารฝรั่งมากขึ้น อาหารฝรั่งเหล่านั้นต้องใช้วัตถุดิบนำเข้า เพิ่มการพึ่งพิงอาหารจากประเทศอื่น ลดอำนาจอธิปไตยด้านอาหารของประเทศลง ผู้ได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมเหล่านั้นคือ บริษัทค้าสินค้าเกษตรในต่างประเทศ

ในอดีตที่ผ่านมา แต่ละประเทศจะมีมาตรการเพื่อป้องกันเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ผลิตอาหารของตนเองมากมายหลายอย่าง เช่น เก็บภาษีนำเข้าให้สูงเพื่อที่ราคาอาหารนำเข้า จะสูง ขยายแข่งกับของในประเทศไม่ได้ ให้เงินอุดหนุนเกษตรกรยามที่ราคาสินค้าตกต่ำ ส่งเสริมการผลิต ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรที่ผลิตอาหารให้สังคมอยู่ได้ ประเทศสามารถผลิตอาหารเลี้ยงตนเองได้ มีความมั่นคงและอำนาจอธิปไตยด้านอาหาร แต่ข้อตกลงในองค์การการค้าโลก พยายามกำจัดมาตรการเหล่านั้นออกไป ยกเลิกกำแพงภาษี ยกเลิกการอุดหนุน ยกเลิกมาตรการต่างๆ ที่กีดกันสินค้าจากต่างประเทศ ผลก็คือ ประเทศต่างๆ จะมีอำนาจอธิปไตยลดน้อยลงทุกที จนแทบจะไม่มีเลย เพราะต่อไปสินค้าเกษตรต่างๆ จะถูกส่งไปขายได้ทั่วโลกอย่างไม่มีขีดจำกัด เกษตรกรซึ่งเป็นคนผลิตอาหารของประเทศจะล้มละลาย เพราะแข่งกับของต่างประเทศไม่ได้ และการพึ่งพิงอาหารจากต่างประเทศจะสูงขึ้นเป็นลำดับ

เกษตรกรบางกลุ่มอาจจะได้ประโยชน์จากข้อตกลงนี้ โดยเฉพาะเกษตรกรรายใหญ่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว อย่างในสหรัฐและยุโรป แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศด้อยพัฒนาจะได้รับผลกระทบอย่างร้ายแรง เพราะรัฐบาลของตนเองไม่สามารถคุ้มครองได้ ไม่สามารถจ่ายเงินอุดหนุนได้ ไม่สามารถแทรกแซงราคาได้ ไม่สามารถตั้งกำแพงภาษีได้ คนที่จะได้ประโยชน์เต็มๆ จากการเปิดเสรีสินค้าเกษตรคือ บริษัทข้ามชาติที่ค้าขายสินค้าเกษตรทั้งหลาย เพราะข้อตกลงในองค์การการค้าโลกเปิดตลาดให้กับบริษัทเหล่านั้นอย่างกว้างขวาง ไม่มีข้อจำกัด

ปัจจุบันแม้ว่ารัฐยังสามารถคุ้มครองเกษตรกรได้ด้วยการแทรกแซงราคาบ้าง ใช้มาตรการด้านภาษีบ้าง แต่ชาวสวนยางพารา สวนปาล์ม ชาวนา ชาวไร่มันสำปะหลัง ชาวไร่กาแฟก็ยังคงขายสินค้าในราคาขาดทุน ถ้าไม่มีมาตรการเหล่านี้คุ้มครองเลย สภาพการณ์จะเป็นอย่างไร การเปิดเสรีสินค้าเกษตรจะทำลายเกษตรกรผู้ผลิตอาหาร ทำลายความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ และทำลายอธิปไตยในการจัดการอาหารของพลเมืองและของประเทศ เพราะเกษตรกรจะถูกระบบตลาดบังคับให้ผลิตสินค้าที่ตลาดต้องการ ไม่ใช่ที่ครอบครัวต้องการบริโภค

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) รายงานว่า ในปี 2541-2542 มีประชากรทั่วโลก 815 ล้านคน ที่ประสบปัญหาทุพโภชนาการ หรือขาดอาหาร สำหรับประเทศไทย รายงานของเอฟเอโอที่เผยแพร่เมื่อเดือนกันยายน 2543 รายงานว่า มีประชากรขาดอาหารร้อยละ 21 ของประชากรทั้งหมด หรือประมาณ 12.2 ล้านคน

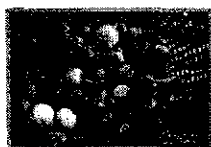
เอฟเอโอ ได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยอาหารโลก (World Food Summit) ขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี 2539 เพื่อหาทางลดจำนวนผู้อดอยากหิวโหยของโลก และในเดือนมิถุนายน 2545 นี้ ได้จัดให้มีการประชุมติดตามผลการปฏิบัติการ จากการประชุมครั้งนั้นขึ้นมาอีกครั้ง กลุ่มองค์กรประชาชนทั่วโลกก็ได้จัดประชุมขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อดอกย้ำว่า การแก้ปัญหาคนอดอยากยังไม่ถึงไหน เหตุที่แผนงานในปี 2539 ไม่ได้ผล ไม่ได้เป็นเพราะขาดแรงสนับสนุนจากระดับนโยบาย หรือขาดทรัพยากรที่จะดำเนินการ แต่เพราะรัฐยังสนับสนุน

นโยบายที่นำไปสู่ความหิวโหยของพลเมือง โดยเฉพาะการเปิดเสรีทางการค้าต่างๆ นั่นเอง ถ้าไม่เปลี่ยนทิศทางของนโยบายเหล่านี้ ก็ไม่มีทางที่จะแก้ปัญหาคนอดอยากของโลกได้

กลุ่มองค์กรประชาชนเสนอว่า สาเหตุสำคัญของการแก้ปัญหาอาหารของโลก คือการที่บุคคล ชุมชน และประเทศต้องมีอำนาจอธิปไตยด้านอาหาร คือ การที่ประชาชน ชุมชน และประเทศ สามารถกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการเกษตร แรงงาน อาหาร ที่ดิน การประมงที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ แดงการณของกลุ่ม (อ่านรายละเอียดที่ www.foodfirst.org) ระบุว่า อำนาจอธิปไตยด้านอาหารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

- มีการผลิตอาหารเพื่อการบริโภค และเพื่อตอบสนองความต้องการในประเทศก่อนอย่างอื่น
- สร้างหลักประกันว่า ราคาพืชผลการเกษตรเป็นธรรมกับเกษตรกรผู้ผลิต ไม่ถูกทำลายด้วยสินค้าราคาถูกจากต่างประเทศ
- เกษตรกรสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่า แหล่งประมง และทรัพยากรเพื่อการผลิตอย่างอื่น
- ส่งเสริมบทบาทผู้หญิงในการผลิตอาหาร การเข้าถึง และควบคุมทรัพยากรเพื่อการผลิต
- ชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรเพื่อการผลิต เช่น ดิน น้ำ และพันธุกรรมต่างๆ ไม่ใช่บริษัทยักษ์ใหญ่
- ห้ามการจดสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต เพื่อป้องกันไม่ให้บริษัทเอกชนเข้าครอบครองเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ให้เกษตรกรสามารถใช้แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ต่างๆ อย่างเสรี และชะลอการใช้สิ่งมีชีวิตดัดต่อพันธุกรรม ซึ่งจะทำให้พืชเหล่านั้นปะปนกับสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ
- รัฐต้องลงทุนสนับสนุนกิจกรรมการผลิตของครอบครัวและชุมชน เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถผลิตอาหารเพื่อประชาชนและตลาดในประเทศ

แดงการณของกลุ่มองค์กรเหล่านี้เน้นย้ำว่า “คนทุกคนมีสิทธิที่จะได้กินอาหารที่ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการและเหมาะสมกับวัฒนธรรมของตนเอง และมีสิทธิที่จะได้รับทรัพยากรเพื่อผลิตอาหารเหล่านั้น”

001-009

สถานการณ์
ความเคลื่อนไหว

เอกสาร	ความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์
WS-MSA-001	ความหลากหลายทางชีวภาพ : ความอยู่รอดของการเกษตรไทย ประเด็นของความหลากหลายทางชีวภาพได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดถึงอย่างมาก เพราะความหลากหลายของสายพันธุ์พืชมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนเกษตรกรรมอย่างแยกกันไม่ออก เวทีปลูกความหลากหลายให้งอกงาม ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 29-30 มิถุนายน 2544 ได้นำเรื่องนี้มาเป็นประเด็นหลักในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หัวข้อการนำเสนอมีทั้งหัวข้อที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย เช่น เรื่องนโยบายความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศ, จุดประกายแนวความคิดและเค้าโครงแผนปฏิบัติการและนโยบายปลูกความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น
WS-MSA-002	แต่งตั้งคณะทำงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญในระดับประเทศ ดังนั้นคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพขึ้น เพื่อทำหน้าที่จัดทำนโยบายระดับชาติด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และเพื่อให้การดำเนินงานในด้านนี้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีทิศทางเดียวกัน คณะอนุกรรมการฯ จึงแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำนโยบาย มาตรการ และแผนอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน พ.ศ.2546-2550 ซึ่งเมื่อวันที่ 27-28 สิงหาคมที่ผ่านมาทางคณะทำงานได้จัดให้มีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อร่างนโยบาย มาตรการ และแผนอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน พ.ศ.2546-2550 หากหน่วยงานหรือองค์กรใดสนใจสามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายเลขโทรศัพท์ 02-271-4232-8 ต่อ 226-7, 02-279-5202
WS-MSA-003	อุตสาหกรรมเกษตรยั่งยืนพื้นเศรษฐกิจไทย เมื่อวันที่ 9-13 สิงหาคม 2544 คณะอุตสาหกรรมเกษตร ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จัดงานอุตสาหกรรมเกษตร ครั้งที่ 1 ในหัวข้อ อุตสาหกรรมเกษตรยั่งยืนพื้นเศรษฐกิจไทย ภายในงานมีกิจกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจมากมาย มีทั้งการสาธิตและอบรมวิธีการแปรรูปอาหาร การประชุมวิชาการ การบรรยายพิเศษ การแสดงเทคโนโลยี เครื่องจักรและบรรจุภัณฑ์ ประกวดผลิตภัณฑ์ ทางคณะอุตสาหกรรมเกษตร รับให้คำปรึกษาด้านการแปรรูปอาหาร การลงทุน บรรจุภัณฑ์ และแนะนำเทคนิคการผลิตตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วย
WS-MSA-004	แนวทางและวิธีการในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ ในวันที่ 23-24 สิงหาคมที่ผ่านมา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดการสัมมนาเรื่อง แนวทางและวิธีการในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้ให้นักวิจัยและผู้สนใจทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ได้เข้าใจถึงสภาพปัญหาของสิ่งมีชีวิตประเภทต่างๆ และทราบถึงแนวทางในการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ตลอดจนการจัดการฐานข้อมูลของความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผู้บรรยายที่เชี่ยวชาญในการศึกษาสิ่งมีชีวิตในกลุ่มต่างๆ

WS-MSA-005	ภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาและการวิจัยเกษตรยั่งยืน เวทีภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืน เกิดขึ้นแล้วหลายครั้งโดยเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2544 เป็นเวทีหารือเรื่อง แนวทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเกษตรยั่งยืน ภาคเหนือ ซึ่งจัดร่วมมือกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ทางภาคอีสานเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2544 มีเวทีพัฒนากรอบงานวิจัยเรื่องเกษตรยั่งยืนของ จ.ขอนแก่น ณ สำนักงานประสานงาน สกว.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และวันที่ 24 สิงหาคม 2544 มีเวทีเสวนาเรื่อง <i>การจัดการแมลง-โรคพืชโดยไม่ใช้สารเคมีในรูปแบบต่าง ๆ</i> ณ อาคารขวัญมอ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทางภาคใต้ เมื่อวันที่ 12 กันยายนที่ผ่านมา สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 7 ร่วมกับโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย และคณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จัดเวทีเรียนรู้เกษตรยั่งยืนภาคใต้ ครั้งที่ 2/2544 เรื่อง เราจะไปทางไหนกันในเกษตรยั่งยืนภาคใต้ วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดกลไกในการร่วมภาคีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ตลอดจนแนวทางการเชื่อมโยงการทำงาน และเพื่อให้เกิดโจทย์วิจัยอันจะนำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีเกษตรที่ยั่งยืน สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของเกษตรกรในพื้นที่ (อ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ห้องบทความ)
WS-MSA-006	ประเมินโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ตามที่มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2543 ได้เห็นชอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย โดยมีมูลนิธิเกษตรยั่งยืน (ประเทศไทย) เป็นผู้บริหารและจัดการโครงการนั้น ซึ่งโครงการจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายได้จำเป็นต้องมีระบบติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพทั้งในระดับภูมิโนเวิร์น ระดับภาค และระดับประเทศ เมื่อวันที่ 15-16 กันยายนที่ผ่านมา มูลนิธิเกษตรยั่งยืน (ประเทศไทย) จัดสัมมนาเสนอผลการติดตามประเมินผลโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยในระดับประเทศขึ้น ประเด็นที่หยิบยกขึ้นมา ได้แก่ เรื่องการนำเสนอของคณะติดตามประเมินผลในระดับภาคต่างๆ และการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่ออภิปรายแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่สนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สำนักงานเลขานุการ (02) 952-7871 หรือ Email : annet @ ksc.th.com
WS-MSA-007	การศึกษาองค์กรร่วมและวิทยาศาสตร์ องค์กรร่วมวิถีกับความคิดทางวิทยาศาสตร์กระแสหลัก เมื่อวันที่ 2-3 ธันวาคมที่ผ่านมา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม, สถาบันเอเชียศึกษา, ไฟกัส, กรีนพีซ, เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย, กรีนเนท, เสริมศึกษาลัย, อาศรมวงศ์สนิท และบริษัท สวนเงินมีมา จำกัด จัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ... การศึกษาองค์กรร่วมและวิทยาศาสตร์ องค์กรร่วมวิถีกับความคิดทางวิทยาศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งมี การบรรยายเรื่อง...ปล้นผลิตผล : ผลกระทบของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ต่อชีวิตในชนบท และโลก...โดยคุณวันทนา ศิวะ และนอกจากนี้ยังมีนักคิดจากนานาประเทศอีกหลายท่านที่ มาร่วมแลกเปลี่ยนกันอีกด้วย

WS-MSA-008	เสวนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้สัญจร เรื่อง...พืชสมุนไพร-พืชพื้นบ้าน-เศรษฐกิจชุมชน เมื่อวันที่ 10 มกราคมที่ผ่านมาสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ร่วมกับคณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จัดเสวนาเกษตรยั่งยืนภาคใต้สัญจรขึ้น ซึ่งในครั้งนี้ถือเป็นเวทีเกษตรยั่งยืนภาคใต้สัญจรครั้งที่ 3 แล้ว โดยในครั้งแรกเสวนาเรื่อง...เราจะไปทางไหนกัน ในเกษตรยั่งยืนภาคใต้...และครั้งที่ 2 เรื่อง...โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืนของภาคใต้ตอนล่าง : พืชร่วมยาง, การเลี้ยงโคนมแบบยั่งยืน สำหรับเนื้อหาในครั้งที่ 3 คือเรื่อง...พืชสมุนไพร-พืชพื้นบ้าน-เศรษฐกิจชุมชน...ในเวทีเสวนามีการนำเสนอกรณีศึกษาหลายกรณีที่น่าสนใจ อาทิ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุ์พืช และงานวิจัยทางด้านพืชสมุนไพร ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, พืชพื้นบ้านและการใช้ประโยชน์ : กรณีตำบลร่อนพิบูลย์ จ.นครศรีธรรมราช, การทำแผนชุมชนโดยเกษตรกรในชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองกลางดง จ.ประจวบคีรีขันธ์, ประสบการณ์การพัฒนาการเกษตรและธุรกิจชุมชน โดยผู้นำเกษตรของ จ.นครราชสีมา สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ (075) 41-1144, 42-0559 ต่อ 158 หรือ (02) 620-8082
WS-MSA-009	ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพจัดประชุมประจำปีครั้งที่ 2 ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ ร่วมกับศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ สวนหลวง ร.9 มูลนิธิสืพิตา และสถาบันทรัพยากรธรรมชาติและมีความหลากหลายทางชีวภาพ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดประชุมประจำปีครั้งที่ 2 ขึ้น เมื่อวันที่ 12 มกราคมที่ผ่านมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ, เผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่งานศึกษาสาธารณะและให้ข้อมูลข่าวสาร โทร. (02) 642-5322-31 ต่อ 266, 267, 287 หรือ http://biodiversity.biotech.or.th
WS-MSA-010	สัมมนาเรื่อง...แนวคิดพุทธปรัชญา พุทธธรรม พุทธเกษตร ในสังคมไทย สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม ร่วมกับชมรมเสริมศึกษา เหลือง-แดง ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง...แนวคิดพุทธปรัชญา พุทธธรรม พุทธเกษตร ในสังคมไทย...เมื่อวันที่ 19 มกราคมที่ผ่านมา ณ ห้องประชุม ชั้น 4 อาคารอเนกประสงค์ 1 มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม โทร. (02) 226-4395-6, (02) 613-3820-5 ในวันและเวลาราชการ

WS-MSA-011	มข.จัดงานเกษตรแห่งชาติฉลอง 35 ปี คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดงานวันเกษตรแห่งชาติ ประจำปี 2545 ฉลอง 35 ปี คณะเกษตรศาสตร์ ระหว่างวันที่ 25-31 มกราคมที่ผ่านมา ณ สถานีวิจัยและศูนย์ฝึกอบรมการเกษตรแม่เหียะ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งานเกษตรแห่งชาติในครั้งนี้มีกิจกรรมในหัวข้อ...เกษตรและชุมชน พลัฒ์แห่งชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย...ซึ่งภายในงานมีการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยของคณาจารย์คณะเกษตรศาสตร์ที่มีประโยชน์ต่อเกษตรกร และอุตสาหกรรมการเกษตรสาขาวิชาและการจัดงานวันเกษตรแห่งชาติครั้งนี้ ยังมีการเผยแพร่ผลงานโครงการตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน และเศรษฐกิจพอเพียง ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.chiangmai.ac.th
WS-MSA-012	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดประชุมวิชาการครั้งที่ 40 ระหว่างวันที่ 4-7 กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดการประชุมทางวิชาการเป็นประจำต่อเนื่องกันทุกปี สำหรับครั้งนี้ซึ่งจัดเป็นครั้งที่ 40 มุ่งส่งเสริมให้นักวิชาการและอาจารย์จากสาขาต่างๆ นำเสนอผลงานวิจัย ซึ่งได้ข้อค้นพบใหม่ มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และความชำนาญระหว่างนักวิชาการ อาจารย์ของภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ และเพื่อถ่ายทอดและนำออกเผยแพร่สู่สาธารณชนด้วย การจัดประชุมทางวิชาการครั้งนี้มีหัวข้อการอภิปรายที่น่าสนใจมากมาย อาทิ สาขาพืช เรื่องเกษตรไทยได้อะไรจากเกษตรอินทรีย์, สาขาเศรษฐศาสตร์ เรื่องหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน มุมมองสู่การพัฒนาเกษตรยั่งยืน, สาขาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร เรื่องชุมชนเกษตรจะอยู่รอดได้อย่างไร จากการพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นต้น ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ห้องบทความ และ www.ku.ac.th
WS-MSA-013	สัมมนาเรื่อง...นโยบายการเกษตรและแผนการเศรษฐกิจแห่งชาติ คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา จัดสัมมนาเรื่อง...นโยบายการเกษตรและแผนการเศรษฐกิจแห่งชาติ...ขึ้น เมื่อวันที่ 1 เมษายนที่ผ่านมา โดยการสัมมนาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานศึกษานโยบายและแผนการเกษตรแห่งชาติให้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความสมบูรณ์มากขึ้น ในการสัมมนามีการอภิปรายเรื่อง...นโยบายและแผนการเกษตรแห่งชาติ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และมีการบรรยายในเรื่องเดียวกัน โดยนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องหลายท่าน อาทิ ดร.เกษมสันต์ จิณณวาโส รอง ผอ.สำนักวิเคราะห์และประสานแผนภาคการผลิตและบริการ, ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล นักวิชาการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นต้น สำหรับในช่วงบ่ายมีวิทยากรอภิปรายและประเมินผลเรื่อง...การดำเนินงานของรัฐบาลตามนโยบายและแผนการเกษตรในปัจจุบัน หลายท่าน อาทิ ดร.อัมมาร์ สยามวาลา ประธานกรรมการสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง สมาชิกวุฒิสภา เป็นต้น อ่านวิพากษ์นโยบายเกษตร...20 ปี รัฐได้แต่สร้างหนี้ให้เกษตรกร ที่ห้องบทความประกอบ

WS-MSA-014	มหกรรมวิชาการชาวบ้าน...ที่กาฬสินธุ์ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ร่วมกับเครือข่ายองค์กรเกษตรกร และ องค์กรพัฒนาเอกชน จัดงาน...มหกรรมวิชาการชาวบ้าน...ขึ้น ณ โรงเรียนบ้านกุดตาไถล อ.นาหว้า จ.กาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 3-5 เมษายนที่ผ่านมา เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ องค์ความรู้ และภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำการเกษตร ภายในงานมีการบริหารจัดการ ด้านการเกษตร เช่น การทำน้ำปลาจากปลาร้า การแปรรูปอาหารประเภทต่างๆ นอกจากนี้ยังมีห้องเรียนถึง 7 ห้อง อาทิ ห้องเทคนิคการปรับปรุงดิน ห้องเทคนิคการคัดพันธุ์ข้าว การขยายพันธุ์พืช การทำสมุนไพรไล่แมลง การทำเหล้าพื้นบ้าน เป็นต้น และยังมีการจัดประกวดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์อีกด้วย (ข้อมูลจาก จดหมายข่าวข่าวชุมชน ประจำเดือนเมษายน 2545 จัดทำโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน)
WS-MSA-015	ระบบสวัสดิการชุมชน : มองผ่านการจัดการทรัพยากรป่า ข่ายประชาสังคมครั้งที่ 5 / 2545 ในวันที่ 1 ก.ค.45 เรื่อง...ระบบสวัสดิการชุมชน : มองผ่านการจัดการทรัพยากรป่า กรณีการจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในเขตเทือกเขาบรรทัด ตั้งแต่เวลา 8.30 - 16.30 น. ณ ห้องประชุมสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา อาคาร 4 ชั้น 6 กระทรวงสาธารณสุข สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่โทร 02-939-2261 ต่อ 102, 108
WS-MSA-016	สัมมนาของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ และเครือข่ายป่าชุมชนภาคใต้ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ และเครือข่ายป่าชุมชนภาคใต้ ซึ่งดำเนินงานมาเป็นเวลานาน ได้พัฒนาองค์ความรู้ของชาวบ้านและมีรูปธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ต่างๆ ดังนั้นกลุ่มแกนนำของทั้งสองเครือข่าย จึงจัดสัมมนาเพื่อประมวลองค์ความรู้และกำหนดทิศทางร่วมกันขึ้นที่จังหวัดสงขลา ระหว่างวันที่ 6-7 มิถุนายนที่ผ่านมา เนื้อหาการประชุมในวันแรก มีการนำเสนอองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน, เกษตรกรรมยั่งยืน, พันธุ์กรรมพื้นบ้าน, ตลาดสีเขียว, ธุรกิจชุมชน, กองทุนเพื่อการจัดการทรัพยากรและเกษตรกรรมทางเลือก สำหรับในวันที่ 6 มิถุนายนทางเครือข่ายได้นำเสนอสถานการณ์ ทิศทาง คนทำงานของทั้งสองเครือข่าย และปิดท้ายด้วยการอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เชื่อมโยงงานระหว่างเครือข่าย เพื่อกำหนดทิศทางงานต่อไป
WS-MSA-017	ระบบสวัสดิการชุมชน : มองผ่านการจัดการทรัพยากรป่า ร่วมประชุมวิชาการเรื่อง...วิจัยก้าวไกล นำเกษตรกรไทยสู่สากล ระหว่างวันที่ 19-20 ก.ค.45 ณ ห้องประชุมอาคารสถาบัน 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเผยแพร่งานวิจัยที่ได้รับทุนจาก สกว. ผ่านทางเครือข่ายวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมพืชและสัตว์น้ำ จัดโดย เครือข่ายวิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมพืชและสัตว์น้ำ สกว. ร่วมกับสถาบันวิจัยทรัพยากรทางน้ำ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 02-218-8163, 02-652-5066 กด 0 หรือ http://thai.net/naffi

WS-MSA-018	ประชุมวิทยาศาสตร์ทางดินของโลก ครั้งที่ 17 ในวันที่ 14-21 ส.ค.45 ร่วมประชุมวิทยาศาสตร์ทางดินของโลก ครั้งที่ 17 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ หัวข้อที่น่าสนใจ อาทิ สภาพทางชีวภาพของดิน, สภาพความสมบูรณ์และอาหารของพืชในดิน, ดินและสภาพแวดล้อม เป็นต้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรมวิชาการเกษตร ฯลฯ ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.doa.go.th
WS-MSA-019	งานสัปดาห์ผักพื้นบ้าน ร่วมงานสัปดาห์ผักพื้นบ้าน ระหว่างวันที่ 16-18 ส.ค.45 ณ บึงฉวาก อำเภอดงนาหว้า ซึ่งเป็นศูนย์รวมพันธุ์ผักพื้นบ้านจากทุกภาคของไทย จัดโดย กรมส่งเสริมการเกษตร ร่วมกับจังหวัดสุพรรณบุรี
WS-MSA-020	งานมหกรรมส่งเสริมเกษตรไทย ร่วมงานมหกรรมส่งเสริมเกษตรไทย ในวันที่ 24 ส.ค.- 1 ก.ย.45 ณ พิพิธภัณฑ์การเกษตรเฉลิมพระเกียรติ อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี จัดโดย กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.doae.go.th
WS-MSA-021	ความหลากหลายทางชีวภาพและฐานข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรม ประชุมเรื่อง...ความหลากหลายทางชีวภาพและฐานข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรม ในวันที่ 26-27 ก.ย.45 ณ ห้องประชุมสุธรรม อารีกุล อาคารสารนิเทศ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ จัดโดย ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ ร่วมกับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี...สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่โทร.0-2644-8150-4 ต่อ 405, 407,555
WS-MSA-022	งานมหกรรมสินค้าส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 25-29 ก.ย.45 ร่วมงานมหกรรมสินค้าส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ ณ หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่...ในงานมีการแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 17 จังหวัดในภาคเหนือ รวมทั้งนิทรรศการความรู้ทางวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ http://ndoe.doe.go.th/
WS-MSA-023	แนวทางการดำเนินงานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าว ในวันที่ 2 ต.ค.45 ประชุมเพื่อกำหนด...แนวทางการดำเนินงานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าว โดยพลังการเคลื่อนไหวกของเครือข่าย ตั้งแต่เวลา 9.00-12.00 น. ณ ห้องประชุมตึกสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จ.นครปฐม สำนักงานสนับสนุนการพัฒนาศาสตร์แห่งชาติด้านอาหาร (สยอ.) สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ 0-2590-2357, 0-2590-2490

WS-MSA-024	ความหลากหลายทางชีวภาพและฐานทรัพยากรพันธุกรรม ระหว่างวันที่ 26-27 กันยายนที่ผ่านมา ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, องค์การสวนพฤกษศาสตร์, ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ, โครงการ BRT และเครือข่ายวนเกษตรป่าตะวันออก ได้จัดประชุมเรื่อง...ความหลากหลายทางชีวภาพและฐานทรัพยากรพันธุกรรม เพื่อนำเสนอภาพรวมการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของชาติ รวมถึงเพื่อสร้างเครือข่าย และประสานความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพและฐานข้อมูลทรัพยากรพันธุกรรม ติดตามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ http://biodiversity.biotech.or.th
WS-MSA-025	เสวนาประกาศคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ปกป้องเกษตรกรไทย หรือให้อำนาจผูกขาดบริษัทเมล็ดพันธุ์? เมื่อวันที่ 19 กันยายนที่ผ่านมา ไบโอไทยจัดเสวนา...ประกาศคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ ปกป้องเกษตรกรไทยหรือให้อำนาจผูกขาดบริษัทเมล็ดพันธุ์? ขึ้นที่ห้องประชุมสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ผู้ร่วมเสวนาได้แก่ อ.เจริญ คัมภีรภาพ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, จินดา บุญจันทร์ ประธานโครงการนำร่องเกษตรกรมัยยืน และคุณอุบล อยู่หัวว่า ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก อีสาน นอกจากนั้นในเวทียังร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพื่อทำจดหมายเปิดผนึกจากเกษตรกรถึงนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ นายปิณฑุพงษ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อีกด้วย สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ คุณนิรมล ยุวนบุญย์ (ไบโอไทย) โทร. 0-2952-7953, 0-2952-7371 หรือคุณทัศนีย์ วีระกันต์ (เครือข่ายเกษตรกรทางเลือก) โทร. 0-2952-7871, 0-2591-1195-6
WS-MSA-026	1-3 ธ.ค.ประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง...สถานการณ์การใช้สารกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตรฯ สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน ร่วมกับ Pesticide action network-Asia and The Pacific, มูลนิธิเกษตรยั่งยืน, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “สถานการณ์การใช้สารกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตรในประเทศไทยและในระดับนานาชาติ” ในวันที่ 1-3 ธันวาคม 2545 ณ ห้องประชุมศูนย์วิจัยพืชไร่ ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสถานการณ์และผลกระทบสารกำจัดศัตรูพืชในระดับประเทศ ระดับนานาชาติ และติดตามการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในระดับชุมชน
WS-MSA-027	26-29 ธ.ค. ร่วมงานวันข้าวอินทรีย์ไทย ที่ จ.ยโสธร ประชาสังคมจังหวัดยโสธร ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), จังหวัดยโสธร, มูลนิธิสายใยแผ่นดิน และมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) จัดงานวันข้าวอินทรีย์ไทยขึ้น ระหว่างวันที่ 26-29 ธันวาคม 2545 ณ หน้าที่ว่าการอำเภอเมือง จ.ยโสธร เพื่อรณรงค์ส่งเสริมให้เกษตรกรชาวนาในจังหวัดยโสธรและชาวนาในภาคอีสานทั้ง 18

จังหวัดเกิดความรู้ความเข้าใจ และมั่นใจในการปลูกข้าวอินทรีย์มากยิ่งขึ้น วันพฤหัสบดีที่ 26 ธันวาคม 2545	
8.00-11.00 น.	ชมชบวนแห่ฟ้อนรำพื้นบ้านอีสานและกลองยาว
11.00-12.00 น.	พิธีเปิด
14.30-15.30 น.	ดนตรี "หมอลำเขี้ยว" จากจังหวัดอุบลราชธานี
15.30-16.30 น.	ประกวดสรภัญญะ 3 คณะ
16.30-17.30 น.	ปาฐกถาพิเศษ "เกษตรอินทรีย์ พลิกฟื้นแผ่นดินไทย" โดย อาจารย์ วิวัฒน์ ศัลยกำธร
17.30-18.30 น.	ดนตรี "ดอกหญ้าไหว" จากจังหวัดเพชรบุรี
19.45-20.00 น.	ฉายวิดีโอ "ข้าวอินทรีย์ไทย"
20.00-21.00 น.	ฟูดประกอบการเพลง เรื่อง "ทางสายใหม่ บนภูมิปัญญาเดิม" โดยเครือ ข่ายป่าตะวันออก-บ้านนาอีสาน จากจังหวัดฉะเชิงเทรา
วันศุกร์ที่ 27 ธันวาคม 2545	
10.30-11.30 น.	ปาฐกถาพิเศษเรื่อง "เกษตรอินทรีย์กับสังคมไทย" โดย ศ.นพ. ประเวศ วะสี
	ณ หอประชุมโรงเรียนเทศบาล 1 สุขวิทยากรตั้งตรงจิตร 15
14.30-16.00 น.	ดนตรี "หมอลำเขี้ยว" จากจังหวัดอุบลราชธานี
16.00-17.00 น.	ประกวดสรภัญญะ 3 คณะ
17.00-19.00 น.	บรรยายธรรมเรื่อง "พึ่งตนพ้นทุกข์" โดย สมณโพธิรักษ์
19.00-20.30 น.	วงดนตรี "มราวาส" จากปทุมธานี
20.30-20.45 น.	ฉายวิดีโอ "ข้าวอินทรีย์ไทย"
20.45-24.00 น.	ดนตรีหมอลำคณะ อุไร ปุยวงศ์
วันเสาร์ที่ 28 ธันวาคม 2545	
14.30-15.30 น.	ดนตรี "มิตรกันทร" จากจังหวัดยโสธร
15.30-16.30 น.	ประกวดสรภัญญะ 3 คณะ
16.30-17.30 น.	หมอลำคำบวน
17.30-18.30 น.	หมอลำ "คำสอนย้อนยุค" จากจังหวัดยโสธร
18.30-20.00 น.	เสวนาเวทีชาวบ้าน เรื่อง "ข้าวอินทรีย์ไทยประวัติศาสตร์หน้าใหม่ ของชาวนา"
	โดย ตัวแทนชาวบ้านที่ปลูกข้าวอินทรีย์
20.00-20.15 น.	ฉายวิดีโอ "ข้าวอินทรีย์ไทย"
20.15-24.00 น.	ดนตรีเพื่อชีวิตโดย "นิค ลายสี" ๖
วันอาทิตย์ที่ 29 ธันวาคม 2545	
14.30-15.30 น.	ดนตรีวง "กลุ่มคนรากหญ้า" จากจังหวัดอุบลราชธานี
15.30-16.30 น.	แซววาทิ เรื่อง "เลิกปลูกข้าวเคมีมาปลูกข้าวอินทรีย์ดีกว่า"
16.30-17.00 น.	การแสดงพื้นบ้านของนักเรียน
17.00-17.30 น.	การแสดงสรภัญญะจากคณะที่ได้รับรางวัล
17.30-20.30 น.	โปงลางนาฏศิลป์ จากจังหวัดร้อยเอ็ด ๖

	20.30-21.30 น. ปาฐกถาพิเศษ "เอ็ดดูเอชัน" 21.30-21.45 น. ฉายวิดีโอ "ข้าวอินทรีย์ไทย" 21.45-24.00 น. ดนตรีวง "ร็อคสะเด็ด" นอกจากนี้ยังมีนิทรรศการมีชีวิต เปิดประตูความคิดสู่โลกกว้าง, อบรม "การปลูกข้าวอินทรีย์ การทำเกษตรอินทรีย์" เป็นต้น ติดต่อ โครงการจัดงานวันข้าวอินทรีย์ไทย 045-72-0412-3
WS-MSA-028	30 ม.ค.-1 ก.พ.ร่วมงานมหกรรมเกษตรปลอดภัย ชีวิตปลอดภัย ร่วมสร้างเชียงใหม่ให้เป็นแหล่งผลิตอาหารคุณภาพ ในงานมหกรรม "เกษตรปลอดภัย ชีวิตปลอดภัย" ระหว่างวันที่ 30 มกราคม – 1 กุมภาพันธ์ 2546 ณ สถานีทดลองฯ ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
WS-MSA-029	22-25 เม.ย.ร่วมประชุมวิชาการพืชสวนแห่งชาติ ครั้งที่ 3 ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอเชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วม "การประชุมวิชาการพืชสวนแห่งชาติ ครั้งที่ 3" ระหว่างวันที่ 22-25 เมษายน พ.ศ. 2546 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ กรุงเทพฯ ในหัวข้อ "พืชสวน... ศาสตร์และศิลป์แห่งความหลากหลาย" เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ การพัฒนาความรู้ และกระตุ้นการผลิตสินค้าพืชสวนในแนวรุกเข้าสู่ตลาดโลก อ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ www.ku.ac.th
WS-MSA-030	6-7 พ.ค.เวทีแลกเปลี่ยนเทคนิคเกษตรยั่งยืนและพันธกรรมพื้นบ้าน ภาคอีสาน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ขอเชิญพี่น้องร่วมงาน "เวทีแลกเปลี่ยนเทคนิคเกษตรยั่งยืนและพันธกรรมพื้นบ้าน ภาคอีสาน" วันที่ 6-7 พฤษภาคม 2546 ณ อาศรมไถบ้านดอนแดง บ้านดอนแดง ต.ศรีสุข อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม ในงานพบกับ - ห้องเรียนพันธกรรมพื้นบ้าน - ห้องเรียนรู้เทคนิคไล่แมลง-กำจัดแมลง - ห้องเรียนรู้เรื่องการปลูกพืช - ห้องเรียนรู้เรื่องสัตว์พื้นบ้าน - ห้องเรียนรู้เรื่องการปรับปรุงดิน - การจัดการน้ำด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน - ห้องเรียนเทคนิคการแปรรูป - การจัดทำสื่อเทคนิคการจัดการแปลง-ออกแบบผังแปลง รายละเอียดเพิ่มเติม เรียนเชิญท่านเข้าเยี่ยมชมที่ http://www.thaiaan.net/